

A kő, amelyet
az építők elvetettek
szegletkővé lett
(Mt. 21, 42.)

A pannonhalmi gimnázium és diákothron története

A könyvet a gimnázium és diákotthon
alapításának 75. évfordulója alkalmából
pannonhalmi öregdiákok jelentették meg.

Szalai Béla

Szegletkő

A pannonhalmi
gimnázium és diákothon története

I. kötet

Az első negyedszázad 1939-1964

Budapest, 2014

Lektorálta
Gereben Ferenc

Műszaki szerkesztő
Veress Péter

© Szalai Béla,2014.

ISBN 978-963-08-9031-1

Felelős kiadó
Szalai Béla

Előszó

Amikor Pannonhalmán gimnazista voltam, nem gondoltunk arra, hogy a viszonylag fiatal iskola milyen történelmi időket élt már át. Az ún. „felső összekötő” és a monostor közötti átjárót fal határolta. A két évet megélt állami iskola emléke volt ez. Néhány érettségi tabló volt csak a falakon, az egyikén több volt a tanár, mint a diák. A legelsőn bencés ruhában lévő fiatalok képe is volt. Még nem érettségiztem, amikor megvolt az első tíz éves érettségi találkozó. Kiváló tanáraink voltak: csak később tudatosult bennünk, egykori diákokban, hogy egy megszüntetett tanárképző főiskola tanárainak előadásait hallgathattuk.

Később tíz évig igazgatója lehettem saját iskolámnak. Egykori tanáraink közül is voltak a tanári karban.

Érettségi találkozók éjszakába nyúló beszélgetései közben rajzolódott ki egyre árnyaltabban a kép rólunk és iskolánkról. Ez a több szempontból is egyedülálló iskola a kívülállók számára legendák témája volt. Mi, akik ide jártunk, tárgyilagosabban láttuk belülről a saját életünket, és amikor rálátásunk lett arra, amit átéltünk, sok minden a helyére került bennünk.

Pannonhalma.

Elit gimnázium, olasz nyelvvel a háború idején, majd államosított iskola, két éves élete során öt igazgatóval, egyházi iskola a kommunizmus éveiben, kirakatban, de mégis különleges lehetőségekkel...

Pannonhalma.

Egy bencés gimnázium, amelyet az állam 1948-ban, mint feleslegest elvetett. Egy bencés gimnázium, amely 1950-ben az elvetettre építkezve talpra állt. És amely ma is áll, él, oktat, nevel.

Pannonhalma.

Egy bencés gimnázium és diákotthon, amely szegletkő lett.

Szalai Béla nagy szorgalommal gyűjtötte össze a tényeket, adatokat és megírta az iskola első huszonöt évének történetét. Történelmi igényességgel, tárgyilagosan, kívülről nézve. De mint egykori diák, mindezeket belülről is látva. És igyekezve mindent a helyére tenni.

Ez az iskolatörténet számunkra, akik szorosabban kötődünk egykori iskolánkhoz, saját emlékeinket is feleleveníti. Nem tudom úgy olvasni, hogy ne jelennének meg előttem személyek: tanárok, diáktársak, színek, hangok,

történések, nem ritkán indulatok. Biztos vagyok abban, hogy mindazok, akik szintén ott töltötték ebben az időben az iskolás éveiket, olvasás közben ugyanezekkel az érzésekkel szembesülnek. Hiszen Pannonhalma és az ott töltött idő szegletkő a mi életünkben is!

De nem mindenki lehetett abban a korban pannonhalmi diák. Mit mond, mit ad azoknak ez az iskolatörténet?

Ad a magyarországi iskolák történetének kutatói számára sok-sok tény, ismeret, adatot két olyan iskoláról, amelyből az adott időben nem sok volt a magyar oktatástörténetben. Egy kísérleti kétnyelvű gimnáziumról a II. világháború időszakából és egy egyházi gimnáziumról a kommunizmus kezdeti időszakából. Működésükről, küzdelmeikről, hétköznapijairól, ünnepeikről. Oktatásukról, nevelésükről. Tanáraitól, diákjairól. Az életükről.

Ez az iskolatörténet egyúttal annak is tükrö, hogyan tudta a magyar bencés rend a kommunizmus első évtizedeiben megőrizni és továbbadni azt a tudást, tisztességet, erkölcsi tartást, világképet, amelyben hitt, és amelynek tanítására 1802-ben, a Rend visszaállításakor vállalkozott. Megnyomorítva és megfélemlítve. Milyen megpróbáltatások között, milyen árat fizetve mindezért.

És az iskolatörténet mögött feltűnnek azok a családok, akik az egyházüldözés időszakában hitüket megvallották azzal, hogy fiaikat egyházi gimnáziumba merték beíratni, vállalva ezért minden kockázatot és áldozatot.

Ezek tették a pannonhalmi bencés gimnáziumot és diákothont szegletkővé a magyar oktatás és a bencés rend történetében, az ott tanuló diákok életében.

Tisztelet és hála az iskola 75 évvel ezelőtti alapítóinak, egykori tanárainak, támogatóinak, hogy egy látszólag hermetikusan zárt világban a kényszerítő körülmények ellenére is európai szellemiséggel találkozhattunk a magyar kereszténységnek ebben a semmi máshoz nem hasonlítható várában, a pannonhalmi bencés monostor szomszédságában.

2014. március 21. Szent Benedek napján

Korzenszky Richárd OSB

Bevezetés

Pannonhalmán a gimnázium és diákotthon idén lett 75 éves.

Ha arra gondolunk, hazánkban a százévesnél hosszabb múlttal dicsekvő oktatási intézmények száma egy-két tucat is lehet, ez a 75 év életkorban nem túl sok. Különösen nem sok, ha arra gondolunk, hogy Pannonhalmán már ezer évre tekint vissza az oktatás, a bencések saját utánpótlásának képzése formájában. Tehát csak a 75 éves kor a gimnázium esetében nem biztos, hogy elégséges ok az ünneplésre.

Ha azonban azt vesszük figyelembe, hogy a 75 évből közel 50 év ellenséges külső környezetben telt el, sőt, abból az első 25 év a folyamatos megpróbáltatások és megmérettetések korszaka volt, akkor már az intézmény életben maradása is tiszteletet parancsol. És akkor még nem került szóba az ott folyó oktató-nevelő munka, annak eredménye. A 75 év történései azonban nem csak magának az intézménynek parancsolnak tiszteletet, hanem az ott tanító bencés tanároknak, és az ott tanuló diákoknak is. Az ő többségük olyan korban volt pannonhalmi tanár vagy diák, amikor az következményeiben kirekesztő társadalmi megítéléssel járt. A 75 éves pannonhalmi gimnázium és diákotthon ezért is méltó arra, hogy születésnapjáról megemlékezzünk.

Egy születésnapról sokféleképpen lehet megemlékezni, egy születésnapot sok mindennel lehet megünnepelni. Mindenki saját belső értékrendjének megfelelően ünnepel, arra gondolva, mit tart az eseményhez illőnek és méltónak. Az is biztos, hogy azok, akik Pannonhalmán 1939 szeptemberében részt vettek az első Veni Sanctén kisdiaökként, és még életben vannak (vannak ilyen egykori diákok), lélekben másképpen fogják ünnepelni a születésnapot, mint maga a gimnázium (a diákotthon, mint elnevezés már nem létezik). De az ünneplésnek vannak hagyományosan elfogadott formái és tartalmi elemei is. Másképpen ünnepeljük egy régmúlt esemény évfordulóját, másképpen egy élő vagy meghalt történelmi szereplőt, vagy kiváló művészt, tudóst, és megint másként egy intézmény megszületését. Csak egy dolog közös mindezekben az ünneplésekben: nem tudunk úgy ünnepelni, hogy meg ne emlékezzünk az ünnevelt történetéről. Már csak azért is, hogy mindenki tudja, egyáltalában mit ünneplünk, és az miért méltó arra, hogy ünnepeljük.

Az illő és méltó megemlékezések között tehát mindig helye van az ünnepelt történetének. Ez a jelen könyv megszületésének egyik oka. A másik ok egyfajta hagyományápolás. Amikor a gimnázium és a diákotthon 25 éves lett, a külső politikai körülmények csak szerény megemlékezést tettek lehetővé, egy gimnáziumi ünnepség keretében. Am a gimnázium évkönyve közzétette az első 25 év rövid történetét. 1989-ben, az akkor 50 éves gimnázium tiszteletére született meg a máig is egyetlen történetírás a Pannonhalmán ezer éve folyó oktatásról. Azóta újabb negyedszázad telt el, időszerű tehát a következő iskolatörténet.

Vannak, akik szerint az ünnepléshez egy történetírásnál jóval több is szükséges. Egyetértünk ezzel. Úgy hisszük, mindenki számára, akinek életében a pannonhalmi gimnáziumnak és diákotthonnak bármilyen, akár meghatározó szerepe volt vagy van, kötelező az ünneplés. Ünnepeljen mindenki a maga módján, egyedül vagy közösen. Azonban a pannonhalmi gimnázium és diákotthon történetének megírása semmilyen másféle megünneplést nem zár ki, sőt, minél több a különböző megemlékezés, annál gazdagabb az esemény megünneplése.

Említettük, hogy az 50. évfordulón jelent meg a Pannonhalmán ezer éve folyó oktatást bemutató könyv, Mészáros István Iskola Szent Márton hegyén című műve, amely egyúttal a Magyar Bencés Gimnáziumok sorozat 2. kötete is. A könyv mintegy felét teszi ki az 1939-ben alapított gimnázium és diákotthon 1989-ig tartó időszakának pedagógia-történeti szemlélettel megírt bemutatása. A megjelenés óta 25 év telt el, ami alatt a korábbi társadalmi-politikai környezet teljesen megváltozott. Ma már nyíltan lehet írni olyan dolgokról, amiket 25 éve még tanácsos volt óvatosan megfogalmazni. Erre példaképpen csak 1950-es évek elején bebörtönzött bencések ügyét hozzuk fel, amelynek egyik célja a rettegés légkörének fenntartása volt. Ma már a társadalom el is várja, hogy a háború utáni évekről és kommunista diktatúra idején történetekről valós tájékoztatást kapjon. Ha egy gimnázium történetéről van szó, akkor abban kell elmondani, hogyan érvényesült a diktatúra az oktatásban, a nevelésben.

A pannonhalmi gimnázium történetének megírásánál is szembetalálkozunk azzal a nehézséggel, hogy az ott történtek közül többet a tárgyalt korban nem volt tanácsos írásban megörökíteni. Ezeknek a történeteknek ugyan már korábban is részben a nyomára lehetett bukkanni, ám nem volt célszerű sem beszélni, sem írni ezekről. Ma már mindazok, akik bármilyen formában részesei voltak ilyen ügyeknek, és életben vannak még,

mernek beszélni mindezekről, nyíltan, őszintén. Huszonöt évvel ezelőtt ez még százszor meggondolandó volt.

Mészáros munkájából több alkalommal merítettünk, ennek megfelelően többször hivatkozunk rá, idézünk is belőle. Ugyanakkor az is igaz, hogy minden forrás, amit Mészárosnak felhasznált, ahhoz mi is hozzáfértünk. Vannak, amiket ezekből a forrásokból hozzá hasonlóan mi is felhasználtunk és közlünk, de bőven találtunk ezekben adatokat, eseményeket, amelyek az ő érdeklődését valamilyen okból nem keltették fel. Talán természetes is, hogy nekünk már további források is rendelkezésünkre álltak, közöttük pedig újszerűségként az emberi emlékezet.

A mai történetírás már nem idegenkedik az emberi emlékezetre, mint történeti forrásra tekinteni. Természetesen, ennek meg vannak a maga hitelességi korlátai, magunk is tiszteletben tartjuk ezeket. De vannak események, amelyeknél az időbeli hitelesség gyakorlatilag lényegtelen, más szakterület kifejezésével élve „hibahatáron belüli.” Fontossági sorrendben sokkal előrébb van, hogy megtörtént, mint az, hogy mikor. Példán keresztül rávilágítva: Pannonhalmán az 1950-es években szokás volt, hogy a vasárnapi diákmiséken diákok orgonálhattak. Ezt semmiféle hivatalos irat, vagy feljegyzés nem őrizte meg, nincs jegyzék pontos beosztással, ki mikor játszott. A diákok tucatjai viszont emlékeznek rá, számon tartják, kiket ért ez megtiszteltetés. De említhetnénk a Szondi-teszt elvégzését is, amelyet talán tanácsos is volt nem leírni, vagy az 1956-os pannonhalmi eseményeket is, amiket a tanév évkönyve két mondattal elintéz.

Munkánk során igyekeztünk mindent elkövetni, hogy az emlékezetet, mint számba jöhető forrást, feltárjuk. Ebben az is vezérelt, hogy az emlékezetben többnyire azok az események maradnak meg, amit átélőjük rendkívüli eseményként élt meg. A munkát könnyítette, hogy az utóbbi két évtizedben nagy számban jelentek meg visszaemlékezések az 1950-es évek Pannonhalmájáról különböző bencés diák kiadványokban.

Természetesen elkerülhetetlen, hogy mostani írásunk és Mészáros iskolatörténete ne hasonlítson egymásra. Ha egy iskolatörténet (de bármilyen más történet) szerzői ragaszkodnak a történelmi hűséghez, akkor műveikben szükségszerűen ugyanazok a legfontosabb események, időpontok, számadatok szerepelnek. Azonos forrásokra hivatkoznak, ugyanazokból az iratokból idéznek, és sorolhatnánk azon ismérvek sorát, amelyek munkáikat egymásra emlékeztetőkké teszi. Mégis, a hasonlóságtól ezek a történetírások nem szükségszerűen azonosak, egészükben teljesen eltérők lehetnek.

Egy magyarországi gimnázium történetének megírása, amely már a II. Világháború előtt is működő, első gondolatra nem túl sok kutatási feladatot jelent. 1850 és 1948 között előírás volt, hogy a gimnáziumok minden egyes tanévről nyomtatásban jelentessék meg évkönyvüket. Ebben részletesen közzé tették a tanév menetét, az annak során történt jelentősebb eseményeket, a tanárok névsorát, a diákok névsorát valamennyi osztályzatukkal, sőt, jó pár statisztikai jellegű adatot, és azok összesítését. Ezek mellett az évkönyvekben gyakran további, az iskola munkájával és történetével összefüggő írások, vagy a tanárok tudományos cikkei is szerepeltek. 1948-ban az évkönyvek megjelenítését eltörölték. Munkánk szempontjából azonban kedvező, hogy az egyházi iskolák 1950-ben történt visszaadásával egyidőben a Katolikus Középiskolai Főhatóság elrendelte - némileg változó tartalommal ugyan - az egyházi gimnáziumok évkönyveinek elkészítését. Igaz, ezek nyomtatásban nem jelentek meg, de az iskolai és egyéb levéltárakban megmaradtak. Így Pannonhalma esetében csak az államosítás korából, az 1948-és 1950 közötti évekből nincsenek évkönyvek.

Ha az évkönyvek „A tanév rövid története” fejezeteit egy kiválasztott időszakra egyszerűen sorba rakjuk, akár kész is annak az időszaknak a gimnázium-története. Egy ilyen gimnázium történet azonban műfaj szempontjából azonos lenne egy történeti kronológiával, és csak ugyanannyira lenne érdekes is. Ráadásul még „leltári szempontból” sem lenne teljes, az olvasmányosságról nem is szólva.

Igaz, hogy egy gimnázium történetét az ott történt tények események sora jelenti, de ezek mögött mindig ott van, hogy a gimnáziumban tanárok tanítottak, diákok tanultak. Az ő együtt töltött idejük jelentette a gimnázium mindennapjainak életét. Ők voltak az eseményeknek a szereplői is, nem csak átélőként, hanem sok esetben azok előidézőjeként, netán azok következményeinek utólagos elviselőjeként. Ezért nem merülhet ki egy gimnázium története csupán adatok felsorolásában: a működési szabályok, azok időbeni változásai, a működési feltételrendszerek, az előírt feladatok és azok megvalósulása, vagy egyéb, működéséből fakadó események. Az adatok ugyanis önmagukban nem alkalmasak a gimnáziumban folyó élet bemutatására.

Esetünkben a szereplők a Pannonhalmán tanító bencés tanárok és az ott rövidebb-hosszabb ideig tanuló diákok. Mindaz pedig, ami ott velük történt, az nem csak a gimnázium történetének, de saját élettörténetüknek is része. Ha ott emberek élete folyt, akkor a történetírásnak ezt az ottani életet

is tükröznie kell. Ez a megközelítés pedig biztosan túllép a pedagógia-történet tudományos és szigorú iskola-történetírás műfaji szabályain, és megközelíti egy „életrajz” ismérveit. Ebből a meg gondolásból szerepel az olasz gimnáziumnál a fejezet címben a „gimnázium története” kifejezés helyett a „gimnázium élete.”

A pannonhalmi gimnázium és diákotthon 75 éves története már ránézésre felkínálja, hogy azt több részre szétbontva tárgyaljuk. Időben visszafelé haladva 25 éve, 1989-ben kezdődött a rendszerváltás, amitől kezdve a gimnázium működését külső politikai erők közvetlenül többé nem befolyásolhatták (közvetve igen). A további, az 1939-1989 közötti kerek 50 év is két határozottan különböző, a szerencsés véletlennek köszönhetően egyaránt 25-25 éves korszakra bontható. Az 1939-es alapítást követően előbb a kezdés nehézségei, a háború, a háború utáni újraindulás, a gimnázium államosítása majd visszaadása, az újra kezdés az 1950-es években, majd a forradalom és a megtorlás korszaka, az 1962. évi megrázkódtatás – ezek az évek egy küzdelmekkel teli negyedszázadot jelentenek. Az 1964-es év két, akkor történt eseménynek köszönhetően határkőnek tekinthető: akkor fejeződött be a gimnáziumok tanrendjének hosszú éveken keresztül folyó átalakítása, és ekkor született meg a világháborút követően az első egyezmény Magyarország és a Vatikán között. Ez utóbbi ugyan nem jelentette a hivatalos egyházüldözés végét, de annak módszerei megváltoztak. 1964-től kezdve a viszonylagos nyugalom és az érezhető megerősödés évei következtek.

A pannonhalmi gimnázium és diákotthon történetének ezt a kínálkozó három, egyaránt negyedszázados korszakokra történő bontását annál is inkább megragadtuk, mert a 75 év történetének egyszerre történő megírását túl nagy feladatnak éreztük. Mindezek következménye, hogy a gimnázium 75 éves történetének most csak az I. kötete, az 1939-64 közötti első negyed évszázadé jelenik meg.

Pannonhalmán 1939 és 1964 között folyamatosan működött gimnázium és diákotthon. Ez a gimnázium azonban jogállását és oktatási jellegét tekintve korszakonként változott. 1939-től 1948-ig a Pannonhalmi Szent Benedek Rend előbb magyar-olasz két-tannyelvű, majd 1946-tól úgynevezett „rendes gimnáziumot és általános iskolát” működtetett. Ezt a gimnáziumot 1948-ban államosították, és állami gimnáziumként, majd 1949-50-ben állami általános gimnáziumként működött. 1950 őszén az állam-egyház közötti megállapodással ismét szerzetesi fenntartású gimnázium lett.

A pannonhalmi gimnáziumnak csak az első 25 év alatt hét különböző hivatalos neve volt, ráadásul az amúgy is hosszú neveknek az első időkben még hivatalos olasz nyelvű változata is volt: „A Pannonhalmi Szent Benedek-rendi gróf Galeazzo és Costanzo Ciano Gimnáziuma és Diákotthona” – *Ginnasio Conti Galeazzo e Costanzo Ciano dell' Ordine Benedettino di Pannonhalma*”. A gimnázium történetének írása során számtalanszor felmerül, hogy a gimnáziumot név szerint kell említeni, azonban a teljes hivatalos név leírása újra és újra még mulatságos is lenne. Gyakorlati megfontolásokból ezért az 1939-48 között működő gimnáziumot írásunkban kissé önkényesen „olasz gimnázium”-nak nevezzük, tudva, hogy ez nem is teljesen igaz, hiszen a gimnázium magyar-olasz kétnyelvűsége már korábban megszűnt. Az „állami gimnázium” elnevezés az 1948-1950 közötti időre nem igényel indoklást. Nehezebb volt rövid és megfelelő elnevezést találni az 1950-től a mai napig is folyamatosan gimnázium egyszerű elnevezésére. Több féle változatot mérlegeltünk, mint például az „új gimnázium”, vagy „újra bencés gimnázium”, de egyiket se találtuk jónak. Végül a „az új bencés gimnázium” elnevezés mellett maradtunk, vállalva azt a jogos kritikát, hogy az „olasz gimnázium” is bencés gimnázium volt. Mentségünkre szolgálhat, hogy az 1950-től működő gimnázium különböző neveiben szerepel a „bencés” jelző, az 1948 előtti hivatalos nevekben viszont soha. Az olasz és a bencés gimnáziumot egyaránt működtető Pannonhalmi Szent Benedek Rendet (mai hivatalos elnevezés már más) pedig nem tiszteletlenségből, hanem gyakorlati megfontolásokból írásunkban „bencések” gyűjtőnévvel illetjük.

Könyvünkben a pannonhalmi gimnázium és diákotthon történetének első 25 éve az előbb ismertetett három különböző korszaknak megfelelően három önálló fejezetben szerepel. A két korábbi korszak, az olasz és az állami gimnázium története önmagában teljes, hiszen azoknak a gimnáziumoknak megszűnésével történetük is lezárult. Ez még akkor is igaz, ha az egymást követő, ám egymástól élesen különböző gimnáziumok „jogfolytonosak” a diákság tekintetében. Az új bencés gimnázium azonban egy máig is továbbélő történet, amelyben csupán egy korszakhatárig, 1964-ig jutottunk el.

A minden gimnáziumban (és diákotthonban) folyó oktató és nevelő munka önmagában egy-egy tudományágat is képvisel. Az oktatás az olasz gimnáziumban helyi tanterv, az állami gimnáziumban és 1950-től az új bencés gimnáziumban az állami tanterv szerint folyt. Ezért az olasz

gimnáziumban folyó oktatás-nevelés legfőbb jellemzőit (például a gimnázium heti óratervei, vagy a tanrend változásai, azok okai, a tanári kar változásainak értékelése, a nevelési eszközök leltárba vétele, vagy a csak szakmai szempontból érdekes egyéb adatok) önálló fejezetben foglaltuk össze.

Ugyanakkor azzal is tisztában vagyunk, hogy ezek a fejezetek önmagukban nem tekinthetők szakmatudományi szempontból teljesnek, de ez nem is volt célunk, erre nem is törekedtünk. Csak az általánostól eltérő dolgok jobb bemutathatósága miatt választottuk ezt a módszert. Hangsúlyozzuk, ezeknek egyes elemei természetszerűleg az adott tanév történetében is megjelenhetnek, nagyon gyakran meg is jelennek, hiszen jellemzői és szerves részei lehetnek annak. Vagyis vannak dolgok, amik kétszer is említésre kerülhetnek.

Egyébként is tudjuk, hogy a könyvet olvasva szinte mindenkinek támadhat elég gyakran deja-vu érzése: ezt mintha már olvastam volna! Ennek nagyon egyszerű a magyarázata: egy iskola élete az egymást követő tanévek sorozata, a tanévek tartalma pedig előre megtervezett kötelező, gyakran időponthoz kötött eseményekből és feladatokból áll. Minden évben vannak vizsgák, érettségik, különböző szünetek, ünnepek, a tanévhez hozzá tartozik a tanulmányi kirándulás, a bizonyítványosztás, a tanulmányi versenyek, és folytathatnánk a sort. Nem lehet nem írni a szünetekről, ami a diákoknak nagyon fontos, ráadásul a szénszünetek miatt rendszertelen is volt. Ezek nélkül szinte nem is lehetne egy-egy tanév történéseit leírni. És egyházi iskoláról lévén szó, minden évben volt évnnyitó Veni Sancte és évváró Te Deum is. Ezért is furcsa lenne, ha egy tanév leírása azzal kezdődne, hogy a diákok átestek a szeptemberi orvosi vizsgálaton, vagy megtörtént a tanév elején szokásos rekollekció. Az, hogy minden tanévben megadjuk a diákok létszámát, az elvileg elhagyható lenne. De akkor honnan tudná a tisztelt olvasó, vajon nőtt-e, vagy csökkent-e diákok száma? Ha egy jelenséget, folyamatot változásában is be akarunk mutatni, akkor arról, ha nem is minden évben, de többször is írni kell.

Az ismétlődések az előbbieket miatt részben kiküszöbölhetetlenek, mégis törekedtünk ezek elkerülésére, részleges sikerekkel. Elsősorban arra utalunk, hogy minden év történéseit igyekeztünk egyedi eseményekkel, netán egy-egy jelenséget összefoglalóan bemutató résszel (mint például lányok, származási besorolás kérdése, új szakkörök) gazdagítani, amitől az egyes tanévek egésze különbözik egymástól.

Az egyes korszakokon belül általában időbeli sorrendben ismertetjük a történeteket. Eltérünk ettől azonban olyan esetekben, amikor a gimnáziumok egyes eseményei, vagy történései több éven keresztül jellemzőek a gimnáziumra, és azok folyamatukban, vagy összefoglalva jobban érzékelhetők vagy érthetőbbek. Példákat is említünk erre: volt olyan pár év a bencés gimnázium életében, amikor egyszerre több diákújság is megjelent. Ez, mint jelenség véleményünk szerint megérdemli, hogy összefoglaló jelleggel is írjunk diákújságokról, megjelenésük okairól, jelentőségéről és szerepéről, és ne csak arról szóljunk, mikor milyen újság jelent meg, minden esetben hozzáfűzve a hozzáfűzni valókat. Számos évről-évre ismétlődő esemény is volt, ezeknek is indokolt egy időszakonkénti összevont bemutatása is. Példa erre az évenkénti osztálykirándulások. Ezek célpontjait tudatosan választották, volt a kirándulásoknak egy kialakult rendje (a IV. osztályosok például kevesebb kirándulásra mentek az érettségire készüléssel miatt) is, a kirándulásoknak voltak előzetes szervezési feladatai, stb. Úgy gondoltuk, mindezt a kirándulásokkal kapcsolatban egybevonatban is el kell valahol elmondani, emellett egy-egy rendkívüli élményt jelentő, vagy szokatlan útvonalú kirándulást pedig egyedileg is érdemes megemlíteni. A példák sorát folytathatnánk azzal, hogy mit jelentettek a gimnázium oktatásában a különböző tanulmányi versenyek, vagy mit jelentett a lányok jelenléte a gimnáziumban.

Arra viszont tudatosan törekedtünk, hogy ne keverjük össze egy munkarészen belül a gimnázium történetének megírását és a gimnázium értékelését. Azzal is tisztában vagyunk, hogy ez az értékeléstől való távolságtartás történetírásunkban nem mindig és nem mindenben sikerült. Ennek is több oka lehet. Ám a távolságtartási botlásokat legtöbbször egyedi ügyekben követtük el, és értékelésünk sokkal inkább az egyes ügyekhez történő hozzáállásokra, azok következményeire vonatkozik, sem mint általánosító megállapításokra. A tények közlése egyébként gyakran már önmagában is vélemény, hiszen sok egyéb tény közül el is hagyhatók lehettek volna.

Az értékelési szempontok száma egyébként felsorolhatatlan, azok közül párnak a kiragadás mindenképpen szubjektívnek tűnik. Nem lehet elhallgatni, hogy magunk is egyike vagyunk a történet sok száz szereplőjének (ez időnként, minden törekvésünk ellenére, talán tetten is érhető), ezért egyes értékeléseknél menthetetlenül az elfogultság csapdájába eshetünk. Vegyük például a világnézeti nevelést. A kommunista

diktatúrának nevezett politikai rendszerben az egyházi iskolák a diákokat olyan világnézetre nevelték, amelynek szerves része a vallásosság. Nem is tehettek mást, hiszen ez az Egyház küldetése. Ezt a nevelésüket lehet értékelni úgy, hogy küldetésüknek tisztességesen megfelelték. Más megítélés szerint Pannonhalma maradi világszemléletre történő neveléssel a társadalom egészséges fejlődését gátolta, hiszen „ideológiailag visszamaradt embereket termelt.” A pannonhalmi bencés gimnázium tárgyalt története során a maga korában ez utóbbi volt a hivatalos vélemény.

Vannak azonban egy iskolatörténettel szemben olyan joggal feltehető kérdések, amelyekre elvárt és megkerülhetetlen a válaszadás. Például: adott-e Pannonhalma olyan útravalót az életbe kilépő diákoknak, amit máshol talán nem, vagy nem olyan mértékben adtak?

Az ilyen és ehhez hasonló kérdések megválaszolását végül is nem akartuk megkerülni. Amire tudunk - és akartunk - válaszolni, azokat az egyes korszakok történeti-életrajzi leírása után következő Epilógusban összefoglaltuk. Összegző véleményünk rövid: a tárgyalt korban a pannonhalmi gimnázium és diákothton egy rendkívül szigorú követelményű, különleges többlettanulási lehetőségeket nyújtó, vallásos oktató-nevelő intézmény volt. Ez a szerintünk nagyon kedvező összkép tovább színesíthető számtalan jó tulajdonsággal, és árnyalható pár kedvezőtlen adottsággal, de ezektől az összkép üzenete nem változik.

Talán nem tűnik fontosnak, mégis megemlítjük, mert úgymint rá lehet kérdezni: miért nem csatoltunk történetírásunkhoz mellékleteket? Ennek okát töredelmesen bevalljuk: egyszerűen nem tudtunk a rendelkezésre álló számtalan nagyon fontosnak vagy nagyon korhűnek, netán rendkívül érdekesnek és értékesnek tűnő irat, írásos relikvia és fénykép közül választani. Mit tegyünk közzé? Az alapító megállapodást, netán az államosítási vagy visszaállítási iratok közül valamit? Igazgatói belső utasításokat, órarendet, tanári értekezlet jegyzőkönyvét? Az 1956-os Pannonhalmi Távirati iroda jelentését, avagy az egykori Ballagási ének kéziratát, esetleg Hajdú Lukács atya kafferbivaly kérdéseit? Érettségi anyakönyvet vagy bizonyítvány-könyvet? Szülőknak írt körleveleket? Az igazgatók vagy tanárok fényképeit, válogatva? Osztályképeket vagy érettségi tablókat? És a legsúlyosabb kérdés: melyik csoportból, kiét? Ballagásról, bálról, vagy kirándulásokról fényképeket? Melyikről, mit? Bármit tettünk volna a képes mellékletbe, lett volna kérdés: miért az, miért nem valami más? Az előbbire tudtunk volna válaszolni, az utóbbira nem lehet.

Nem a feladat időt rabló volta miatt nem készítettünk a könyvhöz névmutatót, hanem tudatos megfontolásból. A történetünk elsődleges és megítélésünk szerint egyúttal főszereplői a Pannonhalmán tanító tanárok és tanuló diákok voltak. Ezeknek a teljes névsorát közöljük. Ezt sokkal fontosabbnak tartjuk annál, hogy közülük ki hányszor van név szerint is említve a könyvben (ami akár véletlennek, akár tudatos választásnak is lehet a következménye), és hogy a tanárokon és diákokon kívül kik fordultak még meg Pannonhalmán. Ez utóbbi különösen nem lenne Pannonhalma szempontjából értékmérő: az 1940-es évek elején divat volt Pannonhalmára látogatni, az 1950-es években pedig jobb volt elkerülni.

Természetesen a munkához befejezésként tartozik egy bőséges forrás- és irodalomjegyzék, jegyzetekkel kiegészítve. Ez a munkarész tartalmában, valamint az a megoldás, hogy az idézetek forrását magában a szövegben mindig közöltük, bőséges lehetőséget nyújt az érdeklődőknek, hogy a könyvben leírtakat bővebben, vagy megjegyzéseinket megismerhessék.

A könyvet végül az 1950-1964 közötti korszak Adattára zárja. Ez részben személyi adattár, másrészt létszám adatokat és az oktatás mérhető eredményeit tartalmazza. Arra viszont nem vállalkoztunk, hogy a Pannonhalmán végzett osztályok erőssorrendjét bemutassuk, mert szerintünk az támadhatatlan tartalommal nem is készíthető el. Az érettségi eredmények ismeretében eléggé egyértelműsíthető, melyik osztályok, illetve melyik évfolyamok értek el jobb átlageredményt. Fontosnak tartottuk az oktatás nem kötelező részeinek bemutatását is, ennek jegyében szerepelnek a szakkörök, diákújságok és a személyekhez köthető tanulmányi versenyeredmények. Ugyanitt szerepel egy rövid összefoglaló az oktatáshoz fűződő szabályozásokról és a Pannonhalmán érettségizett diákok továbbtanulási eredményeiről.

Végére hagytuk a köszönetmondást. Köszönettel tartozunk mindenkinek, személynek, közösségnek és intézménynek, akik segítették munkánkat. Elsőként Gereben Ferencet említjük, aki elvállalta, hogy egy iskolatörténetben járatlan szerző sajátos meglátásait lektorként csiszolgassa. Köszönet Veress Péternek, aki nem csak a műszaki szerkesztés aprólékos munkáját végezte, de az Adattár összeállításánál is oroszlánszerepet vállalt. És köszönet a volt pannonhalmi diákoknak, akik az adatgyűjtésünkben működtek közre. Külön köszönet a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár és Pannonhalmi Főapátsági Levéltár minden munkatársának a kutatások során nyújtott sok-sok segítségért.

**Az olasz gimnázium és
diákokthon élete**

1939-1948

A nevelőknek

*Megbecsüléssel, nagy szeretettel bánj a diákkal:
így tisztel téged, s így tanul önbecsülést*

*Mindig uralkodj magadon, haragod zabolázzad:
példád hirdesse, mily nagy a jellemerő.*

*Gyöngé diáknak gyöngéjét ki ne élezd:
Jó nevelő szavaid önbizalom-nevelők.*

*Kell fegyelem, rend és nevelésed úgy sikeres csak:
hogy ha nevelgetett, fiú, az életöröm.*

*Mérleged egyformán mérjen bárki fiának:
jó a diák szeme is, látja kegyed kit emel.*

*Ó ne tudást: a tudás nagy vágyát öntsd a diákba,
majd a tudományszeretet egyre nagyobbra viszi.*

*Új nyelv kulcsot ad új, más nép szellem vagyónához:
jó nevelő sok kulcs osztogatója legyen.*

*Fontos az ép, edzett, izmos kinevelt, ruganyos test:
ám kegyelem nélkül nincs igaz életerő.*

*Járd a diákkal nagy szeretettel szép hegyeinket:
lássa meg, mily örömet nyújt a fa és a madár.*

*Ismertesd a falut s népünknek nagy szerepét is:
ott lappang a jövőnk, ott van az életerő.*

*Kedveltesd meg a dal, zene, festmény szép birodalmát:
művészet szerez majd gazdagodást, üdülést.*

Kováts Arisztid

A pannonhalmi gimnázium alapítása

A pannonhalmi gimnázium 1943/44 tanévről kiadott értesítőjében az iskola múltjáról szóló összefoglalás (amelyet feltehetően Kováts Arisztid igazgató írt) a következő mondatokkal kezdődik:

„Intézetünk egészen fiatal; mindössze 5 éves múltja van. Felállításának gondolata gr. Teleki Pálban született meg azon tárgyalások alatt, melyeknek következményeként a Felvidéknek egy része felszabadult az idegen uralom alól, és visszatért az anyaországhoz. A modern nyelvek elsajátítását, főleg pedig az olasz nyelv és művelődés különleges megismertetését célzó gimnázium alapításával a magyar kormány ki akarta fejezni őszinte hálóját azzal az Olaszországgal szemben, amely elsőnek állt mellénk támogatásával, hogy lerázhassuk a trianoni bilincseket. A kormány az új iskola vezetését a Bencés Rendre bízta, elismerésül azért a rendíthetetlen helytállásért és magyar munkáért, mellyel a Rend a húszéves cseh megszállás alatt minden nehézség ellenére is fenntartotta Komáromban az egyetlen csehszlovákiai magyar katolikus gimnáziumot. Kelemen Krizosztom főapát úr óhajára az intézet helyéül Pannonhalmát választották, melyet sok történelmi kapcsolat fűz Rómához és Itáliához.”

Ebben a pár mondatban benne van minden, aminek érdemi szerepe volt abban, hogy 1939 szeptemberében Veni Sancte-n vett részt 20 első gimnazista kisdíák Pannonhalmán. És ha csak utalás jelleggel, félszavakkal, vagy ki nem mondva, mégis benne van Klebelsberg Kunó egykori kultuszminiszter oktatáspolitikája, Teleki Pál külpolitikai törekvései, Hóman Bálint Pannonhalma iránt érzett megbecsülése, Kelemen Krizosztom főapát határozott egyénisége, a Bencés Rend történelmi és nevelő szerepe egyaránt. Sőt, ott lappanganak a szavak mögött azok a viták, nézeteltérések is, amelyek az olasz nyelvű gimnázium gondolatának megszületésétől a magyar és olasz kormány, illetve az előbbi és a Rend közötti megállapodást végig kísérték.

Klebelsberg Kunó kultuszminiszteri működéséhez kötődik a középiskolák rendszerét és oktatását korszerűsítő 1924. évi oktatási törvény. Ez a német nyelv, mint első és kötelező idegen nyelv oktatása mellett, választható második idegen nyelvként az angolt, a franciát és az olaszt nevezte meg. Klebelsberg elgondolása szerint ez utóbbi nyelvek tanítása az ezeket a nyelveket beszélő országok kultúrájának, művelődésének, történetének, tudományos eredményeinek és mindennapi életének jobb megismerését is elősegíti, oldva ezzel a magyar közéletben hagyományos német irányultságot. Klebelsberg még megérte, hogy 1931-ben Sárospatakon

a református gimnázium keretében megnyílt - a két tannyelvű gimnáziumok közül elsőként - a magyar-angol nyelvű, bentlakásos Angol Internátus.

Klebelsberg utóda a kultuszminiszteri székben, Hóman Bálint, a nyelvoktatás terén a választható második idegen nyelvek körének bővítésére fektette a hangsúlyt, amit az 1934. évi közoktatási törvény elfogadása meg is valósított. A Hómant 1938 elején követő, angol barátságáról közismert Teleki Pál, minisztersége kezdetétől igyekezett a kultúrpolitikát külpolitikai téren is felhasználni az egyre erősödő német befolyás legalább részleges ellensúlyozására. Ennek tanújele volt a premontrei szerzetesrend 1938 szeptemberében Gödöllőn megnyílt magyar-francia két-tannyelvű gimnáziuma. Teleki ekkor már az I. Bécsi Döntést előkészítő tárgyalásokon a magyar küldöttség egyik vezetője volt, majd 1939 februárjában miniszterelnök lett. Egy olasz-magyar két-tannyelvű gimnázium létrehozásával azonban már minisztersége kezdetétől foglalkozott, és arról a Bencés Renddel a háttértárgyalásokat megkezdhette. A magyar külpolitikában közel 10 éve hangsúlyosan jelenlévő magyar-olasz kapcsolatok erősítésébe egy ilyen gimnázium létrejötte pontosan beleillett, akárcsak az 1935-ben megkötött magyar-olasz kulturális egyezmény szellemébe is. Elképzelésének megvalósítását a Felvidék magyarlakta területeinek az 1938. november 2-án született I. Bécsi Döntéssel való visszacsatolása azonban felgyorsította.

Erre utal, hogy az I. Bécsi Döntéstől alig tíz nap telt el, amikor a visszacsatolt Komárom bencés gimnáziumában tárgyalóasztalhoz ültek a Bencés rend vezetői és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium képviselői, hogy egy bencések működtette, olasz-magyar két-tannyelvű gimnázium Komáromban történő létrehozásáról megállapodjanak. A kormány álláspontja, amelyet előzetesen - talán egy kissé elsietve, a bencések véleményének kikérése nélkül - már az olasz nagykövetséggel is ismertetett, a megbeszélésen egyértelmű volt: a létesítendő gimnázium színhelyének Komáromot javasolta. Ezt a helyszínt tartották jelképesen legmegfelelőbbnek, hogy a létesítendő gimnázium egyértelműsítse a köszönetmondást Olaszországnak azért, hogy kiállt a magyar érdekek mellett az I. Bécsi Döntés megszületésénél. Az olasz fél örömmel egyetértett a magyar kormány álláspontjával. Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát azonban nem, így csak egy új gimnázium létrehozásáról született egyezség a tárgyalásokon, annak helyszínéről nem.

Kelemen Krizosztom álláspontja - feltehetőleg már a kezdetektől - egyértelmű és határozott volt: az új olasz-magyar két-tannyelvű bentlakásos gimnáziumot Pannonhalmán kell létrehozni. Ez az álláspont a jelek szerint eleinte zavart és értetlenséget okozott a magyar és olasz állami szerveknél egyaránt. Kelemen Krizosztomnak elsősorban a magyar kormánnyal, nevezetesen Teleki Pállal kellett álláspontját elfogadtatnia. Teleki

meggyőzéséhez feltehetően felsorakoztatta azokat az érveket, miért méltóbb az olasz-magyar barátságot és a magyarok köszönetét szimbolizáló intézmény színhelyének Pannonhalma, mint az I. Bécsi Döntéssel Magyarországnak visszaadott Komárom. Ilyen meggyőző érveket pedig nem volt nehéz találni: az új helyszínnek javasolt Pannonhalma jobban fejezi ki Magyarország kötődését Itáliához, Rómához, mint Komárom, mert Monte Cassinóból érkezett szerzetesek alapították, ezek az itáliai bencések ott hozták létre az első iskolát magyar földön, Pannonhalma és Róma között közel ezer éves élő kapcsolat van, és lehet folytatni ezeket az érveket.

Kelemen Krizosztom főapát Pannonhalmát, mint helyszínt a vele nagyon jó személyes kapcsolatot ápoló Teleki Pállal még 1938 év végén elfogadtathatta. Kováts Arisztid a gimnázium 1940/41-es évkönyvében megjelent Teleki Pál nekrológiájában azt írja, 1938 karácsonykor Teleki jelölte ki az új épület helyét Pannonhalmán. Ezt megerősíti, hogy 1939 januárjában Kelemen Krizosztom már diákokat toborzott a létesítendő pannonhalmi iskolába, és még abban a hónapban a kiszemelt pannonhalmi gimnázium-igazgatót, Kováts Arisztid alperjelt fél éves olasz nyelvtanulásra küldte Firenzébe.

Az olasz kormány némi értetlenség után elfogadta az új helyszínt. A magyar kormány és a bencés rend közötti megállapodás késedelmét nem is a helyszín megváltoztatása, hanem a Bécsi Döntés után megsokszorozódó kormányzati feladatok mennyisége, és elsősorban a februári kormányváltás okozta. Teleki Pál lett a miniszterelnök, Hóman Bálint az új kultuszminiszter. Mindketten a tervezett gimnázium elkötelezettjei és a bencés rend barátai voltak (Hóman fia Budapesten a bencés gimnáziumban érettségizett), tehát a késedelmet csak a kormányváltással járó hivatali teendők sokasága okozhatta.

Nem maradt írásos nyoma annak, miért választotta Kelemen Krizosztom Pannonhalmát az új intézmény színhelyéül. Kelemen Krizosztom soha nem beszélt más megfontolásokról, mint ahogy soha nem beszélt arról se, miért nem jó színhely Komárom, mindig csak arról szólt, miért méltóbb helyszín Pannonhalma. Abban biztosak vagyunk, hogy a hangoztatott történelmi érvek elsősorban az olasz fél meggyőzésére szolgáltak, azok mögött más, ennél átgondoltabb érvek is lehettek. Párat a lehetségesek közül fel is sorolunk. Ha az új gimnázium Komáromba kerül, akkor az egyértelműen az addigi gimnázium megszűnését is jelenti. A komáromi bencés gimnázium különleges jogi helyzete miatt (a pannonhalmi főapát joghatósága alá tartozó nyilvánossági jelleggel bíró magániskola) az egyetlen olyan iskola volt az elcsatolt Felvidéken, amelyik a magyar tanítási nyelv mellett a katolikus jelleget is meg tudta tartani. A csehszlovák uralom alatt nagy áldozatokkal megőrzött komáromi gimnázium magyar jellegét pedig a bencések nem érezték feladhatónak. A térségben élő nagyszámú

magyarságnak ez volt hagyományosan a „gimnáziuma”, a magyarság középiskolai továbbtanulási igényeinek a létre hozandó kétnyelvű gimnázium pedig nem tudott volna megfelelni. Hasonló jellegű gondokat okozott volna bármely olyan helyre telepíteni az új gimnáziumot, ahol már működött bencés gimnázium, sokszor az adott kisebb-nagyobb térség egyetlen gimnáziumaként. Tehát jó megoldásként csak olyan helyszín jöhetett számításba, ahol nem működött bencés gimnázium. Ha a kérdésnek azt az oldalát is figyelembe vesszük, hogy az új intézmény egy bentlakásos nevelési formát tűzött ki célként, akkor Pannonhalma tökéletes helyszínnek mutatkozott, egyrészt a bencések helyben voltak, számukra új rendházat építeni nem kell, másrészt a külvilágtól való viszonylagos elzártsága megfelelt egy internátusi környezetnek. Úgy hisszük Kelemen Krizosztom mindezeket mérlegelve választotta Pannonhalmát.

Vannak olyan vélemények, hogy Kelemen Krizosztom Komáromot elveszíthetősége miatt nem tartotta megfelelő helyszínnek. Ezzel a véleménnyel szemben komoly kétségünk van, még a hivatkozott bizonyíték ellenére is. Elsősorban, Kelemen Krizosztom nem mondhatta, de nem is gondolhatta, hogy mi lesz, ha a háború Magyarország számára rosszul végződik. Nem mondhatta, mert döntésekor Európában még nem is volt háború, így annak esetleges szerencsétlen kimenetelével sem számolhatott, és ezzel nem érvelhetett Teleki Pálnak sem. Legfeljebb az fordulhatott meg a fejében, hogy ha más országok döntöttek a Felvidék visszaadásáról, akkor ez az eset megismétlődhet más politikai helyzetben is. Lehet, hogy erre is gondolt, de biztosra vesszük, döntését nem emiatt, hanem az előbb felsoroltak végiggondolása után hozta meg.

Az új gimnázium elvállalása a bencéseket erősen megosztotta. A komáromi helyszín ellen már ismertetett érvnek is voltak hívei. Azok, akik a gimnázium Pannonhalmára kerülését ellenezték, a kolostor meglévő csendjét, az ott élő közel száz bencés (a Rend vezetői és központi feladatainak ellátói, a teológiai és tanári főiskola oktatói, pár idős és beteg szerzetes, a novíciusok lelki vezetői és végül maguk a novíciusok), a noviciátus és a tanárképző főiskola nyugalma feltették. Az ellenzők még a bencés Serédi Jusztinián esztergomi primás segítségét is kérték, ő azonban távol tartotta magát a vitába való beavatkozástól. Az új gimnázium elvállalását azonban elsősorban anyagi megfontolások miatt ellenezték. A Felvidék elcsatolásával 1920 után a bencések az iskoláik működtetésének anyagi alapjait jelentő birtokok egy részét elvesztették. A megmaradt birtokok a hozzá nem értő gazdálkodás és az 1930-as évek elején fellépő gazdaság válság együttes hatására csak súlyos adóságokat termeltek, amelyekről csak 1938-ban sikerült megszabadulni. A Rendet terhelte a budapesti gimnázium és rendház új épületének évek óta halogatott megépítése is, amelyet 1938-ra terveztek, de végül a háborús helyzet

kiszámíthatatlansága miatt elhalasztottak. Kelemen Krizosztom azonban minden renden belüli ellenállást figyelmen kívül hagyva, 1939 áprilisában megkezdte a hivatalos tárgyalásokat az új magyar-olasz két-tannyelvű gimnázium Pannonhalmán való létrehozásáról.

A bencések és a kormány közti tárgyalások lassan folytak, az olasz kormány türelmetlen sürgetése ellenére is. A megállapodás csak július végén született meg, aláírása pedig 1939. augusztus 18-án történt Budapesten a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumban. Az okmányt Hóman Bálint kultuszminiszter és Kelemen Krizosztom főapát írta alá. Ekkor dőlt el a gimnázium neve is: a bencések Dante nevét javasolták, de politikai okok miatt rákényszerültek a kormány névválasztásának elfogadására. Így az új gimnázium az olasz külügyminiszter és édesapja nevét kapta, a hivatalos elnevezés „A Pannonhalmi Szent Benedek-rendi gróf Galeazzo és Costanzo Ciano Gimnáziuma – Ginnasio Conti Galeazzo e Costanzo Ciano dell' Ordine Benedettino di Pannonhalma” lett.

A megállapodásban a szerződő felek a következőket rögzítették:

A kormány vállalta:

1. *A kérdéses gimnáziumot és a 200 férőhelyes internátust 1941 szeptemberére felépítteti, korszerűen berendezteti és a Rend kizárólagos tulajdonába adja.*

2. *Az iskola működéséhez szükséges, a törvényben előírt számú tanár teljes illetményének (fizetés és lakbér) megfelelő összeget biztosít államsegélyként a Rend számára.*

3. *Minden két osztály után egy, a teljes nyolcosztályú gimnázium után négy olasz anyanyelvű lektor, valamint a testnevelés és a rajztanár illetményét állja.*

4. *Tanulmányi segélyekkel és ösztöndíjakkal fogja elősegíteni, hogy az iskola tanárai olasz egyetemeken tökéletesíthessék nyelvtudásukat. Gondoskodik róla, hogy a tanulók számára állami ösztöndíjak biztosíttassanak.*

5. *Az épület tervpályázatát a Renddel egyetértésben fogja kiírni.*

6. *Az olasz gimnázium a Renddel egyetértően meghatározott helyi tanterv alapján fog működni.*

A Bencés Rend vállalta:

1. *Rendelkezésre bocsátja a gimnázium és az internátus építéséhez szükséges területet, és gondoskodik a szerzetestanárok elhelyezéséről.*

2. *Az 1939/40-es tanévben megnyitja az iskola első osztályát, a következő évben pedig újabb osztályt és így tovább, valamint az új épület elkészültéig a szükséges helyiségeket rendelkezésre bocsátja.*

3. *Elkészíti, és jóváhagyás végett beterjeszti az iskola különleges rendeltetésének megfelelő óratervet és helyi tantervet.*

4. *Az iskola és a diákotthon mindennemű dologi kiadásairól gondoskodik.*

5. *Az épületet csak a szóban forgó gimnázium és diákotthon céljaira használhatja.”*

A megállapodásban mindkét fél jelentős terheket vállalt. A kormány egy teljesen berendezett és felszerelt gimnázium és diákotthon megépítését és az annak mindenkori működéséhez szükséges tanári kar teljes fizetését vállalta, beleértve az olasz lektorok és világi tanárokat is. Ez utóbbiak számára a lakáskérdést volt hivatott megoldani a Vár alatt, a gimnáziummal egyidőben épített tanári ház. A többi vállalás az előzőekhez képest anyagilag jelentéktelen, vagy hivatali jellegű.

A Bencés Rend terhei csak első pillantásra nem tűnhetnek jelentősnek. Való igaz, hatalmas vagyoni értéket kaptak az új épülettel, amelynek megépítéséhez viszont a területet ők adták, és annak teljes jövőbeni üzemeltetését és fenntartását elvállalták. Igaz, hogy az 1930-as évek végén a Rendnek a megszokottnál jóval több novíciusa volt (1936-ban és 1937-ben 16-16, a következő évben 21 volt a beöltöző novíciusok száma), ám a már meglévő hat gimnázium tanárokkal történő folyamatos ellátása mellett egy új gimnáziumot tanárokkal való feltöltése komoly kihívást jelentett. A rendi utánpótlás helyzete mégis reményt adott arra, hogy a gyakran jelentős lemorzsolódás ellenére ez a vállalás teljesíthető lesz. Ráadásul erre több évük is rendelkezésre állt, hiszen az új gimnázium tanári karát nem egyszerre, hanem az osztályok évente növekvő számával összehangoltan kellett növelni.

Az internátus elvállalásával a bencések egy olyan feladatra is vállalkoztak, amelyben semmiféle gyakorlatuk nem volt. A meglévő bencés gimnáziumok egyikéhez sem tartozott bencések kezén lévő internátus. A budapesti gimnáziumban úgynevezett „fél-internátus” volt ugyan, de az a mai gyakorlatban egy napközis szolgáltatásnak felelt csak meg: a diákok ebédet kaptak és a délutánt tanulással a gimnáziumban töltötték.

Talán előre pontosan nem látható és felbecsülhető teher volt, hogy az új intézmény oktató-nevelő tevékenysége hamarabb megkezdődik, mint az ehhez szükséges épület elkészül, annak elkészültéig pedig a Főmonostorban kellett a diákoknak helyet biztosítani. Ez még annál is rosszabb volt, mint amivel a korábban a gimnázium ellenzői érveltek: már a Főmonostor mellé épülő gimnázium létét is a nyugalom megzavarásának tartották. A tárgyalások elhúzódása és a háború előtti hangulat magában hordta annak komoly esélyét, hogy a gimnázium és diákotthon épülete nem fog az ígért határidőre, 1941 őszi tanévnyitásra elkészülni (mint ahogy az be is következett).

Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy az állam arra az időre, amíg a gimnázium és a nevelőotthon a Főmonostorban működött, bérleti díjat fizetett a bencés rendnek. A három éven keresztül egyre növekvő igénybevett területet a bencések a gimnázium évkönyveiben gondosan fel is tüntették.

A gimnázium építésével Pannonhalma középkort idéző, várfalásbástyás arculatának megszűnése inkább érzelmi áldozat volt, de a szerzetesek közül nagyon sokan azt is fájlalták.

Végül nem kis gondot jelenthetett az induló gimnázium I. osztályának 20 tanulóját megtalálni, hiszen a megállapodás előtt a gimnáziumi jelentkezésre való felhívást az idő rövidege miatt nem lehetett kellő időben közzétenni. Ám a Rend ezt az egyszeri feladatot is megoldotta. Július végén, amikor a megállapodás létrejött már biztosra vehető volt, a diákok toborzása már javában folyt. 1939. szeptember 12-én a pannonhalmi Székesegyházban (a Bazilika címet csak később, 1943-ban kapta) tartott ünnepélyes Veni Sancte-val megindult a tanítás és a tanulás a Magyarországon első olasz-magyar két-tannyelvű gimnáziumban.

A gimnázium hivatalos megnyitása 1939. október 2-án volt. Az ünnepi esemény színhelye a Főkönyvtár csarnokterme volt. Teleki Pál miniszterelnököt Hóman Bálint kultuszminiszter képviselte, és ő tartott ünnepi beszédet. Jelen volt a bencés rend teljes vezetése, és nagyszámban az olasz követség munkatársai, élükön gróf Vinci követtel. Az ünnepségen magának az eseménynek a méltatása mellett természetesen szó esett a gimnázium olasz-magyar barátságát tanúsító szerepéről is.

A Pannonhalmi Szemle 1939. évi IV. számában Olasz gimnázium Pannonhalmán címmel szerkesztőségi cikk jelent meg, amely összefoglalja a gimnázium megszületésének történetét. Ebben ismerteti, hogy a tárgyalások során a felek között elvi egyetértés volt az új intézet célkitűzéseiben. Ezt a cikket a következőképpen foglalja össze:

„ ... a messze tekintő célkitűzésnek van még egy nagyon fontos pontja. A kultuszkormány és a rend vezetőségének megállapodása értelmében az új iskola egy-egy osztályában csak kevés, legfeljebb 25 tanulót vesznek fel. Örömmel sarkítjuk ki a célkitűzés e részét. Iskolaéletünk nagy hátránya a tömeg-iskola típus. Nem kell szakismeret annak megállapítására, mennyi, sokszor leküzdhetetlen akadályba ütközik a mamut-osztályokból felépített iskola nevelői és tanítói munkája. Ezer és ezer megoldatlan probléma között hánykolódó korunk egyre jobban felismeri, hogy sok súlyos korfeladat megoldásának egyik leglényegesebb feltétele egy élgárda, egy elit kiképzése.”

Ez a célkitűzés visszaköszön a megállapodásban, amely az építendő új gimnázium épületében a 8 gimnáziumi osztály tanulóinak számára összesen 200 helyet biztosít.

Kelemen Krizosztom főapát a Veni Sancte-t követő iskolai megnyitó ünnepségen a kisdíákokhoz szólva mondta: *„Nektek majd vezetőkné kell lennetek, akik majdan azt a kincset, amit e szent falak között összegyűjtenek, gazdagon árasztják a világra.”* És ez a gondolat fogalmazódott meg Hóman Bálintnak az ünnepélyes megnyitón mondott beszédében is, a következő formában: *„Az ott nevelt ifjúság a szokásos középiskolai műveltség, képesítés és a különleges nyelvi és szellemi kiképzés birtokában kiválóan alkalmas lesz a szellemi és gazdasági élet terén oly fontos állások és hivatalok betöltésére.”*

Kováts Arisztid igazgató a gimnázium és nevelőotthon 1939-40-es tanév értesítójében ezzel kapcsolatban a tanulmányi előmenetel ismertetése során még egy elem, a *helyi tanterv* szerepét említi.

„Az a körülmény, hogy a helyi tanterv miatt tanulóink később nehezebben, csak különözeti vizsgálattal tudnak más intézetbe átmenni, megkivánja tőlünk, hogy a gyenge tanulókat még a legelején más intézetbe tanácsoljuk... Viszont a megmaradottak a tanulók kisebb létszáma miatt könnyebben ellenőrizhetők s előrehaladásuk így jobban biztosítható.”

A későbbiekben arról is ír, hogy a helyi tanterv azért is hasznos, mert a felsőbb évfolyamokban megakadályozza más intézetekből diákok érkezését, ami okozhatná az osztályok „szellemi és erkölcsi süllyedését.”

Az elhangzott célkitűzések ismeretében vitathatatlan, hogy a pannonhalmi olasz-magyar gimnáziummal egy tudatosan megtervezett elit-nevelő intézmény született.

*

Befejezésül egy „történelmietlen” gondolat. Ha 1950-ben nem áll Pannonhalmán a gimnázium és a diákotthon, akkor az nem kerülhetett volna be az engedélyezett egyházi középiskolák sorába. Ez tény. Mindaz az okfejtés, ami ezek után következik, az már a „mi lett volna ha” történelmietlen felvetések közé tartozik. Nagyon valószínű, hogy a bencések Pannonhalma helyett egy másik volt iskolájukat kapják vissza a hozzátartozó rendházzal, és abban az esetben a Főmonostor sorsa, mint rendi székhely és teológiai főiskola kérdésessé válik. Tudjuk, az épület államosítása után voltak elképzelések annak más célú hasznosítására. Az tehát, hogy Pannonhalmán egy élő szerzetesi közösség és egy gimnázium-diákotthon megszakítás nélkül átélhette a kommunista diktatúra éveit, az ott lévő gimnáziumnak és a diákotthonnak is köszönhető. Ez az intézmény pedig Kelemen Krizosztom főapát határozottságának szülötte volt.

Kezds a Fmonostorban 1939-1942

Pannonhalmán 1939. szeptember 11-én az induló gimnázium I. osztályába beiratkozott 20 diák jelentkezett szüleik kíséretében. Az ország különböző részeiből érkeztek, hatan Budapestről, tizenhárman 9 különböző megyéből, egy fiú pedig a visszacsatolt Felvidékről. Másnap, szeptember 12-én a Székesegyházban megtartott Veni Sancte után került sor a Főkönyvtár csarnoktermében az ünnepélyes tanévnyitóra, amelyen a diákok és nagyszámú bencés mellett a szülők is részt vettek. Kelemen Krizosztom főapát beszédében a tanévre érkezett diákokat ezekkel a szavakkal köszöntötte: *„Úgy vártunk titeket, mint akiket már régen ismertünk és mielőtt láttunk volna, már szívünkbe zártunk, megszerettünk benneteket.”*

Kováts Arisztid igazgató beszédében elsősorban a szülőkhöz szólt. Hangsúlyozta azokat az előnyöket, amelyek abból fakadnak, hogy a diák nem csak a tanítási idő alatt van együtt tanáraival, nevelőivel és diáktársaival, hanem egy diákközösségben tölti egész napját. A gimnázium „olasz” jellegét csak tömören említette, mondván, céljuk, hogy a gimnázium elvégzése során a diákok minél tökéletesebben megtanulják az olasz nyelvet, megismerjék az olasz történelmet, kultúrát. Elmondta, tisztában vannak azzal, hogy a szülőktől átvesszük legnagyobb kincsüket, a gyermeket. Szólt arról, átérzik azt a felelősséget, hogy a gyermek nem csak a szülők kincse, hanem mindegyikük *„egy átvett drága talentum”* és egy *„nagy titok”* is. A gyermekben rejlő lehetőségek, képességek felfedezése, azok kibontakoztatása a nevelő legfontosabb feladata. Nevelésük célját abban fogalmazta meg, hogy a gimnáziumból kikerülő diákok *„ép testben ép lelkű”,* művelt, jó magyar emberek legyenek.

Az ünnepség után a szülők hazautaztak, a diákok pedig - feltehetően néhányuk pityeregve, és többségük bizonyára némi szorongással - maradtak. Másnap a gimnáziumban és a nevelőotthonban megkezdődött a rendszeres hétköznapi élet, a tanítás és a nevelés.

A Fmonostorban sikerült megtalálni azt a helyet, ahol a gimnázium és a nevelőotthon beindításához szükséges helyiségek a legkisebb mértékben zavarták az ott élő bencések napi életét. Az osztályterem és a diákok délutáni játékszobája a kerengő nyugati oldalán lévő, az úgynevezett Népbéjáró folyosón lévő helyiségekbe került. A hálólhelyek, egy nagyobb és egy kisebb hálóterem azoktól pár méterre, a Főapáti szárny barokk korban épített, nyugati előreugró részében voltak. A hálóterem sarkában egy paravánnal elválasztva volt a fiúkra éjszaka vigyázó felügyelő, az egymást hetenként váltó, már felszentelés előtt álló növendék fekhelye, akik időnként - a prefektust helyettesítve - a lefekvés előtt vezették a közös esti imát is.

Ugyanebben a szárnyban, a hálóterem közelébe alakították ki a diákok fürdőszobáját, a folyosó végében pedig a mellékhelyiségeket. A Fmonostor

főlépcsőházának legalsó, a főbejárat felől a kisudvaron keresztül is megközelíthető szintjén volt a felsőablak-soros tornaterem. A diákok a refektórium melletti, korábban vendégek számára szolgáló kisebbétől étkeztek. A szerzeteseknek főző apácák ügyeltek arra, hogy a diákok életkoruk igényeinek megfelelő ételeket kapjanak, ezért számukra időnként a szerzetesi étrendtől eltérő ételeket is főztek. A diákok az ebédlőben fogyasztották el a tízórait és az uzsonnát is.

A Népbejáró folyosónak önálló külső bejárata volt a Bazilika előtti térségről, a diákok azon hagyták el az épületet sétaidőben. A Bazilikába a hálótermekből vagy az osztályteremből a Népbejáró folyosón tudtak közlekedni, így a Főmonostor napi életét csak az ebédlőbe vonulás, illetve tornaórákra menetelkor zavarták.

A diákokat reggel fél hétkor ébresztették, tízperces reggeli torna, mosakodás után 7 órára kellett a tanteremben lenni. A tanulás közös reggeli imával kezdődött, majd átismételték az arra napra megtanulandó feladatokat. A reggeli stúdium (tanulási idő) helyett lehetett szentmisére menni, vagy valamelyik tanár reggeli szentmiséjén ministrálni. A reggelit követően 8 órakor kezdődött a tanítás, a második óra utáni nagyszünetben kaptak a diákok tízórait. Az ebéd 1 órakor volt, utána 2 óráig szabadidő következett. Az első stúdium fél 4-ig tartott. Ez után újabb szabadidő volt, amelyet jó idő esetén a diákoknak a szabadban, a Főmonostor kertjében kellett eltölteni. Esős időben a szabadidő alatt a játékszobában tartózkodtak. A kertben eltöltött idő végén, háromnegyed 5-kor a diákok a kert díszes főbejáratánál gyülekeztek és oszlopban vonultak be a Főmonostorba. Tisztálkodás és uzsonna után 5 órakor kezdődött a második stúdium, amely a 7 órai vacsoráig tartott. Az első stúdium alatt lehetett nyelvi különórákra vagy rajztanulásra járni, a második stúdiumot pedig 6 órakor az olasz társalgás szakította meg. A vacsorát rövid szabadidő követte, majd 8 órától háromnegyed 9-ig csendes szabadfoglalkozás következett. Ezt a diákok olvasással, levélírással, modellezéssel vagy más játékkal tölthették el. Időnként este rövid oktató vagy szórakoztatófilmeket is vetítettek nekik. Meleg időben hetente egyszer-kétszer a vacsora után a diákok a parkban rakott tábortűz mellett beszélgettek. Háromnegyed kilenckor közös esti ima volt, amely az osztályfőnök rövid nevelészándékú gondolataival kezdődött, az imádság után befejezésül általában egy olasz Szűz Mária éneket, vagy az esedékes Mária-antifónát énekelték el latinul, gregorián dallammal.

Mivel szombat is rendes tanítási nap volt, a napi program csak szombat délután és vasárnap-ünnepnap volt eltérő az előbb ismertetettektől. Vasárnap és ünnepnapokon a diákok reggel közös szentmisén vettek részt a Székesegyházban, és több szabadidejük volt.

A gimnázium első tanári kara Kováts Arisztid igazgatóból, 4 bencés tanárból (Diósi Ákos, Kálmán Odó, Kövér Alajos és Linzer /később

Lébényi/ Szilárd) és 2 világi tanárból (Kovács Ferenc testnevelő és Szabó Ferenc rajztanár) állt. Az igazgató is részt vállalt az oktatási feladatokból, ő tanította heti 6 órában az olasz nyelvet. Az I. osztály osztályfőnöke és prefektusa Linzer Szilárd volt.

Kissé késve csatlakozott a tanári karhoz az Olaszországból érkezett Albo Centoni, az olasz anyanyelvű lektor. Feladata az olasz beszédgyakorlatok (óráit olasz társalgásnak nevezték) vezetése volt. Centonit Kovács Arisztid még a Firenzében töltött tanulmányútja során ismerte meg, ennek köszönhető meghívását a gimnázium nyelvi lektorának. Nőtlen ember lévén, Magyarországra költözését rövid idő alatt megoldotta, lakásként a Főmonostorban kapott egy szobát.

A diákok a bencés tanárokat úrnak szólították, ami mai fülnek roppant szokatlan, sőt, ezt egyesek még a bencések között is dehonesztálóan idézik fel, de abban a korban ez általános és helyénvaló volt. Az iskolákban mindenhol a „tanár úr”, vagy „tanító úr” volt a helyénvaló. A diákok ezt a megszólítást is használták, de ugyanígy az Arisztid atya vagy Szilárd atya használata is szokásban volt.

A bencések az olasz-magyar gimnáziumalapítás gondolatának felbukkanásától kezdve sohasem csak gimnáziumban, mint oktatási intézményben gondolkodott, hanem egy gimnázium és egy vele szellemileg-fizikailag szorosan együtt élő bentlakásos nevelőintézetben. Ezért nem is tekinthetjük másnak, mint tudatos szóhasználatnak, hogy Kovács Arisztid az első perctől kezdve a gimnázium és nevelő otthon (később szó lesz róla, mikor és miért lett diákotthon a neve) helyett mindig az azokat egybefoglaló „intézmény” kifejezést használta. Az első évkönyvek is „A Pannonhalmi Szent Benedek-rendi gróf Galeazzo és Costanzo Ciano Gimnáziuma és Nevelőotthona évkönyve” címmel jelentek meg. Ez a szerves összetartozás tükrözi meggyőződésüket az iskolák hagyományosan vett kettős feladatáról, a tudás továbbadásának és a nevelésnek elválaszthatatlanságáról is.

A bencések évszázados tapasztalatokkal rendelkezett a gimnáziumi oktatásban, amelyik hagyományosan 10 éves korban kezdődött. A meglévő bencés gimnáziumok egyikének sem volt azonban internátusa. A vidéki tanulók elhelyezését Esztergomban és Győrben más katolikus egyházi intézmények internátusaiban, a többi helyen albérletben, a bencések által erkölcsileg ellenőrzött családoknál oldották meg. Az internátusban végzendő feladatokban a bencéseknek így nem volt jártasságuk. Ez is magyarázza, hogy a nevelőotthon fegyelmi szabályzatának kidolgozását is későbbre halasztották, tapasztalatszerzés szükségességére való hivatkozással.

Erre a feladatra is igyekeztek azonban tisztességesen felkészülni. Ezt tanúsítja Kovács Arisztid hosszú tanulmánya, amely „A tízéves fiú” címmel látott napvilágot a gimnázium 1939/40 évi évkönyvében. Nem részletezve itt írását, csak közöljük, hogy írásában a legfrissebb magyar, angol és német

gyermeknevelési szakirodalom megállapításaira is hivatkozik. Tanulmányában példákat is hoz fel az első év tapasztalataiból, igazolva a 10 évesekkel általa javasolt foglalkozás eredményeit.

A hazai és külföldi internátusi nevelés gyakorlatát tanulmányozva a bencések a legnagyobb hagyományokkal rendelkező angol mintát követve, minden osztály mellé egy prefektusnak nevezett tanárt állítottak.

A prefektus a tanítási időn túli időszakokat szinte végig a diákokkal töltötte. Ez nem csak az ebben az életkorban szükséges szülői felügyeletet pótolta (annál nagyobb mértékben, hiszen egy szülő egyéb elfoglaltságai miatt a folyamatos felügyeletet nem mindig tudta ellátni), de nevelés szempontjából is hasznos volt. A bencések azzal is tisztában voltak, hogy szülői szeretetet nem tudnak adni, annak hiányát figyelmességgel és nevelői szeretettel kell pótolni.

Nem volt olcsó a Pannonhalmán tanulás, sőt! A tandíj megegyezett az országban működő többi bencés gimnázium tandíjával, 105 pengő volt egy tanévre. Ehhez még járult egy 15 pengős beíratási díj, ami a többi gimnáziumban vagy volt, vagy nem. Ami a Pannonhalmán tanulást nagyon költségessé tette, az a Diákotthon volt.

A Pannonhalmán tartózkodás havi díja 120 pengő, vagyis a 10 hónapos tanévre 1200 pengő volt. Ez azonban csak egy része volt a diákra fordítandó kiadásoknak. A további költségek nagyságát érzékelteti az évkönyvben közzétett lista is, amelyben felsorolják a tanulók magukkal hozandó felszerelését.

„Az egyéni felszerelés, melyet az intézetbe lépő növendék magával hozni köteles: legalább 6 ing, 3 hálóing, ajánlatos a pizsama is, 6 alsónadrág, legalább 12 zsebkendő, 12 pár harisnya (néhány fehérret is). Ajánlatos, de nem kell 1 fürdőköpeny vagy fürdőlepedő és egy fürdőnadrág, 6 törülköző, 3-4 felsőruha (köztük egy ünnepi sötétkék Bocskay-egyenruha), 2-3 pár cipő, 1 pár papucs, esetleg 1 pár sárcipő. Ajánlatos egy sűrű Bocskay-ruha is. Diáksapkát, tornatrikót, klottnadrágot az intézet szerez be a szülők költségén.

Ágyneműek: 80x180-szoros hármás derékalj és fehér piké ágyterítő (vagy e kettő használati díjaként évi 7 P), továbbá 3 lepedő, 3 paplanhuzat, 3 vánkoshuzat, 1 paplan, 1 vánkós, 1 takaró (pokróc) (az úgynevezett dunna nem gyermeknek való), továbbá 3 szalvéta. A mosásba kerülő ruhák számára szükséges egy kb. 50x50 cm-es vászonzacskó befűzött zsinórral.

Evőeszközök: 1 kanál, 1 kés, 2 villa, 1 kávéskanál, 2 erős pohár (egyik fogmosó). Ezeket az intézet szerzi be a szülők költségén.

Továbbá: ruhakefe, hajkefe, fésű, fogkefe, fogpaszta, körömolló, kis tükör, szappan, ruhaakasztók. A szemüvegesek hozzanak egy tartalék szemüveget is.

Minden tárgyon szembetűnő helyen legyenek rajta a növendék nevének kezdőbetűi és az igazgatóságtól megjelölt sorszám. A sorszám az összehajtott fehérneműn is látható legyen; harisnyán úgy, hogy viselés közben ne lássék.

Az egyéni fölszerelés tárgyairól két jegyzéket kell átnyújtani.”

A megkövetelt tárgyak is mutatják, hogy nem egy átlag középosztálybeli család gyermekének ruhatáráról és használati tárgyairól van szó. Árulkodik erről az is, hogy kérték a szülőket, csomagban élelmiszert ne küldjenek a gyermekeknek, legfeljebb cukorkát és narancsot!

De még további költségek is voltak. A tankönyveket, füzeteket és íróeszközöket az Intézet egységesen szerezte be, akárcsak a gimnáziumban kötelező egyenruhát és diáksapkát a szülők költségére. Évi 15 pengőt kellett fizetni az orvosi felügyeltért, ami nem tartalmazta a gyógyszerek és komolyabb, műszeres vizsgálatok és különleges gyógykezelések és fogorvosi kezelések költségeit. Természetesen még külön kellett fizetni, ha a diák zeneoktatásban részesült, különórákon idegen nyelveket tanult, részt vett vívóleckéken, vagy igénybe vette a felkínált lovaglási lehetőséget. Nem tudunk arra példát, hogy ez utóbbit bárki igénybe vette volna, de a kínálati listán szerepelt.

Ha mindehhez hozzátesszük a 10 éves korban elmaradhatatlan havonkénti szülői látogatás, a kisdíák szünidőre utazásának költségeit, az éves Pannonhalmán tartózkodás költsége elérhette a 2000 pengőt. Úgy számítjuk ez az összeg mintegy 6-7-szerese annak, amit egy olyan gimnazista taníttatására kellett fordítani, aki egy lakóhelyén lévő bencés gimnáziumban tanulhatott. A későbbiekben bemutatott elemzések részletesebb tájékoztatást adnak a gimnáziumba beiratkozott diákok családi hátteréről.

Még a tanév során, márciusban közzétette a gimnázium a következő tanévrő történő jelentkezés felhívását.

Pannonhalmán a ”mens sana in corpore sano” elv jegyében különösen nagy hangsúlyt kapott a vallásos nevelés és a diákok fizikai állapotának fejlesztése.

Az intézmény jellegének megfelelő, a hangsúlyozottan vallásos neveléshez illeszkedett a húsvéti időszakban az a lelkigyakorlat, amelyet a budapesti hittanár, Radó Polikárp tartott. A vallásos nevelést szolgálta az einsiedelni bencés iskola mintájára megszervezett Szent Benedek gárda is. A gárdát egyúttal a bencések világiak számára rendszeresített oblatussága előiskolájának tekintettek. Más bencés gimnáziumokban nem volt Szent Benedek gárda, a vallásos nevelést a Mária-kongregációk szolgálták. Pannonhalmán a hétköznapi szentmishallgatás nem volt kötelező, de az első pénteki szentgyónást és szentáldozást szorgalmazták. A diákok részt vettek a májusi litániákon, a vasárnapi közös szentmiséken pedig igazgatójuk és

tanáraik szentbeszédeit hallgatták. Magyar, latin és olasz nyelvű egyházi énekeket tanultak, és azok közül egyet-egyét az angol kollégiumokban kialakult szokások szerint, az iskolai órák kezdetekor is elénekeltek.

A gimnázium a tornaterem berendezéséhez 1939 őszén komoly anyagi támogatást kapott a Kultuszminisztériumtól, abból szereztek be a bordásfalakat, az ugrózsámolyokat, az ugrószőnyeget, a labdákat és más tornaeszközöket. A tornateremben lehetett pingpongozni is. A tornaórákat jó időben a Főmonostor parkjában tartották, ott rendezték az atlétikai versenyeket, a futballmérkőzéseket is. Télen volt jégpálya a korcsolyázóknak, a dombos terepen tudtak a diákok szánkózni, többen a síveléssel is próbálkoztak.

A tanév végén, június 14-én, ugyancsak a parkban, nagyszabású torna- és gúlagyakorlatokat mutattak be, és ügyességi versenyeket tartottak. A kertben úszómedencét építettek, év végére valamennyi diák meg is tanult úszni. A diákok büszkéek voltak arra, hogy 3 győzelemmel és egy döntetlennel elsők lettek az bencés gimnáziumok I. osztályos labdarúgó csapatainak küzdelmében.

Feltehetően a sok mozgásnak, szabad levegőn való tartózkodásnak is köszönhető a tanév évkönyvének megállapítása, hogy a tanév során a diákok *„egészségi állapota nagyon jó volt. Sokszor heteken, gyakran hónapokon keresztül nem volt betegünk.”*

A tanév során a diákok számos iskolai ünnepségen vettek részt, és azok mindegyikén különböző fellépésekkel szerepeltek is. Természetesen felsorakoztak az október 5-én az iskola hivatalos megnyitó ünnepségén, amelyen közülük *Pattantyús-Ábrahám Ádám* Sajó Sándor Pannonhalma című versét, az olasz nyelvet hihetetlenül gyorsan tanuló *Boksay György* pedig egy olasz verset szavalt el. Az első félévben megünnepelték az aradi vértanúkat, Szent Imre herceget, az ifjúság védőszentjét, decemberben a Missziósok napját. A második félévben a főapát neve napjára rendeztek ünnepséget, majd március 21-én a rendalapító Szent Benedeket, végül május elején az Anyák napját ünnepelték. A diákok az ünnepségeken szavaltak, felolvasásokat tartottak, olasz és latin nyelvű korális énekeket adtak elő, zongoradarabokat játszottak. A gimnázium mindezt a művészetre nevelés részének tekintette, akárcsak a megtartott szavalóversenyeket.

A diákok több, életkorukhoz szabott kiránduláson vettek részt, amelyek során elsősorban Pannonhalma környékét fedezték fel. A kisebb kirándulásokon túl kétszer voltak Győrben, ahol megtekintették a Püspökvárat és felkeresték a győri bencés gimnáziumot. Egy alkalommal Győrben moziban is voltak. Május 25-26-án kétnapos kiránduláson előbb Komáromban, a gimnáziumban és a híres erődítményszerben jártak, majd Tata nevezetességeit tekintették meg igazgatójuk Tatán élő öccsének, Kováts Miklósnak a vezetésével.

A gimnáziumnak a tanév végére már jelentékeny tanári és ifjúsági könyvtára volt. Ez kisebb részben vásárlásoknak, nagyobb részben adományozásoknak volt köszönhető. Bőséges olasz nyelvű könyvadomány érkezett az olasz követségtől és más, Budapesten működő olasz intézményektől. A gimnázium magyar és olasz nyelvű ifjúsági újságokra is előfizetett, amiket a diákok buzgón olvasgattak.

Az 1939/40-es tanév különösebb nehézségek nélkül eltelt, a karácsonyi és húsvéti szünetre a diákok hazautaztak. Egészségügyi gondok (pl. járvány) vagy szénhiány miatt nem kellett rendkívüli szünetet elrendelni.

A megállapodás elhúzódnása a gimnázium létrehozásáról nem csak a tanév egy héttel később történt megnyitásával járt, de késedelmet okozott a gimnázium és diákotthon új épületének előkészületi munkáiban is. Az épületben biztosítandó helyiségek és azok nagyságának elvi meghatározása nehézkesen haladt, ezért az épület tervezésére csak 1940 áprilisában írta ki a Főapátság a pályázatot. A pályázatok elbírálása azonban gyorsan ment, az épület tervezését dr. Kiss Tibor és Hidassy Antal budapesti építészek közösen nyerték el. Ez a tervező páros készítette az Óbudán felépített Árpád gimnázium épületét is. Az építési munkákat megelőző szükséges bontásokat azonban már a végleges tervek elfogadását megelőzően, a tanév vége előtt pár nappal megkezdték.

Az utolsó tanítási nap június 14-én volt, a következő héten voltak a tantárgyi összefoglalók, végül 1940. június 23-án a tanévzáró ünnepélyes Te Deum. A tanév végén az intézmény célkitűzéseivel összhangban az I. osztályból a két leggyengébb tanulmányi eredményt felmutató diákot (egyikük olasz nyelvből meg is bukott) eltanácsolták.

A tanévet követően nagyon hamar (és ettől kezdve minden évben) elkészült a középiskolákra tanévenként kötelezően előírt évkönyv. Az iskola jellegének megfelelően az évkönyv kétnyelvű volt, magyar és olasz nyelven is közzétette a hivatalosan előírt statisztikai adatok mellett az iskolaév lefolyásának, az oktató-nevelő munka részletes ismertetését. Az évkönyvben már szerepelt a következő tanévre felvett diákok névsora is.

1940/41

Az 1940/41-es tanév szeptember 8-án kezdődött. A diákok létszáma az immár két osztálynak köszönhetően 50 főre nőtt. A korábbi I. osztályba 5 új diák érkezett, akiknek felvételi vizsgát kellett tenni az olasz nyelvből. Az új I. osztály 27 fős volt. Az új diákok szintén az ország minden részéből érkeztek, egyharmaduk volt budapesti, és volt közöttük egy diák a Főmonostor alatt elterülő Györszentmártonból is.

A tanév kezdetekor a Főmonostor épületéből további helyiségeket kellett átadni az újonnan érkezettek elhelyezéséhez. Az új osztálynak

osztályterem, tanulóterem és háló helyiségek is kellettek. Az új elsősök osztálya szintén a Népbejárón volt és ők kapták meg a már meglévő hálókat. A II. osztályosok mellettük két szobát, és a Főmonostor keleti oldalán, az ebédlőtől a Főkönyvtárhoz vezető folyosón további 3 szobát kaptak hálólhelyül. A Főapáti szárny nyugatra kiugró részén, a hálóterem előtti folyosót pedig „játék folyosónak” jelölték ki.

Az új gimnázium építésére kiírt pályázaton az építési feladatokat fővállalkozóként Hesz Lajos, a bádgos munkákat Petik János, az ácsmunkákat Hellebrand Ödön budapesti vállalkozók nyerték el. Közülük Hesz Lajos és Petik János az óbudai Árpád gimnázium építésénél is ott volt, tehát a jó együttműködést a tervezőkkel már bizonyították. Ám a szeptemberben nagy iramban megkezdett alapozási munka december elején részben a hideg idő beállta, de még inkább a háborús szállítások okozta vasúti teherkocsi hiány miatt leállt. Az alapozáshoz szükséges 10000 m³ kavicsot nem tudták Győrből Pannonhalmára szállítani. Ekkor már biztossá vált, hogy az új épület a következő tanévre nem készül el, és még további egy évet kell majd a Főmonostor falai között kihúzni.

A tanév kezdetekor a tanári kar létszáma Albo Centoni olasz lektorral együtt 10 főre emelkedett, és új tanár érkezett a hittanár Kövér Alajos és a világi testnevelő tanár helyére is. Ez utóbbi, Bálint Béla Károly a győri bencés gimnázium tanára volt, ottani munkája mellett járt ki Pannonhalmára a testnevelési órákat megtartani. Az új tanárok közül Legányi Norbert az I. osztályban tanított mennyiségtant, és ő látta el a gimnázium építésével összefüggő rendi feladatokat is. Az új I. osztály osztályfőnöke és prefektusa dr. Békés Gellért lett. A prefektusi munkába besegített Gál Geláz és Lehner Ottó.

Számos hivatalos látogató kereste fel a tanév során Pannonhalmát, közülük a legfontosabb Hóman Bálint kultuszminiszter volt. Hóman szívügyeként kezelte a gimnázium sorsát, működéséhez többször is rendkívüli támogatást adott. Ezt köszönte meg neki jelképesen a Rend, mikor az új gimnázium felépítése után a Bazilika előtt épített új támfalat Hóman-bástyának nevezte el.

A tanév az előző évhez hasonlóan, különösebb események nélkül, az eltervezetteknek megfelelően zajlott le. A diákok napirendjén nem tartották szükségesnek a változtatást. Az újonnan érkezett diákok magatartása viszont valamennyivel több gondot okozhatott a tanároknak, mint az előző évben. Erre utal a tanév évkönyvének finom megfogalmazása az elkényeztetett gyermekek ellenszegüléséről, mint jelenségről. Bizonyára oka volt annak, hogy a fegyelmi helyzetről szóló beszámolót Szent Benedek Regulájából vett következő idézet zárja: *„Az előljáró parancsa s a tanítványok tökéletes engedelmissége mintegy ugyanazon pillanatban, az isteni félelem gyorsaságában egyszerre történjék.”*

A tél végén jelentkező enyhe influenza-járványon kívül nem volt jelentős egészségügyi gond, igaz, 2 diák a karácsonyi szünet alatt otthon ragályos betegségen esett át, de felgyógyulva tértek vissza Pannonhalmára.

A diákothonban a szemléltető oktatás részeként ugrásszerűen emelkedett az oktatófilmek vetítése. Ezt a Kultuszminisztérium Oktatófilm Igazgatósága hathatós támogatása tette lehetővé. A vacsora utáni szabadidőben hetente kétszer a tananyaghoz illeszkedő természetrajzi és földrajzi oktató filmeket vetítettek a diákoknak. A filmvetítést a diákok mintegy mozinak tekintették, de a filmek a maguk sajátos közlési módszereikkel a tananyag elsajátítását is segítették.

A német nyelvet tudó (az 50 diákból 5 beszélte a német nyelvet) és azt tanulni kívánók számára beindult a kezdő és haladó csoportokra osztott délutáni német társalgás. A heti két-két óra elfoglaltságot jelentő foglalkozásokon 40 diák vett részt. Számuk bizonyítéknak is tekinthető a német nyelv tanulásának hagyományosságára.

A Szenvedések vasárnapját megelőző héten 3 napos lelkigyakorlat volt, amelyet dr. Mihályi Ernő főiskolai tanár tartott.

A diákok életében új elemként jelent meg a jótékonykodásra nevelés. Több ízben rendeztek gyűjtést szociális támogatásokra. Ezekből támogatták a gyórszentmártoni egyházközség szegényeit, akiknek használt ruhákat is gyűjtöttek lakóhelyükön. De gyűjtöttek missziós célokra, és a kőszegi Szent Imre missziósház bővítésére is.

Az ünnepek előző évben kialakult rendje pár kifejezetten hazafias jellegűvel bővült. Március 15-éről a Millenniumi emlékműnél rendezett ünnepségen emlékeztek meg. A gimnázium ifjúsága ünnepi ruhában levonult és részt vett a falu főterén épült új országzászló avató ünnepségén is. Ugyanoda vonultak ünnepelni a Hősök napján, az elesett magyar katonákra emlékezve.

A művészetek iránti fogékonyság fejlesztésére a diákok - rádión és lemezjátszóon egyaránt - a klasszikus zenét hallgathattak. De ugyanezt a célt szolgálta, hogy az olasz társalgásokon szóba kerültek az olasz művészet alkotásai, a diákokat véleményalkotásra készítette azokról. Ebbe a sorba illeszthetők Gál Geláz diákoknak tartott ismertetései a fényképezésről, kiemelve az abban rejlő művészi lehetőségeket.

A kézügyesség fejlesztését és a szabadidő értelmes eltöltését szolgálta a repülő modellező Aero Kör, amelyet Legányi Norbert vezetett. A diákok szabadidejükben sikló repülőket készíthettek, amelyekkel aztán házi bajnokságokat rendeztek.

A kisebb kirándulások célja továbbra is Pannonhalma környezetének megismerése volt. Voltak a diákok Győrben, június elején pedig eljutottak Székesfehérvárra is, ahol a város nevezetességeit járták körbe. Ám a kisdiakokat az ásatásoknál és a barokk stílusú ciszterci templom

szépségeinél sokkal jobban érdekelte a katonai repülőter, amit egyik diáktársuk édesapjának, Czapáry Zoltán repülő-alezredesnek köszönhettek.

A tanév a tervezettnél pár nappal rövidebb lett, mert kanyaró-járvány veszély miatt a hatóságok az iskolák bezárását rendelték el. Az utolsó tanítási nap 1941. június 14. volt. A tanév végi összefoglalókra rövidített formában június 16-17-én került sor, és az utóbbi napon a Te Deum-ot is megtartották.

1941/42

1941. szeptember 8-án már a harmadik Veni Sancte-t tartották a pannonthalmi Székesegyházban.

Az induló I. osztályba az 1941/42-es tanévre szokatlanul sok, 33 diákot vettek fel. Az előző évi két osztályból pár gyenge tanulót (közülük egy megbukott) eltanácsoltak, ezek helyére új tanulók jöttek. Már 83 tanulónak az elhelyezését kellett megoldani.

Amint előrelátható volt, az új épület a beígért határidőre, 1941 őszére nem készült el, a megnövekedett helyigényt a Főmonostorban kellett kiszolgálni. Megint kellett új tanterem, tanulószoba és hálólhelyek. A III. osztályosok a Főmonostor keleti oldalán, az ebédlőtől a Főkönyvtárhoz vezető folyosón kaptak tantermet és hálólhelyül 6 szobát, az ő korábbi helyeikre költöztek be a II. osztályosok, az ő helyükre pedig az elsősök. Az előző évben létrehozott gimnáziumi szertárat fel kellett adni, ehelyett a Főmonostorban lévő tanárképző főiskola szertárait használhatták. A gimnázium által elfoglalt terület mintegy 340 négyzetméter, a Diákoththon pedig több mint 700 négyzetméter foglalt el a Főmonostorból. Ez már többszöröse volt annak a területnek, amelynek átengedésére a bencések az első tanévben rákényszerültek! Most már csak abban reménykedtek, hogy valamikor a tanév során elkészül az új épület.

A diákoknak a tanulmányok idejére szállást nyújtó intézményeket hagyományosan kollégiumoknak vagy internátusnak hívták, ez utóbbi elnevezés szerepel az alapító szerződésben is. A bencések azonban ezt az intézményüket már kezdetektől hivatalosan Nevelőotthonnak nevezték. Ezzel az akkoriban teljesen újnak számító elnevezéssel is éreztetni akarták, hogy az internátussal mintegy második otthont akarnak adni diákjaiknak. Alapos megfontolások után azonban az 1941/42-es tanév kezdetén - remélve, hogy a tanév folyamán az új épületbe már átköltöznek - a nevelőotthont Diákoththonnak átkeresztelték. Az új névvel hangsúlyozták, hogy az új épület a diákoknak épül, az a diákok otthona. Nem véletlen, hogy ezt a Magyarországon egyedülálló névválasztást a bencés utódok évtizedekig tiszteletben tartották és megtartották. A szoros egybetartozás jegyében a gimnázium nyomtatásban megjelent évkönyveiben mindig olvashatunk

beszámolót a Diákotthonról is, mindig önálló fejezetben. A diákok azonban önmagukat általában bentlakónak vagy kollégistának nevezték.

A diákok jelenléte a korábbi éveknél jóval nagyobb mértékben zavarta a Főmonostor nyugalalmát. A sok alvóhelyre elosztott diák éjszakai felügyelete is több feladatot jelentett, ezért ebben az évben 6 prefektus volt, sőt még kisegítő prefektusokra is szükség volt. Ekkor kezdte meg nevelői pályáját Söveges Dávid, a későbbi gimnáziumi igazgató is. A tanári karban ugyan nem szerepelt, de egyéb rendi feladatai mellett kisegítő prefektus volt.

A gimnázium és diákotthon díjait - a háborúba lépést követő adóváltozásokra és gazdasági helyzetre való tekintettel - a tanévre megemelték. A tandíj és a vegyes díjak 143 pengő, az éves orvosi díj 20 pengő, a diákotthon havi díja 160 pengő lett.

Természetesen tovább nőtt a tanári kar létszáma, a tanítási feladatokhoz már 12 tanár volt szükséges. Újra osztották az osztályfőnöki és prefektusi feladatokat. Az új I. osztály osztályfőnöke-prefektusa a legkisebbek iránt különös fogékonyságot mutató Linzer Szilárd lett, az ő korábbi osztályát, a III. osztályt dr. Danczi Villebald vette át. A II. osztály osztályfőnöke és prefektusa az újonnan érkezett Polgár Vilmos magyar-francia szakos tanár lett, aki a II. és III. osztályban tanította az olasz nyelvet. Őt a Főapát korábban, az 1940/41-es tanévre állami ösztöndíjjal Olaszországba küldte, hogy tanuljon meg olaszul. Az I. osztályban továbbra is Kováts Arisztid volt az olasz nyelv tanára. A Diákotthon nevelői feladatai közül jutott a tanári karban nem szereplő bencéseknek is. A prefektusi munkába besegített dr. Békés Gellért, Gál Geláz és Kemény Dózsa, ők általában a délután során láttak el prefektusi feladatokat, az esti és az éjszakai feladatok az osztályfőnökre hárultak. Új rajztanár és testnevelő tanár érkezett, ám 1942 márciusában mindkettő távozott, mindkettőt pótolták. Legányi Norbert, aki az Aero Kört is vezette, szintén elhagyta a tanári kart, és Balatondfűdre került, ahol a bencések ottani Fürdőigazgatóságának vezetője lett.

A tanév során a leventeképzés, mint új, az oktatáshoz és neveléshez egyaránt kapcsolódó feladat jelent meg a gimnázium életében. A leventeképzést a Trianoni békekötés után hívták életre. A békekötés nem csak a magyar haderő nagyságára, felszereltségére tartalmazott szigorú katonai korlátozásokat, hanem megtiltotta az általános hadkötelezettséget is, ezért a haderő csak önkéntesekből állhatott. Az általános hadkötelezettség tilalmát próbálták - legalább részben - a levente intézmény létrehozásával ellensúlyozni. A levente intézmény létrehozása a békekötés előírásainak egyfajta megkerülése is volt. Célja egyfajta katonai előképzés volt, ezért a leventeképzésben a fizikai felkészítés mellett jelentős szerepet kapott a fegyelemre nevelés és - az akkori társadalmi elvárásoknak megfelelően - a valláserkölcsi nevelés is. A leventeképzésben, amely kezdetben hétvégi test-

és menetgyakorlatokat jelentett, minden 12 és 21 év közötti fiúnak részt kellett venni, aki nem olyan iskolába járt, ahol volt rendszeresített testnevelés. 1939-ben az új honvédelmi törvény (1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről) erősítette a leventeképzés katonai jellegét és megnyitotta a lehetőséget a leventeképzés közép- és felsőfokú iskolákba történő bevezetésére. A bevezetést ideiglenes jelleggel a honvédelmi miniszter 1939 augusztusában (Honvédelmi miniszter 68.042/1939 eln. h. kiv. kik. sz. rendelete) előírta. Mindez már a háborús idők elvárásait tükrözte.

Ez az intézkedés, noha végrehajtották, nem találkozott ez érintett iskolák körében teljes egyetértéssel. Elsősorban a felekezeti iskolákban merült fel kétség: iskoláikban rendszeres testnevelés folyt, az erős valláserkölcsei és nemzeti szellemű nevelés az iskolák jellegénél fogva adott volt. A katonai jellegű fegyvelmezést és az alaki kiképzést viszont idegennek tartották a civil életre történő felkészítéstől. Különösen aggályosnak tartották azt, hogy a diákok és az iskola környékének iskolába nem járó leventeköteles fiatalok képzését össze kellett vonni.

Mivel a végrehajtás kereteit a területileg illetékes katonai parancsnokság és az érintett iskola igazgatója közösen határozta meg, a kiképzéseket nem egyformán és nem egyenlő mértékben hajtották végre. Még abban sem volt egységesség, ami pedig megfogalmazott elvárás volt: az iskolai leventeképzés parancsnoka mindig az igazgató legyen. Így történt a bencések gimnáziumai esetében is: volt leventeképzés, de különböző formában. Jámbor Mike a Pannonhalmi Szemle 1940. évi I. számában részletesen megfogalmazta azokat az elvi kérdéseket, amelyeket tisztázni szükséges a levente intézmény középiskolákba történő végleges meghonosítása előtt.

A vita azonban hamarosan lezárult, mert Horthy Miklós kormányzó 1941. július 18-án „Az ifjúság katonás szellemű neveléséről és a testnevelés erőteljesebb végrehajtásáról” című Legfelsőbb Elhatározással a leventeképzés és vele együtt a testnevelés felügyeletét elvette a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumtól. Ezzel egyszerre a Honvédelmi Minisztérium keretén belül létrehozta a vitéz Bélydy Alajos altábornagy vezette „Az Ifjúság Honvédelmi Nevelése és a Testnevelés Országos Szervezetét /IHNTOSZ/” és a levente ügyeket annak hatáskörébe helyezte.

A pannonthalmi gimnáziumot indulásakor a leventeképzés ügye a diákok életkora miatt nem érintette. Az 1941/42-es tanévben azonban a III. osztályosok általában betöltötték 12. életévüket, tehát leventeköteles életkorban voltak. A tanévben a leventeképzésnek csak annyi nyomát találjuk, hogy a testnevelő tanár Farkas Sándor leventeoktató is volt, és az év végén „előírással testnevelési bemutatót” tartottak, amely végén a III. osztály „levente újoncai” fogadalmat tettek. Ez a bemutató lehetett egyúttal az évenként kötelezően előírt levente bemutató is.

Egyéb kérdésben sem a gimnázium, sem a diákothon nem érezte meg a háború miatti ellátási és gazdasági nehézségeket, ám a bencések az egyre nehezebb árubeszerzésből adódó gondoktól nem mentesültek. Szerencsére az alapvető élelmiszerek beszerzésénél biztos háttérrel jelentettek a bencés gazdaságok. Mindennek köszönhető, hogy a tanév rendkívüli események nélkül lezajlott. A karácsonyi és húsvéti szüneteken kívül, a szén hiány miatti úgynevezett „szénszünet” lehetőségével az intézet nem élt.

A diákok a tanév során nagyobb fegyelmi vétséget nem követtek el. A „csintalanság, csínytevés, meggondolatlan vagy tiszteletlen megjegyzések”, mint apróbb vétségek felsorolása azonban arra utal, hogy a diákok nem voltak mentesek az életkorukra jellemző megnyilvánulásoktól.

Tavasszal kisebb influenzajárvány érte el a diákokat, pár szövődményes eset is volt. Májusban a már minden tavasszal fellépő vörhenyjárványnak is volt két pórul jártja a diákok között, őket gondosan elkülönítették, és hamar felgyógyultak.

Az oktató és nevelő munka kialakult gyakorlatában érdemi változás nem volt, de pár új elem megjelent. Ilyen volt a magyar nyelv védelmében megindított „tisztá beszéd” mozgalom, amelynek célja az idegen szavak használatának visszaszorítása volt. Érdekes kísérletnek tekinthető az érdeklődés felkeltése a népművészet, mint „a nép természetes művészi képessége” iránt. Ezért kezdték meg egy néprajzi gyűjtemény létrehozását, amelynek darabjait magyarázatokkal mutatták be a diákoknak. Adományokkal gyarapodott tovább a tanári és iskolai könyvtár. Az adományok közül kiemelkedett az iskola névadójáé, gróf Ciano olasz külügyminiszteré, aki az Enciclopedia Italiana 36 kötetét ajándékozta a gimnáziumnak.

A nagybőjti lelkigyakorlatot Vályi Hugó tartotta a diákoknak.

Fontos eseménynek számított az iskola és a diákothon életében a cserkészlet megszervezése. A cserkészcsapat hivatalosan a 629. számú Szent Márton cserkészcsapat nevet kapta. A II. és III. osztályos diákok jelentkezhetek cserkésznek, szinte valamennyien (a 46 diákból 40) meg is tették. A „gyengébb tanulókat” nem vették fel a cserkészletbe, ami nem biztos, hogy nevelési szempontból helyes volt. Szeptember végén megkezdődött az „újoncok kiképzése”, megismertette velük a cserkészélet alapvető szabályait és elvárásait, a jellegzetes cserkész játékokat, magaviseleti formákat, stb. Tavasszal került sor a különböző ügyességi és más próbafeladatokon való helytállás ellenőrzésére. A cserkész-jelöltek ünnepélyes fogadalomtételére és a csapatzászló felavatására május első vasárnapján került sor, amely egyúttal Anyák napja és szülői látogatási nap is volt. Az eskütétel dr. Koszteritz József (Koszter atya néven népszerű ifjúsági regények szerzője), a Magyar Cserkészszövetség társelnökének jelenlétében zajlott. A cserkészcsapatot 5 órásra osztották. Májusban tartották

a nagy cserkész harci játékokat a közeli jánosházi erdőben. Nem véletlen, hogy ezen a cserkészeknek az elrejtőzött „szovjet ejtőernyősöket” kellett felkutatni – mindegyiküket megtalálták!

Bizonyára a háborús hangulatnak is szerepe volt abban, hogy ugrásszerűen megnőtt a vívást tanulók száma. A három osztályból 21 fiú vett részt a hetenként 2 órás, kezdetként alapfokú képzést biztosító vívóleckéken. A májusban rendezett atlétikai versenyt első ízben nevezték hivatalos iskolabajnokságnak, amelyen az első három helyezett érmet is kapott. A „bajnokság” eredménylistáját pedig az évkönyvben is közzétették.

Az iskolai kirándulások a korábbi éveknél jóval szélesebb választékot mutatnak, de az évkönyv is megjegyzi, hogy mindez „a háborúval együtt járó különleges közlekedési viszonyok ellenére” történt. A környék megismerését szolgáló kisebb kirándulásokon túl ősszel az egész diákság Zircet kereste fel, ahol a cisztercita apátság vendégei voltak. Tavasszal a kirándulásokat osztályonként szervezték, az I. osztály két napig Balatonfüreden és Tihanyban járt. A II. osztályosok három napra mentek: elsőként Bakonybélrt fedezték fel, következő nap megmászták a Bakony legmagasabb hegyét, a Kőrös-hegyet, a harmadik napon a herendi porcelángyárat nézték meg. A III. osztály Sopronba kirándult, útközben Kapuváron megállva, a népművészet megismerése részeként megtekintették az úrnapi körmeneten részvevők híres kapuvári népviseletét. A helyszínnek megválasztásánál tetten érhetőek a gyakorlati megfontolások: a kirándulások útvonalaihoz minden esetben illeszkedett valamilyen bencés létesítmény, amely segítséget jelentett a szállás és étkezés megszervezésében.

Az iskolai ünnepélyek kialakult menetrendjében nem volt változás. Viszont több rögtönzött kis ünnepséget kellett a diákoknak rendezniük a nagyszámban Pannonhalmára látogató fontos személyek tiszteletére. Ha valami zavarta a tanév menetének nyugalmát, akkor az a látogatók sokasága volt. A látogatások számának hihetetlen mértékű növekedését a befejezéshez közeledő új gimnáziumi és diákotthoni épület okozta, amit nagyon sokan meg akartak tekinteni.

Az építkezés ugyanis annak ellenére, hogy a háborús körülmények miatt a tervezettnél lassabban, többször beszerzési gondok miatt hosszabb-rövidebb késedelemmel, de haladt. 1942 tavaszán már megkezdték a belső, befejező munkákat is, amelyeknél azonban még jobban jelentkeztek az anyagbeszerzési gondok.

A látogatók sorában a hivatalos tanügyi látogatókon felül ott volt Stefánia főhercegnő férjével, Lónyay Elemér herceggel, József Ferenc főherceg, gróf Paolo Thaon di Revel olasz pénzügyminiszter Reményi Schneller Lajos magyar pénzügyminiszterrel, további miniszterek, államtitkárok, külföldi diplomaták, magyar egyháznagyok, és folytathatnánk a sort. Az évkönyv 70 további személy nevét sorolja fel, valamennyien a

tudományos, kulturális, gazdasági vagy a politikai közélet jeleseinél számítottak, köztük írók, művészek, akadémikusok. Közülük többnek a fia éppen Pannonhalmán tanult, mint Quandt Richárdnak, a Magyar Nemzeti Bank vezérigazgatójának, vagy Pattantyus-Ábrahám Imrének, a Győri Wagon- és Gépgyár vezérigazgatójának fia. A látogatók közül Hóman Bálint kultuszminiszter, az építkezés kormányzati felelősének 1942. május 29-i látogatását kell kiemelni, amely napra az igazgató miniszteri szünnapot rendelt el. A diákok ünnepséggel köszöntötték, Hóman Bálint pedig rövid beszédet tartott a diákoknak, majd kíséretével végigjárta a már majdnem kész gimnázium épületét.

Béldy Alajos altábornagy az IHNTOSZ vezetője 1942. június 13-án kereste fel Pannonhalmát. Látogatása során megtekintette a majdnem kész gimnáziumi tornatermet és a kertben a gimnázium sportpályáit. Lehet, hogy ekkor volt a már említett „levente-újonc” eskütétel is. Este Reményi Schneller Lajos pénzügyminiszterrel együtt a tiszteletükre adott hivatalos vacsorán vett részt. Mivel hivatalos tanácskozást is folytatott a bencés rend vezetőivel, azon bizonyára szóba került a leventeképzés ügye a bencés gimnáziumokban, lezárva az eddigieket és megegyezve annak jövőjéről.

Az utolsó tanítási nap 1942. június 13. volt. A tanévvégi tantárgyi összefoglalóra június 15-17-én került sor, és az utóbbi napon az ünnepélyes évvárót és a Te Deum-ot is megtartották. Akárcsak az előző évben, a diákok a Te Deum után rögtön hazautazhattak, ezúttal a Katolikus Tanügyi Főhatóság külön engedélyével. Tehették ezt abban a tudatban, hogy a következő tanévet már az új épületben fogják tölteni. Az egyik bencés időskorban tett tréfás megjegyzése szerint a következő napon a bencések tarthattak volna Te Deum-ot annak öröme, hogy a Főmonostor megszabadult a diákoktól.

Élet az új épületben a háborús évek alatt 1942-1945

1942. október 5-én az 1942/43-as tanév kezdetét jelentő Veni Sancte-ra a négy gimnáziumi osztály diákjai már az új épületből vonultak át a Székesegyházba. A még áprilisban kiadott hivatalos tájékoztatóban ugyan az országosan hivatalos tanév kezdet, az 1942. szeptember 9. szerepelt, ám addigra az épület még nem lett beköltözhető. A késedelmes tanévkezdéshez a Katolikus Tanügyi Főhatóság hozzájárult.

Az elkészült, „F” betűt formázó alaprajzú és annak rövidebb szárával a főmonostor épületéhez kapcsolódó gimnázium és diákotthon épülete 200 diák befogadására épült. A novecento szellemében tervezett 6 szintes, 33 ezer légméteres épület egyszerű, szinte minden külső díszítés nélküli megjelenése egységes és monumentális tömeghatású. Az épületnek a nyugati (39 méter) és déli (100 méter) oldalát részben övező, 6 méter magas, belső

oldalán vörös nyerstéglával burkolt árkádsor olaszos jelleget ad, ami az egyik tervezőnek, Hidasi Lajosnak köszönhető. Hidasi korábban a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa volt. Az épület külső részén csupán három díszítés található, ezek közül az egyik csak a Főmonostor belső udvaráról látható. Ez Borberekí Kovács Zoltán kőplasztikája, amely az épület középső összekötő szárnyának északi homlokfalát díszíti. Azt a jelenetet ábrázolja, ahogy Szent István király a bencés Szent Gellértra bízta fiának, Szent Imrének a nevelését. A másik külső épületdísz az épület árkádsorának délnyugati sarkánál oszlopon álló, nagyméretű Szent Benedek szobor, Erdei Dezső alkotása. Tőle balra, az épület délnyugati sarkát övező erkély felett a nyugati homlokzatra került a pannonhalmi főapátság címere. A magyar történelem nagyjainak (Pázmány, Zrínyi, Rákóczi, Vörösmarty, Széchenyi, Apponyi, Prohászka, stb.) az árkádok belső gyámköveire tervezett mellszobrai sajnos nem készültek el.

Amint már említettük, az építkezésnek áldozatául esett a Fehér Ipoly főapátsága idején felújított-átépített bejárati kaputorony (Külsőkapu-torony), a közelében álló délkeleti torony (Vigyázó-torony) és a délnyugati saroktorony (Szent Márton vagy Füstölő-torony, amit neveztek Ipoly toronynak is), az azokat összekötő várfal a belülről hozzáépített gazdasági épületekkel, és végül az Ipoly toronytól induló régi nyugati várfal. Az épület alapszintje az új bejárat alatt 10 méterre került. A bontás és az alapozás során nyert mintegy 20 ezer köbméter földet és a másra nem használható egyéb bontási anyagokat a külső várkerület szélesítésre és feltöltésére használták fel, a gimnázium nyugati és déli oldalán, valamint a Bazilika előtti szakaszon. Ennek során a gimnázium nyugati homlokzata előtt egy sportpályát is létesítettek. A gimnázium északnyugati sarka melletti lépcsős bejáratról a Főkönyvtár épületéig az elbontott nyugati várfalnál jóval magasabb, törtvonalú, később Hóman bástyának elnevezett támfalat építettek. Az elbontott kaputorony helyére épült a mai boltíves bejárati épület, portás és egyéb helyiségekkel, a bejáratra hatalmas, díszesen kovácsolt vaskapu került. A kétszárnyú vaskapu rácsközeit a vallás, a tudományágak, a mesterségek és a hónapok szimbólumai díszítették.

Az épület belsejének részletesebb leírása helyett felsoroljuk a benne lévő fontosabb helyiségeket. A helyiségek rendeltetése szerint alapvetően a diákotthoni hálók a felső két szintre és az összekötő folyosókra, a tantermek egy kivételével az első emeletre kerültek. Az épületben a gimnáziumi oktatást szolgálta:

- 8 tanterem,
- fizikai szertár, előkészítő és előadó teremmel,
- történelmi gyűjtemény terem,
- kémiai szertár, előkészítő és előadó teremmel,
- rajzterem, rajzszertár, rajztanári szoba,

- díszterem (a Teleki terem, amely egyúttal mozi terem is volt),
- tornaterem elhatárolható színpaddal (ezt a megoldást a tervező Hidasi Lajos már az Árpád gimnáziumnál is alkalmazta),
- torna szertár, tornatermi öltöző, tornatermi zuhanyozó,
- igazgatói iroda,
- tanácsterem,
- tanári könyvtár,
- ifjúsági könyvtár mellette olvasó szoba,
- mellékhelyiségek,
- altiszti (pedellusi) szoba.

A diákotthon lakóinak rendelkezésre állt

- 10 hálóterem (3 db 110 m², 2db 105 m², 3 db 81 m², 1 db 65 m² és 1 db 36 m²),
- 1-1 db 3, 5 és 6 ágyas hálószoza (27 és 43 m² közöttiek),
- 10 db 1 ágyas hálószoza (13 m²),
- 4 nagy mosdó terem,
- 4 fürdőszoba 24 zuhanyozóval,
- 1 orvosi rendelő, 3 betegszoba, 1 fürdőszoba és mellékhelyiség a betegeknek,
- 1 ebédlőterem,
- 1 nevelői ebédlő,
- 4 játéktér (26, 30, 54 és 190 m², a mélyalagsor szintjén),
- 1 zeneterem, 5 zeneszoza,
- 1 előadó terem,
- 1 vetítőszoza,
- 3 munka szoba
- és végül a diákotthon kápolnája.

A 10 hálóterem ajtaja felett aranyozott betűkkel egy-egy latin nyelvű idézet, mondás ragyogott: Filii Dei sumus; Nobilitas obligat; Deus me videt; Gaudete in Domino Semper; Magnos magna decent; Non trépidé, non tarde, non tepide! Ubi amator, non laboratur; Incepisti, perforce! Quae nocent, docent; Nisi credideritis, non intelligetis. A nagy hálóteremek közül minden második mellett összesen 5 prefektusi szoba is volt, ezekből kis nyitható figyelő ablak nyílt a mellettük lévő nagyhálókra.

Az összekötő szárny legalsó szintjén voltak a betegápolást és a diákok ruhagondozását végző kedves-nővérek szobái.

Az épületnek nem volt konyhája, csak az ebédlőhöz csatlakozó, ám a Főmonostor területén lévő tálaló-helyisége. A diákoknak a Főmonostor konyháján főztek. Mosoda sem volt, azt is Főmonostor mosodája pótolta. A fűtésrendszer azonban önálló volt: az alagsorban kazánház kazánnal, mellette széntároló. Az alsó szinteken voltak még raktárhelyiségek és pár

további, a gimnázium és a diákotthon különböző céljaira egyaránt felhasználható, kis alapterületű helyiség.

Minden helyiség a használathoz szükségesen be volt rendezve. A tantermekben íróasztalok és a személyes tárgyaknak beépített faliszekrények, a hálókban ágyak és beépített faliszekrények voltak. Részben felszereltek voltak már a különböző szertárak, a zeneszobák és a rajzterem, a munka és játékszobák, ez utóbbiak egyikében még céllövő folyosó is volt! A hiányzó felszerelések a későbbiekben a háborús körülmények megengedte ütemben folyamatosan érkeztek. Az igazgatói iroda volt az iskolai rádió központja, amely minden közösségi teremben hallgatható volt.

A szertárak előtti folyosón üvegszekrényekben természettudományi gyűjteményt és szemléltető tárgyakat állítottak ki. A kémiai dogozóban a kísérletezéshez minden tanulónak elektromos, víz és gázcsatlakozású külön munkapadja volt. A rajzterem északi fala szinte teljes mértékben üveglak volt a minél kedvezőbb megvilágítás érdekében. A zene teremben zongora állt, a pár kisebb zeneszobában harmónium volt, és tárolók a diákok hangszereinek, kottáinak. A munkaszobák egyikét Szent József Műhelynek nevezték, amely a kézügyesség fejlesztésére szolgált, többek között 4 gyalupad is volt benne. Egy másik munkaszobában volt az Aero-kör, ahol a repülő modellek készítéséhez szükséges valamennyi eszköz, felszerelés és nyersanyag megvolt. A harmadik munkaszobában alakították ki a cserkészotthont. A Teleki termet felszerelték filmvetítéshez szükséges berendezésekkel: vetítógép, hangosító berendezés, mozgatható filmvásznon. A beköltözéskor az iskola altisztje már kiképzett mozigépész volt, és ő intézte a filmek beszerzését, tárolását is. A diákok használták a tornaterem feletti hatalmas teraszt (jó időben időnként itt volt az ébresztő utáni reggeli torna), és az előtte lévő oszlopcsarnokot, ahova pingpongasztalt helyeztek el.

Az új épület minden vele szemben támasztható mennyiségi és minőségi igénynek megfelelt. A gimnázium és a diákotthon minden fontosabb helyisége, köztük a tantermek és a hálótermek mindegyike, az épület déli, illetve nyugati oldalára nézett, tágasak és világosak voltak.

A gimnázium oszlopos főbejáratán belépve, a szemben lévő, traventin burkolású fogadó csarnok egyik falán Jeges Ernő, a római iskolához tartozó festő al secco falfestménye látható. A kép a történelmi magyar-olasz kapcsolatok 9 eseményét mutatja be, köztük utolsóként a pannonhalmi magyar-olasz gimnázium alapítását. Ezen a jelenten az alapítás legfontosabb résztvevőit örökítette meg, köztük látható Kováts Arisztid is. A hagyomány szerint a képen szereplő 3 fiú a pannonhalmi diákok közül került oda. A kép egy évvel később, 1943 nyarán készült.

A gimnázium első emeleti folyosóját Marsovszky Elemérné 70 méter hosszú fotomontázs díszítette. A fotomontázs 400 jelenetben szinte a teljes magyar és olasz történelmet, annak kiemelkedő személyeit bemutatta.

(Marsovszkyné művészi elismertségét és a falı fotomontázs, mint új művészi irányzat elfogadását 1937-ben készített munkája, a Budaörsi repülőtér Körcsarnokába, az európai repülés történetét bemutató fotómontázsa alapozta meg.) Még egy művészi alkotás volt az épületben: a kápolna oltára felett oltárképként Boldogfai Farkas Sándor egész falat kitöltő domborműve, a *Jézus és a gyermekek*, amit időnként más névvel is említenek.

Nem lehet nagy tévedés a gimnáziumot díszítő művészi alkotások mögött Kováts Arisztid művészetszeretét és művészi ízlését feltételezni. Mint ahogy biztosan nem tévedünk, ha azt állítjuk, az épületben az akkori Magyarország legkorszerűbb és legkényelmesebb, egyúttal legjobban felszerelt oktató-nevelő intézménye volt.

Az épület pár kisebb belső átalakítástól és a tetőtér beépítésétől eltekintve ma is eredeti állapotában áll, bár helyiségei közül több időközben más szerepet kapott.

Az 1942/43-as tanév megkezdésére elkészült a Vár tövében a tanári ház is, és első lakói be is költöztek.

Az új épületbe tanévkezdéskor 114 diák költözött be, közülük 8 maradt ki évközben. Budapestről 29 fiú érkezett, a többi az ország 8 nagyvárosából és 18 megyéjéből. Egy diák, a német anyanyelvű Zappe Tibor külföldről, Bécsből jött.

Szokatlanul hosszú volt a karácsonyi szünet, amit központi rendelkezéssel 3 hét szénszünettel meghosszabbítottak. Első ízben biztosítottak felügyelői kíséretet Budapestig az abban az irányban vonaton hazautazóknak, ezt a háborús körülmények indokolták. A diákok január 25-én érkeztek vissza a szünidőről.

Az új, immár negyedik osztály beindításával tovább nőtt a tanári kar létszáma, 15 tanár és a tanári karhoz ekkor csatlakozó Luigi Leoncinivel már két olasz nyelvi lektor tanította az diákokat. Luigi Leoncini a bencések római prokurátorának, Janota Cirillnek köszönhette Pannonhalmára kerülését. A tanári karon azonban - a háborús viszonyok miatt - már tetten érhetők a bencés iskolák tanárokkal történő ellátásának gondjai. Több fiatal bencés tanárt és a világi tanárokat katonai szolgálatra hívtak be, az előbbieket tábori-lelkész szolgálatot teljesítettek. Ez okozta például az időközben nevét Lébényire magyarosító Linzer Szilárd, az első pannonthalmi prefektus Sopronba helyezését is.

A világi tanárok pótlása szinte lehetetlen volt. Pannonhalmán se tudták pótolni a behívott Farkas Sándor testnevelő tanárt, feladatait szétszórták a többi tanár között. A szintén behívott rajztanár helyére a Képzőművészeti Főiskolát éppen elvégzett Csergezán S. Sándor került, aki 3 osztályban a testnevelést, sőt, az I. osztályban a mennyiségtant is tanította! Az évközben behívott Oloffson Placidot Zágón Bertalan gyakorló tanár helyettesítette.

Nem sokkal a tanév kezdete után a diákok gyászmisén emlékeztek meg a gimnázium első háborús hősi halottjáról. Korábbi világi rajztanárunk, Szabados Jenő az orosz fronton 1942. augusztus 18-án halt hősi halált.

Ebben az évben kezdődött az idegen nyelven, olaszul történő oktatás. Albo Centoni olasz lektor a IV. osztályban a történelmet, olasz nevén az Istorìa tantárgyat oktatta.

A háborús állapot a tanárhiányon túl is több formában érezte hatását a gimnázium életében. Központi utasításra minden középiskola minden évfolyamán heti 1 órában kötelező lett a honvédelmi ismeretek nevű tantárgy oktatása. Pannonhalmán ennek oktatásában még az énektanár Szigeti Kiliánnak is részt kellett vállalnia. A gimnáziumnak Kováts Arisztid személyében volt levente parancsnoka, a leventeoktatást pedig az előző évhez hasonlóan a testnevelő tanár, immár Csergezán S. Sándor leventeoktatói minőségében végezte.

A diákok általában egészségesek voltak, az influenzajárvány ebben az évben elkerülte Pannonhalmát. Mindenkit, aki még nem volt vörhenyes, vagy 1 éven belül nem kapott védőoltást, beoltották a járvány ellen. Szokatlan módon két diák sárgaságba esett, de gyors elkülönítés után (ez most már az új egészségügyi szárnyban tökéletesen megvalósulhatott) rövidesen talpra álltak.

Ebben a tanévben a nagybőjti lelkigyakorlatot Borbély Kamill tartotta a diákoknak.

Az iskolai év során folyamatosan gyarapították a gimnázium szertárait, ezúttal kisebb mértékben adományokból, mint vétel útján. A fizikai szertár több mint 9000 pengő, a zenei szertár pedig több mint kétezer pengő értékű tárgyakat kapott, az utóbbi 6 darab furulyához is hozzájutott. De a többi szertár is gazdagabb lett, a tornaszertár például 10 pár sí felszerelést kapott a Vallás és Közoktatási Minisztériumtól. A Szent Gellért főiskola természettudományi szertáraiból elsősorban ásványokat, kitömött állatokat adott át. Csergezán rajztanár földrajzi szemléltető táblákat ajándékozott a földrajzi szertárnak.

Gazdagodott a gimnázium néprajzi gyűjteménye is, elsősorban erdélyi szöttesekkel, írásos kézimunkákkal. Ehhez a már korábban elindított néprajzi gyűjtésekhez kapcsolódott egy újszerű, a diákok szociális nevelését is segítő, akár kísérletnek is nevezhető kezdeményezés. A IV. osztály diákjai néprajzi gyűjtést végeztek a szomszédos Nyalkán. Feladatuk volt, hogy a gyűjtés során minél többet tudjanak meg az ottaniak mindennapi életéről, szokásairól, életkörülményeiről. Az ott szerzett ismereteket aztán dr. Danczi Villebald osztályfőnökükkel (aki magyar tanárunk is volt, és a Magyarországtudományi Intézet megbízásából népi nyelvfordulatokat gyűjtött) közösen írásban feldolgozták. Mindez annyira megtetszett a diákoknak, hogy közülük páran a nyári szünidő alatt lakóhelyük közelében hasonló „gyűjtő

úton” vettek részt. Beleillik ebbe a sorba, hogy az év során 120(!) magyar népdalt tanultak meg, és népszerűsítették a diákok között a népi hangszernek tekintett furulyát (ezért vettek 6 furulyát, mint írtuk már).

A népdaltanulás és a furulyázás tanítása mellett a zenei élet más területeken is előrelépett. Megalakult a gimnázium zenekara, az énekkar pedig nagyobb egyházi ünnepeken a Főiskola énekkarával közösen együtt alkotott vegyes karként énekelt a Bazilikában.

Az előbbihez hasonló újszerűség volt, hogy a különórák sorába bekerült a „kertészeti és gazdasági ismeretek” oktatása. E mögött is az igazgató Kováts Arisztidet sejtjük. A diákok azonban a legtöbbre egy másik újdonságot tartottak: minden vasárnap a Teleki teremben korukhoz illő játékfilmeket vetítettek.

Nem sokkal a tanév vége előtt megjelent Pannonhalmán az első diákújság. Az újságot a III. osztályos diákok írták, szerkesztették. Az újságnak a *Piccolo* címet adták. Az újság eltér a megszokott diákújságoktól. Már az indító vezércikkben közli, hogy a cél a Diákotthonban történetek megörökítése. Ír arról is, hogy részben a szülőknek is írják, lássák, milyen a távolban lévő gyermekük mindennapi élete. Mivel az újság felelős szerkesztője mindig bencés tanár, Polgár Vilmos majd Pulay Csaba volt, ezért a *Piccolot* hiteles forrásnak is tekinthetjük. Természetesen a nyomdai úton készült újságban versek, riportok, a diákélet elmaradhatatlan kellékei, a humoros események beszámolóí és apró hirdetések is megjelentek. A beszámolók közül pár olasz nyelvű volt.

Pezsgő volt továbbra is a cserkész élet. A II. gimnazisták közül 21 újonc teljesítette sikerrel a „sátorverő próbát”, velük a cserkészcsapat létszáma 61-re emelkedett. Már ősszel elkezdték a „Kaptár-munkát”: papírt, vadgesztenyét, almamagot, bodza virágot gyűjtöttek, az értük kapott pénzt a nyárra tervezett első cserkész csapattábor felszerelési tárgyaira fordították. Tavasszal a táborozásra való felkészülést is megkezdték a „cserkész szellem - gyakorlati tudás - jó felszerelés” jelszavakkal.

Az évkönyv hangsúlyosan tartalmazza, hogy a tanévben a leventék oktatása „*teljesen a hivatalos rendelkezések alapján*” folyt. A leventeoktatásról az ellenőrzésre megjelent Bayor Vilmos ezredes hadosztályparancsnok „kifejezte meglepedtségét”. A tanév végi levente bemutatót a győrszentmártoni leventékkel közösen tartották, de azon a gimnazisták külön, önálló csapattal szerepeltek.

A tanév során folytatódott a hivatalos látogatók özönlése az új gimnázium megtekintésére. Az évkönyv több mint 100 látogató nevét örökítette meg. Serédi Jusztinián esztergomi prímást, Angelo Rotta pápai nunciust és Szinnyi Merse Jenőt, az új kultuszminisztert, Bárdossy László volt miniszterelnököt és Hóman Bálintot említjük közülük. Bárdossy a tiszteletére összehívott, öt köszöntő diákoknak lelkesítő beszédet is mondott.

A következő 1943/44-es tanév meghirdetésében szerepel, hogy a felvétel előtt a jelentkező diákokat személyesen is meg akarják ismerni. Erre Pannonhalmán bármikor, és Budapesten megbeszélte időpontokban kerülhetett sor. Feltehetően a „felvételi ismerkedést” nem csak az új gimnázium híre miatt várható túljelentkezés tette szükségessé. Az előző években felvett tanulók közül egyre több zárta az évet gyenge eredménnyel, ezért egy előzetes elbeszélgetés a gyengébb képességű diákok felvételét is megelőzhette. A Piccolo közölt egy riportot Gacs Emilián rektorral, amelyben a diákok rákérdeznek a felvételi beszélgetés céljára. A válasz: „... Különbőféle eljárásokkal megvizsgáljuk, hogy az illetőnek milyen az emlékezőtehetsége, fogalmazási készsége, megfigyelése, stb.” Tehát a személyes elbeszélgetés egyfajta kiválasztás is volt. Egyébként ettől kezdve a magasabb osztályokba csak legalább jó rendű tanulókat vettek fel.

A hivatalos tanév a korábbi éveknél egy héttel korábban ért véget. 1943. június 2-án volt az utolsó tanítási nap, június 4-7. volt az összefoglalók napja, és június 11-én volt a Te Deum. A diákok - már akik hazamentek - ismét kíséretet kaptak Budapestig.

Ugyanis még a Te Deum előtti napon a III. és IV. osztály 40 cserkésze elindult az első csapattáborozásra. Bodrogolasziba utaztak, ahol azon a birtokon verheték fel sátraikat, amelyet az előző évben a Lónyay hercegi házaspár eltartási szerződés fejében a bencés rendnek ajándékozott. Ez a táborhely volt 5 napos Rákóczi túrájuk székhelye, innen kiindulva keresték fel Rákóczi sírját Kassán, szülő helyét, a felújított kastélyt Borsiban. Sárospatakon a Rákóczi vár után az Angol Internátust látogatták meg, amelyik nyári szünidő lévén üres volt, de ott véletlenül összefutottak a gödöllői francia gimnázium diákjaival. Kiegészítésképpen jártak Széphalmon, a Kazinczy emlékhelynél, és meglátogatták Radványon a Károlyi kastély híres parkját. Amennyire rövid volt a tanév, annyira szép élményekkel feltöltődve utaztak haza cserkészek a csapattáborozásról.

1943/44

A következő, 1943/44-es tanév már a háború jegyében telt el Pannonhalmán. Augusztusban a VKM 9222/1943. sz. rendelete a szeptember eleji tanévkezdést országosan elhalasztotta, ezért tanévnyitó Veni Sancte csak 1943. november 3-án volt.

A háborús szünetnek nevezett szeptember-október hónapokban azonban nem maradt üresen a pannonhalmi diákothton. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium engedélyével a diákothton megnyílt azok előtt a diákok előtt, akik szülei úgy döntöttek, erre két hónapra is odaküldik gyermekeiket. A szülők több mint fele élt ezzel a lehetőséggel. A diákok foglalkoztatását alaposan megszervezték erre a két hónapra. A délelőtti

elfoglaltság elsősorban a korábban tanultak ismétléséből és nyelvgyakorlásból állt, a délután a szakfoglalkozások (zene, ének, modellezés, stb.) mellett az olasz és német társalgással telt el. Ezek mellett jutott még idő természettani megfigyelésekre a parkban, és gyakran kisebb, hétvégeken néha nagyobb gyalogtúrákat tettek a környéken. A legfontosabb a szülők szerint az volt, hogy a gyermekeik biztonságos helyen, folyamatos felügyelet vannak, idejük egy részét tanulással töltik a megszokott környezetükben. A nevelés szempontjából a bencések legalább ilyen fontosnak tartották, hogy a „háborús szünettel” hosszúra nyúlt szünetidő legalább egy részében a diákok szigorú napirend szerint, idejüket ésszerűen és hasznosan beosztva töltsék el.

Ez alatt az időszak alatt, október 19-én látogatást tett Pannonhalmán Horthy Miklós kormányzó és felesége. Kíséretével végigjárta az új épületet is. A pannonhalmi főiskola és a gimnázium ott tartózkodó diákjai közös ünnepséggel köszöntötték a kormányzót és feleségét. Kováts Arisztid a látogatás előtt „versenyt” hirdetett a diákoknak: aki a legjobb üdvözlő beszédet írja, az annak elmondásával köszönheti a vendégeket. A versenyt a negyedikes *Vízkelety Imre* nyerte, és Kelemen Krizosztom főapát után ő lépett a vendégek elé köszöntőjével. Az ezt követő ünnepségen énekek, hegedűszóló, versek szerepeltek, közöttük természetesen Sajó Sándor Pannonhalma című verse, amit ez alkalommal *Rédly László* I. osztályos tanuló szavalt el.

Említésre méltó, hogy a többi bencés gimnázium is igyekezett a szabaddá vált szeptember-október hónapokra diákjainak hasznos elfoglaltságokat szervezni. Ezek közé tartozott, hogy több gimnázium többnapos kirándulást szervezett diákjainak Pannonhalma megismerésére, ahol a diákokthonban szálláshoz, ellátáshoz is jutottak.

A tanévkezdésre megváltozott az intézmény neve. Oka közismert. A névadó Galeazzo Ciano az olasz Fasiszta Nagytanács szavazásán támogatta apósa, Mussolini megbuktatását. Nem ismert, hogyan magyarázták el a névváltoztatás okát a diákoknak, mint ahogy az se ismert, Ciano félével későbbi kivégzéséről tudtak-e a diákok. Az új név: Pannonhalmi Szent Benedek-rendi Katolikus Olasz Gimnázium – Collegio Benedettino di Pannonhalma.

A hivatalos tanévnyitóra 144 diák vonult fel, közülük 37 volt új, I. osztályos diák. A tanév során közülük különböző okok miatt 11 eltávozott, így a tanévet 133 diákkal zárták.

Ebben a tanévben vettek fel először magántanulókat, még pedig különböző osztályokba összesen 6 diákot. Ez élesen ellenkezett a meghirdetett gimnázium-diákokthon együttes nevelési elvvel. Az okainak írásos nyoma nem maradt fent, de feltételezzük, ezeknek a diákoknak a háborús körülmények miatt nem volt lehetőségük Pannonhalmára menni, de

szüleik szilárdan azt gondolták, idővel csatlakozhatnak a nyilvános diákokhoz. Ketten közülük már az év kezdetén letette a magántanulói záróvizsgát a gimnázium vizsgabizottsága előtt, ők rögtön felvételt nyertek a következő évfolyamra. Hárman a tanév végén vizsgáztak.

A karácsonyi szünet ezúttal a megszokott, a december 22. és január 6. közötti időszakban volt. A tanulók közül azonban többen Pannonhalmán töltötték a szünidőt, akárcsak később a húsvéti szünetet. Szénszünet azonban ebben a tanévben nem volt.

Nem meglepetés, hogy a Pannonhalmán tanulás költségei újból emelkedtek. A beiratkozás, tandíj és egyéb díjak 160 pengőre nőtt, az orvosi díj maradt évi 20 pengő. A diákotthon költsége viszont nagyon megváltozott: már nem havi díj volt, hanem a tanévre 2000 pengő. A bencések emellett sokat tettek a költségek enyhítéséért: több állami ösztöndíjas helyet sikerült szereznie, és saját forrásaiból 25 ezer pengővel támogatta 60 diák tanulását.

A tanári kar létszáma tovább emelkedett: 18 tanárból, köztük az óraadó tanárrá lett Albo Centoni korábbi lektorral, és egy-egy olasz (Luigi Leoncini) és francia (Georges Quéhen) lektorból állt. Ez utóbbi, egy menekült francia katonatiszt, ekkor érkezett Pannonhalmára. A 18 tanár azonban csak papíron létezett. Szerepel ugyanis közöttük Farkas Sándor, az orosz harctéren eltűnt testnevelő tanár, akinek helyét már az előző tanévben sem tudták betölteni. Levárdy Rezsőt szintén katonai szolgálatra hívták be. Testnevelő tanárt december közepén ugyan sikerült találni, a minisztérium helyezte Pannonhalmára Vogel Károly fiatal síoktatót és többszörös síbajnokot. De alighogy a rajztanár Csergezőn S. Sándor átadta neki a testnevelési órákat és a levanteoktatást, január elején őt hívták be katonának. Igaz, nem frontszolgálatra, hanem Győrbe tiszti iskolára. Csergezőn helyére nem tudtak felvenni senkit, így az év végéig minden osztályban a rajzot az igazgató Kovács Arisztid tanította. Az újonnan Kőszegről érkezett Vályi Hugó mennyiségtant tanított és ő lett a diákotthon igazgatója is.

A tanártársai által művészléleknek nevezett, szabadidejében verselgető rajztanár Csergezőn S. Sándor a 101. számú gépesített műszaki zászlóaljnál Győrben volt kiképzésen, így időnként hazalátogatott vele élő édesanyjához és az iskolához. Pár hónappal később, április 13-án Győr-Révfaluban a bombázások alatt hősi halált halt. Egy sebesült társát próbálta biztonságos helyre vinni, amikor találat érte. Lehet, hogy holttestét a légiriadó lefújása után a sebesültek összegyűjtésére azonnal Révfaluba rendelt, a légóltalmi szolgálathoz figyelőként beosztott felsős győri bencés diákok találták meg. Április 15-i temetésén - a bombatámadás áldozatait közösen temették - ott volt a pannonhalmi gimnázium tanári karának és diákságának küldöttsége is.

Uj pedellus is került az intézethez, Novák István. Elődjét, Szabó Imrét behívták frontszolgáltra és 1944. március 29-én Berezinánál halt hősi halált.

A bencés gimnáziumokat súlyosan érintette, hogy nem csak világi tanárait, hanem a bencés tanárokat is a legváratlanabb időpontokban katonai szolgálatra hívták be. A tanárok pótlása szinte megoldhatatlan volt, így nem csoda, hogy váratlan év közbeni áthelyezések is történtek. Oloffson Placidot november elején Kelemen Krizosztom főapát Pannonhalmáról Győrbe helyezte át, ahol azonban csak 10 napot töltött, november 20-tól már Sopronban tanított.

Az eddigiektől eltérően a tanév évkönyve is többször tesz utalást a háborús helyzet miatti nehézségekre. Az elmaradt őszi és tavaszi tanítási hónapok miatt nem lehetett a testnevelési órákat szabadban megtartani, elmaradtak a szabadtéri sportversenyek, a házi futball bajnokság - igaz, a szokatlanul sok téli hó a téli sportoknak kedvezett. Nehezen működött a Pulay Csaba vezette Aero Kör is, mert a modellezéshez szükséges anyagokat sem tudták beszerezni.

Az előző évben indított diákújságnak, a Piccolonak két száma még az első félévben, októberben és decemberben megjelent. Az első számot szinte teljesen megtöltik a nyári, Bodrogolasziban történt cserkész táborozás beszámolóit, a decemberiben a móri szüreten tett kirándulásról olvashatunk hangulatos beszámolót. 1944 februárjában dupla szám látott napvilágot, ami már a háborús állapotokat tükrözi. Rögtön a címdalton az IV. osztályos *Olgay György* Örök derűlátók címmel ostromozza a háború kapcsán a „kishitűeket”. Osztálytársa, a ma Rómában élő *Mihályi Géza* a ködös Anglia és a kalmár Amerika barbarizmusáról ír, amelynek a bencések ősi kolostora, Monte Cassino esett áldozatául. Beszámolót olvashatunk arról is, hogy a harctérről egy év után hazatért Jávor Egon bencés tanár előadást tartott az oroszországi partizánharcokról. Papírhány miatt a Piccolo legközelebbi száma csak másfél év múlva jelent meg.

Az őszi kirándulások közül a negyedik osztályosoké voltak a legérdekesebbek - a Piccolo rangsorolása szerint. Előbb Mórton voltak szüreten egyik osztálytársuknál, *Sík Miklósnál*, majd októberben Ölbőpusztán végignézhettek egy falkavadászatot. A második félévre tervezett kirándulások viszont már elmaradtak.

A „szegény embert az ág is húzza” mondás igazsága jegyében az egyik diák a karácsonyi szünetről lappangó kanyarót hozott magával, így nem csoda, hogy januárban kanyaró járvány volt a diákokthonban. Az április végére betervezett általános egészségügyi szűrés pedig elmaradt.

Mindezek mellett a tanévben viszonylag zavartalanul folyt a tanítás. Tavasszal megérkezett végre a nagyon várt okirat Budapestről is: a VKM 1842/1944 Eln. sz. alatt jóváhagyta a gimnázium országostól eltérő helyi tantervét. Az érkezett francia lektorral az addigi olasz és német társalgás mellett lehetővé vált a francia társalgás beindítása is. Újdonság volt, hogy a diákok különórán Pulay Csabától gyorsírást is tanulhattak.

Az évben kiemelkedően sok minden történt a diákotthon ének-zenei nevelése terén. A hetenként egyszer este megtartott Művészeti Esték minden másodikán a zene volt terítéken. Előbb lemezjátszóról meghallgattak egy művészi darabot, amit Szigeti Kilián énektanár zeneelemzése követett. Több ünnepségen az iskola gyermek-énekkara és a főiskola énekkara együtt énekelt Schola Sancti Martini néven. Rendeztek népdal versenyt is. A tanulók közül 48 tanult hangszeren játszani, közülük egy-egy zongorista vagy hegedűs minden ünnepségen szerepelt.

A Művészeti Esték másik témája a modern magyar költészet volt, szavalással, versismertetéssel és elemzéssel.

Ebben a tanévben kezdték el megismerni és használni a diákok az Opus Dei című új diák imakönyvet. A szokásos évi lelkigyakorlatra már januárban sor került, amit ez alkalommal korábbi tanáruk, a Sopronból érkezett Oloffson Placid tartott.

Továbbra is lelkes volt a Szent Benedek gárda, a cserkészélet pedig az éves munkaterv szerint folyt. Az őrsi gyűléseket mind megtartották, a Kaptár mozgalomban a korábbiak mellett elkezdődött a textilgyűjtés is. Az év gyűjtési eredménye: 9 kg almamag, 4,2 mázsa vadgesztenye, 1,5 mázsa makk és 40 kg textilrongy. A cserkészek száma a tanév során 82-re emelkedett. Igaz, a tavaszra tervezett sátorverő próbák és a cserkészek nyárra Tihanyba tervezett nagy táborozása elmaradt.

A leventeképzés az évközben cserélődött oktatókkal csak az elméleti és a tornateremben elvégezhető kiképzésre szorítkozott. Így is mindenki megfelelt a korosztályának előírt levente próbán. Ami még ennél is fontosabb volt, az ismét ellenőrzést tartó Bayor Vilmos ezredes hadosztályparancsnok ismét meg volt elégedve a látottakkal.

Ebben az évben nyílt meg a gimnáziumi épület lépcsőfordulójában a kis diákbolt, ahol a diákok tanszereket árusítottak.

A „néprajz jegyében” a karácsonyi ünnepségen Baja környéki jelmezes Betlehem-játékot, a farsangi rendezvényen pedig népi táncokat mutattak be.

Az előző év sikerén felbuzdulva két alkalommal is sor került néprajzi gyűjtésre a szomszédos Ravazd községben. Mindkétszer egy-egy tiszteletben álló idős helybeli férfit is felkerestek, Mohácsi András és Barabás Márton bácsit, akik hosszú életükről meséltek a diákoknak. Szóba került az I. világháború és az akkori háború is. Egyiküknek egyetlen panasza volt a jelenre: rossz a cipőjegy elosztási rendszer. Barabás bácsi megmutatta a több mint száz éve vezetett családi krónikát is. A diákok a gyűjtésekből szókingcsgyűjtéket állítottak össze. A második alkalommal a nagy hóban sítalpakon mentek át Ravazdra, ahol Kováts Arisztid igazgatójuk is csatlakozott hozzájuk. Hazafele valóságos hóviharba keveredtek, több mint két óra alatt értek haza.

A farsangi időszak rendezvényekben gazdag volt. Előbb a falubeli KALOT színiköre tartott előadást, majd a győri bencés gimnázium VII.-VIII. osztálya szerepelt farsangi előadással. Február 17-től naponta váltakozva minden osztály a maga műsorával lépett fel, a legnagyobb sikere a „bimbóknak” (hagyományosan az elsősöket nevezték bimbónak) volt.

1944. február 29-én zárták le az I. félévet és március 1-jével kezdték meg a három és fél hónapra tervezett II. félévet.

A tanév azonban teljesen váratlanul, nagyon hamar véget ért. Az 1944. március 29-én kelt 8550/1944. VKM. sz. rendelet szerint az iskolákban az utolsó tanítási nap április 1. volt. Ezt követően kerülhetett sor a tanév elvégzését igazoló bizonyítványok kiosztására, és ahol erre lehetőség volt, ott az érettségi vizsgákat később, április és május folyamán megtarthatták. A VKM gyors intézkedését a visszavonuló német és magyar katonaság elszállásolási és kórházi igényei miatt egyre több iskolaépület lefoglalás és a sűrűsödő légi bombázások tették szükségessé. Sopront már március 4-én bombatámadás érte, a szombathelyi vasútállomást pedig március 27-én. Győrben a bencés gimnáziumot a német csapatok már 20-án lefoglalták, a helyi kormánybiztos pedig március 23-án elrendelte valamennyi iskolában a tanítás beszüntetését. A tanítást Győrben március 30-án újra engedélyezték, a bencés gimnázium a helyben lakó diákoknak az orsolyita elemi iskola és a Szent Imre internátus pár helységében meg is kezdte azt. De két nap után, április 1-jén Győrben is be kellett a tanítást fejezni. Senki sem vállalhatta annak a kockázatát, hogy egy légitámadás során egy diákokkal teli iskolát bombatalálat érhet.

A tanév bezárása és az azt követő napok eseményei Pannonhalmán a bencéseket lehetetlen helyzetbe hozták. Nem a tanítás befejezése miatt, azt fegyelmezetten végrehajtották. Április 1-jén már sor került a rögtönzött tanévzáró ünnepségre és a Te Deum-ot is megtartották. A diákoknak - akiknek egyébként 4-én kezdődött volna a húsvéti szünidő - azonban pár napot a bizonyítványokra még várni kellett. Ez alatt megtörtént Budapest első bombázása április 3-án, a következő nap már el is rendelték a főváros és a szomszédos települések (ma már Budapest külső kerületei) részleges kiürítését.

A bencések nem tudták azonban a diákokat nyugodt lélekkel hazaküldeni. Többüket nem is volt hova, a vasútvonalak bombázásának lehetősége miatt pedig legtöbbszörüknek nem volt mivel biztonságosan haza utaznia. De a hazaküldés felelősségét sem akarták magukra vállalni.

Egy-két nap alatt találtak nagyon jó megoldást. Haza csak az mehetett, akiért eljöttek a szülei, vagy azok megbízottja. Aki nem tudott, vagy nem akart hazamenni, természetesen maradhatott. Nekik, sőt azoknak is, akik hazamentek, április 13-tól (ez volt a tervezett húsvéti szünet vége) kezdve az elkövetkezendő hónapokra tanulással összekötött, könnyű mezőgazdasági

munkavégzést ajánlottak fel. Ennek lehetőségéről már a diákokért érkező szülőket (voltak, akik a hírek hallatára már a Te Deum napján megjelentek) tájékoztatták. Akikért nem tudtak eljönni vagy már elvitték, azokat erről a lehetőségről az április 5.-én kelt körlevélben értesítették. Ugyanezt a lehetőséget a körlevél megküldésével a többi bencés gimnáziumnak is felajánlották.

A felajánlott nyári „munka és tanulás” lehetőség a szülőknek és a nevelőknek ugyanazokat az előnyöket jelentették, mint a tanév előtti őszi pannonhalmi tartózkodás. Sőt, a bencések és valószínűleg a szülők többsége szerint annál többet is. A rendszeres, fizikai megterheléssel járó munkavégzés megismerését, és mivel valamennyi fizetést is kaptak, annak megismerését, hogy a pénz munkával megszerezhető, ezért megbecsülendő valami. A bencések azt is tudták, hogy a rendszeres, túlzottan nem megterhelő munka, a tiszta levegőn tartózkodás a fejlődésben lévő fiúk jó egészségi állapotát, erősödését szolgálja. De ezzel a lehetőséggel megelőzték azt a gondot is, ami a következetesen beosztott napirendből hónapokra való kieséssel járhatott.

A bencések a felajánlott „munka és tanulást” egyúttal nevelő jellegűnek is tartották. A diákokkal megértették - és azok elfogadták -, hogy ezekben a rendkívüli háborús időkben nekik is részt kell vállalni az ország nehézségeiből, esetükben a katonai bevonulások miatt előállt munkaerőhiány pótlásában. Többségük megértette, hogy szükség van rájuk, a nemzet szempontjából pedig hasznosak lehetnek, ezért a munkát, amire jelentkeztek (pontosabban, amit szüleik helyettük elvállaltak) „nemzet szolgálatnak” és „hazafias kötelességteljesítésnek” tekintették, sőt, magukat a Piccoloban a „nemzet napszamosainak” nevezték. És életkoruknál fogva, természetesen, kissé kalandnak is tekintették. Végül a bencéseknek még egy előnyük volt a dologból: a diákok a bencés birtokokon végeztek el olyan munkákat, amire egyébként nem lett volna munkaerő.

Azt, hogy a katonai bevonulások miatt mennyire hiányzott a munkaerő a mezőgazdaságban, azt kormányzati intézkedés is bizonyítja. 1944 májusában Jurcsák Béla földművelésügyi miniszter a minisztertanácsban javasolta a leventekiképzés időszaki beszüntetését a mezőgazdasági munkák elvégzése érdekében. Ezt aztán a nyári időszakra el is rendelték. Ez is egybeesett a bencések elképzeléseivel.

A felkínált lehetőségnek sikere volt, sőt nem is tudtak minden jelentkezőt befogadni. Pannonhalmi diákok mellett érkeztek a 7 másik bencés gimnáziumból is diákok (Sopronból például 35 diák Barabás Ince bencés cserkészparancsnok vezetésével), sőt, mivel a lehetőségnek híre ment, más egyházi és világi gimnáziumból is páran. A júliusig tartó időszakban összesen mintegy 150 diák, köztük a pannonhalmi diákság több mint fele vett részt különböző ideig ebben a „munka és tanulás”

foglalkoztatásban. Ez idő alatt a kertészeti és gazdasági ismeretek oktatásán résztvevő negyedikesek a rostaházi szőlőben „kertészeti szakvizsgát” is tettek áprilisban szőlőmetszésből. Közülük egyetlen diák kényszerült csak pótvizsgára.

Az első és második diákok végig Pannonhalmán voltak. A többiek hetenkénti cserével 15-20 fős csoportokban egy hetet Pannonhalmán, egy hetet egy bencés tanár vezetésével valamelyik távolabbi munkahelyen töltöttek. A Pannonhalmán tartózkodó csoportok délelőttönként foglalkoztak tanulással, ami részben a tanév elmaradt anyagának rövid ismertetéséből, részben a tanultak ismétléséből állt. Emellett volt nyelvgyakorlás, és végeztek előadókészség fejlesztési gyakorlatokat is. A tanulást ebéd követte, a délutánt a sok szabadidő, rövid kirándulások mellett szavaló verseny, előadások és egyéb szellemi elfoglaltság töltötte ki. Időnként egy-egy délutánon egy bencés tanár felügyelete alatt a helyi gazdaságban is dolgoztak. A többi csoport ez alatt három helyen: a Bábolna melletti Ölbő pusztán, Tárkányban és Tényő-Hollópusztán dolgozott. Ezek hétvégén bevonultak Pannonhalmára és ott töltötték a következő hetet, akik pedig addig ott voltak, vasárnap este kimentek a vidéki gazdaságok egyikébe.

A munkahelyeken a diákok együtt voltak a többi „hónapos munkással”, ám csak könnyű fizikai munkát végeztek. Ennek megfelelően - igaz, csak a 4 órán túli - munkájukért megkapták a „könnyű testi munkásnak” járó bért. Emellett a napszámosoknak biztosított ételt kapták, és rögtönzött szálláson, szalmazsákon aludtak, pokróccal takaróztak. Gyakran 10 órát dolgoztak, pár rövid pihenővel és egy hosszabb ebéddel. Reggelente vezetőjük szentmisét mondott nekik, amire páran a napszámosok közül is eljöttek. Vacsora után szabad idejük volt, amit beszélgetéssel, közös énekléssel töltöttek, néha tábor tüzet is raktak. De általában nagyon könnyen és nagyon hamar elaludtak. A munkát zavarta a május közepéig tartó nagyon esős időszak, és néhány váratlan esemény. Barabás Incének például Tárkányban kézbesítették a SAS behívót, Pannonhalmáról Zágón Bertalan ment ki helyettesítésére,

Nem szólnak ugyan róla az írott források, de a bencéseket bizonyára még egy megfontolás vezette-vezethette a nyári munka megszervezésénél. A hónapokig üresen álló hatalmas és korszerű épület túl nagy kísértés lett volna az elhelyezési gondokkal küszködő magyar és német hadvezetésnek. Bizonyára ez a meggondolás szerepet játszott abban is, hogy a diákokonban a nyár egész folyamára levante tisztí továbbképző táborokat szerveztek. Június közepén, még a diákok nyári foglalkoztatásának megszűnése előtt kezdtek egy háromhetes levantevezető táborral, amin (államköltségen!) 23 pannonhalmi diák is részt vett. Júliusban a II. honvédhadtest levante parancsnoki tábora, majd egymás után két levante híradós tábor következett. A táborokat mindig kivezényelt hivatásos katonatisztek

vezették. Ezekkel a kiképző táborokkal egészen a szeptemberi tanévkezdésig biztosítva volt a hely foglaltsága és „katonai jellege”.

A „munkás időszak” június 13-án ért véget. Közvetlen ez után a cserkésztiszt Frey Kasszián vezetésével 5 cserkész 13 nap alatt körbe kerékpározta a Balatont. Mint ahogy már a karácsonyi és húsvéti szünet alatt is, akinek nem volt hova „hazamennie” a diákok közül, a diákotthonban maradt (ezúttal 30-40 diák) július-augusztusban is. A legtöbb diák azonban ezt az időt, ha nem is korábbi otthonában, de családjával töltötte. A Pannonhalmán maradtak is csak nyaraltak, tanulás nem volt, időnként ismeretterjesztő előadásokat szerveztek nekik, és könnyebb házkörűli munkára fogták őket. Szerveztek részükre egy kertészeti tanfolyamot is.

Augusztus 9-én egy repülőgépről egy benzintartály esett a gimnázium déli sarkára. Nagyobb kár nem esett, a riadalom viszont nagy volt. Ez az eset figyelmeztetésnek is volt tekinthető az elkövetkezendő eseményekre.

1944/45

Az 1944/45-ös tanév megnyitására szeptember 13-án került sor. Mintegy jelezve, milyen lesz az iskolaév, a Veni Sancte után sorra kerülő tanévnyitó ünnepség közben megszólalt a légiriadó. Kováts Arisztid igazgató megnyitó beszédét már a kijelölt légoltalmi óvóhelyen mondta el.

Az óvóhelyeket már korábban minden közintézményben, így az iskolákban is ki kellett alakítani. Pannonhalmán a légoltalmi óvóhely a Főmonostor nyugati szárnya legalsó szintjén lévő négy kisebb és egy nagyobb helyiségből és az előtte lévő folyosóból állt. Vészkijáratul a gimnázium felőli oldalon lévő vasajtó szolgált. A Főmonostor lakói számára a keleti szárny legalsó szintjén is voltak (ahol a szénpicék is vannak) légoltalmi helységek. Légiriadókor a diákok az összekötő folyosón keresztül mentek az óvóhelyre, és ott maradtak mindaddig, amíg a rádióban fel nem hangzott: „Légoltalom pihenj! Győr! Győr! Légoltalom pihenj!”

A tanévre 172 diák iratkozott be, közülük 35 volt I. osztályos. A teljes létszám azonban már a megnyitón se jelent meg, pár diákot pedig családja már az első hetekben elvitt.

A gimnáziumi tanulás költségei nem változtak, de a diákotthon éves költsége 2500, az orvosi ellátásé 30 pengőre emelkedett.

Még a korábbi tanévnél is nagyobb gondot jelentett a tanári kar összeállítása. A két világi tanárt, Vogel Károly testnevelő és a nyár elején felvett Kalmár János rajztanárt, továbbá az előző év tanári karából 3 bencés tanárt katonai szolgálatra hívtak be, Levárdy Rezső pedig már az előző tanévben is katona volt. Kováts Arisztid igazgatóval együtt 10 bencés tanár maradt, közülük új volt Pannonhalmán Faggyas Edvin, Tihanyi Bánk pedig korábban csak prefektus volt. A tanári kart kényszerűségből kiegészítették 3

frissen végzett gyakorló tanárral Bócz Boldizsárral, Grabner Oszvalddal és Markó Lehellel. Rajtuk kívül részt vett a tanításban a két olasz lektor, Georges Quéhen francia lektor viszont elment. A korábban eltűntté nyilvánított Farkas Sándor testnevelő tanárról megtudták, hogy hadifogságban van. Vogel Károly nem sokkal bevonulása után lett hadifogoly, és 1945-ben a fogolytáborban meghalt. A behívott Olajos Elréd szintén hadifogságban volt. A tényleges tanári kar így 15 főből állt, vagyis az immár 6 gimnáziumi osztály és az ezzel járó több diák ellenére 5 fővel voltak kevesebben az előző évinél!

A tanév a hagyományoknak megfelelően indult. A tanulás mellett megkezdődtek a kirándulások, cserkész játékok, megünnepték szokás szerint az Aradi vértanuk napját. Október 10-én megérkeztek az első menekülők, a bencés kedves-nővérek népes csoportja Tiszaújfaluról.

A harcok közeledésével Pannonhalmát egyre nagyobb veszélyek fenyegették, háborús igénybevétel vagy háborús pusztítás formájában egyaránt. A bencések pontosan tudták, mi történt pár hónappal korábban ősi anyakolostorukkal, Montecassinovál: egy téves katonai döntés miatt az amerikaiak földig rombolták. Az augusztusi repülőgép incidens is figyelmeztető volt. Valamilyen védelmet kerestek Pannonhalmának, s ebből igazán hatékony csak egy lehetett: a Nemzetközi Vöröskereszt.

Nehezen rekonstruálhatók pontosan az előzetes események, feltehetően több szálon futottak az előkészületek. Két dolog biztos: minden Kelemen Krizosztom tudtával és akaratának megfelelően történt, és az Fridrich Born, a svájci követség kereskedelmi attaséja, egyúttal a Nemzetközi Vöröskereszt magyarországi képviselője leghatározottabb intézkedéseinek köszönhető. Egyes források előzménynek Fridrich Bornnak a rendszeres ravazdi vadászatai során dr. Szalai Albert bencés jószágkormányzóval kialakult kapcsolatát tekintik. Más vélemények szerint Nagy Vencel komáromi jószágkormányzó Esterházy Móric csákvári példáját követve fordult Bornhoz. Maga Nagy Vencel visszaemlékezéseiben az szerepel, hogy október 9-én, Budapesten találkozója volt Hagenmacher Tamással, aki javasolta neki, Pannonhalma védelemért forduljon a Nemzetközi Vöröskereszthez. Sőt, a jelenlétében akkor rögtön ez ügyben fel is hívta Born - akivel közeli kapcsolata volt -, aki egy másnapi „munkareggelit” ajánlott az érdemi megbeszélésre. Innen kezdve a történések egyértelműek. Nagy Vencel minderről azonnal tájékoztatta Kelemen Krizosztomot, és másnap, október 10-én már az ő felhatalmazásával tárgyalt Bornnal Budapesten. Nagy Vencel közölte, hogy a bencés rend Pannonhalmát felajánlja a Nemzetközi Vöröskeresztnek, hogy az a diákokotthon korszerű épületében egy irányítása és védelme alatt álló gyermekmenhelyet létesítsen. A menhely fenntartását a bencés rend elvállalta. Born elfogadta az ajánlatot, amire bizonyára a háttérben már

felkészítették. Jámbor Mike kapta a feladatot, hogy a megállapodás további hivatali intézését véghezvigye. Born az elkészített írásos megállapodással a Nemzetközi Vöröskereszt nevében egyetértett. Október 12-én Henyey Gusztáv külügyminiszter a megállapodás aláírásához hozzájárult. Ezzel az intézmény területen kívüliségét a kormány nevében elismerte, és a kormányra mindebből fakadó feladatokat elvállalta. A kormányzati intézkedések részeként többek között utasítani kellett a Kiürítési Kormánybiztost, hogy Pannonhalmát a Nemzetközi Vöröskeresztnek adja át. Október 13-án a két szerződő fél nevében Born és Kelemen Krizosztom főapát a megállapodást aláírták és másnap este Born már Pannonhalmán volt az azonnali tennivalók intézésére.

A bencések ugyan olyan gyorsan és határozottan léptek, mint tavasszal a diákok mezőgazdasági foglalkoztatása kérdésében.

Azonban a dolog további sima menetele megakadt. Horthy Miklós október 15-i kísérlete a háborúból történő kiválásra kudarcba fulladt. A március óta Magyarországot megszállva tartó német csapatok segítségével a Szálasi Ferenc vezette nyilasok kerültek hatalomra. A történések lassították a még szükséges kormányzati intézkedések megszületését. A késelem alatt, október 27-én az Elhelyezési Kormánybizottság lefoglalta a gimnázium és diákotthon épületét a 316. sz. kolozsvári hadikórház céljaira, megkezdték a beköltöztetést, sőt, egy katonai megfigyelő állomás betelepítésének lehetősége is feémerült.

Az épület katonai célokra történt lefoglalása elvileg azt is jelentette, hogy az épületet ki kell üríteni, ám az erre vonatkozó tényleges részleteket, így annak határidejét, módját nem ismerjük. A lefoglalás miatt a gimnáziumban a tanítás hivatalosan megszakadt. Ezekre a hírekre megkezdődött a diákok elvitele Pannonhalmáról.

Born a gyermekmenhely vezetésével az 1935 óta Budapesten élő, svájci állampolgár kereskedőt, Eduard Brunschweilert bízta meg, aki napokon belül megérkezett Pannonhalmára. Már Pannonhalmán volt, amikor az Elhelyezési Kormánybizottság lefoglalta a kolozsvári katonai kórház elhelyezésre az épületet. Ő értesítette erről Bornt, kérve azonnali intézkedését.

A katonai lefoglalás miatt Born tiltakozott a magyar hatóságoknál, egyúttal sürgetve a hiányzó kormányzati intézkedések megtételét. Végül a Szálasi kormány november 4-én adta ki 30246/9 sz. Minisztertanácsi határozatát, hogy Pannonhalma a Nemzetközi Vöröskereszt védelme alatt álló gyermekmenhely miatt kizárólagosan a Nemzetközi Vöröskereszt Budapesti Delegációja rendelkezésére áll. A nemzetközi jog értelmében ez a területenkívüliséget is jelentette, ami háború esetén 7,5 kilométeres körben a harci cselekményeket is tiltotta. A határozat értelmében a Főapátság területét és kertjét (de nem a teljes 7,5 kilométeres körzetet) minden polgári és

katonai hatóságnak és minden személynek, aki nem a Főapátsághoz tartozik, azonnal el kellett hagynia. A katonakórház beköltözése leállt, az Elhelyezési Kormánybizottság a katonasággal november 7-én befejezte az elvonulását. A Hóman bástyára kikerült a Nemzetközi Vöröskereszt hatalmas lobogója, a vörös keresztet pedig felfestették a gimnázium tetejére, hogy a repülők is láthassák.

A kormány jóváhagyásához az is kellett, hogy a Rend nevében Rajnis Ferenc kultuszminiszterrel tárgyaló Jámbor Mike hozzájárult ahhoz, hogy a kormány múzeumi műtárgyakat helyezzen biztonságba Pannonhalmán. Ez még november elején meg is történt. A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy már korábban, máshonnan is szállítottak műkincseket megőrzésre a Pannonhalmi Főapátságba.

A Nemzetközi Vöröskeresztnek a gyermekmenhely céljaira nem kellett a gimnázium és diákotthon teljes egészét átadni. A menhely vezetésével megbízott Brunschweiler abból csak a 120 gyermek és azok gondozói számára szükséges helyet, vagyis az épületnek kevesebb, mint felét igényelte. A fennmaradó hely bőségesen elégséges volt ahhoz, hogy az ott maradt diákoknak szállást és az oktatásukhoz szükséges helyet biztosítsanak. Brunschweiler minden, így az épületet érintő kérdésekben is, szorosan együtt dolgozott Vályi Hugóval, a Diákotthon rektorával.

Novemberben beköltöztették a diákotthonba Pomázi-ról a volt Teleki-Wattay kastélyban működő leányárvaház 45 gondozottját. Kelemen Krizosztom a győri polgármesternek is felajánlotta, hogy befogad 50 gyermeket a kibombázott családokból. A lehetőséggel éltek is, többen érkeztek, így a kisgimnazista Hány Dezső és Telbisz Miklós, de nagy számban jöttek decemberben menekültek Székesfehérvárról is.

Amilyen sok adat ismert a Főapátság perjel-naplójából az elkövetkezendő hónapokban egyre növekvő számban Pannonhalmára érkező menekültekről és az egyéb helyi történésekről, annyira kevés a pontos ismeretanyag a diákok további sorsáról. Nem lehet pontosan tudni, hány diák maradt a beiratkozottakból folyamatosan októbertől tavaszig, illetve a tanév végéig Pannonhalmán, és arról, mit csináltak nap, mint nap április közepéig. Erre a kérdésre a tanév lezárásakor még visszatérünk. A rendkívül szükségesü gimnáziumi évkönyv a tanulásról pedig mindössze ennyit ír:

„A rendszeres oktatás munkája november közepén megindult. Néhány szatmári irgalmas nővér és bencés nővér segítségével a tanári kar megszervezte a leánygimnáziumi és fiúgimnáziumi, továbbá a polgári leányiskolai tanfolyamot. Működött ezen kívül leány- és fiúelemi, azon kívül óvoda is.”

Nincs hivatalos írásos emlék arról, hogy a „tanfolyamnak” nevezett oktatásnak mi volt a rendje és a tartalma. Ugy gondoljuk, a 10-15 fős osztályokkal a tanárok folytatták az első két hónapban megkezdett éves

tananyag oktatását. Kováts Arisztid „Pannonhalma a háború zajában” című visszaemlékezéseiben március eleji időponttal tesz említést a tanításról, rögtön kiegészítve egy tréfás diáktörténettel:

„... A tanítás úgy-ahogy folyt, még ebben az időben is. Rakovszky, a volt kultuszminiszter vezette a német társalgásokat. Az egyik órán a tevékről és a tehéhajcsárokról fordítottak valami kis szöveget. ... annyira bent élt a szavak mai jelentésében, hogy egy mondatot, „Der Führer lenkt das Kamel nicht mit der Peitsche, sondern mit einem eintönigen Gesang” - így fordította: „Hitler a tevét nem ostorral hajtja...”.

Az erről az időről fennmaradt pár írásos visszaemlékezés is elsősorban a háborús eseményekről és a menekültekről szól. Ami bennük a diáksággal kapcsolatban fennmaradt, azok is a menekültekkel közösen történekekről, vagy a diákok munkavégzéséről, és egy-két a diákok által elkövetett „rendtelenségről” szól.

A diákok ugyanis nagyon komoly részt vállaltak a menekültekkel zsúfolt Pannonhalma mindennapi teendőiből. Erről még az egyébként nagyon rövid évkönyv is megemlékezik:

„A férfi munkaerő hiányában a fiú gimnazisták sok hasznos fizikai munkát is végeztek télen és kora tavasszal. Szenet fuvaroztak és lapátoltak, havat hánytak, fát termeltek ki a közeli erdőn, lovakat gondoztak, teheneket és birkákat őriztek, sőt meg is fejték őket, kerti munkát végeztek, és részt vettek a romeltakarításban is.”

Jóval részletesebben, mintegy élmény beszámolóként beszél erről az időszakról a Piccolo 1945. júniusi száma. A feladatok közül elsőként a kisgyermekes mamák körüli apró dolgokat említi, mint babakocsik cipelése a lépcsőkön, megszáradt gyermekruhák összeszedése a lépcsőkörlátokról és hasonlókat. Két VI. osztályos diák, Péter Béla és Tolnay Ferenc az elemista korú fiúk prefektusának, Bócz Boldizsárnak segítójeként „felügyelő” lett, egymást váltva szabadidejükben az elemistákkal voltak, sőt, még a hálójukban is velük aludtak. Pihenő idejük szinte csak annyi volt, amíg az elemisták a kedves-nővérek „elemi iskolai óráin” voltak, vagy Boldizsár atya foglalkozott velük.

Állandó feladattá vált Edvin atya irányításával az újabb és újabb menekültek miatt a helyiségek átrendezése, bútorok ide-oda cipelése. December vége - január elejétől kezdődtek a komolyabb feladatok. A diákok csoport-névvel illették az egyes munkaterületekre beosztottakat: *szenesek* (szénlapátolás), *kocsisok* (beleértve a lovak gondozását), *birkások* (ezek alsós gimnazisták voltak), *gulyások* (csak Húsvétől), *favágók* (az ilaki erdőbe jártak ki fát fűrészelni), *ápolók* (ők a sebesültek körül foglalkozkodtak) és *kertészek*. Tavasszal lett szükség *rendőrökre* (a menekülési csúcson idején láttak el „rendezői” feladatokat), *kőművesekre* (az aknák okozta károk helyreállításánál), később a *téglásokra* (a faluban lévő

téglagyárban téglát válogattak). És télen, amikor kellett, mindenki szorgalmasan havat lapátolt.

Kováts Arisztid már említett visszaemlékezései is szólnak a fiúk munkájáról:

„A fiúk, különösen a nagyobbak, igen szorgalmasak voltak. Vízkelety lett a konyha-kocsis, Reichenbach a fuvarozó. A karácsony utáni napokban nyolcszor járt Győrött. Szállított haza szöveteket, szappanokat, cipőpasztákat. A fiúk egy része napokon keresztül szemet lapátolt, mások a kerti istállót hozták rendbe, meg a melegedőt, ahová 70 birkát kaptunk. Bár erről eleinte nem szóltak az illetékeseknek, és így a birkákkal öt napig senki sem törődött. Egymás bundáját rágták le kínjukban. Ezekről szintén a diákok gondoskodtak.”

Az értelmes elfoglaltság érdekében nagyon sok „estet” rendeztek a diákokkal: szavaltak, zenéltek, énekeltek a Pannonhalmán lévő menekülteknek. De a menekültek közül is tartottak páran a fiúknak ismeretterjesztő előadásokat.

A hatodikos diákok közül 1944. december 15-én *Endrédi Ferenc Csanád, Jáki Sándor Teodóz és Könyves Tóth Kálmán Előd* beöltözött bencés novícius jelöltnek, majd pár nappal 16. életévének betöltése után, 1945 januárjában az ötödikes *Hantos Vilmos Emmerám* is. Az ünnepélyes szertartáson a Székesegyházban diáktársaik is ott voltak. Beöltözött még *Kühár Ferenc Ede* volt kőszegi, *Horváth Tibor Patrik* és *Pálfi Tibor Kajetán* korábbi soproni bencés diák is.

Karácsony szent estéjét valamennyi Pannonhalmán lévő gyerek együtt töltötte, köztük a gimnazisták is. Mindenkinek jutott jelképes ajándék. A gimnazisták részt vettek a Bazilikában az énekes Officiumon és az azt követő éjféli misén. Az éjféli mise résztvevői először hallottak távoli csatazajt Pannonhalmán, a Székesfehérvárért folyó harcok ágyúlövéseinek hangját.

Ha a diákok családjáról valami rossz hír érkezett, azt mindig Kováts Arisztid közölte a diákkal. Tragikus helyzet lehetett, amikor 1945 áprilisában két unokaöccsének édesapjuk, saját Miklós öccse halálhírét mondta el. Kováts Miklóst szovjet katonák fogták el Tatán és lőtték agyon német katonák állítólagos rejtgetéséért.

Karácsonytól kezdve pár hétig a Pannonhalmán lévő munkaképes menekülteknek, férfinak-nőnek egyaránt, sőt, a munkaképeseknek bencések közül is részt kellett venni a Todt-szervezet irányította „sáncmunkákban”. Hétköznap, vasárnap egyaránt. Ezt a győrszentmártoni nyilas, és erősen németbarát főjegyzőnek köszönhatték. A „hadi munka” során lövészárkokat ástak a környéken, előkészítésként a visszavonuló német csapatoknak. Később Kelemen Krizosztom főapát tiltakozására a bencések kényszermunkáját heti egy napra mérsékeltek.

A diákok a tanulás és munka mellett továbbra is megélték gyermek voltukat. Kováts Arisztid két erre jellemző példát is feljegyzett:

„Húshagyó kedden furcsa kis estet rendeztek a fiúk: még malacpecsenyét is szereztek, hozzá bort, és együtt ittak a meghívott felnőttekkel. Egy előbb rendezett délutáni tea Mécs részvételével igen kedves volt, és itt jó gyermekeink tartották még a mértéket.”

„A diákoknak azonban még most is van kedvük bolondságokat csinálni. Egy férfiruhát szénával kitömtek, elrejtették a kerti ház padlásán, és kezdték hirdetni, hogy hulla van a padláson. Valaki komolyan vette, és jelentette a községházán, onnan meg a csendőrséget és a főbírói hivatalt is értesítették. Mozgósították az orvosokat, kiküldték a csendőröket, a diákok majdnem megkeserülték a dolgot. De a jóindulatú főbírónak sikerült elsimítania az ügyet.”

„A fiúk – bár a lányokkal nem beszélhetnek – sokat ugratják őket. Rádióadásokat rendeznek egymás ellen. Megengedem, hogy szobámból a mikrofonon keresztül kipécézzék egymás hibáit. Igyekeznek persze egymásra rálicitálni.”

Az utóbbi esemény leírása nem csak arról árulkodik, hogy a bencések gondosan ügyeltek a fiúk és a lányok elkülönítésére, de feltehetően az idősebb diákok lányok iránti érdeklődéséről is.

Február közepén a diákoknak megtartották a szokásos nagyböjti lelkigyakorlatot.

A diákok közben folyamatosan tanulgattak (méréskelten) és dolgoztak (a nagyobbak egyre többet). A menekültek számának a növekedése és az élelmiszerek rohamos apadása miatt márciusban már csak naponta egyszer főztek, a gyerekek, diákok és betegek kivételével a többiek már csak egy tál meleg ételt kaptak naponta. Amikor veszélyessé vált naponta kijárni Tarjánpusztára a tehenészetbe a tejért, a teheneket a diákok segítségével áthajtották a Főmonostor kertjébe, attól kezdve ott tartották, etették és fejték azokat. Velük a már említett „gulyások” törődtek. Hozzájuk fűződik a következő kedves kis történet is. A „gulyások” figyelmét külön felhívták, hogy a tehenekkel szépen bánjanak. A diákok engedelmeskedtek: az egyik tanár séta közben megdöbbenve hallotta, hogy az ügyeletes „gulyás” ezekkel a szavakkal terelte a teheneket: *„Erre, erre tessék, méltóságos asszony!”*

Pannonhalma a Nemzetközi Vöröskereszt védeltsége ellenére is a nyilasok állandó zaklatásának volt kitéve. Erre a Szálasi kormány általános ország-mozgósítása és az abban szereplő hadkötelezettségi korhatár 16 évre történt leszállítása adott ürügyet. Katonaszökevénynek minősült az is, aki bevonulási kötelezettségének önkéntes jelentkezéssel nem tett eleget. A január 21-én Györszentmártont felkereső Szálasi - aki a Főapátság iránti ellenszenvét azzal is kifejezte, hogy nem látogatta meg a Főmonostort - erre még bízta is a helyi nyilas erőket. Közismert volt, hogy a Főmonostorban

lévő novíciusok és a gimnázium két felső osztályában lehetnek 16. életévüket betöltötték, mint ahogy voltak is. A nyilasok több ízben követelték kiadásukat, később már a 14. évüket betöltött levente korúakét is. Brunschweiler erélyes segítségével ennek a bencések sikeresen ellenálltak. Utolsó alkalommal, március 8-12 között a Nemzeti Számonkérő Szék emberei időztek Pannonhalmán, 28 leventekorú fiú kiadását követelték, ám ekkor is sikerült 8 nap haladékot szerezni. Kováts Arisztid feljegyzése szerint a fiúk egy része emiatt a közeli Illaki erdőben bujkált. Kelemen Krizosztom az események után levélben foglalta össze Mindszenty József hercegrímásnak a Pannonhalmán történeteket, ebben 50-nél több leventekorú fiú Németországba történő hurcolásának megakadályozásáról ír.

Március 15-én megvolt a szokásos ünnepség. A Piccoloból idézünk: „Említésre méltó *Holczer Gyuri* lendületes március 15-i szavalata az Eredj, ha tudsz...! Vagy tízszer nekilendült, de egyszer sem sikerült tovább mondania”. Ismerve a diákok természetét, addigra már többen bekiabálták: „na indulj már!” Az ünnepségen fellépett a VI. osztály zenetriója is.

A szovjetek előli visszavonulás harcai elkerülték Pannonhalmát és a közvetlen közelében lévő falvakat, Ravazdot, Nyalkát, Écset, Nyúlt és Ságot. Történt ez annak ellenére, hogy a Vár alatti tanári házba német parancsnokság költözött be. A Gyórt bombázó angol repülőgépek - ezeket a bombázásokat a diákok gyakran végignézték a Várkerületről - is megkímélték a Vöröskereszt védelme alatt álló környéket. Viszont március közepén megkezdődött a menekülők tömeges érkezése, március végére már kétezren lehettek. Mindenki kapott befogadó szeretetet, átmeneti otthont szállással, élelemmel. Végül az épület annyira megtelt, hogy hely hiányában már csak a fiatal lányokat és asszonyokat fogadták be.

Március 25-26-án a nyilasok elvonultak. A német katonák is kiűritették a környéket, Győrig vonultak vissza. Mintegy elköszönésként a németek Reichenbachtól elkobozták a lovas kocsit, amivel a gazdaságból éppen árut szállított fel a Főmonostorba. Hátrahagyták viszont az elaknásított écsi szőlőket és a kifosztott tanári házat. Március 27-én délelőtt délnyugati irányból ágyútűz érte a Pannonhalmát. A legsúlyosabban sérült Főkönyvtár teteje mellett találat érte a Főmonostort, a tornyot és a Diákotthon délnyugati felső szintjét is. Ezek nagyobb károkat nem okoztak, de okozhattak volna. A szigorú tilalom ellenére pár diák, *Kováts Miklósnak*, az igazgató unokaöccsének vezetésével felszökött a légtalmai pincéből, ahova a távolban megjelenő szovjet tankok látványára leparancsolták őket. Kíváncsiak voltak a tankokra. A lövedék tőlük pár méterre csapódott be.

Nem sokkal később megérkeztek az első szovjet katonák, de addigra a Főmonostor bezárt rácsos főbejáratánál átcserezték a Nemzetközi Vöröskereszt védettségét hirdető német nyelvű táblát cirill betűsre. A szovjet katonák a tábla láttán nem mentek be az épületbe, barátságosan kezet ráztak

az érkezésük hírére őket fogadókkal, élükön Danczi Villebalddal, sőt, pénzt is adtak (a debreceni kormány által kibocsátott szükségpénzt) a Vöröskereszt céljaira! Nem sokkal később a Főmonostorban megjelent három magas rangú szovjet tiszt, akiket a Főapát fogadott, és bemutatta nekik a gyermekmenhelyet és a Főmonostort is. A tisztek biztosították a Főapátot a hely védetségének tiszteletben tartásáról, és egyúttal egy 6 főből álló őrséget is rendeltek a Főmonostor védelmére.

Viszont még aznap felállítottak ágyúütegeket a Főmonostor környékén, amely éjszaka tűzbe keveredett a visszavonuló németekkel. Mintegy 20 kisebb találat érte ismét a Főmonostort.

A háború gyakorlatilag egy nap alatt átvonult Pannonhalmán.

Nem sokkal később, április közepén szovjet katonák megsértették a Nemzetközi Vöröskereszt védetségét. Győrből érkezett 3 teherautó az ottani repülő alakulat fegyvereseivel, akik betörték a Főmonostorba, és rabolni kezdtek. Már felrakták a teherautóra a Balatonfüredről elmenekített fürdőszálló berendezései közül az értékesebbeket, a Főmonostor hűskészletének javát, és nekiláttak a menekültek Főkönyvtárban elhelyezett értékeinek kifosztásához is, amikor hirtelen elvonultak. Röviddel később megérkezett Győrből az ottani szovjet főparancsnok, bocsánatot kért, megígérte a vétkesek szigorú megbüntetését és az elhurcolt javak visszaküldését. Pár nappal később valóban érkezett egy teherautó, de csak az elvitt dolgok egy részével és Brunschweiler korábban elvitt autójával.

Április közepére a menekültek tovább vonultak nyugat felé, a hónapokig menedéket találók is visszatértek otthonukba, ha volt még, vagy máshova, de szintén elmentek. A Nemzetközi Vöröskereszt védelme is megszűnt, noha Brunschweiler az árvák végleges elköltöztetését megvárva pár hétig még Pannonhalmán tartózkodott. Maradtak a bencések és a vészterhes napokat ott töltő diákok azon része, akikért a harcok befejeztével a szülők nem jöttek el, és nem vitték magukkal, esetleg nyugatra.

Április közepén folytatódott a tanév, a gimnáziumban újra megkezdődött a hivatalos oktatás.

A diákok egy részének őszi, illetve tavaszi eltávozása miatt nagyon alacsony létszámvá vált osztályokat igyekeztek minél jobban feltölteni, elsősorban környékbeli diákokkal. Nincs arra nézve adatunk, hogy közülük hányat vettek fel a diákotthonba is, de a későbbi évek adatait visszavetítve, volt pár ilyen diák is. Először volt a felvettek között pár nem katolikus vallású is, lehet, hogy ők még menekültekként csatlakoztak a gimnáziumhoz.

Természetesen az így létrejött osztályokban a diákok tudásában és a tanév őszi két hónapos időszakában megszerzett tananyag ismeretében nagy különbségek mutatkoztak. Az újonnan felvettek közül többen az olasz nyelvet korábban nem tanulták, ezért az alól felmentést kaptak. Minden osztályban volt ilyen diák (I. osztálytól a VI. osztályig: 10, 20, 4, 10, 4, és 2,

összesen 50 diák). Nekik az általános tantervben szereplő idegen nyelveket tanították minden osztályban, a régieknek pedig az olaszt. A régi diákok közül egyedül a német anyanyelvű *Zappe Tibor* tanult oroszul, de a tavasszal érkezettek közül négyen is azt választották. Nehezítette a tanítást, hogy heti „újjáépítési munka” néven egy munkanapot is el kellett rendelni, amikor az arra alkalmas diákok a gimnázium és Főapátság körüli tennivalókban vettek részt. Az is tény, hogy az év végén senki sem bukott meg, egyetlen tárgyból se, ami addig nem fordult elő Pannonhalmán.

Május 20-án, Pünkösdkor Kelemen Krizosztom főapát bérmált a Bazilikában. A diákok közül ezúttal olyan sokan bérmálkoztak, hogy közülük párnak csak az idősebb diákok közül jutott bérmaapa.

Július elején még volt rendes tanítás, a Te Deum 15-én volt. Az év végén 119 diák kapott végül bizonyítványt, és ezek közül csak 66 volt, aki szeptemberben Pannonhalmán kezdte meg a tanévet.

Ezt a 66 diákot sikerült név szerint beazonosítani a gimnázium 1944/45-ös statisztikai jelentése segítségével. A jelentés összesítő oldalai gépirásosak, ám az osztályok számadatait gyermek kézzel írták. Sajnos, a jelentésben számszaki hibák is vannak.

A tanév lezárásaként visszatérünk arra a nem tisztázott kérdésre, hány diák töltötte folyamatosan a háborús időszakot, október végétől április közepéig, illetve a hosszúra nyúlt tanév végéig Pannonhalmán? Ez a tanév a két évvel később megjelent évkönyvben mindössze három oldal, és csak két erre vonatkozó adatot közöl: „a beiratkozott 172 diákból csupán 66 folytatta áprilistól tanulmányait”, a másik: „Pannonhalmán 1944. november 15 és 1945. május 31 között 760 személy nyert hosszabb ideig menedéket”. Később a menekültek részletezett megbontásában pedig 137 diákot említ, 99 elemista fiú és lány, valamint 10 évnél idősebb 72 lány mellett.

Nem eldönthető, hogy a 137 diákban benne vannak-e azok, akik a harcok befejezése után mentek-e el, illetve akik új diákként érkeztek április közepén a gimnáziumba, ahol egyébként a tanév végén az újonnan érkezettekkel együtt 119 diák végzett. Volt az év során 6 magántanuló is, de azok csak a záróvizsgákra utaztak (ha utaztak) Pannonhalmára.

Ha a végzetek számából levonjuk azt az 50 diákot, aki nem kapott olasz nyelvből osztályzatot az év végén, arra gondolva, hogy ők jöhettek új diákként máshonnan április közepén, akkor érkezésükkor 72 régi tanuló lehetett. De azt is tudjuk, hogy a harcok befejeztével nagyon sok diákot elvittek a szülei, és azok nem jöttek vissza, és tudunk arra is példát, hogy októberben elment diákok visszajöttek áprilisban folytatni a tanévet. Kovács Arisztid is említ egy ilyen esetet, az V. osztályos *Quandt Richárdét*.

Azt kizártnak tartjuk, hogy csak az a 66 diák lett volna végig Pannonhalmán, akit az évkönyv, mint a tanévet Pannonhalmán befejező diákot említ. Ebben az esetben a menekültek között 71 gimnazista fiúnak

kellett volna lennie, hogy összejöjjen velük a megadott 137 diák. Lehetett pár, bizonyára volt is (tudunk Kováts Arisztid 2 unokaöccséről, valamint a már említett *Háry Dezsőről* és *Telbisz Miklósról* is), és ők is beiratkozhattak áprilisban a gimnáziumba. A Piccolo arról ír, hogy voltak polgáristák, „keristák” és „prepák” is, azok szükségszerűen a 137 „diák” között szerepeltek. De az utóbbi két csoporthoz tartozók nem lehettek sokan, mert nekik nem szerveztek külön tanfolyamokat, tetszés szerint a polgárista vagy gimnazista tanfolyamokat látogatták. A polgáristák viszont többen lehettek, nekik volt saját tanfolyamuk. A Nemzetközi Vöröskereszt 14 év feletti fiút, még ha gimnazista volt is, csak nagyon nehezen engedett be. Tudjuk, hogy október 27. után több diákot elvittek a szülei, de arra is van adatunk, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt birtokbavétele, november 4. után Kováts Arisztid értesítette a szülőket, hogy a diákok biztonságban lehetnek Pannonhalmán, hozzák őket vissza. Úgy gondoljuk, 100 körül lehetett a végig Pannonhalmán tartózkodó diákok száma. Bizonyítani nem tudjuk, de ennek megcáfolásához se került még elő bizonyíték. Talán az 1945 márciusában a Nemzetközi Vöröskereszthez küldött jelentéshez csatolt névsor, vagy valamelyik pannonhalmi levéltárban lappangó kimutatás idővel választ adhat erre.

Az 1945. július 15-én tartott Te Deum-mal nem csak az 1944/45-ös tanév zárult le, hanem egy korszak is a pannonhalmi olasz gimnázium és diákotthon életében. Az utolsó évtől eltekintve, a legvirágzóbb fejlődés korszaka. A következőkben látni fogjuk, hogy miért.

Az újjáépítkezés és a vég 1945-1948

1945. szeptember 10-én volt az új tanév ünnepélyes megnyitója és a Veni Sancte, immár hét osztály 211 diákjának. Az erre a tanévre felvett 53(!) magántanuló között voltak bencés novícius jelöltek is. A diákok közül 171 volt a diákotthon lakója, ezen felül páran a magántanulók közül is laktak a diákotthonban. A hét osztályból azonban már csak hat volt a gimnáziumi osztály, a magántanulók között pedig volt 13 lány is.

A diákok kevésbé érezték, de a bencések pontosan tudták, hogy ez már nem ugyanaz az iskola, mint ami 1944 őszéig volt, és félhettek attól, hogy már soha nem is lesz ugyanaz.

A bencéseknek azonban a pannonhalmi gimnázium körüli nehézségek jelentették a legnagyobb gondokat. Voltak annál jóval hatalmasabb gondjaik is. gondoknál sokkal hatalmasabb gondjai is voltak. A háború során súlyosan megsérültek iskolaépületei, templomai, rendházai és egyéb épületei, ezek újjáépítései gazdaságilag megoldhatatlannak tűntek. De még ezek is eltörpültek amellelt, hogy a bencés rend az 1945 tavaszi földreformmal, a

földbirtokok államosításával elveszette megélhetésének, és ezzel gimnáziumai működtetésének eddig meglévő anyagi alapjait.

Pannonhalmán az épületet ért ágyúlövések okozta károkat már helyreállították. Nem tudták viszont helyreállítani, pontosabban visszaállítani azt a diákközösséget, amelyet 1945-ig tanítottak, neveltek, szellemiség és ismeretek szempontjából nagymértékben egységessé tettek. Erre a tanévre az előzőre, 1944 szeptemberében beiratkozott diákok közül csak 75 maradt. Közel 100 diák örökre elhagyta Pannonhalmát. A diákok kétharmadának új volt Pannonhalma, ami csak az elsősöknél tekinthető természetesnek.

De nemcsak a régi diákok mentek el, hanem azok közül is többen, akik az előző tanév közben, vagy az áprilisi tanévkezdésre érkezettek új diákként. Sokuknak túl erősnek bizonyultak az elvárások a tanulás terén. Az osztályokat viszont fel kellett tölteni, ahogy a diákothont is, ahol ez működtetési-gazdasági kérdés is volt. A létszám feltöltésének többféle hatása volt. A VII. osztály kivételével mindenhol az újonnan érkezett diákok voltak túlsúlyban, a több helyről hozott különböző tudás anyaggal. Az oktatás során azonban nem csak ez, és nem csak az előző tanév hiányosan leadott és megtanult tananyaga okozott gondokat. Jóval nagyobb gond volt, hogy az érkezett új diákok mindaddig nem tanultak olasz nyelvet.

Az összes előbb felsorolt nehézségnél súlyosabb csapás is érte a pannonhalmi gimnáziumot.

Két héttel a tanítás megkezdése előtt, augusztus 18-án megjelent a 6650/1945. ME. sz. rendelet a nyolcosztályos általános iskolák szervezéséről. A rendelet előkészítetlen és hiányos voltát csak azzal jellemezzük, hogy megjelenésekor a nyolcosztályos iskolarendszer tantervének kidolgozása még nem készült el, sőt nem is készülhetett el tanévkezdésig. Nem részletezve itt az előzményeket és okokat, csak annyit említünk, hogy a nyolcosztályos alapfokú kötelező népoktatás Klebelsberg oktatási reformjának már része volt, 1940-ben történő bevezetéssel. Az 1940. évi XX. törvény el is rendelte a nyolcosztályos népiskolák megszervezését, de erre rendkívül hosszú átmeneti időt adott, a háborús viszonyok pedig amúgy is hátráltatták ennek tömegessé válását.

A rendelet megjelenésének azonnali eredményeit röviden össze lehet foglalni. A nyolcosztályos gimnáziumok és a különböző, négy elemi elvégzése után kezdhető polgári és egyéb középiskolák kifutásos rendszerben való megszűnésig működhettek tovább. Ez gyakorlatban két dolgot jelentett. Aki az előző évben bármelyik középfokú iskola első évfolyamát befejezte, az a megkezdett iskola további éveit, gimnázium esetén a további 7 évet az addigi gimnáziumi tanrend szerint elvégezhetette. De aki 1945 szeptemberében jelentkezett bármelyik középfokú iskola I. osztályába tanulónak, azt középiskolába már nem, csak V. általános iskolai

tanulónak vehették fel. Mivel új tanterv nem volt, tananyagként viszont továbbra is az adott középiskola I. éves tananyagát kellett tanítani. Érdeklődésünkön kívül esik, hogy a rendelet végrehajtása olyan településeken, ahol nem volt középiskola, milyen és hogyan megoldható feladatot jelentett.

A rendelet nem is az azonnal végrehajtandó feladatok miatt volt fájdalmas a bencéseknek. A gimnáziumokban mindenhol, így Pannonhalmán is, az új I. osztály osztálynaplóra ráírták, hogy általános iskola V. osztály (vele egy időben volt gimnáziumi V. osztály is), a tananyagra pedig, mint gimnáziumi I. osztályéra, fel voltak készülve.

A rendelet azonban megszüntette a nyolcosztályos, bentlakásos gimnázium jövőbeni továbbélésének lehetőségét, az összes hozzáfűzött és tőle várt oktatási-nevelési reményekkel együtt. A két-tannyelvűség és vele a gimnázium olasz jellegének megszüntetése a bencések előtt már nyár elején ismert volt. Ennek következményét a gimnázium igazgatója a szülőknek júniusban írt körlevelében így foglalta össze: „*A nyelvi tárgyak kivételével minden más tantárgy tanítási nyelve magyar*”. Ez annak a finom formában való közlése, hogy Pannonhalmán megszűnt a magyar-olasz két tanítási nyelvű gimnázium. Tanévkezdetre már a gimnázium neve is ennek megfelelően változott meg, az új név A Szent Benedek-rend Pannonhalmi Gimnáziuma lett.

A Pannonhalma alatti Gyórszetmártonban két négyosztályos népiskola működött, a kisebbik a falu Tóthegy nevű részében. Mindkettő egyházi fenntartású volt, az egyiket a helyi egyházközség és a falu, a tóthegyi iskolát pedig maguk a bencések és a falu közösen üzemeltette. Választási lehetőség volt: vagy az egyik falubeli iskolát fejlesztik fel azonnal nyolcosztályos általános iskolává, és ott indítják el az V. osztályt, vagy beengedik a tankötelezettség miatt továbbtanulásra kötelezett tanulókat a gimnázium épületébe, mint V. osztályos általános iskolai tanulókat. Az előbbit azonnal nem tudták megoldani: se tanító, se helyiség nem volt ehhez. Az általános iskola V. osztálya felkerült a gimnáziumba. De az általános tankötelezettség miatt fel kellett venni minden helyben lakó V. osztályba beiratkozó tanulót, fiút, lányt egyaránt. Természetesen, ezek nem lettek a diákotthon lakói. Volt pár ilyen helybeli diák az előző év áprilisától már a gimnáziumban, de csak kényszerből, és csak fiú. Az általános iskola V. osztályában a többség így is bentlakásos diák volt, akik még gimnazistának jelentkeztek a tanév elejére. De a pannonhalmi gimnáziumnak helyi gimnáziumként területi ellátási kötelezettsége is volt: fel kellett vennie a Gyórszentmártonból és a környező falvakból jelentkezőket. Így lett ebben a tanévben 40 bejáró diák, és ezzel szűnt meg az a korábbi rendszer, hogy minden diák a diákotthon lakója is volt. Lányokat viszont csak magántanulónak vettek fel, a tankötelezettség ellenére még az általános iskola V. osztályába is.

A Györszentmártonban lakó és a gimnáziumban tanuló diákok, köznapi elnevezésükkel bejáró diákok részére a korábban Budapesten már bevált „fél-internátusi” lehetőséget is megszervezték. A bejáró diák a tanítás után szintén kapott ebédet, majd a szabadidőt és kötelező tanulási időket együtt töltötte az osztálytársaival, és csak este, vacsora előtt ment haza.

Teljesen más jellegű változás is fejfájást okozhatott. Kelemen Krizosztom főapát a tanév elején Kováts Arisztid igazgatót áthelyezte Budapestre az ottani bencés gimnázium igazgatójának. Kováts Arisztidra nehéz feladat várt, a budapesti gimnázium épülete romokban hevert, és ott is megoldandó volt a gimnázium négy osztályosra való átállítása. Lehet, hogy áthelyezésében az is szerepet játszott, hogy a pannonthalmi gimnázium, mint „olasz gimnázium”, megszűnt.

A gimnázium és diákotthon munkájában eddig egyértelműen érvényesült Kováts Arisztidnak a tanításról és nevelésről vallott elvei és szellemisége. Az új igazgató az előző tanév igazgatóhelyettese, Lébényi Szilárd lett, aki korábban az 1939-ben indult első gimnáziumi osztály osztályfőnök-prefektusaként első, és talán Kováts Arisztid nevelési elképzeléseit legjobban ismerő munkatársa volt. De csak a tanév I. félévét töltötte el igazgatóként, a II. félév elején, 1946. február 16-án Kelemen Krizosztom Jámbor Mikét nevezte ki igazgatónak. A magyar bencések között mindaddig nem voltak laikus testvérek, a Rend ekkor döntött ilyenek felvételéről. Lébényi a felvételt nyert laikus-jelöltek magisztere lett. Jámbor Mike korábban Esztergomban volt gimnáziumi igazgató.

A 13 tagú tanári kar 12 bencésből és a harctérről szerencsésen visszaérkezett Kalmár János világi rajztanárból állt. Mellettük a két olasz lektor és 7 óraadó tanár látta el a tanítási feladatokat. A tanári kar nagyon jelentős mértékben kicserélődött, az előző évi tanárok közül csak 5 folytatta a tanítást.

A Magyarország új államformájának, a köztársaságnak 1946. február 2-án történt törvénybe foglalása után nem sokkal a teljes tanári kar letette a minden közfeladatot ellátó számára kötelező esküt a köztársaságra.

A magántanulóknál is találunk szokatlan dolgokat, túllépve azon, hogy a korábbi pannonthalmi oktatás-nevelés egységéhez nem volt illeszhető. Magántanulók a háborús viszonyok miatt már az előző két évben is voltak Pannonthalmán, igaz, nem ilyen nagy számban. Az 53 magántanuló valójában csak 41 személy, mert közülük 11 egyszerre 2 gimnáziumi osztályban „magántanult”. Közöttük 8 bencés novícius volt, akik az előző tanévben léptek be a szerzetesi közösségbe, és azt a tanévet kihagyták. Ők két tanév anyagából sikeresen levizsgázva a következő évben csatlakoztak előző osztályukhoz. Volt 10 olyan magántanuló is, aki ugyanakkor a gimnázium nyilvános tanulója volt, eggyel előrébb tartó osztályban, ők a diákotthon lakói is voltak.

Korábban Pannonhalmára lányokat még magántanulóknak se vettek fel, ebben az évben a gimnáziumba rögtön 9-et! Két-két osztály magántanulója volt egyszerre Faggyas Edvin bencés tanár Györszentmártonban lakó két húga, *Faggyas Ottilia és Janka* (az utóbbi az általános iskola V. és a gimnázium II. osztályának) is.

Az általános iskola V. osztályába, mint már írtuk, a lánytanulókat legalább magántanulóként a tankötelezettség miatt fel kellett venni. A lányok felvételét a gimnáziumi osztályokba Kelemen Krizosztom főapát engedélyezte. Döntésében szerepet játszott, hogy a lányok többsége olyan családból érkezett, ahol az édesapa a bencések valamelyik gazdasági egységének volt az alkalmazottja. Ezek a lányok korábban valamelyik női szerzetesrend gimnáziumában tanultak, és annak kollégiumában laktak. A háborús pusztítások miatt a lányiskolák nagy része 1945 őszén nem tudott még megnyílni, a szülők pedig messze lévő, ismeretlen intézetbe azokban az időkben nem merték elküldeni őket. A lányok természetesen nem laktak a diákotthonban, mint pár magántanuló fiú. A lányok otthon éltek, legtöbbszörük Györszentmártonban, de az órákat ők is látogathatták.

A magántanulók, fiúk és lányok egyaránt, ha módjuk volt rá, részt vehettek az órákon, dolgozatot is írhattak, de nem feleltették és nem osztályozták őket - ez más iskolákban nem volt megengedett.

A magántanulóknál tapasztalható furcsaságok oka a háború volt. Az előző tanévben mindenhol félbeszakadt hosszabb-rövidebb időre a tanítás, a lakóhelyükről elmenekült oda visszatérni nem tudó családok gyermekei az előző tanév végén nem tudtak vizsgázni. Ha nem akartak évet veszteni és megvolt hozzá a képességük, lehetőségük és akaraterejük, így az évvesztést el tudták kerülni. Egyébként minden magántanuló a következő évben Pannonhalmán tanult tovább, egy-két kivétellel nyilvános tanulóként. Amiért vállalták ezt a nem általános tanulási formát, azt teljesítették.

A bencések nem mindenki esetében voltak szigorúak az előírások betartásában, ha a szükség úgy kívánta meg, emberségből rugalmasak is tudtak lenni. Az egyik VI. gimnazistát, *Szelle Zoltánt*, aki 1944. októberben hazament a családjához, levontként bevonultatták, és a tél folyamán Ausztriába meneteltették. Marizellnél orosz fogságba került, és mint csehszlovák állampolgárt (felvidéki volt) átadták a csehszlovák hatóságoknak, és egy Pozsony melletti gyűjtő fogolytáborba került. A fogolytáborból megszökve kalandosan a magyar-csehszlovák határon is átjutott, és megérkezett Pannonhalmára. Természetesen befogadták, október végén külön levizsgáztatták az előző év tantárgyaiból, és folytatta immár a gimnázium VII. osztályt. Az ő neve nem is szerepel a magántanulók között.

Ami nagyon sok gondot okozott a tanév során, az a diákok ellátása és a fűtés volt. Központi szénszünetet a rendkívüli szénhiány ellenére nem rendeltek el, és Pannonhalmán sem éltek a helyi szénszünet elrendelésével.

A fűtést azonban a még elviselhetőség határáig kellett csökkenteni, és emiatt a diákok gyakran panaszkodtak.

A diákok (és a bencések) ellátásánál jelentkeztek a földbirtokok elvesztésének az azonnali hatásai: megszűnt az a korábbi lehetőség, hogy az alapvető élelmiszereket közvetlenül a Pannonhalma közelében lévő saját gazdaságaikból szerezzék be. Az országban már a háború alatt bevezették az élelmiszerhiány miatt a jegyrendszert, a háború után pedig a mezőgazdasági termékek fokozatos beszolgáltatási kötelezettségét is. Mindezekkel egyidőben beindult az élelmiszerekkel történő üzérkedés, a „feketézés” és a pengő értékvesztése is. A diákokthoz fenntartásához szükséges termékek beszerzése reménytelennek tűnt.

A gimnázium és diákokthoz radikális lépésre szánta el magát. Az 1945/46-os tanévre felvett diákok szüleit még a nyáron arról értesítették, hogy a következő év fizetnivalóit (de legalább azok nagy részét) természetben kéri, a „fél-internátusi” szolgáltatásért is. A már több helyen napvilágot látott havi diákokthoni díj a következő volt:

„10 kg kenyérliszt, 7 kg nullásliszt vagy helyette gabona, 25 kg burgonya, 20 db tojás, 2 kg füstölt hús vagy szalonna, 1 kg zsír, 1 kg méz vagy cukor, 1 kg dió, 1 kg gyümölcsíz, 80 dkg mosószappan és jelenlegi számításaink szerint 300 pengő. Orvosi díj jelenlegi helyzet szerint havonta 25 pengő és évi 10 kg zsír. A bejáró diákok ... a bentlakó növendékektől megkívánt egy havi természetbeni járandóságot szolgáltatják be félévi tandíj fejében, pénzben semmit sem fizetnek.”

Sándor Róbert, aki később, 1952-ben érettségizett Pannonhalmán, így emlékszik minderre:

„1945 szeptemberében kerültem Pannonhalmára és kezdtem a gimnázium második osztályát. Az egyik helyi, bakonyszentlászlói gazda lovas kocsijával mentünk, felpakolva krumplival, káposztával, liszttel, zsírral, szalonnával, mert ez volt közvetlen a háború után a „tandíj”. Az ország szegény, lerombolt és megszállott volt. Így a gimnázium legnagyobb gondoskodása ellenére az élelmiszer és fűtőanyag hiánya okozta a legnagyobb nehézséget. Éheztünk, de akkor nagyon sok más is éhezett, különösképpen azok, akik városokban laktak.”

A gimnázium új tanterve szerint az I. osztályban (ami hivatalosan az általános iskola V. osztálya volt) kezdődött a latin tanítása, ami korábban csak a III. osztályban történt. A helyi tanterv szerint a III. osztályban második idegen nyelv az olasz volt, a IV. osztályban az olasz és francia közül a választott, az V. osztálytól kezdve pedig két nyelvet volt kötelező tanulni az angol, német, francia és olasz nyelv közül. Természetesen már az I. osztálytól kezdve különórákon továbbra is lehetőség volt további idegen nyelvek tanulására. Rendszeresítették a heti egy osztályfőnöki órát, azonban ezt a tanórát „Mindennapi kérdések órája”-nak nevezték.

Nem sokkal a tanév kezdete után megalakult a három felső gimnáziumi osztály részvételével a gimnázium Önképzőköre. Az Önképzőkört Danczi Villebald felügyelte, elnökévé a diákok a VII. osztályos *Boda Györgyöt* választották.

A tanév során új életet vittek az előző évben szétzilálódott ifjúság szervezetek életébe. A Szent Benedek gárdát Markó Lehel vezette, az új cserkészparancsnok pedig Faggyas Edvin lett. Ősszel és tavasszal sor került a hagyományos nagy hadijátékokra, az előbbire Hármastarjában, a tavaszi háromnapos „ütközetre” az Ölbő-pusztá és Tárkány közötti erdőben. A tanév utáni nagy cserkész tábor Bakonybélben volt.

Felélesztették a Diák-kaptár mozgalmat is Kalmár János világi tanár felügyelete alatt. Elsősorban papír, rongy és vadgesztenye gyűjtések eladásából szereztek valamennyi bevételt. Az őszi folyamán több diák a Szent József Műhelyben Tihanyi Bánk vezetésével Betlehemeket, apró játéktárgyakat készített, amiket a győri karácsonyi vásáron nagy sikerrel értékesítettek. Ez a bevétel is a Diák-kaptárt gazdagította. A Szent József Műhely keretén belül könyvkötészetet is lehetett tanulni – az oktató az igazgató, Jámbor Mike volt.

Még az őszi Levárdy Rezső vezetésével kezdett működni a Színjátszó Kör, amelybe bevonták a lány tanulókat is. Az utóbbiak közül *Faggyas Ottilia*, *Barabás Éva* és *Zászlós Katalin* szerepelt legtöbbször. Először a karácsonyi ünnepségen Dickens Karácsonyi ének című színdarabjával léptek fel. A farsangi időszakban két darabot is előadtak, Molière Botcsinálta doktor-át és a Liliomfit. Ez utóbbival nagy sikerük volt, még turnéra is mentek vele. A korra jellemző, hogy Láziban az előadásra a belépőjegy ára 2 tojás volt! Május végén, mintegy a diákoththon kulturális életének lezárásaként, a Színjátszó kör Emmet Lavery amerikai színjáték író *Az Úr katonái* (The first Legion) című, jezsuitákról szóló három felvonásos drámáját vitte színpadra. Később színre került Shakespeare Velencei kalmárja és Molière Tartuffe-je is.

1945 novemberének végén a diákok is részt vettek volt tanáruk, Kálmán Odó temetésén, akit rendtárásával, Deák Atanázzal motorkerékpáron ment Győrbe, ahol egy szovjet katonai teherautó halálra gázolta őket.

A tanítási időt rendkívüli esemény nem zavarta, a karácsonyi szünet a megszokott kéthetes, a húsvéti szünet egyhetes volt. A karácsonyi hazamenetel a rendkívül kiszámíthatatlan vasúti közlekedés miatt nem volt egyszerű dolog, Budapestig az arra utazókat két bencés tanár elkísérte. A Győr-Veszprém közötti vonatközlekedés annyira esetleges volt, hogy Bakonyszentlászlóról az egyik diák, Sándor Róbert édesapja egy lovas kocsit küldött Pannónhalmára, ami egyúttal pár útközben lerakható diákot is hazavitt.

1946 februárjában Mindszenty József hercegprímás látogatta meg Pannonhalmát. Beszédet is mondott a diákoknak azokról a küzdelmekről, amelyet az ország jobbrafordulása érdekében kell megvívni. Áprilisban Keresztury Dezső kultuszminister látogatta meg a gimnáziumot.

A gimnázium V. osztálya megalapította a gimnázium első állandó zenekarát, május 18-án megtartották első hangversenyüket is.

Nem csak a megszokottnál gyengébb tanulmányi eredmények jelezték a mindennapi életben bekövetkezett változásokat. Az 1945/46 tanév évkönyve először ír burkolt, de a gondokat, és azok okait határozottan jelző elmarasztalást a diákok magatartásáról:

„A szülők nehéz helyzete, az elhurcolásból és fogságból hazatért felsős diákoknak a szabadabb életforma felé való törekvése és egyéb láthatatlan mozgató erők sok akadályt gördítettek a nevelő munka útjába.”

A nagyobb fegyelmi gondok érthetően ősszel, a „beszoktatás” időszakában jelentkeztek. Tanév közben 7 diák távozott Pannonhalmáról, távozásuk oka ismeretlen. Lehet, hogy ez is le nem írt része azoknak az erőfeszítéseknek, amiket a fegyelem fenntartása érdekében meg kellett a tanároknak lépniük. Érdeemes azon eltűnődni, mire gondolhattak a bencések az „egyéb láthatatlan mozgató erők” alatt.

A különböző gimnáziumokból érkezett diákok nem azonos tudásszintje is szerepet játszhatott abban, hogy az év végén feltűnően sok, 16 diák bukott meg. A legtöbben mennyiségtanból buktak, de volt pár bukás latinból, egy-egy földrajzból, franciából, sőt rajzból is!

1946. június 20-án a Bazilikában megtartott Te Deum után a diákok hazautaztak a nyári szünidőre.

1946/47

A nyári szünidő alatt a bencések létrehozták azt az iskola szervezetet, amely egyrészt megfelelt a törvényes előírásoknak, másrészt biztosította, hogy Pannonhalmán továbbra is 8 évig tanulhassanak diákokthonban lakó diákok. A megoldást jogilag két teljesen önálló, egymástól független iskola jelentette. Erre a bencéseket a 70 000/1946. V. K. M. számú, július 1-én kelt rendelet kötelezte, amely elrendelte, hogy az általános iskolákat a középiskoláktól szervezetenként el kell különíteni.

Önálló intézményként létrejött a 8 osztályos Pannonhalmi Római Katolikus Általános Iskola, amely alsó tagozata a faluban már korábban is működő egy tanítós, osztatlan négyosztályos Gyórszentmárton-Tóthgyégyi Szent Imre Róm. Kat. Elemi Népiskola lett, felső tagozata pedig a Várban a gimnázium épületében működött. A tanév során ebben az új általános iskola felső tagozatában még csak két osztály volt: az új V. osztály és a VI. osztály (az előző évi V. osztály). A faluban ezzel egyidőben megalapították a

korábban is egyházi fenntartású falusi elemi iskolából a 8 osztályos Gyórszentmártoni Római Katolikus Általános Iskolát. A két általános iskola megegyezett, hogy a falusi iskola felső tagozatában a tanítandó idegen nyelv a német, a Várban pedig a latin lesz. Megegyeztek abban is, hogy kölcsönösen felveszik mindkét iskola alsó tagozatát elvégzett, a németet, illetve a latint választó tanulókat.

Az új általános iskola V. osztályába elsőként a helybeli iskolák alsó tagozatából érkező diákokat vették fel, majd ezek után kivételesen pár olyan környékbeli településről jelentkezőt, ahol még nem volt általános iskolai felső tagozat. Ennek ismeretében az osztályok létszámát máshonnan, meghirdetés útján érkezett diákokkal töltötték fel a kívánatos létszámra. A nem helyben lakók számára meghirdették a diákotthoni elhelyezést. Tehát az új általános iskola felső tagozata bentlakásos iskola is volt. Nagy létszámú osztályok indultak, a két osztályban összesen 98 tanuló volt: az V. osztály 52 fő, ebből 9 bejáró, a VI. osztály 46 fő, ebből bejáró 11, összesen 78 tanuló lakott a diákotthonban. Egyértelmű, hogy a magas osztálylétszámok a diákotthon minél nagyobb feltöltését szolgálták.

A gimnázium jogállásában egyetlen változás történt, erről majd később írunk. Ekkor indult először VIII. osztály, de megfelelő a nyolcosztályos gimnáziumi rendszer kifuttatásos megszüntetésének, már csak 6 osztály, a III.-VIII. osztály volt gimnáziumi. Ebbe a 6 osztályba összesen 159 tanulót vettek fel, közöttük 43 bejáró tanuló volt. Ebben a tanévben is voltak magántanulók, 13 fiú és 2 lány.

Ami radikális változás volt a gimnáziumban, az a nyilvános tanulók között a lányok megjelenése volt, aminek okairól már korábban volt szó. A lánytanulók felvétele érdekében a Katolikus Tanügyi Főigazgatóság előzetes hozzájárulása után a szükséges hatósági eljárással a gimnázium jogállását koedukált gimnáziummá változtatták. A gimnáziumba 12 lány iratkozott be rendes tanulóként, közülük 8 az előző évben még magántanuló volt Pannonhalmán.

A lányoknak volt egy szobájuk a gimnázium földszintjén, közvetlenül az igazgatói iroda mellett, megérkezésük után ott rakták le a holmijukat, kabátjukat. A szemközti mellékhelység számukra volt fenntartva. A faluból járt fel egy nyugdíjas tanítónő, Kirgesner Margit néni, aki felügyelte őket, napközben vigyázott rájuk, és amíg a lányok haza nem mentek, a lányszobában tartózkodott velük.

Különösebb elkülönítés a fiúktól nem volt, a lányok akár felügyelet nélkül is beszélgethettek a diákokkal.

A diákotthonban az általános iskola 78 és a gimnázium 121 diákja lakott. Ez azt jelentette, hogy az annak idején 200 diák befogadására épített diákotthon a 194 bentlakóval gyakorlatilag megtelt. A gimnáziumban tanuló 9 bencés novícius természetesen a Főmonostorban lakott.

A jogilag önálló két iskolának természetesen más és más volt az igazgatója, a gimnáziumé továbbra is Jámbor Mike, az általános iskoláé dr. Sámson Edgár. Az általános iskola igazgatója, dr. Sámson Edgár és 5 további bencés tanár mindkét iskolában tanított. Ez úgy volt lehetséges, hogy a gimnáziumi tanárok az általános iskolában nem kinevezett, rendes tanárok voltak, hanem csak „óraadó tanárok”. Az általános iskolába kinevezett Sámson Edgár, Faggyas Edvin és Szigeti Kilián pedig a gimnáziumban voltak óraadó tanárok. Ez így teljesen törvényes volt.

Az általános iskola tanári kara 13 fős volt. Közülük kettő volt világi tanító. Kiss Aranka a Tóthegyben lévő összevont I-IV. osztály, vagyis az alsó tagozat tanítónője volt, Csorba Ernő az V-VI. osztály tanrendjében szereplő gazdasági ismeretek nevű tantárgyat oktatta. A többi tanár, amint erről már szó esett, a gimnáziumban is tanított.

A diákokat a gimnáziumban gyakorlatilag az előző évi a tanári kar fogadta. Csak egy tanár ment el, a helyére érkező Íróffy Huba a III. osztály prefektusa lett. Sikerült egy világi testnevelő tanárt is felvenni, László Istvánt. A két olasz lektorból is rendes tanár lett. A diákokat egyébként nem foglalkoztatta, bizonyára nem is tudták, hogy tanáraik közül ki rendes tanár vagy csak óraadó, netán gyakorló tanár. A tanári kar létszáma mindenkit beleszámítva kettővel, 24-re emelkedett.

A két iskola együttes tanulói létszáma 272 volt, ez jóval meghaladta a tervezett 200 tanuló létszámot. Ezért a 8 tanteremből párat kiegészítő bútorokkal kellett berendezni, hogy mindenkinek legyen helye. Ez a tantermek nagyságát ismerve, még mindig nem tette túlszűfolttá azokat. Igaz, hogy a nagy osztálylétszám nehezítette a tanár dolgát, és talán a színvonalra is hatással volt, de azokban az években a 60-70 fős osztályok országszerte megszokottak voltak.

1946. augusztus utolsó két napján érkeztek meg a diákok a nyári szünetről. A gimnázium évkönyve szerint ezen a két napon „*olyan volt az udvarunk, mint egy városi piac, tele élelmiszert szállító kocsikkal és többnyire összetákoltt autókkal.*” A diákotthoni és egyéb díjak természetbeni fizetése az infláció és az általánossá vált áruhiány miatt ugyanis továbbra is fennállt. De nemcsak élelmet, más, a napi élethez szüksége terméket elfogadtak fizetségként. A diákotthon kis boltjában például egész évben azokat a szappanokat, fogkrémeket és más piperecikket árusítottak, amivel a harmadikos diák, *Dobos Vilmos* édesapja „fizette” a diákotthon díját (övé volt Győrben a Márta Drogéria és Fotó szaküzlet).

Szeptember 1-én az általános iskola és a gimnázium külön-külön tartotta meg az ünnepélyes tanévnyitót, de a két iskola diákjai közös Veni Sancte-n vettek részt a Bazilikában.

A diákotthonban, ahol ebben a tanévben Danczi Villebald volt a rektor, a diákok új napirenddel találkoztak. Fél órával korábban, 6 órakor

volt az ébresztés, amit a 6 óra 25 perckor közös reggeli imával kezdett stúdium követett. Egymást váltva, hetente egyszer minden osztály a stúdium kezdetekor közösen szentmisét hallgatott. Az egy órás stúdium után reggeli, majd 8 órától fél 1 óráig tanítás. A délutáni stúdiumok 2-től ¼4-ig, majd 5 órától ½8 előtt 5 percig tartottak. Az elsősök télen ½9-kor, ősszel-tavasszal negyed órával később közös imával zárták a napot. Szerdánként este félnyolckor az alsósoknak, 20 perccel később a felső osztályoknak volt közös ima és rövid elmélkedés. Érdemi változást a korábbi napirendhez képest a fél órával korábbi kelés és a délutáni első stúdium negyedórával korábbi kezdése jelentett, a két délutáni stúdium közötti szabadidő pedig hosszabb lett. A szombat-vasárnapi időbeosztás nem változott. Újdonság volt, hogy szombat délutánként az általános iskolások hálójában a prefektus és a ruhagondozó kedves-nővér szekrényellenőrzést tartott. Két dolgot ellenőrizek: rendesen rakja-e el használaton kívüli ruhadarabjait a kisdíák, és nem szorul-e közülük javításra (esetleg mosásra) valami.

A diákotthon és az iskolák mindennapi életében összemosódott a két iskola diáksága. A minden oktatási intézményben, így a Pannonhalmán is már korábban kialakult alsós-felső különbségtételen túl más megkülönböztetés közöttük nem létezett.

Bizonyára sokkal inkább nevelési célú kísérletként, mint a korszellemnek engedve Söveges Dávid osztályfőnökként a IV. osztályban létrehozta a „diákköztársaságot” mint az akkoriban terjedő diákköztársasági mozgalom egyik válfaját. A diákköztársaság az egész tanévben működött, a „kormányülések” jegyzőkönyveit a gimnázium levéltára megőrizte. A szeptember 17-én tartott ülésen újság kiadásáról is döntöttek, Kamaszhang címmel. Nem tudjuk, hány szám jelent meg az egyébként kéthetente (?), 3 példányban készült újságból, mert közülük egyet sem sikerült felkutatnunk. Azt viszont tudjuk, a szerkesztőbizottság egyik tagjának, *Falus Imrének* az volt a feladata, hogy Söveges Dávid szobájában naponta hallgassa meg a Kossuth rádió híreit. Ezekből készültek aztán a politikai eseményekről beszámolók az újság politikai rovatába.

Az Önképzőkör új vezetőtanárt kapott, Söveges Dávidot, elnöknek a diákok *Vízkelety Imrét* választották. Sámson Edgár vezetésével önálló szavalókör is volt, ahol beszédképesség fejlesztő gyakorlatokat is tartottak. Működött a Színjátzó Kör is. Ősszel a Velencei kalmárt adták elő, májusban pedig megismételték tavalyi darabjukat, *Az Úr katonáit*. Ennek akkora sikere volt, hogy később eljátszották Bársonyoson, majd több száz néző előtt a győri bencés gimnázium dísztermében is.

Az adventi idő előtt volt az első tánciskolai rendezvény Pannonhalmán. A tornatermet feldíszítették, volt büfé is, a talp alá valót a győri bencés gimnázium zenekara játszotta. A farsangi időszakban aztán Kalmár János rajztanár megszervezte az első táncestélyt is.

1946 júliusában a megszálló szovjet hadsereg támogatásával egyre erősebb kommunista párt elérte, hogy Rajk László belügyminiszter feloszlatta a Magyar Cserkészszövetséget. Ennek egyik oka volt, hogy a Cserkészszövetségen belül a háború utáni újraszerveződés során nagyon megerősödött a katolikus irányzat. Két nappal később a Szövetséget már korábban elhagyó, baloldali beállítottságú cserkészvezetők kezdeményezésére megalakult a Magyar Cserkészfiúk Szövetsége. Ennek ideiglenes Országos Irányító Bizottságába a csepeli bencés gimnázium tanárát, Galambos Ireneuszt is jelölték. Az új szervezet azonnal befogadta a meglévő cserkészcsapatokat, ha azok az új alapszabályt elfogadták. Az új cserkészszervezet vezetése fokozatosan visszaszorította a cserkészeten belül a hagyományos, vallási értékeket megfogalmazó irányzatot. Más lehetőség hiányában a gimnázium 629. számú Szent Márton cserkészcsapata is csatlakozott a Magyar Cserkészfiúk Szövetségéhez, ám a gimnázium cserkészparancsnoka, Faggyas Edvin gondosan ügyelt arra, hogy a tanév során a cserkészélet a korábbi megszokott szellemben folyjon tovább. A mindennapi belső küzdelmek - talán akaratlanul - előkészítették a cserkészetnek a megalakuló úttörő mozgalomba történő beolvasztását.

1946. december 19-én megtartották a karácsonyi ünnepséget, 20-án a diákotthon lakói hazautaztak. A diákok öröme a karácsonyi szünidő szénszünet miatt egy hónappal hosszabb volt, csak február 7-én kellett a diákoknak visszatérni Pannonhalmára.

A szokásos egyházi és rendi ünnepek (Szent Gellért, Szent Imre, Szent Benedek, a főapát neve napja) mellett az állami ünnepekről is megemlékeztek kisebb-nagyobb ünnepségekkel. Ám az utóbbiak egy része már az új politikai rendszer szellemiségét tükrözte. A régiek közül maradt az Aradi vértanúk napja és a március 15, de nem volt már ünnep a Hősök napja, volt viszont ünnepség a Munka ünnepén, május 1-jén, megemlékeztek május 9-én az európai háború befejezéséről és ünnepelték május 15-én a Parasztság napját. Ez utóbbi lényegében a korábban a gimnázium diákjai és a győrszentmártoni KALOT között évenként megtartott találkozót váltotta ki.

A rendkívüli tárgynak számító idegen nyelvű társalgásokon 152 tanuló vett részt, a legtöbben, 101 diák az olasz társalgáson. A többiek az angol, francia és német társalgásra jártak. Oroszul ekkor már nem tanult senki. Hangszeres zenét 9, összhangzattant és gyorsírást csak 2-2 diák tanult. Kövér Lajos vezetésével megalakult az Angol Club. Összejövetelein nem csak az angol nyelvet gyakorolták, de megismerhették az angol történelmet, irodalmat, kultúrát és az angol közeleti szokásokat.

A tanév alatt, 1946. október 1-jén helyreálltak az 1944-ben megszakadt diplomáciai kapcsolatok Magyarország és Olaszország között. Megkezdtek működésüket a két ország követségei is, újra indult az élet a budapesti Olasz Kulturintézetben is. Ezeknek a fejleményeknek volt

köszönhető, hogy Pannonhalmán a római központú Dante Allighieri Társaság hozzájárulásával még a télen megalakult a Dante Kör, a Circolo Dante Allighieri. Ezt a társaságot 1889-ben az olasz állam alapította az olasz kultúra és az olasz nyelv terjesztésére. A Dante Allighieri Társaság céljai eléréséhez más országokban szervezett Dante Köröket, amelyek működését többféle módon támogatta. A pannonhalmi Dante Kör tiszteletbeli elnöke Kelemen Krizosztom főapát, ügyvezető elnöke Jámbor Mike igazgató, titkára Luigi Leoncini volt. A Dante kör taglétszám 230 volt, tagja lett a gimnázium valamennyi tanára és diákja. A Dante Kör tagjai havonta jöttek össze és rendszeresen foglalkoztak Dante Isteni színjátékával, természetesen olasz nyelven. Munkájukat a római központ könyvek küldésével, olasz nyelvű folyóiratok előfizetésével támogatta, sőt, egy jelentős összeget felajánlott a felsős diákok nyárra tervezett olaszországi tanulmányi kirándulásához.

Ebben a tanévben volt az első érettségiző osztály Pannonhalmán. Az érettségi vizsgákra a VIII. osztály 22 diákja mellett a három magántanuló és egy okleveles tanítónő is jelentkezett. Az írásbeli érettségi vizsgákra 1947. május 16-20 között került sor.

Három tárgyból volt kötelező az írásbeli érettségi vizsga: magyarból, latinból és a kötelező tárgyként választott egyik idegen nyelvből, ami Pannonhalmán abban a tanévben a német vagy az olasz volt. A többség, 15 diák az olaszt, 7 diák pedig a németet választotta. Lehetett görög nyelvből is érettségizni, ezt mindössze 3 novícius választotta. A „magyar” érettségi alatt azonban nem csak a „magyar nyelv és irodalom” tantárgyat kell értenünk. Az akkori szabályoknak megfelelően a magyar írásbeli vizsgán 2 tétel közül lehetett választani. Az egyik címe Ady és a magyarság volt, ami jellegzetes irodalmi téma. A másik választható tétel Pannonhalmán azonban történelmi tárgyú volt: A reneszánsz Magyarországon Mátyás korában. Ez utóbbit egyetlen diák választotta.

Azt mindenhol maga a gimnázium döntötte el, hogy az egyiknek kötelezően előírt irodalmi témájú tétel mellett melyik tantárgyból legyen a másik írásbeli tétel. Érdekességként megemlíthjük pár bencés gimnázium az évi, nem irodalmi tételének címét: Az átöröklés sejtani alapjai (Budapest), Nemzetiségeink nemzeti öntudatának kialakulása (Komárom), Az elektromágneses fényelmélet a fizikai jelenségek alapján (Pápa) és Az elektroncső szerepe a rádiótechnikában (Sopron).

Pütkösd utáni szombaton, június 7-én volt az első ballagás Pannonhalmán. A ballagók Danczi Villebald osztályfőnökükkel az élen végigjárták a gimnázium és diákotthon épületét. Kijöve az épületből a főbejárat előtt, fáklyák fényénél *Vizkelety Imre* búcsúzott társai nevében az iskolától, a maradó diákság nevében pedig *Kajtár Márton* búcsúztatta a ballagókat, majd a három zászlótartó átadta az intézet lobogóját a leendő

nyolcadik osztály zászlótartóinak. Ezután a teljes diákság fáklyákkal körbevonult a Várkerületen. A ballagók útközben Mécis Lászlónak erre az alaklomra írt Örök ballagás című versét énekelték az Elindultam szép hazámból ének dallamára. Pár versszak a ballagási énekből:

*Elindultam kis hazámból,
gyönyörű gyerek országból.
Megérkeztem diákhonba,
könny-harmat hullt himporomba.*

*Ahogy nőtt az emberségem,
szürkült lepke-színességem.
Míg a tudományt habzsoltam,
elfogyott nagy mese-Holdam.*

*Most indulok kis hazámból,
holdas, szép diákországból.
Mesét, álmat leporlok majd,
férfi-Napnál vándorlok majd.*

A ballagás után a diákotthon ebédlőjében volt az érettségi bankett, amelyen az érettségizettek valamennyi tanára is részt vett.

A szóbeli érettségi vizsgákat június 9-11 között tartották. A vizsgabizottság elnöke Kováts Arisztid volt. Bizonyár nem véletlenül esett rá a választás, hiszen ez az érettségiző osztály 1939 őszén első pannonhalmi gimnáziumi osztályként az ő igazgatósága alatt kezdett. Abból az I. osztályból azonban már csak 10 diák volt ott az érettségikor.

Az érettségire jelentkezettek közül ketten, *Könyves Tóth Kálmán* és *Vízkelety Imre* kitűnően érettségiztek. A többiek közül 7 jeles rendű volt, hárman viszont (köztük volt a tanítónő is) pótérettségire mentek. A magántanulók mindhárman sikeres érettségit tettek.

A magyar-olasz államközi kapcsolatok helyreállításának köszönhetően az érettségizők olasz nyelv és irodalomból rendkívüli formában, magyar és olasz hatóságok által egyaránt elfogadott érettségi vizsgát tehettek. A Vallás és közoktatásügyi Minisztérium 41.156/1947 III. szám alatt ezt azoknak a diákoknak engedélyezte, akik a helyi tantervnek köszönhetően a gimnáziumi évek alatt az olasz nyelv és irodalomból elvégezték az olasz középiskolák kötelező tananyagát. Az olasz követség 2984/1947 számú átiratával a vizsga érvényességét ahhoz kötötte, hogy egy általa összeállított rendkívüli bizottság előtt kellett a szóbeli vizsgát letenni. Ez az különleges érettségi lehetőség Luigi Leoncininek az olasz és magyar hatóságoknál történt kitaró közbejárásának is volt köszönhető.

A rendkívüli olasz érettségi vizsgabizottság elnöke szintén Kováts Arisztid lett, társelnöke pedig az olasz állam képviselőjében Rodolfo Mosca professzor, a budapesti Olasz Kultúrintézet új igazgatója volt. Mosca egyébként 1936 óta a budapesti egyetemen olasz kultúrtörténetet adott elő. A Bizottság tagja volt a kormány képviselőjében Csapó József, a VKM képviselőjében dr. Bogdány Ferenc, a gimnázium részéről az igazgató dr. Jámbor Mike és a két olasz lektor-tanár, Albo Centoni és Luigi Leoncini. Ez az érettségi vizsga is Pannonhalmán volt. Az olasz nyelvből írásból érettségizett mind a 15 diák sikeresen letette a az Olaszországban is hivatalosan elismert érettségi vizsgát.

A többi osztályban június 25-28. között tartották meg az összefoglalókat.

Június 29-én volt a tanévzáró ünnepség, amelyre az érettségi után eltávozott diákok is visszajöttek. Az ünnepség után a gimnázium folyosójára felkerült az első érettségi tablókép, amit Levárdy Rezső tervezett. A tablón ott van a Budapest ostroma alatt meghalt *Rédly Pál*, és az érettségét elhalasztó két osztálytársuk fényképe is. A tanév a Bazilikában a Te Deum-mal véget ért. Először fordult elő, hogy a Te Deum-on nem volt ott az intézetalapító Kelemen Krizosztom főapát. Kelemen Krizosztom még márciusban Brazíliába utazott ottani rendtársai meglátogatására. Ő tudta, rendtársai gondolhatták, hogy többet nem tér vissza.

A tanévet a gimnázium és a diákotthon vezetése eredményesebbnek tekintette az előzőnél, és biztatónak a jövő szempontjából. A diákok fegyelmezettsége kifejezetten javult, a tanulmányi eredményekkel is elégedettek voltak. Mindezt az évkönyv így foglalja össze: „*Diákotthonunk élete az 1946-47 tanévben észrevehetően simábban indult mind fegyelmi, mind tanulmányi szempontból, mint az előző évben.*” A tanulmányi eredményekkel való megelégedettségben benne van az is, hogy a tanév végén 26 tanuló (mindkét iskolában 13-13) bukott meg, többségük számolásból-mennyiségtanból, de jó páran latinból is.

Nem sokkal a tanév vége után megjelent a gimnázium évkönyve. Mivel az előző két tanévről nem jelent meg hasonló, ezért az 1946/47-es tanév évkönyve bevezetőként az előző két tanévről ad röviden tájékoztatást. Az akkor lezárt tanévben külön-külön szerepelnek a gimnázium és az általános iskola eseményei, adatai, de azok egyben történő megjelentetése arra utal, hogy a bencések a két iskolát egy intézménynek tekintették, már csak a közös diákotthon miatt is. Az évkönyv a fontosabb ismeretekről olasz nyelvű összefoglalót is tartalmaz.

Áttekintve az egész tanév alatt történeteket, szükségesnek tartunk még egy gondolatot megemlíteni. Az olasz-magyar hivatalos kapcsolatok helyreállítása és annak következményei, illetve a bencések ezzel párhuzamosan tett lépései (Dante Kör létrehozása, különbözeti olasz

érettségi vizsga megtartása) elgondolkodtatóak. Mindezek azt az érzetet keltik, hogy Pannonhalma nem tett le arról, vagy legalább is reményt látott arra, hogy az egykori „olasz gimnázium” jelleget valamilyen formában, talán a „két iskola - egy intézmény” formájában továbbvigye. Ennek egyértelmű jele az is, ami az évkönyv olasz nyelvű összefoglalójában már szerepel: a következő tanév elején a gimnázium nevében hivatalosan is megjelenik majd Dante neve. Ez az elnevezés egyébként már június elején feltűnik hivatalos iraton, az olasz érettségi lektori igazolásán a következő szerepel: „Lettorato Italiano Liceo-Ginnasio Dante Alleghieri Pannonhalma”.

De a bencések ugyanakkor tisztán láthatták azokat a tényeket is, amelyek mindezt megakadályozhatták. A magyar katolikus egyház és annak vezetését megtestesítő Mindszenty József hercegprímás és a hatalomra törő, a marxizmus egyházellenességét napi gyakorlatba átültető kommunisták közötti korábbi ellenségeskedés már mindennapos, nyílt összecsapásokká fajult. És ennek folytatódása az egyházi körökben is nyilvánvaló volt.

Mindezek miatt úgy véljük, a bencések csak arra törekedtek, hogy ügyesen kihasználják azt a pillanatnyi helyzetet, ami a magyar-olasz kapcsolatok (később átmenetinek bizonyult) fejlődéséből adódott arra, hogy a gimnáziumnak legalább részleges „olasz jelleget” adjanak. A bencések úgy gondolhatták, és ismerve az ügy főszereplőit, ez így is lehetett, hogy ebben az elképzelésükben számíthatnak az olasz kormány segítségére

1947/48

Az 1947/48-as tanév Veni Sancte-ja szeptember 7-én, vasárnap volt a Bazilikában, Sárközy Pál kormányzó-apát jelenlétében. A gimnázium neve immár hivatalosan is Pannonhalmi Szent Benedek-rendi Dante Gimnázium volt.

A gimnáziumi osztályok száma eggyel csökkent, már csak a IV.-VIII. osztályok voltak, ezzel egyidejűleg az általános iskola felső tagozatában pedig eggyel emelkedett. Az előző évinél valamennyivel több, összesen 279 diák iratkozott be, az általános iskola felső tagozata 3 osztályába 132, a gimnázium 5 osztályába 147 diák.

A tanári kar legjelentősebb változását az új igazgató, Hajdú Lukács jelentette. Hajdú Lukács korábban 25 évig volt a komáromi bencés gimnázium tanára, és kiválóan tudott olaszul. A tanári kar a gimnáziumot és az általános iskolát összességében tekintve érdemben nem változott. Pár tanár távozott, négy új tanár érkezett, és a rendes tanári és óraadó tanári megbízások több tanárnál felcserélődtek. A gimnáziumban 14 kinevezett tanár mellett 7 óraadó tanár volt, eggyel kevesebb, mint az előző évben. A gimnáziumi osztályokban ugyanis már éneket nem tanítottak, így Szigeti Kilián csak az általános iskola tanári karában szerepelt.

A Diákotthon havi díja 110 forint lett, ám ennek a felét továbbra is természetben kellett fizetni. A természetbeni fizetéssel egész évben gond volt, a Diákotthonnak több ízben kellett körlevelet kiadnia az elmaradások sürgetésére. Ebben a tanévben a Diákotthon rektora Gosztonyi Nándor volt. Az év elején alakult egy Segítő Egyesület, amely tankönyvek kölcsönzésével segítette és tette olcsóbbá azok beszerzését. A diákok „bérleti díjat” fizettek a tankönyvekért, vállalva egy részletes szabályzat aláírásával, hogy azokra vigyáznak (bekötik, nem firkálják össze, stb.) és azokat a tanév végén jó állapotban visszaadják.

A tanév egy rövid szénzünettől eltekintve a tervezett tanrendnek megfelelően lezajlott. Ám az ország egyre feszültebb politikai helyzete, az erősödő egyházellenesség még a külvilágtól jól elkülönülő Pannonhalmán is zavarta az oktató-nevelő munkához szükséges nyugalmat.

Az Önképzőkör felügyeletét Markó Lehel vette át, elnöknek *Kajtár Mártont* választották. Az Önképzőkörön belüli szakosztályok munkáját a szaktárgyi tanárok is figyelemmel kísérték. Tovább működött a Színjátszó Kör és a szavalókör is.

A Dante Kör virágzott, az év során 12 nyilvános estet rendeztek és ezeken több mint 20 diák szerepelt önálló olasz nyelvű előadással. Ízelítőül pár előadás: Tasso és Zrínyi (*Gyöngyössi Imre*), Janus Pannonius és Itália (*Kiss Béla*), „Promessi Sposi” /a jegyes/ eszméje (*Mihályi Géza*), Az olasz nyelv kérdése Dantétól Croce-ig (*Bencze József*). Október 14-én a Pannonhalmára látogató olasz követ, Giorgio Benzoni tiszteletére kis olasz nyelvű ünnepséget szerveztek. Volt egy önálló olasz zenei est, és májusban Dante napokat is tartottak. A tanév végén a Dante kör éves programját műsorlapként is kinyomtatták és szétküldték.

Ősszel az állami szervek sürgető elvárásának megfelelően a pannonthalmi gimnáziumban is létrejött a diákönkormányzat. Az előző évben sok rossz példát is lehetett látni, elsősorban a külső politikai hatásokra, mintegy „alulról jövő kezdeményezésként” létrejött középiskolás diákönkormányzatok munkájában, célkitűzéseiben (például az előadások közti szünetek meghosszabbítását az előadások lerövidítésével vagy a hitoktatás beszüntetését). Pannonhalmán ebben az ügyben nagyon gondosan jártak el. Munkájukat segítette, hogy a magyar püspöki kar a tapasztalatok alapján egységes szabályozást adott ki a katolikus oktatási intézményekben működő diákönkormányzatokról. Ezt figyelembe véve a diákönkormányzat osztályonként valósult meg, élén az osztály elnökkel, akinek munkáját négy, szakosodott titkár (fegyelmi, gazdasági, önképzőköri és testnevelés-sport) segítette. A gimnázium vezetése felé a hivatalos kapcsolat, az úgynevezett „tanár-összekötő” lett, aki az osztályfőnök is volt. Oktatási kérdésekkel a diákönkormányzat nem foglalkozhatott, az maradt az iskola és a tanárok ügye és felelőssége. A diákönkormányzatok novembertől az egész tanévben

végig működtek, ám tényleges hatásuk a lényegi ügyek vitelére körülbelül annyi volt, mint az előző évben a IV. osztályban működött diákköztársásnak. Ha értelmes dolgot javasoltak, biztosan meghallgatásra találtak.

Két éves szünet után 1947 novemberében újra megjelent a Piccolo. Két vezércikke is van, mindkettőnek a címe utal az idők változására. Az egyik címe: És mi álljuk a vártát..., a másiké: Éles szemmel. Az utóbbiból idézünk: *"A közös kérdéseket akarjuk megragadni, és alkalomadtán ha lehet: megoldást ajánlani. Ki akarjuk mondani azt, ami mindenki szívében fekszik - csak talán még nem fogalmazta meg magában sem - és ezeket a ki nem mondott, szinte öntudatlan óhajokat kíséreljük megoldani."* Nagyon udvarias, de öntudatos mondat, akárcsak a másik vezércikk hangneme. Mégis, az olvasót kísértheti a kérdés: ez a hang az előző évi diákköztársaság, a pár hete megalakult diákkormányzatok, netán az 1947 elején alakult Köztársaság visszhangja?

A tanév során a győri bencés gimnázium VI.b osztályának diákjai kezdeményezték a bencés gimnáziumok diákjainak összefogását, és a közös munka és megnyilvánulások elősegítésére megszervezték a Bencésdiák Munkaközösséget. Lehet, hogy mögötte csírában (tanári sugalmazásként?) ott volt a katolikus egyház központi törekvése, amely az egyház elleni támadások ellensúlyozására a katolikus erők szervezettségét akarta növelni. Nem tudunk arról, megalakult-e, és ha igen, működött-e és milyen formában Pannonhalmán a Bencésdiák Munkaközösség. Arról viszont tudunk, hogy ugyanez a győri osztály indította útra még az előző tanévben a PAX Híradó című diákújságot, amely az összetartozás jegyében más iskolák diákjaitól is kért írásokat közlésre. Kelemen Atanáznak, a győriek osztályfőnökének a PAX Híradóban, az újság egyéves megjelenése alkalmából írt beszámolója szerint a legtöbb írás a pannonhalmi testvér-osztályból (azonos évfolyam) érkezett, és azokat le is közölték. Köztük volt *Mondovits István* Czuczor Gergelyről írt megemlékezése, amely az 1948. márciusi számban látott napvilágot.

A kirándulások új célpontokkal, Budapesttel, Kőszeggel és Szombathellyel gyarapodtak. Pulay Csaba vezetésével az érettségiző osztály Budapestre, a csillagvizsgáló megtekintésére kirándult, majd a VI. osztály Markó Lehel vezetésével szintén a fővárost kereste fel. A VII. osztály is Pulay Csabával indult útnak, előbb a Kőszeg melletti Írottkőt mászták meg, majd megtekintették Jákon a románkori, hajdan bencés templomot és a szombathelyi ásatásokat. Pár osztály Győrben megnézte a kor híres, nevelő célzatú, *Magam útját járom* (Going My Way, 1944) című filmjét Bing Crosby főszereplésével.

Októberben rendezték a cserkész hadijátékot a közeli Macskalika tető környékén. A cserkész élet új parancsnokkal, Iróffy Hubával szinte az egész

tanévben zavartalan volt, függetlenül a cserkészzet körüli országos politikai harcoktól. A katolikus cserkészvezetők az új cserkész szövetségen belül többséget jelentő katolikus cserkészcsapatok védelmére összefogtak, és létrehozták a Katolikus Cserkészvezetők Assisi Szent Ferenc Munkaközösségét. A Cserkészfiúk Országos Szövetségének egyre határozottabb egyházellenessége miatt 1947 októberében a katolikus cserkészvezetők összejövetelén Galambos Ireneusz felvetette egy önálló katolikus cserkészszövetség megalapítását is.

A december 20-án kezdődő karácsonyi szünetet megtoldották 2 hét szénszünettel, így a diákoknak csak január 19-én kezdődött újra a tanítás. Korán, március végén volt Húsvét, a diákok 24-én utazhattak haza, és 29-én már ismét tanítás volt. Közvetlenül a szünet előtt volt a háromnapos lelkigyakorlat, szombat reggeltől hétfő estéig.

A diákotthon még az ősszel gyűjtést indított a szülők között egy korszerű filmvetítő megvásárlására. Tavaszra összegyűlt a pénz, és attól kezdve sokkal jobb minőségben vetítették a filmeket a diákoknak.

1948. április elején a Cserkészfiúk Országos Szövetségének vezetése javaslatot tett a cserkészcsapatoknak az úttörőkkel történő egyesülésére. Ezzel egyi dőben kilépett a cserkészzet londoni székhelyű nemzetközi szervezetéből, amely állásfoglalása szerint „*a nemzetközi imperializmus és a nagytőke ügynöke lett*”. Erre válaszul 1947. április 19-én a katolikus egyház vezetése körlevelében és az Új Emberben megjelent közleményében felszólította a katolikus cserkészcsapatok fenntartóit, hogy az egyesítés megakadályozására a csapatok működését függeszsek fel. A pannonhalmi főapátság perjele, mint a gimnázium fenntartója túlment ezen a felszólításon. Elrendelte, hogy a gimnázium igazgatója szüntesse meg a 629. számú Szent Márton cserkészcsapatot. Ez megtörtént, hogy formailag hogyan, arról nem sikerült adatot szerezni.

Álljon itt, hogy ezzel egy időben hogyan szűnt meg a cserkészzet az esztergomi bencés gimnáziumban. Cserkész nagycsapatgyűlést hívtak össze, amelyen először az év során a cserkész próbákon helytállók lettek a cserkész esküt. Ez után közösen döntöttek, hogy a 14. sz. Holló cserkészcsapat kilép a Cserkészfiúk Országos Szövetségéből, és csak ezután határoztak annak megszüntetéséről. Győrben a tanév során már „illegálisan” működött a 314. számú Czuczor Gergely cserkészcsapat, mert az év elején azt az Országos Szövetség nem igazolta.

Pannonhalmán a tanárok a cserkészélet részleges pótlásaként több mozgást, sportolást követeltek meg a diákoktól. Egyébként az egész évben volt vívás-oktatás, működött a gimnázium sportköre, amely májusban rendezte meg a futball- és atlétikai bajnokságot.

1948. május 12-én a gimnázium szétküldte felhívását a következő tanévre történő jelentkezésre. A felvételi beszélgetésre két időpontot és két

helyszínt adtak meg: május 17 Pannonhalma, és május 23 Győr. A győri helyszín kijelölését meg is indokolták: Pannonhalmára naponta csak 2 vonat indult Győrből: az egyik hajnali 3 óra 20 perckor, a másik délután 3 óra 20 perckor.

A tanévben a VIII. osztályt elvégezve 22 diák tett érettségét. Az írásbeli vizsgák május 20, 21, 22 és 24-én voltak, olasz nyelvből 14, francia nyelvből 7 diák érettségizett. K. Finály Pálnak, a Pannonhalmára csak két évvel korábban beiratkozott diáknak engedélyezték az angol érettségi nyelvvizsgát. Nem tudjuk, miért, de ő már előzőleg is angolt tanult az egyébként kötelező olasz vagy francia helyett. Május 24-én a görög érettségi volt, ezen az előző évben érettségizettek közül *Könyves Tóth Kálmán* és *Deák Sándor Ildefonz* is részt vett.

A szóbeli vizsgákra június 5-én került sor. A diákok közül senki sem bukott meg. Az olasz nyelv és irodalomból érettségire jelentkezett mind a 14 diák a magyar és olasz hatóságok által egyaránt elfogadott érettségi vizsgát tette le.

Négy diák érettségizett kitűnőre: *Crouy Chanel Félix*, *Gyöngyössy Imre*, *Kajtár Márton* és *Schaffer Imre*. A szóbeli érettségi után megtartották a ballagást.

Az 1947 őszi kékcédulás választásokkal hatalomba került kommunista párt ekkorra már eldöntötte a következő egyházellenes lépését, a felekezeti iskolák államosítását. Ortutay Gyula kultuszminiszter 1948 áprilisában előbb a Független Kisgazdapárt nagyválasztmánya előtt említette ezt, majd május 15-én, egy sajtókonferencián már az egyházi iskolák államosításának parlament elé beterjesztett törvényjavaslatáról beszélt. Ez válasznak volt tekinthető a katolikus püspöki kar egyházi iskolák védelmében május 11-én kiadott és minden templomban felolvasott körlevelére. De az egyházak hiába tiltakoztak, érveltek, hiába mozgósították tömegeiket, a kérdést addigra a hatalom már eldöntötte.

Nem tudni, mennyire jutott el a tervbe vett államosítás híre Pannonhalmán a diákokhoz, és ha eljutott, mi volt annak a következménye. Bizonyára bejáró diáktársaiktól is értesültek a környező falvakban erről szóló, erőszakos kommunista hangulatkeltésről.

Más bencés iskolákról tudjuk, hogy történtek tiltakozások a diákok részéről is. Győrben például a diákok titkos szavazással szinte kivétel nélkül az államosítás ellen foglaltak állást. Sopronban június 7-én a pár ezres diákok-szülők közös tiltakozó felvonulásához bencés diákok is csatlakoztak, sőt, a felvonulás erőszakos rendőri feloszlata után közülük kettőt letartóztattak, és a győri rendőrségi fogdába csukták. Egyikük, Polán Géza pár hétre a Dél-Budai internáló táborba került. Polán Géza később Hildebrand néven lett bencés tanár.

A tanév végi események szinte egy hétre sűrűsödtek össze. A szóbeli érettségi vizsgák után pár nappal, június 11-14-én voltak a tanév végi összefoglalók. A bizonyítványok kiosztása után, június 15-én volt az ünnepélyes Te Deum, amelyen immár „hagyományosan” az érettségizettek is részt vettek. Nem lehet tudni, a Te Deum résztvevőinek a jövőjükéről mi minden járt az eszükben.

Másnap, 1948. június 16-án az országgyűlés elfogadta az 1948. évi XXXIII. törvénycikket a nem állami iskolák fenntartásának átvételéről, vagyontárgyaik állami tulajdonba vételéről. Kilenc tanév elteltével megszűnt a pannonhalmi, akkor már csak nyelvtanításában „olasz” bencés gimnázium.

Oktatás és nevelés - tanárok, prefektusok, diákok

A pannonhalmi olasz gimnázium és diákotthon életének bemutatása során sokszor és részletesen esett szó az ott folyó oktató-nevelő munkáról, azok szereplőiről, tanárokról és diákokról. A gimnáziumnak különleges oktatási célkitűzése volt, amihez egy helyi tanterv kikísérletezése és annak végrehajtására alkalmas tanári kar létrehozása is szükséges volt. Úgy gondoljuk, ennek a feladatnak az egyedi jellege is indokolja, hogy az olasz gimnáziumban folyó oktatást (részben összefoglalva az oktatási kérdésekről a korábban már leírtakat, részben újabb adatokkal kiegészítve) önállóan is bemutassuk.

Pannonhalmán a nevelőotthon, későbbi nevén diákotthon a gimnáziummal szerves egységben, egy intézményként élt, működött. Az volt a terv, az elképzelés, hogy az ebből a pannonhalmi intézményből kikerülő diák, az intézmény „végeredménye” a két „részleg” közös terméke legyen, amelyből a nevelés nagyobb része a diákotthon feladata. Magyarországon ilyen, szigorúan egymásra épülő gimnázium-nevelőotthon intézmény akkoriban alig volt, a legnagyobb hasonlóságot talán a jezsuiták pécsi Pius intézete mutatta. A bencések számára ez is kísérlet volt, hiszen kollégiumot sem tartottak fenn korábban, nem hogy nevelőintézetet. Ezért foglalkozunk önállóan is a nevelés ügyével, külön kitérve a diákokra, azok társadalmi hátterére is.

Ez a vállalkozás viszont azzal jár, hogy az oktatás és a nevelés területén egyaránt több, már eddig is leírt történet, tény, adatot ismételniünk kell. A teljes áttekinthetőség érdekében azonban ezt fel kellett vállalnunk.

A gimnázium és az oktatás

Az oktatás

A pannonhalmi gimnázium alapításakor, 1939-ben a gimnáziumok működését a középiskolákról szóló 1934. évi XI. törvénycikk szabályozta. Ez a törvénycikk és a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium hozzá kapcsolódó rendeletei egységesen szabályozták az állami, felekezeti és magán gimnáziumokban a tanév, a karácsonyi és húsvéti szünet hivatalos kezdetét és végét, a működéshez szükséges tanári létszámot, az engedélyezett heti és napi tanítási órák számát (naponta legfeljebb 5, hetente összesen 30 tanóra). A VKM. 109.646/1938.IX.sz. rendeletével életbeléptetett országos tanterv előírta a különböző évfolyamokon tanítandó tantárgyakat és azok heti óraszámát. A tanév szeptember hó elejétől június hó végéig tartott, ennek pontos időpontját évente határozták meg. A felekezeti iskolákban a tantervet a fenntartó egyházi hatósága állapította meg, de az a tananyag tekintetében nem térhetett el az országos tantervtől, és a tantervet a minisztériummal jóvá kellett hagyatni. Ugyanígy előírás volt, hogy egy nyolc osztállyal rendelkező gimnázium tanári kara legalább 12 fős legyen és abban legalább 8 rendes (gyakorló éveit már teljesített) tanár legyen.

A középiskolákról szóló 1934. évi XI. törvény 22§-a a vallás- és közoktatásügyi minisztert felhatalmazta, hogy különleges igények esetén az országos tantervtől eltérő helyi tanterv szerinti működést engedélyezzen. Erre a pannonhalmi gimnázium tervezett magyar-olasz kétnyelvűsége miatt szükség volt. Ez az állammal a gimnázium alapításáról kötött megállapodásban is szerepel, a bencések kötelezettségé téve, hogy *„Elkészíti, és jóváhagyás végett beterjeszti az iskola különleges rendeltetésének megfelelő óratervet és helyi tantervet.”*

Ennek a kötelezettségnek Pannonhalma fokozatosan tett eleget. A helyi tantervet első lépésként ideiglenes jelleggel készítette el, a gimnázium alsó négy évfolyamára. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium ezt a helyi tantervet ideiglenes jelleggel jóváhagyta azzal, hogy az első évek tapasztalatai alapján kell a gimnázium minden osztályára kiterjedő helyi tantervet kidolgozni és jóváhagyatni. Az így kidolgozott és ideiglenes jelleggel jóváhagyott helyi tanterv annyiban tért csak el az országostól, hogy az I. és II. osztályban latin helyett olasz nyelvet tanítottak, és annak óraszámát az osztályfőnöki óra elhagyásával az I. osztályban heti 6 órára emelték. A többi tantárgyat az első, majd a második osztályban az országos tanterv szerint tanították. Ezzel egyidőben a gimnázium megkapta az államilag érvényes bizonyítvány kibocsátási jogot, amit később évente megújítottak.

Az olasz nyelv mihamarabbi elsajátítása érdekébe minden délután egyórás olasz társalgást vezettek be. Ezt hivatalosan a diákotthon szervezte, így nem terhelte a gimnáziumi tanítás engedélyezett heti 30 órás tanóra keretét. Az elsős gimnazisták részére az összesen heti 12 olasz nyelvóra kellő szorgalommal párosulva gyors előrehaladást tett lehetővé.

A tanév során tartott két rendkívüli tanári értekezlet egyikén is az olasz nyelv tanításával, a másik értekezleten általános pedagógiai kérdésekkel foglalkoztak.

A következő tanévben a helyi tanterv szerint kevesebb, heti 5 óra volt az olasz nyelv (az országos tantervben szereplő 5 latin óra helyett), és maradt a mindennap délutánján az egy órás olasz társalgás.

Az 1941/42-es tanévben megkezdődött a III. osztályban a latin nyelv tanítása. Rendkívüli tárgyként a III. osztályosok számára megindult a német társalgás, ezt is délutánonként tartották. Mivel a diákok között voltak, akik korábban már tanultak németül, a társalgást haladó és kezdő csoportokba szervezve tartották. A végleges helyi tanterv általános és részletes munkarészei az alsó négy osztályra elkészültek, a felső négy osztály tantervének végleges tartalmáról folytak az egyeztetések a kultuszminisztériummal. A tanév végén már az I.-IV. osztály helyi tantervének jóváhagyása volt esedékes, amikor egy nem tervezett, ám a háborús körülmények miatt érthető központi intézkedés a korábbi menetrendet megghiúsította. A VKM 110.167/1942 számú rendeletével az országos tantervet módosította, és elrendelte valamennyi évfolyamon heti egy órában a honvédelem nevű tantárgy oktatását.

Az 1942/43 tanévtől kezdve az ország valamennyi középiskolájában, így a gimnáziumok mind a nyolc osztályában a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium már említett, 1938-ban elrendelt, kifutással hatályba lépő országos tanterve (vagy az engedélyezett helyi tanterv) szerint kellett oktatni. Pannonhalmán ennek megfelelően készültek el az előzetes heti és éves óratervek. Mivel a honvédelem tantárgy tantervbe foglalásával a heti engedélyezett óraszámot nem növelték, ezért egyes tantárgyak heti óraszámát minden évfolyamnál csökkenteni kellett. A VKM hivatkozott rendelete ezekre nézve is intézkedett. Ezek közül csak az első három osztály változásáról szólnunk, amelyek az 1942/43-as tanévtől Pannonhalmán, az engedélyezett helyi tantervet is érintették. Ennek köszönhetően az I. osztályban megszűnt a szépírás tantárgy, a III. osztályban pedig az ének heti 1 órában történő oktatása. A II. osztályban a mennyiségtan heti órászáma 5-ről 4-re csökkent.

Komoly nézetkülönbségek mutatkoztak a történelem tanítása körül. A bencések a történelmet olasz nyelven, Storia néven szerették volna tanítani a IV. osztálytól kezdődően.

Ez ellen érvként többen azt hozták fel (és ebben volt is megfontolandó), hogy egy olyan gimnáziumban, ahol a magyar az elsődleges tanítási nyelv, ott a magyar történelmet, beleértve annak helyét és szerepét a világtörténelemben, magyarul kell tanítani.

Pannonhalmán szerették volna megoldani a latin nyelv olaszul történő tanítását is. Ezt a VKM a helyi tanterv részeként jóvá is hagyta volna, azonban latin-olasz képesítésű tanára a bencéseknek nem volt, és ilyen tanárt máshol sem tudtak találni. Egy tanár egyébként is legfeljebb a VI. osztály elindításáig, 1944 őszéig lett volna elég, attól kezdve már kettőre lett volna szükség. Ezért erről az elképzelésről lemondtak. A helyi tanterv javaslatában is szerepeltettek a VII.-VIII. osztályokban heti 1-1 óra művészettörténet tanítást, olasz nyelven.

Az egyeztetéseket követően a kérelmezett helyi tanterv óratervét a VKM 111.212/1942. V. 1. számmal 1942 szeptemberében jóváhagyta a gimnázium I.-IV. osztályaira. A teljes helyi tanterv (általános és részletese utasítások, óratervek minden tantárgyra és az I.-VIII. osztályra) jóváhagyását az akkor módosított országos tanterv és az V.-VIII. osztályokra tett helyi tanterv javaslatának összevetése utánra halasztották.

A kölcsönös engedelmények az 1942. évi országos tanterv módosítását figyelembe véve születtek meg: a III. osztályban elhagyták a természettan tanítását, és az így felszabadult heti 3 órát a történelem tantárgy kapta meg, és azt magyarul tanították. A helyi tanterv órarendjében azonban a bencéseknek sikerült elérni, hogy ideiglenesen, a helyi tanterv teljes jóváhagyásáig a II. osztályban heti 1 órában természettant oktathattak.

A Pannonhalmi Szent Benedek-rendi Katolikus Olasz Gimnázium (az intézmény már átesett az első hivatalos névváltoztatáson) helyi tantervét végül a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 1842/1944 Eln. szám alatt hagyta jóvá. A helyi tanterv jóváhagyásának megfelelő végleges óratervet a következő táblázatban bemutatjuk. Az óratervben végül a VKM nem hagyta jóvá a művészettörténet csak olaszul történő tanítását heti 1-1 órában a VII. és VIII. osztályban, azt a VIII. osztályban magyarul kellett tanítani. Az óratervben viszont érvényre jutott a gimnázium azon javaslata, hogy a III. osztályban heti 1 órában taníthassák a természettant (fizikát). Az olasz nyelv és irodalom tanítása végig, a történelem tanítása a IV.-VI. osztályokban olaszul történhetett, de ennek feltétele volt, hogy a III. és a VII.-VIII. osztályban a történelem tananyagát magyar nyelven leadó tanár nemzetiségét és anyanyelvét tekintve is magyar legyen.

A táblázatban a zárójeles értékek az 1942 előtti óraszámot tüntetik fel. Ahol két szám van, ott a vastag számok a jóváhagyott, a vékony számok a javasolt óraszámok.

Pannonhalmi Szent Benedek-rendi Katolikus Olasz Gimnázium heti óraterve 1944									
Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Össz.
Hit- és erkölcsstan	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Magyar nyelv és irodalom	5	5	4	4	3	3	3	3	30
Történelem	—	—	0 2 [3]	—	—	—	2	3	7
<i>Storia</i>	—	—	—	3	3	3	—	—	9
Mennyiségtan	4	4 [5]	3	3	3	3	3	3	26
<i>Italiano</i>	6	5	5	5	4	4	4	4	37
Latin	—	—	5	5	4	4	4	4	26
Német	—	—	—	—	4	4	3	3	14
Föld- és néprajz	3	4	2	—	—	—	1	—	10
Természetrajz	2	2	—	3	4	—	—	—	11
Vegytan	—	—	—	—	—	2	-	—	2
Természetan (fizika)	—	—	1 [1]	—	—	—	4	3	8
Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	2	2
<i>Storia deli'arte</i>	—	—	—	—	—	—	1	1 0	2 1
Rajz és műalkotások ism.	2	2	2	2	—	—	—	0 1	8 9
Testnevelés	3	3	3	2	3	3	3	2	22
Gazd. és társ. ismeretek	—	—	—	—	—	2	—	—	2
Egészségtan	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Honvédelem	1	1	1	1	1	1	1	1	8
Ének	2	2	[1] -	—	—	—	—	—	4
[Szépirás]	[1] 0	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen:	30	30	30	30	31	31	31	32	245

Az országos tanterv a kötelező tantárgyaktól elkülönítve tartalmazta azokat a rendkívüli tárgyakat, amelyeket a gimnáziumok keretei között oktatni lehetett. Ebben a jegyzékben szerepeltek olyan tárgyak is, amelyeket értelemszerűen csak a fiú vagy leány gimnáziumokban jöhettek szóba, mint a kézimunka a leány gimnáziumokban.

A táblázat az 1943/44-es tanévben tanított külön tárgyakat és az azokat tanuló diákok számát mutatja be. Pannonhalmán a külön tárgyak tanítását megosztották a gimnázium és a diákotthon között.

Külön tantárgyak 1943/44 tanév	Osztály	Létszám
Karének	I.-VIII.	46
Zene	I.-VIII.	39 Z. + 9 H.
Német társalgás	III.-VIII.	39
<i>Francia, angol, olasz</i>	V.-VIII.	9, 15, 133
Hazai kisebbségi nyelv <i>/szlovák/</i>	III.-VIII.	4
Görög	V.-VIII.	5
Természetrajz gyakorlat	V.-VIII.	
Vegytan gyakorlat	VI.-VIII.	
Természettan gyakorlat	VII.-VIII.	
Ábrázoló geometria	V.-VIII.	
Rajz	V.-VIII.	53 /III-IV. o./
<i>Gyorsírás</i>	V.-VIII.	8
<i>Vívás</i>	I.-VIII.	33

Minden különórán a diák eredményét osztályozták, de a diákotthonban tanult tárgyak (idegen nyelvi társalgás, szlovák nyelv, gyorsírás, vívás) osztályzata nem került be a diák bizonyítványába, csak az évkönyvbe. Ezek a tárgyak dőlt betűvel szerepelnek a táblázatban. A természettudományi gyakorlatokat a diákok általában az erre létrehozott

szakkörökben végezték, ezek azonban ebben a tanévben Pannonhalmán még nem működtek, létrehozásukat a következő tanévre tervezték.

Bőven esett már szó a Pannonhalmán 1944/45 telén történekekről, de az október és április közötti időszak közötti oktatás terén nem sikerült pontosítani a történeteket. Most is csak arra szorítkozhatunk, hogy azt a nagyon kevés hiteles értesülést, amit megismertünk, összefoglaljuk. Azzal most nem foglalkozunk, hogyan és mikor kezdődött meg a diákok szülők általi elvitele októberben. Az viszont tény, hogy október 27-én, amikor a gimnázium épületét katonai kórház számára lefoglalták, a gimnáziumban tanítás hivatalosan megszakadt, erről Kováts Arisztid értesítette a szülőket. Azt is tudjuk, ugyancsak Kováts Arisztid november 7. után, akit tudott, értesített: a diákok visszajöhetnek a biztos menedéket jelentő Pannonhalmára. Két forrásunk van, a Piccolo 1945 júniusában megjelent száma, és a két évvel később megjelent 1946/47-es tanév évkönyvében szereplő összefoglalás az 1944/45-ös tanévről. Az évkönyvben is szerepel, hogy „a tanítás október végén megszakadt”. Ugyanott nem sokkal később a következőt olvashatjuk: „A rendszeres *oktatás* munkája november közepén megindult. Néhány szatmári irgalmas nővér és bencés nővér közreműködésével a tanári kar megszervezte a *fiúgimnáziumi* és *leánygimnáziumi*, továbbá a polgári leányiskolai *tanfolyamot*.” Még később szerepel: „*április közepén újra megindult a rendes gimnáziumi tanítás*”, majd „*A nov.-márc. hónapok tanfolyamán tanított dr. Scheidl Venánt esztergomi bencés gimnáziumi tanár.*” A Piccolóban olvashatjuk az intézet részletes, időpontokhoz kötött krónikáját, abban nincs említés sem tanfolyamról, sem tanításról, sem tanulásról. Az ugyanott megjelent Diákéletünk című beszámolóban viszont két utalás is található. Az első szerint Kováts Arisztidnak „*külön órarendet kellett szerkesztenie az elemistáknak, a gimnazista, polgárista fiúknak, polgárista, gimnazista lányoknak*” a második: „*Néha tanultunk is valamit elvétele, de nagyon ritkán.*” A diáklap főszerkesztője Polgár Vilmos volt. Ha a diákok rendszeres oktatásban részesültek volna, ez a mondat nem jelenhetett volna meg. Az igazgató Kováts Arisztid maga is így emlékezik: „*A tanítás úgyahogy folyt, még ebben az időben is.*”

Abban biztosak vagyunk, hogy az ott maradt diákok továbbra is szigorú napirend szerint éltek, és abban is, hogy a bencések igyekeztek minél hasznosabb elfoglaltsággal kitölteni a napjaikat. A kisebbek biztosan könnyebb feladatokat kaptak és kevesebbet dolgoztak, tehát több idejük volt. A tantermek egy részét lefoglalták a menekülteknek. Mindezek alapján úgy gondoljuk, hogy a „tanfolyam” és a „néha tanultunk” annyit jelenthet, hogy tanári vezetéssel, talán osztályonként vagy korcsoportok szerint, valamilyen órarend alapján délelőtt-délután egyaránt, ismételték a korábban tanultakat, és elsősorban nyelvtudásukat csiszolhatták, gyarapíthatták.

Rendszeres, tanterv szerinti gimnáziumi oktatás egészen biztosan nem volt, ezért első félévi zárás és osztályozás sem volt. De ezt is csak feltételezzük, mert a perdöntőnek tekinthető 1944/45 évi osztálynaplók nem kerültek elő.

Az 1944/45-ös tanév áprilisi újrakezdésére bizonyára kidolgoztak egy tömörített tananyagot és óratervet. A tanév áprilisban megkezdett folytatásakor mintegy 50 diák más gimnáziumból érkezett, akiknél eltekintettek az olasz nyelvből való különbözeti vizsgától. Ezért el kellett térniük a jóváhagyott helyi tantervtől, minden osztályban az olasz mellett oktatták az országos tanrendben szereplő idegen nyelveket is. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az I. és II. osztályban latin és olasz között kellett választani, a III. osztálytól kötelező a latin mellett az olasz vagy német közül valamelyik, illetve az V. és VI. osztályban a latin mellett 2 nyelvet kellett választani az olasz, a német vagy a francia közül.

A honvédelem tantárgy oktatása megszűnt. Csak heti 5 tanítási nap volt, központi rendelkezésre heti 1 munkanapot munkavégzésre kellett biztosítani a háborús károk miatti újjáépítési feladatokhoz.

Az 1945/46-os tanévvel döntő változások következtek be a gimnázium oktatási rendjében. Ennek alapját az a VKM rendelet jelentette, amely az új politikai berendezkedés hivatalos németellenes törekvéseiben született. A június 15-én kelt 10.100/1945. V. K. M. sz. rendelet lehetővé tette, hogy a gimnáziumi tanulók az addig a III. osztálytól kötelező második idegen nyelv (az első a latin volt, korábban az I. osztálytól), a német helyett más élő idegen nyelvet válasszanak. Bármely idegen nyelvből érettségi vizsgát lehetett tenni, ha azt legalább két évig az iskolában tanulták. Az 1945/46-os tanévre a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 22.527/1945 sz. rendelettel jóváhagyta a pannonhalmi gimnázium helyi tantervét. Ez az általános tantervtől csupán annyi eltérést engedélyezett, hogy a III. osztályában a kötelező második idegen nyelv az olasz lett, amit a tanrend szerint ekkor kezdtek el tanítani, ám az 1943-ban beiratkozott diákok már addig is tanulták. A IV.-VII. osztályokban választani lehetett az idegen nyelvek között. A választható idegen nyelvek között választási lehetőségként ott volt az olasz is, és a régi diákok természetesen azt választották.

A tanrend változásáról már június végén a gimnázium vezetése körlevélben értesítette a szülőket. Egyébként ez a helyi tanterv megkönnyítette más gimnáziumokból a diákok átiratkozását Pannonhalmára, hiszen az idegen nyelv választhatósága miatt, az olasz különbözeti nyelvvizsga, mint előfeltétel, megszűnt.

Az 1945 augusztusában kiadott 6650/1945. ME. sz. rendelet a 8 osztályos általános iskolák felállítását rendelte el. Mivel ennek az iskolatípusnak az országos tanterve nem készült el, Pannonhalmán az ekkor indult első osztályt, amit már az általános iskola V. osztályának neveztek, a gimnázium I. osztálya helyi tanterve szerint oktatták.

A Szent Benedek-rend Pannonhalmi Gimnáziuma heti óraterve 1946/47							
Tantárgyak (*választható)	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Össz.
Hit- és erkölctan	2	2	2	2	2	2	12
Magyar nyelv	4	4	3	3	3	3	20
Történelem	2	3	3	3	2	3	16
Mennyiségtan	3	3	3	3	3	3	18
Olasz nyelv*	3	4*	4*	4*	4*	3*	22
Latin nyelv	4	4	3	3	3	3	20
Német nyelv*			4*	4*	4*	3*	15
Francia nyelv*		4*			3*	3*	10
Angol nyelv*			4*	4*			8
Föld- és néprajz	2				2		4
Természetrajz		3	4				7
Vegytan				2			2
Természetan (fizika)	2				3	3	8
Bölcészet						2	2
Művészettörténet					1	1	2
Rajz és műalkotások ism.	2	2					4
Testnevelés	2	2	2	2	2	2	12
Gazd. és társ. ismeretek				2			2
Egészségtan		1				1	2
Ének	1						1
Mindennapi kérd. Oszt. f.	1	1	1	1	1	1	6
Összesen:	28	29	29	29	30	30	245

A jóváhagyott helyi tanterv annyiban támogatta az olasz nyelv kiemelt szerepét a gimnáziumban, hogy tanítását a kifutó nyolc évfolyamos gimnáziumi rendszer teljes időtartamára (tehát az 1950/51 tanév végéig) engedélyezte annak minden évfolyamán, ám első tanítandó idegen nyelvvé a latint tette. Az előző tanévben kényszerűségből bevezetett választási lehetőséget a IV. osztálytól választható második idegen nyelv tekintetében az olasz és egyéb idegen nyelv között pedig véglegesítette. Ugyanakkor a III. osztályban a latin mellett az olasz kötelező idegen nyelv volt, nem lehetett helyette mást választani. Ez a gimnázium olasz jellegét kívánta (feltehetően, a felette lévő választható olasz nyelvi rendszer kifuttatásával) erősíteni. Ezzel párhuzamosan a Pannonhalmán felállított általános iskola helyi tanterve szerint a VII. osztályától kötelező második idegen nyelvnek - eltérően az országos gyakorlattól - a német helyett az olasz nyelvet is lehetett választani.

A tervbe vett, egymásra épülő, helyi tantervvel rendelkező pannonhalmi 8 osztályos általános iskola és a 4 osztályos gimnáziumot elvégző diákok így (elméletben, mert ez soha nem valósult meg) 6 év alatt összesen heti 22 órában tanultak volna olaszul, szemben az olasz gimnázium 8 év alatti 37 órájával, amihez még 10 óra olasz nyelvű szaktárgy tanítása is járt. Igaz, ez a heti 22 óra 7 órával még mindig több volt, mint amennyi más, olasz nyelvet is tanító gimnáziumban lehetett volna, amihez járt még a délutánonkénti olasz társalgás is. A helyi tanterv az olasz nyelv tanításán kívül másban nem tért el az országos tantervtől.

Ugyanebben a tanévben volt az első érettségiző osztály a gimnáziumban. Az írásbeli és szóbeli vizsgákat az országosan megadott időpontokban és tantárgyakból tartották, az írásbeli és szóbeli tételek témáját a gimnázium határozta meg. Kötelező írásbeli vizsga volt magyarból, ám ezen belül lehetett irodalmi (Ady és a magyarság) vagy történelmi (A reneszánsz Magyarországon Mátyás korában) témát választani. A 22 érettségiző diákból csak egy választotta a történelmi témát, a többi az irodalmi. Írásbeli vizsga volt még latin, német és olasz nyelvből, mindegyik esetében az idegen nyelvből magyarra fordítás volt a feladat. Lehetett kiegészítő érettségi vizsgát tenni görögből is, ez utóbbit 3 diák tette le.

Amint ezt már korábban is leírtuk, a gimnázium vezetése évközben utánajárt annak, hogy azok a diákok, akik a nyolc év alatt az olasz nyelv és irodalomból az olasz gimnáziumok számára kötelező tananyagot tanulták meg, abból Olaszországban is elismert érettségi vizsgát tehessenek. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium és az olasz követséggel folytatott tárgyalások sikerre vezettek. Mindkét fél hozzájárult (VKM 41.156/1947 III. sz. és Olasz Követség 2984/1947 sz. hozzájárulása) egy rendkívüli érettségi vizsgabizottság létrehozásához, amelynek társelnökét és 2 vizsgabizottsági tagját az olasz kormány nevezte ki. Valamennyi érettségiző ezelőtt a

rendkívüli érettségi vizsgabizottság előtt tette le az olasz nyelv és irodalomból a szóbeli vizsgát.

Az 1947/48-as tanévben a gimnázium még megmaradt IV.-VIII. osztályának oktatása a helyi tanrendnek, az érettségi vizsgák az előző évben kialakított gyakorlatnak megfelelően történt. Ebben a tanévben azonban már csak az új, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium által jóváhagyott és az Állami Tankönyvkiadó által kiadott tankönyvekből lehetett tanítani. A korábbi tankönyvek még 1945-ben megkezdett revíziója azonban még nem volt teljes, az az elsősorban a magyar irodalom, történelem, földrajz, valamint közgazdasági és társadalom ismereti tankönyvekre terjedt ki.

A tanárok

A gimnázium igazgatójának Kelemen Krizosztom főapát az akkor 48 éves Kováts Arisztidet nevezte ki. Az eredetileg latin-görög szakos tanár Kováts Arisztid húsz évet töltött tanítással több bencés gimnáziumban, Kőszegen igazgató is volt. Hosszabb tanulmányutakon elsajátította az angol, a német és a francia nyelvet is. 1936-ban a rendi újoncok magisztere lett, de volt főapáti titkár és alperjel is Pannonhalmán. Nem túlzás azt mondani, hogy széleskörű tapasztalatokkal rendelkezett a rend ügyeiben és a tanítás kérdéseiben egyaránt. Nem volt tudós típus, mint ahogy egyes szerzetesek befelé forduló magatartása sem volt rá jellemző. Természet- és művészetrajongó volt, és különösen jól értett a diákok nyelvén. 1939. január végén Kelemen Krizosztom Firenzébe küldte egy fél évre, hogy tanuljon meg olaszul. Ezt annyira jól sikerült, hogy ősszel már ő tanította az olasz nyelvet az elsős gimnazistáknak

A gimnázium tanári karában a 9 tanév alatt, ideszámítva a nevelő tanárokat (prefektusokat) is, összesen 60 tanár tanított, nevelt különböző minőségben: rendes tanár (ez a tanári állásra kinevezett tanár, állami fizetéssel és lakbér megváltással járt), óraadó tanár, gyakorló tanár, lektor (állami fizetéssel és lakbér megváltással), és 1944-45 telén kisegítő tanárok. Közöttük 13 világi tanár volt, a mindenkori rajz és testnevelési tanár, illetve a 2 olasz és egy francia lektor. A 2 olasz lektornak, majd az egy évig tanító francia lektornak a Diákotthon volt a munkaadója, mivel csak a tanítási időn kívüli társalgásokat vezették. Később a két olasz lektor bekerült a gimnázium tanári karába is, előbb Centoni Albo az 1943/44-es tanévben a történelem tantárgy olasz tanítási nyelvű tanáráként, majd az 1946/47-es tanévtől kezdve mindketten olasz nyelvtanárnak. Az első rajztanár, Szabó Alajos csak óraadóként járt ki Győrből, akárcsak Bálint Béla Károly testnevelő tanár. A tanári karon kívül volt 2 zongoratanár Kiss György, majd Herszényi Bálint 1944-ig. A hegedű tanár végig Gál Geláz, az összhangzattan és zenetörténeti oktató, énekkar vezető végig Szigeti Kilián volt.

Ha a tanárok életkorát és ebből fakadóan tanári tapasztalatát vizsgáljuk, feltűnő a bencés tanárok között a fiatal, a tanári pályán kezdőnek számító tanárok magas száma, de hasonlóan fiatalok voltak a világi tanárok is. A 47 bencés tanár közül 23 gyakorlatilag ebben a gimnáziumban kezdte tanári pályáját, legfeljebb gyakorló tanári évét töltötte másik bencés gimnáziumban. Ezeknek a fiatal tanároknak a tanári karon belüli részaránya az első három tanévben volt a legmagasabb, azokban az években, amikor a bencések katonai behívása még nem kezdődött meg.

Úgy gondoljuk, ez Kováts Arisztid igazgatónak a tanári kar tudatos felépítésére vonatkozó elképzeléseit tükrözi. Kováts Arisztid feltehetően egy más gimnáziumok szemléletéhez hozzá nem szokott, ezért fiatalokból álló tanári kart akart kiképezni az olasz gimnázium egyedi oktatási és nevelési feladataira. A tanári karba helyetteseként egy tapasztalt, ám csak középkorú, több gimnáziumban megfordult és olaszul is tudó bencés, Lébényi-Linzer Szilárd került. Az 1939/40-es induló tanévben a két „idős” bencésen (Kováts Arisztid 48 éves volt) kívül a három bencés tanár 24, 25 és 26 éves (Diósi Ákos, Kálmán Odó, Kövér Alajos) volt, és 25 éves volt az olasz lektor Centoni Albo is. Kováts Arisztid elvárta a fiatal tanároktól, ha még nem tudtak, tanuljanak meg olaszul. A következő tanévben 3 fővel nőtt a tanári kar, ekkor is érkezett egy 25 éves bencés (Békés Gellért), a másik két tanár 34, illetve 41 éves volt. Az 1941/42-es tanévben 3 újabb „kezdő” érkezett, Danczi Villebald, Polgár Vilmos és Sajgó Ruppert. Kováts Arisztidnek ez a tanerő politikája hasznos lehetett rendi szempontból is: a tanári pályára készülés miatt rövidebb-hosszabb ideig távollévő fiatalok tanári kinevezésükkel egyúttal visszakerültek a legősibb rendi közösségbe, Pannonhalmára. Ebben az első három tanítási évben 13 bencés tanár és 2 kiegészítő bencés prefektus dolgozott a gimnáziumban és a diákotthonban.

1942 nyarán a háborús körülmények miatt vége szakadt a tanári kar további tudatos építésének, megkezdődött a tanári kar sűrű változása.

A tanárok sűrű változásának egyértelműen a háború volt az oka. Katonának nem csak az összes világi tanárt hívták be egymás után, de a hadköteles bencés tanárok többségét is, és nem csak Pannonhalmáról, hanem a többi bencés gimnázium tanári karából is. A katonai behívások a legváratlanabb időpontokban, tanév közben is történhettek. Az 1944/45-ös tanév kezdetén a korábbi tanári karból már 7 tanár teljesített katonai szolgálatot. Nehezítette a helyzetet, hogy a behívott világi tanárok pótlását néha meg se lehetett oldani. A bevezetett honvédelem tantárgy tanárainak kijelölése is gondot jelentett. A Rend végül nem győzte a behívások miatti pótlásokat, rákényszerült a tanárok év közbeni áthelyezésére, noha ezt Pannonhalma esetében igyekeztek elkerülni. A gondokat időnként gyakorló tanárok beállításával orvosolták. Még így is előfordult, hogy dr. Szigeti Kilián énektanárnak a honvédelmi ismereteket, majd történelmet, dr. Gacs

Emilián magyar tanárnak testnevelést, Kováts Arisztid igazgatónak pedig természetrajtot és rajtot is kellett tanítania. Ez az állandó változás, és tanárhiány miatti helyettesítés volt jellemző Kováts Arisztid igazgatóságának további 3 tanévére, 1942 ősztől 1945 nyaráig.

1945 augusztusában az alapfokú oktatást jelentő nyolcosztályos általános iskolai rendszer bevezetésével együtt Pannonhalmán megszűnt a két tannyelvű, magyar olasz gimnázium is. Ez a tanári kar alapos átalakítását is jelentette, amit a jóváhagyott új helyi tanterv is szükségessé tett. Nem volt könnyű feladat, hiszen a gimnáziumi osztályok száma ugyanakkor eggyel nőtt, és a bencés gimnáziumok tanárai közül 10 hadifogságban volt.

A gyakorlatban a gimnázium I. osztályának tekintett általános iskolai V. osztályt is oktató tanári kar létszáma 22 fő volt, a két olasz lektorral és a világi testnevelés tanárral, Kalmár Jánossal együtt. A korábbi igazgató, Kováts Arisztid távozott, a budapesti gimnázium igazgatója lett. Az új igazgató Lébényi Szilárd lett, helyettese Jávor Fidél. Lébényi 1946 februárjában más rendi feladatot kapott, helyére Kelemen Krizosztom főapát Jámbor Mikét nevezte ki. A bencés tanárok közül 6 maradt a korábbiak közül, régi volt a 2 olasz lektor, valamint a katonaságtól leszerelt világi rajztanár, Kalmár János. A korábbi tanárok közül hadifogságban volt Olajos Elréd és Zágon Bertalan.

A következő 1946/47 tanévtől a nyolcosztályos általános iskola megszervezésével már két iskolának, a Pannonhalmi Róm. Kat. Általános Iskola és a Szent Benedek-rend Pannonhalmi Gimnáziuma tanári karát kellett megszervezni. Jogilag a két iskola tanári kara egymástól független volt. Az általános iskola tanári karát dr. Sámson Edgár igazgató vezette. Ez a két tanári kar együtt látta el a két iskola immár nyolc évfolyamának (2 általános iskolai és 6 gimnáziumi osztály) tanítását. A gimnázium tanári karában az igazgatóval együtt 12 rendes és 11 óraadó tanár volt, az általános iskolában pedig 4 rendes és 7 óraadó tanár volt, valamint 2 világi tanító az alsó négy osztály feladataira. A két tanári karban azonban összesen csak 19 bencés és 4 világi tanár volt, mert mindkét iskola több tanára óraadó tanár volt a másik iskolában. Amint arról már korábban írtunk, mivel a két iskola amúgy is egy épületben működött, így a diákok szempontjából közömbös volt, ki volt kinevezett rendes tanár, illetve ki oktatta őket óraadóként.

Az 1947/48-as utolsó tanévben új igazgató és igazgató helyettes jött, dr. Hajdú Lukács korábbi komáromi, és Kokas Rajmund győri tanár. A tanárok közül csak pár ment el az újonnan beindult csepeli gimnáziumba, köztük dr. Danczi Villebald, az előző évben érettségizett osztály osztályfőnöke, és Levárdy Rezső. Az újonnan jöttek közt volt a korábban az olasz gimnáziumban is tanító Polgár Vilmos. A gimnáziumban a tanári kar létszáma az óraadókkal együtt 21 volt, ebből 4 volt a világi tanár. A gimnázium ebben az évben hivatalosan felvett „Dante” nevéhez illően a két

olasz lektor mellett az igazgató Hajdú Lukács és pár fiatalabb tanár is beszélt olaszul.

A 9 év működés alatt a tanári kar sűrű cserélődését jellemzi, hogy a tanárok közül 16 csak egy évig, további 11 csak két évig volt a tanári kar tagja. Albo Centoni olasz lektoron kívül egyetlen olyan tanár se volt, aki az olasz gimnázium 9 tanévében végig tanított volna. Leghosszabb ideig, 7 évig, Lébényi-Linzer Szilárd tanított, de ő is két részletben, 6 évig volt tanár Danczi Villebald, Diósi Ákos, Pulay Csaba és Leoncini Luigi olasz lektor. Kováts Arisztid 6 évig volt igazgató, utána 3 év alatt 3 igazgató volt.

Még egyszer hangsúlyozni kell azonban azt, hogy a Bencés Rend nem csak a pannonhalmi gimnázium tanári karáért, hanem 1945-ig további hét, majd a komáromi elvesztése után a Csepelen elindított új iskolával továbbra is hét gimnázium tanárral történő ellátásáért volt felelős, miközben számos tanár hosszabb-rövidebb ideig katonai szolgálatot teljesített, illetve hadifogságban volt.

A pannonhalmi tanári kar szakmai felkészültségét mutatja, hogy a bencés tanárok mintegy majdnem fele, 20 tanár nem csak tanári oklevéllel rendelkezett, de az általa tanított szaktárgyból doktorátust is szerzett. Pár további fiatal kezdő tanár (köztük Faggyas Edvin és Pulay Csaba) éppen a pannonhalmi tanári beosztás, illetve a háborús körülmények miatt nem kapott lehetőséget a doktorátus megszerzésére.

A nevelés és a Diákotthon

A nevelés

Az intézet, tehát a gimnázium és a diákotthon közös nevelési céljait Kováts Arisztid többször is összefoglalta, más és más szavakkal, de azonos értelemmel. Most a korábban már hivatkozott „A 10 éves fiú” című írásából idézünk, amelyben értékelte az első Pannonhalmán töltött év nevelési tapasztalatait, és megfogalmazott olyan szempontokat, amelyekre a nevelés során figyelemmel kell lenni.

„A tízéves gyermek még nagyon anyás. Kell neki, hogy édesanyjához, vagy aki iránt bizalommal van, valósággal hozzá simulhasson. A nevelő maga ne nyúljon cirógatólag, becézőleg a gyermekhez, de ha az közeledik pl. prefektusához, engedje magához. Engedje meg az édesanyjától elszakadt gyermeknek, - később úgymint leszokik róla és le is kell szoktatni! - hogy akár belé is csimpaszkodjék, úgy ahogy azt édesanyjával teszi. Jól van az, ha a nevelőintézetben az igazgató a tartózkodóbb, a szigorúbb édesapa szerepét játssza, a prefektus pedig az édesanya szerepét tölti be.”

Amik közelebről ismerik Kováts Arisztid munkásságát és egyéniségét, nem csodálkoznak azon, hogy tanulmányában utolsóként a következőt fogalmazta meg:

„Általános tulajdonság a gyermekek között a szépérzéknek nagyfokú hiánya. Nem a szép, hanem az érdekes kell neki. Szép természeti táj egyáltalán nem köti le a fiút. A természet csak annyiban érdekli, amennyiben az játékterekkel, footballpályával szolgál neki.

Ismét egy fontos terület, ahol a figyelem ráirányításával, apránként kibontakozhat a később annyira fontos szépérzék.

A pannonhalmi szép természeti környezet, ahol olyan csodás, változatos napkelték és fenséges napnyugták tárulnak teljes pompájukban szemünk elé, ahol a gyönyörű bakonyi együttes képe és a minden magyarországi énekesmadár dalában oly páratlanul gazdag park annyi szépséget kínál és ahol a művészet is annyi kiváló remekkel van képviselve, igen istenadta hely ennek a szépérzéknek kifejllesztésére.”

Ez az 1939/40 tanév évkönyvében megjelent írás azzal zárul, hogy az intézetre bízott gyermekeket úgy kívánják nevelni, hogy azokból *„erőteljes vallásosságú, talpig becsületes, hazájukat áldozatosan szerető, csiszolt értelmű, minden szépet művelő jó magyar férfiak”* legyenek.

Az 1947-ben az első Pannonhalmán érettségizett osztály egyik tanulója a Piccolo hasábjain jóval tömörebben és kevésbé patetikusán fogalmazta meg a szellemiséget, amit Pannonhalmától kaptak: *„Hit, Szellem és Magyarság.”*

Ezek a nevelési célok tökéletesen megegyeztek a két világháború közötti hivatalos magyar politikának a társadalom iskolázott tagjaival szemben támasztott - az egyes pontok tekintetében talán különböző hangsúlyú - elvárásaival.

Kováts Arisztid igazgató a pannonhalmi *„hogyan neveljünk”* szellemiségének alapelvét, vagyis a nevelési módszert a gimnázium 1943/44 évi évkönyvében a fegyelem és a szabadság szerencsés egyensúlyának nevezte, egy hasonlattal téve azt érzékelhetővé:

„Örök vita tárgya ez minden kor nevelői körében, akik közül egyesek a kérlelhetetlen vasfegyelem és szigorúság hívei, mások az egyéni szabadság teljes érvényesülését követelik. Az előbbiek azt vallották, hogy minden eszközzel meg kell törni a gyermek akaratát, mert alapjában rossz, ez utóbbiak pedig úgy vélték, hogy az emberi természet akkor fejlődik helyesen, ha szabadon hagyjuk fejlődni, mert alapjában jó. Két téves út között, mint annyiszor az életben, középen van a helyes irány. A pannonhalmi ebédlő kis jelképeinek kell igazat adnunk, mert bizonyos, hogy ha lehull a hordóról a fegyelem abroncsa, széthull minden és elvész a tartalom, és a fa mellett a karó nem a fejlődést akadályozza, hanem segíti a fát égre nőni. De az is

bizonyos, hogy az egyéniséget tiszteletben kell tartani és a virágnak, a madárnak, de a léleknek is szabadságra van szüksége.”

A „szabados” nevelés elvetését Ruskin gondolatával is igazolja: *„Szabadon enni, szabadon inni, szabadon tönkremenni, az nem szabadság, hanem szolgaság. Az a lélek szabad, amely ott él, ahol szép lehet. Ahol a lélek szép nem lehet és tönkremegy, ott nincs szabadság, ott végzetes átok és szolgaság van.”*

Kováts Arisztid ellene volt az egyirányú tehetségfejlesztésnek, a nevelés során történő „szakosodásnak”, ehelyett a széles látókörűséget helyezte előtérbe, mondván, annak birtokában mindenki megtalálhatja magának az önérvényesítés számára legmegfelelőbb területét. Ez egybeesett Hóman Bálint kultuszminiszter oktatáspolitikájával is, amelynek köszönhetően 1934 után megszűntek a korábbi reálgimnáziumok. Erről a széles látókörűségre nevelésről, a gimnázium olasz jellegét kiemelve Békés Gellért is írt a gimnázium 1940/41-es tanév évkönyvében: *„Intézetünk olasz jellege csak azt bizonyítja, hogy keresztény magyarságunknak európai szemhatára van: szemel-lelke nyitva minden igazi emberi értékre, s hogy különös érdeklődéssel fordul Itália római szellemű, nagy katolikus kultúrnépe felé kor- és sorsfordulóján.”* Van az olasz gimnázium történetével foglalkozó olyan szerző, aki ezt az idézetet a Pannonhalmán folyó nevelés liberális szemléletének igazolásának hiszi. Véleménye már kiindulásában téves, hiszen kisajátítva a széles látókörűséget a liberalizmus kizárólagos sajátjának, abból jut arra következtetésre, hogy csak a liberalizmus teszi nyitottá az embert az értékek befogadására.

A nevelésben a prefektusoknak az oktatást végző, vagyis a tudást továbbító tanároknál jóval nagyobb feladatuk volt. Kováts Arisztid korábban, mint láttuk, úgy fogalmazott, hogy a diákokon nem pótolja a családot, de egy olyan családias légkört biztosíthat, ahol az igazgatóra (és a tanárookra) hárul a szigorúbb édesapa és a prefektusra a megértőbb, több szeretettel következetesen nevelő édesanya szerepe. Hangsúlyozta ugyanakkor, hogy ez a szerep valójában feladat, és nem az édesapa vagy édesanya pótlása.

Nem vállalkozhatunk arra, hogy a nevelés sokrétegűségének minden egyes elemét bemutassuk, amelyre a prefektus munkája kiterjedt. Ezek között természetesen voltak olyanok, amelyeket akár otthon, akár más intézetben is fontosnak tartottak, és megkövetelték a tízéves kisdíaktól.

Ilyen volt a gyerekek többségében meglévő, a gyermeki mivoltból következő rendtelenségi hajlammal szemben a *rendre nevelés*. Az első év eredményéről való beszámoló egyúttal egy leltár is, hogy a prefektus figyelme mi mindenre kiterjedt: *„...maradtak viszont megrögzött rendetlenek, akiket még az év végén is kell figyelmeztetni, hogy étkezésnél tegyék maguk elé a szalvétát, akik kényszerítés nélkül sohasem gondolnak*

étkezés előtti kézmosásra, akik maguktól sohasem tisztítanak körmüket, fogukat, ruhájukat, akik időnként nem köszönnek és nem udvariasak, akiknek könyvei, ruhái, egyéb dolgai ezen rendre kényszerítés nélkül mindig egymás hegyén-hátán volnának.”

Természetesen, a rendre nevelés ezen a fokon csak a diákotthonba elsőként bekerülő diákoknál jelentkezett, ám a rend megtartásának megkövetelése és annak ellenőrzése folyamatosan megmaradt. Tudjuk, hogy már az új diákotthonban az alsóbb osztályok hálótermében szombatonként a prefektusok a ruhagondozó nővérrel közösen faliszekrény ellenőrzést végeztek. A prefektus állandó ellenőrzésének lehetősége, amivel az alsós és a felsős diákok egyaránt tisztában voltak, önmagában is fegyelmezésként működött.

Rögtön az elsősknél még egy nagyon fontos nevelési feladat jelentkezett. Kováts Arisztid igazgatót kell megint idézni: *„Egyik legelső kötelességünk tehát, hogy megtanítsuk a gyermeket tanulni.”*

Ennek módszertanát és gyakorlati megvalósítását terjedelmi okokból mellőznünk kell, de megemlíjtük, sok Pannonhalmán végzett diák emlékezik meg arról, hogy későbbi tanulmányai során hihetetlenül sok előnye származott abból, hogy *„Pannonhalmán megtanították tanulni”*. Ebben szerepe volt a tanulásra fordítható idő helyes beosztásának, a megtanulandók lényege felismerésének, a magasabb osztályokban a lényegyet tömören pontokba szedő vázlatírásnak, a játékos tanulási módszerek kipróbálásának (Kováts Arisztid szerint: *„A játszva tanulás elve ügyesen alkalmazva nem »pedagógiai humbug«, hanem határozottan kitűnő pedagógiai módszer.”*), és sorolhatnánk tovább. Persze, nem minden kísérletezés vált be, a német nyelv tanulásánál a Gouin-sorok alkalmazása (idegen nyelv tanítása cselekvés sorozatokkal: *„mondjad is, hogy mit teszel”*) nem sok sikert hozott, fel is hagytak vele. Ugyanakkor az énekek tanítását a helyes kiejtés elsajátítására az idegen nyelveknél hasznosnak találták.

A *fegyelemre* nevelés célja a minden élethelyzetben fegyelmezett viselkedés volt, amit a társadalomba történő beilleszkedő képesség egyik alapelemének tekintettek. Magától értetődő követelmény volt a napirend pontos betartása, és az ezzel együtt járó pontosság. De megkövetelték a helyes testtartást a padokban egészségügyi, étkezés közben pedig viselkedési megfontolásokból. A legfontosabbnak azonban ezen a téren az önfegyelemre nevelést tekintették, amely részben már átvezet a vallásosságra nevelés területére is.

A számtalan egyéb nevelési elem közül egyet feltétlenül szükségesnek tartunk megemlíteni, noha fogalmilag nehéz megfogalmazni, talán *„közéletre nevelés”* áll hozzá legközelebb, de ez sem pontos. Egy példával világítunk rá. Már első gimnazista kortól gyakorlat volt, ha egy diáknak egy verset vagy egy történetet kellett elmondania felelésként, akkor nem a padban

felállva mondatták el vele, hanem a feleltető tanár kihívta a dobogóra, szembefordult a többi diákkal, és mintha hallgatósága lett volna, nekik kellett elmondani a verset vagy prózát. Ezzel a gyakorlattal azt a nagyon sok emberben meglévő félszegséget akarták megszüntetni, amely olyankor lép fel, ha hallgatósághoz kell szólnia. Ezt szolgálták az ünnepségeken vagy színdarabokban való fellépések, de az is, hogy magas rangú vendégek érkezésekor a diákok is rövid beszéddel köszöntötték az érkezőket.

A prefektus kulcsszerepet játszott a diákok *vallásos nevelésében*, amit a nagyobb diákoknál aztán nagyrészt a lelki-atyák vettek át. A vallásossá nevelés egyik kiemelt célja is volt az intézetnek, így nem csoda, hogy a nevelés erőteljes (mai szemmel talán erőltetettnek is tűnő) volt. A végső cél azonban nem a vallásgyakorlás külső jeleinek megtartása volt, hanem annak elérése, hogy a diákok vallásossága elsősorban egy mély istenhitből fakadó állandó életvitellé váljon. Ezt persze fokozatosan, lépésről-lépesre építkezve kívánták megvalósítani.

Első lépésben azt kívánták elérni, hogy a vallásosság gyakorlása a diákok napi életébe szervesülve állandósuljon. Az intézetbe csak katolikusokat vettek fel egészen 1945-ig. Az érkezett elsős diákok feltehetően vallásukat gyakorló családokból érkeztek, korábban tanultak hittant, és első áldozók is voltak (legalább is nincs nyoma annak, hogy a diákok közül bárki Pannonhalmán lett volna első áldozó). Az istenhit megléte nem volt kérdéses az érkezetekben, annak megélése azonban életkoruknak megfelelően gyerekes volt. Tehát nem az alapoknál kellett kezdeni, csak a vallásgyakorlást (reggeli és esti imádság, szentmise hallgatás, szentségekhez járulás) egyrészt állandó „szokássá” kellett tenni, másrészt egyre magasabb szintű lelki tartalommal, hitélménnyel kellett kitölteni. Nem volt egyszerű feladat, hiszen tisztában voltak azzal, hogy az erőszakosság (amit mindenképpen igyekeztek elkerülni) visszaüthet, és ügyelni kellett arra is, hogy a rendszeres vallásgyakorlás ne silányuljon „kötelező feladattá”.

Valószínűleg ezért nem volt kötelező a napi szentmisén való részvétel, vagy a szentáldozás, de aki akarta, megtehetette. Az első pénteki szentgyónást és szentáldozást szorgalmazták. Hetente csak egy hétköznap és természetesen az ünnepélyes jellegű vasárnapi „diákmisén” volt kötelező a részvétel mindenki számára..

A vallásgyakorlást, ahol és amikor azt lehetett, igyekeztek a diákoknak „élményszerűvé” is tenni. Ehhez remek adottságok voltak: a Bazilika félhomálya, a gyertyák fényének misztikus hangulata, az ott felcsendülő gregorián énekek, májusban a litánia a Boldogasszony kápolnában, sétával összekötve. A ministrálást is ilyen megfontolásokból szorgalmazták, ám nem tették kötelezővé, sőt, a vasárnapi diákmiséken a ministrálás egyfajta kitüntetésnek számított. Magyar, latin és olasz nyelvű

egyházi énekeket tanultak, és azok közül egyet-egyét az iskolai órák kezdetekor el is énekeltek. Az új diákotthon hálótermeiben a karácsonyi készülődés során adventi koszorúkat helyeztek el, és lefekvés előtt lekapszva a villanyt meggyújtották a rajta lévő gyertyákat, elmondtak egy rövid imát. A bencések hittek abban, ha vallásgyakorlásuk környezetét és hangulatát a diákok megkedvelték, akkor nyitottabbá tudtak válni az ott történetek, a hitből fakadó belső élmények megélésére.

A vallásos nevelés része volt a szombat délutánonként „csendes félóra”, amelyeken a diákokat önvizsgálatra szoktatták. Az egyik prefektus szokása volt, hogy a csendes idő kezdetén pár gondolatot mondott, majd ezzel zárta: „Próbáld végiggondolni, mit tettél a héten, azokból mi volt jó, mi volt rossz, mit tennél meg, és mit nem tennél meg újra!” Minden évben a nagybőjti időszakban a diákok lelkigyakorlaton vettek részt. A hitélet erősítésére hozták létre a Szent Benedek gárdát, amelyet egyúttal a bencés rend történetének ismertetésére is felhasználtak. A bencés szenteket követendő példaképként állították a diákok elé. Az egyik 1947-ben érettségizett diák gyakran idézte elsős prefektusának két visszatérő mondását: „Kisfiam, ha valamibe belefogsz, kérd hozzá Isten segítségét.” A másik akkor hangzott el, ha látta, hogy a diákot valami bántja, gondja van. Ilyenkor azt mondta: „Kisfiam, menj be a templomba, ülj le, és beszélj meg a Jóistennel.” Nem azt mondta, mondj el egy Miatyánkot, hanem a „megbeszélés” említésével személyesebbé akarta tenni az Isten és diák közti kapcsolatot.

A nagyobb diákoknál reggel és este már nem volt közös imádság, de azért este a legtöbb villanyt leoltó prefektus azzal kívánt jó éjszakát, hogy elalvás előtt tartsanak lelkiismeretvizsgálatot és egy imával köszönjék meg a napot a Jóistennek. 13-14 éves kortól kezdve szorgalmazták, hogy a diákok válasszanak maguknak a bencések közül lelki vezetőt (lelki atyát), akivel szemben bizalmat éreznek, és minden hitbéli gondjukat, bajukat, beleértve a jellemzően kamaszkori kérdéseket is, őszintén meg tudnak beszélni. A legtöbb fiú választott is lelki vezetőt. Eltekintve a vallásosság személyes hitéleti jelentőségétől, maga a módszer, amivel vallásosságra neveltek, hatékony volt.

A nevelési célok közül az értelmi, szellemi nevelés elsődleges színhelye ugyan a gimnázium volt, de nagyon fontosnak tekintették, hogy a diákok a tanulási időn kívül is minél több tudást, szellemi ismeretet szerezhessenek. Ezt egyúttal összekötötték a diákoknak a szabadidő minél hasznosabb felhasználására történő nevelésével. A 10-12 éves diákoknál ez természetesen a „Ki tud több országot?” játékhoz hasonló vetélkedőkkel, vagy a hetenkénti ismeretterjesztő filmek vetítésével történt. A nagyobbaknál az ismeretterjesztő filmek felül a nyelvi különórák, a zenetanulás mellett a különböző szakkörök, (amelyek mindig többlettudást is

adtak), a színjátszó-kör és szavaló-kör létrehozása mind a kötelező a tananyag alaposabb elsajátítása mellett a tananyagon túli ismeretszerzést szolgálta.

Könyves Tóth Kálmán, az 1947-ben érettségizett első évfolyam diákja, csak később, 1943-ban csatlakozott az osztályhoz, idővel mégis ennek az osztálynak a „krónikásává” vált. A Pannonhalmán töltött időkről gyakran emlékezett meg, és ilyenkor szinte mindig megemlítette: „*minket a bencés atyák magyarnak neveltek*”. Biztosan így volt, hiszen a diákok minél erősebb magyarságtudatának elérése érdekében a bencések a rendelkezésükre álló minden eszközt felhasználtak. A hazafiság szelleme megjelent a történelem tanításában épp úgy, mint a magyar kultúra és művészet értékeinek bemutatásában. A kirándulásokon (nem a természetjárás jellegűeken) tudatosan bemutatták a magyar múlt emlékeit, megemlékeztek a magyar történelem nagyjairól, megünnepelték a nemzeti történelem fontosnak tartott eseményeit. A magyarság-ismeret részeként ébresztették fel a diákok érdeklődését a néprajz és a népművészet iránt, Magyar népdalokat tanítottak a diákoknak, mozgalmat indítottak a magyar nyelv tisztaságának megőrzésére. Tették mindezt úgy, hogy emellett elmondták, hogy minden más nép is rendelkezik mindezekkel, tehát megbecsülendők és tisztelendők, de azok nem magyarok. Ebben a szellemben beszéltek a diákoknak a közelmúltban és az éppen akkoriban történekről, Trianonról (amely a bencéseket is fájdalmasan érintette, iskolát, rendházat, birtokot vesztek), és az akkor folyó háborúról, majd az azt követő eseményekről. Tették mindezt nem csak elvárt kötelességből, hanem mert hitük szerint való volt, amire neveltek.

Nem kívánunk részletesebben szólni a korban széles elterjedt, sokirányú nevelési célra felhasználható cserkészetről, mert az széles körben ismert. Arról mindössze annyit, hogy a cserkészéletet ugyan olyan komolyan vették, mint a többi bencés gimnáziumban.

A nevelés teljes körű bemutatása érdekében még három területet kell említünk. Elsőként, csak röviden, az egészséges testi nevelést, amelynek eszköze a testnevelés és a sport volt. Mindezekhez kiváló, a kor általános ellátottsági színvonalát mesze meghaladó lehetőségeket biztosítottak: a hatalmas, jól felszerelt tornaterem, a parkban épített uszoda, a sportpályák, a téli sportokhoz jégpálya és sípályák. A diákok ezeket az adottságokat mind ki is használták.

A nevelés említendő további két területe azonban a kor középiskoláiban nem volt általános, de más bencés gimnáziumoknál megfigyelhető. Ez a szociális érzékenység tudatos kifejlesztése, párosulva a kétkezi munka megbecsülésével, sőt annak életkorhoz igazodó, alkalmi végeztetésével is. Azon túlmenően, hogy rendszeresen gyűjtést rendeztek a szegényeknek, Gyórszetmártonban látogatták is őket, hogy megismerjék

életkörülményeiket. A néprajzi gyűjtéseket, falulátogatásokat szervező tanáruk, Danczi Villebald - aki nyaranta hazajárt a Felvidékre és kaszásként maga is beállt az aratók közé - külön szorgalmazta, hogy figyelmük a szociális állapotokra is terjedjen ki. Vitatható, hogy az 1944 tavaszán-nyarán létesített mezőgazdasági „munka-táborozás” szervezésében milyen fokig volt kényszerítő szerepe a háborús körülményeknek, hiszen ezt az időt a bencések tanulmányi jellegű elfoglaltsággal is ki tudták volna tölteni. Mindenesre ez jó felvezetés volt a Pannonhalma háborús hónapjai alatt több hónapig tartó, immár kényszerűségből elrendelt diákmunkának. A diákok a berendezett Szent József Műhelyben „asztaloskodtak”, könyvkötést tanulhattak, mindez persze a kézügyességet is fejlesztette.

A szociális érzékenységre és a fizikai munka megbecsülésére nevelésben bizonyára szerepe volt annak is, hogy a bencések többsége maga is olyan családból származott, amelyre nem az anyagi jólét volt a jellemző, és ahol a kétkezi munka a megélhetés forrása volt. Egy biztosra vehető, hogy nem véletlenül ismertették meg Széchenyi István életéből az alábbi történetet, amelyet az évkönyvben is kinyomtatnak:

„Hogy az édesapja a szegényeket, munkásokat mennyire szerette és megbecsülte fiával is, bizonyítja egy rendkívül megható eset. Egyszer Széchenyi Ferenc, mikor István fiával a somogyi birtokokat járta, Istvánnak édesatyja felszólítására meg kellett csókolnia a tisztelgő jobbágyok ősz vezetőjének kezét.”

Amint már említettük, a pannonhalmi bencés nevelés céljai egybeestek a kor hazai, hivatalos nevelési elvárásaival, így az a megállapítás, hogy nevelésükkel az akkori politikai berendezkedést szolgálták, igaz. De ez csak részigazság, ha a nevelés egészét nézzük. Lehet, hogy a pannonhalmi nevelés célja azzal is egybeesett, de a nevelés célja sokkal több volt, mint csupán egyetlen dolognak, ebben az esetben egy politikailag is minősíthető elvárásnak történő megfelelés.

A mai kor divatja, hogy minden jelenséget, történést, cselekedetet szükségesnek tart valamiféle politikai-világnézeti hovatartozás alapján minősíteni, azok valamelyik csoportjába besorolni, majd ennek megfelelően magát a jelenséget, történést, cselekedetet annak jelzőjével minősíteni. Nem akarunk ebbe a mindent leegyszerűsítő és felületes hibába beleesni, csak a pannonhalmi nevelésről időnként elhangzó besorolásoknak kívánunk ellentmondani. A pannonhalmi nevelést hiba lenne konzervatív, reakciós, liberális, kozmopolita, modern, vagy más, egyeseknek akár disszonánsan hangzó címke mögé erőszakkal besorolni. Úgy hisszük, ezt a nevelést nem is lehet egyetlen jelzővel érdemben jellemezni.

Az eddig ismertettek alapján úgy valljuk, sokkal jobban tükrözi a valóságot, ha a pannonhalmi nevelést keresztény erkölcsi tanításokra

alapozott, elveiben és gyakorlatában értékmegőrző, szellemében széles látókörű, emberileg tisztességes nevelésként minősítjük. A nevelés egészének a célja pedig az volt, hogy a Pannonhalmát érettségivel elhagyó diák kellő mennyiségű szellemi és erkölcsi útravalót kapjon a nyolc év alatt ahhoz, hogy azok birtokában és egyéni képességei alapján maga döntse el: abban a világban, amibe kilépett, mit tartson helyesnek és elfogadhatónak, és mit nem. Döntései következményeit ő viselte, akárcsak azok felelősségét. Egykori tanárai, nevelői mindezt csak aggódással figyelhették.

A Diákotthon és a prefektusok

A nevelés nagy része az iskolai órákon kívüli időszakban történt, és annak elsődleges színhelye a kezdetben nevelőotthonnak nevezett, majd valamivel később tudatosan átkeresztelt Diákotthon volt.

Magára az 1942-ben elkészült Diákotthonra kár lenne sok szót vesztegetni: a maga korában fizikai és technikai adottságait tekintve tökéletes volt.

Korábban szó esett már arról, hogy a pannonhalmi gimnázium és diákotthon létrejöttét megelőzően a bencés rendnek nem volt diákotthona, a kor elnevezése szerint internátusa, vagy kollégiuma. Ezért, érthető módon, nem volt gyakorlatuk sem azok működtetésében, sem az ott végzendő nevelői munkában.

Az internátus, mint intézmény létrejöttét Magyarországon annak köszönheti, hogy a XVII. századtól kezdve létrejövő, elsősorban középfokú iskolai ismeretet adó iskolák nagy területekről vonzották a diákokat, akik egyéni szállásadóknál történő elhelyezése egyrészt nem volt megoldható, másrészt a magánszálláson történt elhelyezés az oktatás-nevelés és a fegyelmezés szempontjából gyakran gondokat jelentett. Az első, mai értelemben vett internátusokat a jezsuiták alapították azzal a megfontolással, hogy azokban a szigorú napirenddel és az állandó nevelői jelenléttel hatékonyabb nevelés érhető el. Az első internátusok megalapításától az internátusok jellege folyamatosan változott, ám nevelés központú és szigorú napirend szerinti életvitelük megmaradt.

Az 1930-as években a katolikus egyház Magyarországon mintegy 30 különböző oktatási intézményhez (elemi iskolától főiskoláig) tartozó internátust működtetett, ezek közül több szerzetesi iskolához kapcsolódott. Pannonhalmának módjában állt ezeket megismerni. Tudjuk azt, hogy a bencések tanulmányozták a nagy hagyományokkal rendelkező angol „college”-ok működését, és az idegen nyelvi oktatás miatt a sárospataki Angol Internátust is.

A bencések az internátusi nevelés során végül az osztályonkénti nevelőtanár (latin nyelvű elnevezéssel prefektus) rendszer mellett döntöttek. A prefektus elméletileg a délelőtti iskolaidőn kívül végig a diákokkal volt: ébresztéstől tanításig és tanítás végétől esti elalvásig, sőt, éjszaka is teljesített egyfajta felügyeletet, a legkisebбекnél folyamatosat. Ez utóbbi a kezdeti időkben azt jelentette, hogy a 10 éves elsősök hálójában egy paravánnal elkülönített részben aludt, így, ha valamelyik gyerek éjjel felriadt, rögtön mellette lehetett. Ez aztán a nagyobb gyerekeknel már kevésbé volt szükséges, az új diákotthonban a prefektus csak kitekintett néha a hálóterem melletti prefektusi szoba erre szolgáló kis ellenőrző ablakán.

Az első osztály prefektusa Linzer Szilárd volt, ám tudjuk, ebben a feladatában segítségei is voltak. Az éjszakai felügyeletet a főiskolás novíciusok látták el, heti váltásokkal. A következő évben az új I. osztály prefektusa dr. Békés Gellért lett. Ám a diákotthon ismertetése említ még további két prefektust, dr. Gál Gelázt és Lehner Ottót. Nem tudjuk, hogy a prefektusi munka állandó jellegű megosztására, vagy a szükség szerinti besegítésre került sor. Az 1941/42-es tanévben az immár 3 osztályhoz 6 prefektus tartozott, közülük három hivatalosan is egy-egy osztályhoz volt rendelve. Linzer Szilárd az akkor induló I. osztályhoz került át, ezek szerint érzéke volt a legkisebбекkel való törődéshez. De ezen felül volt még két kiegészítő prefektus is, Kálmán Odó és Söveges Dávid. Nem tudjuk, csak feltételezzük, hogy a több prefektus létében szerepet játszhatott a Diákotthon Főmonostoron belüli szerencsétlen elhelyezése is: a hálólhelyiségek különböző helyeken, egymástól és a prefektusi szobáktól egyaránt nagy távolságra voltak.

1942 őszén beköltözve az új épületbe állandósulni látszott az egy osztály-egy prefektus gyakorlat. A négy prefektus közül az egyik, Zágon Bertalan, gyakorló tanári évét töltötte prefektusként. A prefektusi elfoglaltság a hivatalos statisztika szerint heti 45-48 órát jelentett, de nem tudjuk, hogy ezt hogyan és miért határozták meg. A háborús években a tanárhiány miatt azonban a prefektusokat időnként cserélni kellett. Az 1944/45 év fordulóján, a Vöröskereszt védelme alatti időszakban ez a fajta, osztályonkénti prefektusi rendszer valójában nem is működött a nagyon eltérően csökkent osztálylétszámok és az egyéb feladatok miatt. Az 1946/47-es tanév kezdetére állandósult az „egy osztály-egy prefektus” rendszer, névsoruk: I. osztály Faggyas Edvin, II. osztály Vida Szabolcs, III. osztály Iróffy Huba, IV. osztály dr. Söveges Dávid, V. osztály Markó Lehel, VI. osztály Pulay Csaba. A kis létszámú VII. és VIII. osztályoknak közös prefektusa volt, Levárdy Rezső.

Az a rendszer, hogy az osztályfőnök egy személyben prefektus is legyen - amit nagyon sokan helyesnek tartottak -, feltehetően személyi gondok miatt nem vált egységes gyakorlattá.

A prefektusok többsége fiatal volt, így korban közel állt a diákokhoz, de ezt nagyobb terhelhetőségük is indokolta. Lehet, hogy véletlen, de többségük több gyermekes családban nőtt fel, így személyesen is megélte a kisebb gyerek - nagyobb gyerek családi élményt, amit munkájában hasznosíthatott.

A diákok

A sok lehetséges szempont közül a diákokat csak a családjuk társadalmi helyzete szempontjából vizsgáltuk. Ezt azért tudjuk megtenni, mert minden gimnáziumnak részletes statisztikai adatszolgáltatási kötelezettsége volt, amelynek része volt a diákokat a szülők foglalkozása szerinti csoportokban való bemutatása. Ezek a statisztikai kimutatások a tanévről kiadott évkönyvben is megjelentek. Sajnos, az 1947/48-as, az utolsó tanév évkönyve nem jelent meg, sőt annak a tanévnek a statisztikai adatszolgáltatásait sem sikerült fellelnünk. Vizsgálatunk talán feleslegesnek is tűnhet, hiszen korábban már esett szó a Pannonhalmán tanulás költségeiről. Ezek egyértelművé tették, hogy csak a tehetősebb, legalább felső-középosztálybeli jövedelemmel rendelkező szülők gondolhattak arra, hogy gyerekeiket a pannonhalmi olasz gimnáziumban taníttatják. Megjegyezzük, abban a korban voltak Pannonhalmánál drágább iskolák is. Idézünk abból a beszédből, amit Horthy Miklós mondott a sárospataki Angol Internátus felavatásán: *„Az internátusi gondolat ... s abban éppen ennek az első épületnek olyan berendezése, hogy a vagyonosabb világi családjaink fiainak a modern nyelvekben, elsősorban az angolban és a sportokban olyan kiképzést biztosítson.”*

Az 1939-ben indult első osztály diákokkal való feltöltésére rendkívül rövid idő állt rendelkezésre, így közülük több is a bencések rokonai vagy baráti-ismeretségi köréből jött. Ez lehet az oka annak, hogy ebben az évben jóval több a későbbieknél a szerényebb jövedelmű (két kisbirtokos paraszt és hat tanító, illetve tanár) család gyermeke volt. A 20 fős osztályban rajtuk kívül 2 köztisztviselő, 3 egyéb tisztviselő, 3 katonatiszt, 1 nagykereskedő, valamint 3 orvos és ügyvéd családból jöttek a diákok. Egy-egy szerényebb családi háttérrel rendelkező diák később is rendszeresen bekerült, ezek taníttatásához a bencések állami vagy egyéb ösztöndíjat vagy más formában történő támogatást szereztek. A következő 2 évben már megjelentek a nagy- és középbirtokos, valamint nagyiparos családból származó diákok is. A harmadik tanév végén a diákok összlétszáma 77 volt. Köztük a tanító-tanár családokból érkezettek száma maradt 6, a kisbirtokosok száma 2-ről 3-ra emelkedett, és a szülők között 1-1 kiskereskedő és kisiparos is megjelent. Ezen a 11 diákon kívül a többi 66 diák a felső-középosztályhoz tartozó, illetve azoknál tehetősebb család gyermeke volt.

1946/47 gimnáziumi osztály	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IV._VIII. összesen
<i>[1943/44 gimnáziumi osztály]</i>		[I.]	[II.]	[III.]	[IV.]	[V.]	[I.-V. összesen]
Nagybirtokos	0	0 [5]	0 [2]	0 [1]	0 [3]	0 [1]	0 [12]
Középbirtokos és bérlő	0	0 [-]	0 [-]	0 [3]	0 [-]	0 [-]	0 [3]
Nagyiparos, bányavállalkozó	0	0 [2]	1 [-]	1 [2]	0 [-]	0 [-]	2 [4]
Kereskedelmi és közlekedési tisztviselő	0	1 [1]	2 [1]	1 [-]	0 [3]	0 [-]	4 [5]
Nagykereskedő	1	3 [1]	0 [1]	1 [1]	0 [-]	1 [1]	5 [4]
Tanár, tanító	1	1 [3]	2 [1]	2 [2]	0 [1]	0 [3]	5 [10]
Nyugdíjas köztisztviselő	1	0 [-]	0 [-]	1 [-]	2 [-]	1 [2]	4 [2]
Gazdasági tisztviselő	1	1 [-]	1 [-]	1 [5]	0 [-]	1 [1]	4 [6]
Kisbirtokos, kisbérlő őstermelő	1	16 [-]	7 [1]	7 [1]	3 [-]	5 [2]	38 [4]
Ipari és bányászati tisztviselő	2	1 [-]	0 [-]	0 [1]	0 [3]	2 [3]	3 [7]
Napszámos, segéd szem., altiszt	3	2 [1]	0 [-]	0 [-]	0 [-]	3 [-]	5 [1]
Katonatiszt, rendőrtiszt	3	0 [2]	0 [1]	0 [1]	0 [-]	0 [1]	0 [5]
Kiskereskedő	4	0 [1]	0 [1]	3 [2]	0 [-]	0 [-]	3 [4]
Önálló értelmiségi	4	2 [6]	1 [11]	5 [9]	4 [8]	3 [3]	15 [37]
Kisiparos	6	4 [-]	2 [3]	1 [-]	3 [1]	0 [-]	10 [4]
Köztisztviselő	7	5 [11]	2 [4]	4 [1]	9 [4]	7 [4]	27 [24]
Egyéb ismeretlen	1	1 [-]	7 [-]	0 [-]	2 [-]	1 [-]	11 [-]
Összesen	35	37 [33]	25 [26]	27 [29]	23 [23]	24 [21]	136 [132]

Az 1944-45-ös tanév során a háború átvonult Magyarországon, és ez jelentős változást hozott a diákok származás szerinti összetételében. Ezt az 1943/44-es tanév évkönyvében és az 1946/47-es tanév évkönyvében egyaránt szereplő gimnáziumi osztályok adatainak összehasonlításával bizonyítjuk, rámutatva a változásokon belül pár nagyon meghatározó összetevőre. Az adatokat a táblázat mutatja be. Előre kell bocsátani, hogy ezt a munkát legalább olyan mértékben megnehezíti a statisztikai besorolás-elnevezések tartalmi meghatározásának a hiánya, mint azoknak a mai társadalomban való megfeleltethetősége.

A táblázat az 1943/44 és az 1946/47 évkönyvekben megjelent „Az osztályozott nyilvános tanulók a szülők foglalkozása szerint” statisztikai adatszolgáltatás táblázatainak egyesítéséből született, némileg egyszerűsített formában. A két táblázat foglalkozás szerinti felbontása ugyanis nem azonos, az egyik például a tisztviselőket szakmánként közli, vagy a kisbirtokost, a kisbirtokos bérlőt és az őstermelőt külön sorolja, de a katonatisztek és a rendőrtisztek is önálló sorban szerepelnek. Az ilyen típusú megbontásokat értelemszerűen összevontuk. De vannak olyan foglalkozások is, amelyek korábban nem szerepeltek. A foglalkozások eredeti sorrendiségét is megváltoztattuk, hogy a változások szembeütőbbek legyenek. A létrehozott táblázat adatszerűségében teljesen megegyezik a két forrásával. A zárójeles értékek mindig az 1943/44-es tanév adatait jelentik.

Első lépésben csak azoknak az osztályoknak az adatait vizsgáltuk, amelyek mindkét statisztikai táblázatban szerepelnek, ez 5 gimnáziumi osztályt jelent, amelyek közül az 1943/44-beni I. osztály 1946/47-ben már IV. lett, a II. osztály V. lett, és így tovább. Ha az 5 osztály összlétszámát tekintjük, érdemi változás nem látszik, hiszen az 1943/44 évi 132 létszám csupán 4 fővel tér el az 1946/47 évitől. Tudjuk viszont, hogy az 1944/45-ös tanév végén ebből az 5 osztályból csak 62 vizsgáztak le, de azt is, hogy a következő tanévre 20 korábbi diák visszatért. Mindez azt jelenti, hogy az 1946/47-es tanévben a vizsgálandó 5 osztályban 54 olyan diák volt, akik a kiindulást jelentő 1943/44-es tanévben nem voltak Pannonhalmán. Tehát a létszám mintegy 40%-ban kicserélődött. Ennek hatását mutatjuk be a szülők foglalkozása szerinti összetételének változásában.

A gimnázium összes tanulói létszáma 1943/44-ben 132 fő, 1946/47-ben 171 fő volt.

Már az első ránézésre feltűnik, hogy a diákok közül eltűntek a mintegy 11-12%-ot kitevő nagy- és középbirtokos szülőkkel rendelkező diákok. Ez természetesnek tűnik, hiszen a termőföldek államosítása már 1945-ben megtörtént, és 1946 januárjában megkezdődött az ipar államosítása is a nehéziparral. Azonban nem csak a szülők foglalkozási megnevezése tűnt el, a jelentős földbirtokkal rendelkező Esterházy,

Károlyi, Széchenyi, Jankovics-Bésán, stb. arisztokrata családok gyermekei valóban elhagyták Pannónhalmát. Hasonló jelenség figyelhető meg, ha nem is teljes mértékben, de az egyébként nem jelentős arányban jelenlévő nagyiparos, bányavállalkozó családból származó diákoknál. Szintén távozott mind az öt, feltehetően magas rangú katona- és rendőrtiszt családból érkezett diák is. Marxista terminológiával élve, távozott Pannónhalmáról a háború előtti „uralkodó osztály”.

Az egyértelműen értelmiségi réteg (az önálló értelmiségi foglalkozásnak tekintett orvos, ügyvéd, stb., valamint tanító, tanár) gyermekeinek létszáma az 5 osztályban mintegy felére, a korábbi összesen 47-ről 22-re csökkent. Ennek okát csak feltételezzük, és azt a háború okozta általános elszegényedés hatásában véljük felfedezni.

Az előzőekkel szemben egyes foglalkozásoknál növekedés, sőt rendkívül nagymértékű növekedés figyelhető meg. Az összevontan vizsgált, kisparaszti rétegnek tekinthető csoport (kisbirtokos, kisbérlő, őstermelő) létszáma megtízszereződött, az 1943/44 évi 4-ről 1946/47-ben 38-ra emelkedett, az ezekből a családokból érkezett diákoknak több mint fele, 23 fiú és lány pedig 1945 és 1946 őszén iratkozott be a gimnáziumba. Nőtt 4-ről 6-ra a szülők között kisiparosok száma, és ezeknek többsége is a vizsgált utolsó két évben. A kiskereskedő foglalkozásuk száma, 3 és 4, gyakorlatilag nem változott. 1943/44-ben egyetlen „gazdasági segédszemélyzet” besorolású szülő volt, 1946/47-ben a „napszámos, segédszemélyzet, altiszt” csoportba sorolt szülők száma 5-re emelkedett. Igaz, a teljes diákságon belül ez csak 3-4%-os részarányt jelentett. 1946/47-ben jelent meg először az „egyéb, ismeretlen foglalkozású” csoport, rögtön 11 (ebből 1945 őszén tűnt fel 7) szülővel, de az elnevezés mögötti tartalmat nem tudjuk feloldani.

A táblázatban szereplő többi foglalkozásnál lényegi változás nem történt, összlétszámuk csupán 47-ről 48-ra változott. A közülük legnagyobb részt adó köztisztviselői foglalkozás 24-ről 27-re emelkedett, és ezzel az összlétszámon belül rögtön a kisparaszti foglalkozás (38) után következik.

További megfigyeléseket tehetünk, ha ezt az 5 osztályt egy tömbnek tekintjük és az abban szereplő összes szülői foglalkozást három, a „nagyon gazdag”, a „tehetős középosztály” és a „szerény jövedelmű” csoportokba soroljuk. Ez ugyan egy önkényes csoportosítás, de a szülők társadalmi helyzetét ma is érthető módon közvetíti.

Az 1943/44-tanévet tekintve az összesen 132 diákból 23 diák (17%) érkezett „nagyon gazdag” (nagybirtokos, középirtokos, nagyiparos és nagykereskedő) családból, 13 diák (10%) a „szerény jövedelmű” családból (kisbirtokos, kiskereskedő, kisiparos, segédszemélyzet, stb.). Ez utóbbiak száma, osztályonként 2-3, megfelel azoknak a különböző ösztöndíjakkal

támogatott diákoknak, akikről korábban már szó esett. A fennmaradó 96 diák (73%) szüleit foglalkozás szerint a „tehetős középosztály” csoportba soroltuk. Az 1946/47-es tanévben ugyanezek a csoportok: a „nagyon gazdag” foglalkozás 7 (5%), az „egyszerű család” 56 (42%), a „tehetős közép” pedig 69 (53%). Az áttekinthetőség érdekében az eredményeket táblázatosan is összefoglaljuk.

	1943/44	1946/47
nagyon gazdag	17%	5%
tehetős középosztály	73%	53%
szerény jövedelmű	10%	42%

Ha a gimnázium 1946/47 tanévi teljes, 171 fős létszámát vizsgáljuk ebben a hármas csoportosításban, akkor a következő eredményt kapjuk: a „nagyon gazdag” foglalkozás 1 (0,5%), a „tehetős középosztály” pedig 100 (58%) és a „szerény jövedelmű” 70 (41,5%).

Az előző elemzések azt bizonyítják, hogy a gimnázium diákság szülői foglalkozás szerinti összetétele 1943 és 1946 között jelentősen megváltozott. Az is egyértelmű, hogy a „szerény jövedelmű” családból érkező diákok részaránya nem csak a „nagyon gazdagok” elmaradása miatt, hanem a tehetős középosztálynak nevezett csoport rovására is növekedett.

A szülők foglalkozásában mindenképpen érezhető, és nem a „gazdagok irányába” történt jelentős változásnak az okát is ismerjük, de az nem az új politikai rendszer gazdaságpolitikai intézkedéseinek köszönhető. Az 1946/47-es tanévben a 136 diákból 41 diák volt bejáró (a III. osztályban 14, a IV-VIII. osztályokban összesen 27 diák, akik közül 12 a IV. osztályba járt). Ezeknek a bejáró diákoknak köszönhető a diákok összlétszámán belül a „szerény jövedelmű” családok irányába történt elég jelentős elmozdulás. Ezt a gimnázium megőrzött anyakönyveiben a bejáró diákok családi adatai is igazolják.

A bejáró diákok számát és családi háttér szerinti megoszlását véletlenszerű tényezők is befolyásolták. A Györszentmártonban élő diákok száma véletlenszerű volt, hiszen nem azonos számú gyerek született minden évben, amint véletlenszerű volt az is, hogy azok netán a faluban élő pár értelmiségi családban születtek-e. Ugyanez a véletlenszerűség jelentkezik annál a 15 bejáró diáknál, akik vállalva a hosszabb-rövidebb utazás fáradalmait, a környező községekből jártak naponta a gimnáziumba. Azonban az, hogy gimnáziumba jártak, az mindegyik bejáró diáknál a szülők döntése volt, miután a gimnázium kapuinak megnyitása a bejáró diákok előtt 1945 tavaszán erre lehetőséget adott.

Még egy nagyon figyelemre méltó változás is megfigyelhető: az 1946/47-es tanév 121 diákotthonban lakó gimnazista diákja közül 21 biztosan nem a tehetős középosztályból érkezett. Ennek elsődleges oka nem az lehetett, hogy a diákotthonban való tartózkodás érdemében olcsóbb lett (nem is lett az), hanem az, hogy azt és a gimnáziumi tandíjat is döntő részben „természetben”, elsősorban élelmiszerekkel és az életvitelhez szükséges egyéb árucikkkel kellett fizetni, amit a „szerény jövedelmű” családokhoz sorolt mezőgazdasági termelők, kiskereskedők 1946-ban és 1947-ben sokkal könnyebben elő tudtak teremteni.

Ami változás a gimnázium diákjainak családi összetételében bekövetkezett, az a bencések akaratótól függetlenül, sőt, bizonyos értelemben akaratok ellenére történt. Egyrészt a háború miatt történt létszámvesztéséget az 1944-45-ös tanév befejezésekor csak úgy tudták enyhíteni, hogy az addig csak bentlakókból álló oktatási intézménybe felvettek bejáró diákokat. Erre még az adott körülmények is készítették őket, hiszen nem minden gimnáziumban indult meg tavasszal a tanítás. 1945 őszétől pedig az új oktatási törvény értelmében a helyi gimnáziumba a helyben lakó gyerekeket képességeikre és tanulmányi eredményeikre való tekintet nélkül fel kellett venni. Tudjuk, hogy volt olyan helyben lakó vagy környékbeli diák, aki addig Győrbe vagy máshova járt gimnáziumba, az 1945/46-os tanév kezdetén pedig bejáróként beiratkozott Pannonhalmára.

A bencések idegenkedése a bejáró diákoktól teljesen természetes volt. Téves az a feltételezés, hogy őket elsősorban a bejáró diákok képességei aggasztották. Tisztában voltak ugyan azzal, hogy a képesség mellett a diák tanulmányi eredményeiben a családi háttér nagyon jelentős hatású, és bejáró diákoknál annak műveltségi színvonala a diákotthon lakóinak jellemzően értelmiségi színvonalától elmaradhat. Tudták azt is, hogy a bejáró diákoknak a tanulás mellett otthon hagyományosan részt kellett venni a ház körüli munkákban is. De azt is tudták, hogy nagyon kitartó munkával, szorgalommal ezek a hátrányok, ha nem is mindenkinél, de elvileg eltüntethetők, amint ez pár bejáró diáknál meg is történt, akik között nem egy kitűnő rendű volt. A bejáró diákokkal való törődésben a többi bencés gimnáziumban egyébként is nagy gyakorlatuk volt.

Viszont joggal tartottak-tarthattak attól, hogy a korábban tudás és érdeklődés szerint többé-kevésbé egységesnek tekinthető, csak diákotthonos diákokból álló osztályok megbomlanak. Ez pedig valamilyen formában veszélyeztette a kialakult közösségi életet, annak minden előnyét.

A pannonhalmi olasz gimnázium tanárai, diákjai

Igazgatók

Kováts Arisztid	1939-1945
Lébényi-Linzer Szilárd	1945-1946 február
Jámbor Mike dr.	1946 március-1947
Hajdú Lukács dr.	1947-1948

Tanárok, prefektusok

Bálint Béla Károly test. világi	1940-41
Barcza Kornél	1945 tavasz
Békés Gellért dr 1915	1940-45
Bócz Boldizsár	1944-45
Centoni Albo dr világi	1939-49 dec.
Csergezán László rajz világi	1942-1944 jan.
Danczi Villebald dr 1910	1941-47
Diósi Ákos 1915	1939-45
Faggyas Edvin 1919	1944-48
Farkas Sándor test. világi	1942 márc.-jún.
Frei Kasszián 1917	1942-44
Gacs Emilián dr 1912	1942-43
Gál Geláz dr 1899	1940-42, 1945-48
Grabner Oszvald 1919	1944-45
Hajdu Lukács dr	1947-48
Horváth Simon 1894	1945-48
Iróffy Huba 1922	1946-48
Jámbor Mike dr 1909	1947 febr.-48
Jávor Fidél 1909	1945-46
Juhász Gergely dr 1909	1946-48
Kálmán Odó 1914	1939-43
Kalmár János rajz világi	1945-48
Karsai Géza dr	1946-47
Kelemen Szulpic dr 1909	1947-48
Kemény Dózsa 1914	1943-45
Kokas Rajmund 1900	1945 tavasz, 1947/48
Kováts Arisztid 1891	1939-45
Kováts Ferenc test. világi	1939-40
Kövér Alajos dr 1913	1939-40, 1946-48
László István test. világi	1946-48

Lébényi- Linzer Szilárd	1939-41, 1943-47
Legányi Norbert 1906	1940-41, 1942 őszi
Lehner Ottó 1914	1940/41 h. pref.
Leoncini Luigi dr világi	1942-49 dec.
Levárdi Rezső 1916	1942-44, 1945-47
Markó Lehel 1919	1944-48
Mihályi Ernő dr 1887	1942-43, 1945-47
Nagy Levente 1919	1945-46
Nelky István	1947-48
Olajos Elréd dr 1916	1943-44
Olofsson Placid	1942-43 nov.
Polgár Vilmos dr 1914	1942-44, 1947-48
Pulay Csaba 1917	1942-44, 1945-48
Quéhen Georges világi	1943-44
Sajgó Ruppert 1923	1947-48
Sámson Edgár dr 1906	1945-47
Scheidl Venánt	1944/45 tél
Sólymoss Vendel 1893	1945-47
Söveges Dávid dr 1917	1940-41 h.pref., 1945-48
Szabados Jenő rajz világi	1941-42 febr.
Szabó Alajos rajz világi	1939-41
Szegedi Tasziló 1888	1945-46
Szigeti Kilián dr 1913	1942-47
Szittner Lajos test. világi	1941-1942 febr.
Tihanyi Bánk dr 1918	1943-45
Vályi Hugó 1908	1943-45
Vanyó Tihamér dr	1946-48
Vida Szabolcs 1913	1945-47
Vogel Károly test. világi	1943 dec.- 1944
Zágon Bertalan 1916	1942-44

Herszenyi Bálint zongoratanár 1941-44
 Kiss György zongoratanár 1939-41

A gimnázium érettségizett diákjai

A *-gal jelölt 22 diák mind a 8 évet Pannonhalmán töltötte, a vastag betűsek kitűnően végeztek.

1947

1. Beököny i Tibor,
2. Boda György
3. Boksay György*
4. Deák Sándor Ildefonz
5. Endrédy Ferenc Csanád*
6. Fecske Mihály bej
7. Gyapay Dénes
8. Jankó Béla
9. Jáki Sándor Teodóz*
10. Klein János*
- 11. Könyves Tóth Kálmán Előd**
12. Kühár Ferenc Ede
13. Loránth László*
14. Márky Mihály*
15. Pálfi Tivadar Kajetán
16. Pattantyús-Ábrahám Ádám*
17. Péter Béla 212 52 41
18. Scheller Lajos
19. Schlemmer Tamás*
20. Szelle Zoltán*
21. (Varga Alfréd bej)
22. **Vizkelety Imre***

1948

1. Alapy Gáspár
2. Bencze József*
3. **Crouy-Chanel Félix***
4. Cserna János*
5. Dér István
6. Forgách Imre*
7. Goór László
8. **Gyöngyössi Imre***
9. Hantos Vilmos Emmerán*
10. Horváth Tibor Patrik
11. Juhász István bej?
12. K. Finály Pál
- 13. Kajtár Márton**
14. Kertesy György*
15. Lökkös Antal
16. Mihályi Géza*
17. **Schaffer Imre***
18. Térfy B. Tamás
19. Tóth Bálint*
20. Varró Sándor bej?
21. Végh Endre*
22. Virágh Tibor*

Jegyzetek

Az állami gimnázium

1948-1950

”Az ifjúságot [a gimnáziumban] a népi demokrácia, a szocializmus építésére nevelték, a munkásosztály, a parasztság, a dolgozó nép szeretetére, Rákosi, Sztálin és a Szovjetunió iránti szeretetre és megbecsülésre.”

(Részlet az 1950. júniusi érettségi jegyzőkönyvből)

Az állami gimnázium 1948-1950

1948 nyaráig Magyarországon egy sokszínű, többségében az állam helyett a történelem során hagyományosan a vallási felekezetek által létrehozott, és azok által - részben a feladat ellátásához biztosított államsegélyekből - fenntartott iskolarendszer működött. Ez az iskolarendszer nagyon jól megszervezett volt, erős állami ellenőrzés alatt állt és összességében jó színvonalon és hatékonyan látta el az oktatás-nevelési feladatokat. Ez még akkor is igaznak mondható, ha tudjuk, hogy 1948-ig a háborúban nagy számban meghalt, elveszett tanárokat-tanítókat - elsősorban az állami és községi intézményekben - csak részben sikerült pótolni, a háborúban elpusztult, megsérült oktatási épületek helyreállításában is nagyon sok tennivaló volt még hátra.

1948 nyarán a felekezeti iskolák államosítása kettős politikai célt is szolgált. Egyrészt lehetővé tette, hogy az állami kiváltsággá váló oktatást egységesen a kommunista világnézet kora gyermekkortól történő sulykolására felhasználhassák, és ezzel fokozatosan megteremtsék a kommunista hatalom ateista világnézetének széleskörű társadalmi alapjait. Ugyanakkor az államosítás a vallási felekezetek számára lehetetlenné tette, hogy iskoláikban továbbadják a vallásos világnézetet, amit a hatalom a kommunizmusra halálos veszélynek tekintett. A kommunisták elgondolása szerint mindezek, párosulva egy erős ateista propagandával, a vallásosság teljes megszűnéséhez vezetett volna Magyarországon. Az iskolák államosítása az előbbieken túl semmiféle tényleges társadalmi célt vagy igényt nem szolgált, különösen nem oktatáspolitikait.

Az államosítás az ország iskoláinak több mint kétharmadát, 6505 iskolát, köztük 87 gimnáziumot érintett. Az államosítással közel 20 ezer pedagógus vált állami alkalmazottá. Az államosított katolikus gimnáziumokban az ott tanító szerzetes tanároknak és paptanároknak július 10-ig kellett bejelenteniük, maradnak-e tanárként az iskolában. Senki se maradt közülük. A maradást egyébként a június 19-én kiadott magyar püspökkari körlevél excommunicatio terhe mellett az egyházi személyeknek megtiltotta, a hitoktatói feladat kivételével. A kormány a 8250/1948. sz. rendeletével augusztus 1-től a korábban is állami alkalmazásban álló és az egyházi iskolákból állami alkalmazottá váló világi pedagógusoknak egyaránt 20%-os fizetésemelést adott. Ezzel a pedagógus átlagfizetés a korábbi 450 forintról 540 forintra nőtt. A fizetésemelés időzítése bizonyára nem volt véletlen. Az államosított gimnáziumokban szinte megoldhatatlan feladattá vált az eltávozott 2383 egyházi szaktanár-tanító pótlása. Júliustól kezdve az elkövetkező hetekben a tanárok tömeges méretű, sokszor áttekinthetetlen

áthelyezése történt, tetézve azzal, hogy az áthelyezett tanárok közül is - igaz, nem sokan - inkább elhagyták a tanári pályát, mintsem az áthelyezést egy másik városba elfogadják. A kommunista hatalom azonban nem engedhette meg, hogy akár egyetlen államosított iskolát is bezárjon, mert az államosítással több és jobb tanulási lehetőséget ígért a lakosságnak. Az államosított gimnáziumok tehát akkor is elkezdték az oktatást, ha az oktatáshoz nem volt elég a tanár. Az államosítás végül az középfokú oktatásban pár évre a színvonal visszaesését okozta.

Meg kell említeni, hogy az államosítási törvény megjelenése után a református és evangélikus egyház, valamint a zsidó felekezet képviselői egyeztetéseket folytattak az állammal, amely következtében a reformátusok 6, az evangélikusok és izraeliták 2-2 gimnáziuma, illetve kollégiuma megmaradt felekezeti iskolának. Ám 1952-ben ezeket - a debreceni kollégium és a budapesti izraelita gimnázium kivételével - a működtetés ellehetlenülése miatt önként átadták az államnak.

Egy héttel az államosításról szóló törvény elfogadása után, 1948. június 24-én Kalmár János, a gimnázium addigi rajztanára személyében már meg is bízták az első világi igazgatót az államosított pannonhalmi gimnázium élére. Kalmár megbízása azonban csak ideiglenes volt. Az államosítási törvény végrehajtását a június 26-án kelt 8000/1948. VKM sz. rendelet, a 182.597/1948.IX. VKM sz. utasítás pedig az átadás-átvétel során leltározandó ingatlan és ingó vagyon részleteit szabályozta. Az átadás-átvétel június 23-án megkezdődött. A bencések ekkor az épület átadását megtagadták arra hivatkozva, hogy az állam és bencés rend között 1939-ben megkötött egyezmény úgy rendelkezik, hogy a gimnázium és a diákotthon megszűnés esetén az épület a bencés rendre száll. Miután tisztázódott, hogy sem a gimnázium, sem a diákotthon nem szűnik meg, hanem az állam üzemelteti tovább, az átadási eljárás folytatódott. A június 26-án felvett kiegészítő jegyzőkönyv szerint az épület legfelső, harmadik emeleti összekötő folyosójának és az ebédlő alatti részének tulajdonjoga a bencés rendé maradna arra való hivatkozással, hogy a legfelső szinten a Főmonostor betegszobái vannak, legalul pedig a szerzetesnővérek lakásai vannak. Végül az összekötő folyosókat mind államosították, csak a szerzetesnővérek lakta szobák maradtak meg a rend birtokában. Az ingóságok átadása során a hivatkozott utasítás szerint jártak el: nem kerültek átadásra az igazgatói és nevelőtanári szobák ingóságai, a rajztanári műterem, az orvosi rendelő, a vetítőterem, a könyvkötő műhely és természetesen a diákotthoni kápolna berendezési tárgyai, továbbá semmi, ami ingóság az épületben volt, de magántulajdon mivoltát igazolni lehetett. Ez utóbbiak közé tartozott a bentlakó diákoknak a nyári szünetre otthagytott ruhái, tanszerei. A jegyzőkönyv megállapította, hogy az intézetnek nem volt saját konyhája, a Főmonostorban lévő diákkonyha berendezési tárgyait pedig a bencés rend

csak használatra adta át a diákothonnak. Ez nem felelt meg a valóságnak, mert annak idején a konyha felszerelését a gimnázium építési költségeiből fedezték. Úgy hisszük, a feltétlenül jó szándékú jegyzőkönyv megszületéséhez az évek óta Pannonhalmán tanító Kalmár János jóindulatára is szükség volt. Kalmár egyébként a kommunisták pártjának, a Magyar Dolgozók Pártjának a tagja volt, hogy mióta, nem tudjuk.

A bencések az előírt határidőre a gimnázium és diákothon épületét a leltár szerinti berendezésével és oktatási felszereltségével átadták az állami hatóságnak. Amit elvihettek, azt mind elvitték, köztük a Teleki teremből a pár hónappal korábban szülői adakozásból vásárolt korszerű filmvetítőt. A határidőre a diákothonban lakó bencés tanárok is átköltöztek a Főmonostorba.

A gimnáziummal együtt átadták a gimnázium további működéséhez szükséges iratokat is, valószínűleg csak az ahhoz nélkülözhetetleneket. Ezek közé tartoztak a gimnázium anyakönyvei is, amelyek alapján a jogutód gimnázium a korábbi gimnáziumi tanulmányokról igazolásokat tudott kiállítani. A tanulók 1947/48 évi anyakönyvét is átadták, az első állami tanév, az 1948/49 tanulóinak adatai abban folytatólagosan szerepelnek.

A jogilag újnak minősülő, csupán a tanulók szempontjából folyamatos gimnázium neve Pannonhalmi Állami Gimnázium lett. A korábbi igazgató, dr. Hajdú Lukács 1948. július 21-én körlevélben jelentette be a szülőknek, hogy a Pannonhalmán megszűnt a bencés gimnázium és diákothon. Augusztus 21-én egy újabb körlevél ment a szülőknek: az új gimnáziumi vezetéstől várjanak tájékoztatást arról, mikor és milyen feltételekkel nyílik meg újra az intézet. A körlevél nyomatékosan kérte, hogy akik nem Pannonhalmán, az állami gimnáziumban folytatják a tanulást, azok augusztus 28-ig az ott hagyott személyes dolgaikat vigyék el. Sürgette azt is, hogy akiknek hátralékuk van a korábbi időkből, azok sürgősen rendezzék, mert „a Főapátság olyan nyomasztó viszonyok közé került, hogy többé már nem hitelezhet.” Majd ezekkel a szavakkal köszönt el a szülőktől:

„Amidőn a tanári és prefektusi kar nevében is mélyen megszomorodott szívvel búcsúzunk a kedves szülőktől és szeretett növendékeinktől, és megköszönjük eddigi, sokszor megható bizalmukat, arra kérjük Valamennyiüket, tartsanak meg bennünket és szép volt intézetünket jó indulatú barátságukban és emlékükből. A jó Isten áldó és oltalmazó kezével kísérje a kedves Szülőket és gyermekeiket minden lépésükben!”

Valamennyi hivatalos értesülése azonban lehetett Hajdú Lukács igazgatónak a jövőről. Levele utóiratában tájékoztatásul közli, hogy azok a diákok, akik igazolják az új igazgatójuknak, hogy korábban legalább egy évig egy idegen nyelvet rendes tantárgyként tanultak, azok azt a nyelvet tovább tanulhatják. Ezt az utóiratot akár a bencéseknek az egykori diákok iránt érzett tanári felelősség és gondosság bizonyítékának is tekinthetjük.

Az államosítás a Győrszentmártonban lévő két egyházi fenntartású általános iskolát is érintette. Az államosítás után a kettőt egyesítették, az így létrejött nyolcosztályos általános iskola felső tagozata továbbra is a gimnázium épületében működött. Az általános iskolások száma az egyesítést követően ugrásszerűen megnőtt, mert a korábban a faluban lévő, német nyelvet tanuló felső tagozatosok is felkerültek a gimnázium épületébe. Az általános iskolások számára ugyanakkor megszüntették a kollégiumi elhelyezést. Ezért az előző, az 1947/48-as tanév V., VI. és VII. osztályaiból (amelyekből VI., VII. és VIII. osztály lett), minden diákotthonos tanuló távozott, és lakóhelyén folytatta az általános iskolát. Ugyancsak távozott a környékbeli falvakból bejárók többsége is. Az akkor induló V. osztályba pedig csak Győrszentmártonban lakó diákokat vettek fel.

A Győr megyei Tanács Oktatási Osztályának felügyelete alá helyezett pannonhalmi gimnáziumban különösen nehéz volt a tanári kar létrehozása. A pannonhalmi gimnázium az országban az egyetlen, nem városi környezetben lévő gimnázium volt. Egy adott városon belül könnyebb volt a tanárok áthelyezése az egyik gimnáziumból a másikba, mert az nem járt költözéssel, új lakás kiutalásával, vagy a családnak a megszokott környezetből történő kimozdításával járó számos megoldandó kérdéssel. Valamennyi könnyebbséget jelentett, hogy a gimnázium két világi tanára, Kalmár János rajztanár és László István testnevelési tanár, akik Győrszentmártonban éltek, maradtak a gimnáziumban. Maradt a két olasz lektor, Albo Centoni (ő a Diákotthonban lakott) és Luigi Leoncini, aki családostól, feleségével és Antonio nevű kisfiával a tanári ház egyik lakásában élt. A gimnázium működéséhez azonban a hivatalos előírások szerint legalább 12 tanár kellett, nem is beszélve a kollégium jelentette nevelőtanári feladatokról. Igaz, abban az évben a hivatalos előírásoktól pártutasításra könnyen eltekintettek.

Az új tanári testület augusztus végi alakuló üléséig még 5 Pannonhalmára helyezett tanár nem érkezett meg. A tanári karhoz csatlakozott dr. Kövér Alajos, akit Sárközy Pál kormányzóapát a gimnázium hitoktatójává nevezett ki. Mivel a hittan kötelező tantárgy volt, a tanári karnak tagja volt Kövér Alajos is, mint állami hitoktató tanár. A gimnáziumban hetente egyszer Mihályka Lajos református tiszteletes is tartott egy hittanórát. Kövér Alajos állami engedéllyel rendkívüli tárgyként angolt is tanított.

Szeptember 2-án Kalmárt felmentették, szeptember 8-án Bartha György lett az új megbízott igazgató. A tanári kar az első félévben az igazgatóból, az örökölt 4 világi tanárból és a hitoktatóból, a falu körzeti orvosából, dr. Koronka István Zoltánból (ő az egészségtant tanította óraadóként) valamint további 5 odahelyezett tanárból (Czékus Ágoston Béla, Kozák Lajos, Pálmay József, Purcsi Péter, Szegedy Endre), összesen 12 főből állt. A frissen odahelyezett tanárok és az igazgató Bartha György is a

kollégiumban lévő nevelői szobákban kaptak szállást. A frissen odahelyezettek ezt a lehetőséget, amit „köztartásban részvételt” az áthelyezéssel együtt megkapták, ám Albo Centoninak a kollégiumban lakhatását az igazgatónak külön kellett kérvényeznie októberben, amit meg is kapott. Valamennyi frissen érkezett tanár nőtlen volt Szegedy kivételével, aki viszont felesége nélkül élt Pannonhalmán. A gimnázium tanárai közül pár óraadó tanár volt az általános iskola felső tagozatában is, sőt közülük Kozák Lajos egy ideig annak megbízott igazgatója is volt. Később Leoncinit is beköltöztették a kollégiumba.

Könnyen elképzelhető, mit érzett a szeptember elején megbízott új igazgató, amikor felmérte a reá váró feladatokat. Ne feledjük, a kollégiumban meg kellett oldania az étkeztetést, mert nem volt saját konyhája (a Főmonostor konyhája főzött a diákoknak), de mosodája sem. A bencések ugyan felajánlották a mosoda alkalmankénti használatát, de annak költségét drágállták. A felajánlott konyhai segítséget azonban igénybe vették arra az időre, amíg a kollégium épületében, az alagsorban egy saját konyhát nem létesítettek. Voltak megoldandó feladatok a Főmonostorral közös szennyvízelvezetési és vízellátási ügyekben, de kellett új telefonvonal, postafiók, stb. Az épület üzemeltetéséhez alkalmazottakra volt szüksége, meg kellett szervezni az étkeztetéshez és a kollégium működéséhez szükséges dolgok árubeszerzését, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Ráadásul munkáját nem csak a felügyeleti szerve irányította, abba léptenyomon beleszólt a kommunista párt helyi és járási szervezete. A pártszervezet például előzetes hozzájárulásához kötötte, kit tart politikailag megbízhatónak ahhoz, hogy az épület üzemeltetési munkáihoz az igazgató alkalmazottként felvehesse.

Az államosított bencés gimnázium, amely köteles volt az ezt kérő korábbi diákokat átvenni, 1948 szeptemberében négy osztállyal kezdte meg működését, az előző tanév IV., V., VI. és VII. gimnáziumi osztályaival, amelyek számozásukban értelemszerűen eggyel előre léptek. Az előző tanév végén ennek a négy osztálynak a létszáma 123 diák (ebből 37 bejáró, köztük a lányok) volt, ám mintegy fele ezeknek nem kívánt az állami gimnáziumban és kollégiumban maradni, ezért elhagyta Pannonhalmát. Az olasz nyelv további tanulásának lehetősége, az érettségi előtti iskolacsere nehézségei elsősorban a VIII. osztályba kerülőket, a helyben lakás pedig a bejáró diákokat készítette maradásra. Az érettségire készülő osztály előző évi 25 tanulójaiból (köztük 8 lány és bejáró fiú) végül 20 maradt, közülük 1 magántanulóként. Az előző évben még 25 fős VI. osztályból, ami VII. osztállyá lépett elő, feltűnően sok, 16 tanuló távozott, csak 9 tanuló maradt. A korábbi 35 fős V. osztály kétharmada, 22 diák, a IV. osztály 34 diákjából pedig 15 diák maradt. Összesen 66 diák (ebből egy magántanuló) maradt a korábbiakból. Szeptemberre mindössze 2 új diák érkezett máshonnan, az V.

osztályba. Így a gimnázium 68 fős létszámmal vágott neki a tanévnek. Évközben további néhány diák elment a régi diákok közül az VI. és VII. osztályból, de pár érkezett is, például *Bálint Árpád* az V. osztályba a pápai gimnáziumból. A tanév végén az V.-VIII. osztályok záró létszáma 17, 19, 7 és 19, tehát összesen 62 tanuló volt, amihez még 1 magántanuló járult.

Októberben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az új köztársasági elnök, Szakasits Árpád arcképét ajándékozta a gimnáziumnak azzal, hogy azt „*megillető helyen kifüggeszék*” és „*5 ft értékben mint a vallás- és közoktatásügyi miniszter ajándékát leltárba kell venni.*”

A tanári karnak a diákok tekintetében tulajdonképpen könnyű dolga volt. Pár diák kivételével egy összeszokott közösséget örököltek, akik számára a fegyelem és a szigorú tanulmányi követelmények a bencés gimnázium korából megszokottak voltak. A kis létszámú osztályok is könnyebbséget jelentettek a tanári munkában.

A kollégium (ez lett diákotthon a hivatalos neve) szinte teljesen kiürült, mindössze 25 gimnazista lakott benne. A kollégiumi felügyelet annyiban nyilvánult meg, hogy több tanár is a kollégium nevelői szobáiban lakott. Az ott maradottak szemben egyetlen elvárás volt: jelenjenek meg a tanításon. Egyébként úgy osztották be a szabadidejüket, ahogy akarták. A kis létszámú tanári kar energiájából nem jutott (talán akaratából sem) szakkörök szervezésére és vezetésére, nem volt már színjátszó kör, nem voltak kirándulások, semmiféle ötlet, vagy készítés a szabadidő hasznos eltöltésére. A kollégium új konyhája az alagsorban 1949. februárjában készült el, addig a Főmonostor konyháján főztek a kollégiumban lakóknak. A hatalmas épületben az általános iskolásokkal együtt mintegy 100 diák tanult csak.

Az épület kihasználatlanságát a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium is számon tartotta, vizsgálva annak lehetőségét, hogy azt más oktatási intézmények helyhiányának orvoslására használja fel. Ezek közül egy tényleges elképzelést is ismerünk. 1947 elején alapították az ország első, Kodály Zoltán elméletét követő zeneiskoláját, a Békés-Tarhosi Országos Ének és Szakirányú Líceum és Tanítóképző Intézetet. Ezt az zeneiskolát ideiglenesen a tarhosi Wenckheim kastélyban, kollégiumát pedig a kastély gazdasági épületeiben helyezték el. Ezt az intézményt szerette volna a VKM Pannónhalmára áttelepíteni, megszüntetve az ottani gimnáziumot és kollégiumot. Pálmai József igazgató azonban tiltakozott a terv ellen, és a kérdésben a felügyeleti szerve, a Győr megyei Oktatási osztály is mellé állt. Az áthelyezés-megszüntetés tervéből nem lett semmi.

A gimnáziumban a tanítás ebben a tanévben a korábban jóváhagyott helyi tanterv szerint történt, vagyis megmaradt az idegen nyelvek, köztük az olasz nyelv választható tanulása, és az azokból érettségizés lehetősége. Luigi Leoncini az olasz mellett a VI. és VII. osztályban franciát is tanított. Gond

volt a tankönyvek körül: az addig felülvizsgált és a Tankönyvkiadó által megjelentetett új tankönyvek nagy részét nem találták eléggé elkötelezettnek az „épülő népi demokrácia céljai” mellett. A VKM ezért újabb, teljes tankönyvrevíziót rendelt el az 1949/50-es tanévre meghirdetett tanügyi reform keretén belül.

Szovjet mintára a tanulmányi teljesítmény minősítésére bevezették az 1-7 osztályzatot. Az érdemjegyek elnevezése a következő volt: 7 = kitűnő, 6 = jeles, 5 = jó, 4 = közepes, 3 = elégséges, 2 = gyenge és 1 = elégtelen.

Mészáros István a pannonhalmi állami gimnáziumról szóló írásában idézi, hogy az igazgató mit tartott fontosnak hangsúlyozni a szeptember 30-án tartott első tanári értekezleten: „*amikor ezen intézet az államosítás folytán első ízben tart haladó szellemű, módszeres értekezletet, amelyen a nagyobbrészt új tanári kar a munkás és kiskgazda szülők középfokú iskolai neveléshez jutó gyermekeinek szellemi nevelését az eddiginél kedvezőbb arányban, valóban megkezdheti*” valamint „*... az iskolai tanulók származási megoszlása a népi demokrácia munkás és kiskgazda vezető elemeit a múlt évinél nagyobb arányban fogadhatta be.*”

Az államosítással egyidőben a kormány betiltott minden, még meglevő egyházi és demokráciaellenesnek nyilvánított ifjúsági szervezetet. Az azt követő intézkedés hivatalos bejelentése szerint:

„Ma a magyar ifjúság már egy nagy egységes szervezetbe, a Magyar Ifjúság Népi Szövetségébe tömörül. Ennek a szövetségnek tagszervezete a középiskolában megalakuló Diákszövetségeket tömörítő Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége is. A programja középpontjába az iskolai tanulmányi színvonal emelése, a tanfegyelem megszilárdítása áll. Biztosítani akarja azt, hogy a magyar diákság viszonya megváltozzék iskolájával, tanáraival szemben, hogy a népi demokráciában örömmé és dicsőséggé váljék a tanulás, és ahogyan a gyárakban és a földeken a munkás kezdeményezésére megindult a munkaverseny, az MNDSZ is megszervezi, a Tanulj jobban mozgalmat...”

A Diákszövetség Pannonhalmán is megalakult, a korábbi diákönkormányzat helyébe lépett. Feladatai azonban túlnyomórészt politikai jellegűek voltak. A Diákszövetség feladata volt a politikai ünnepek és megmozdulások szervezése is, mint november 7-e, ünnepség Lenin halálának 25. évfordulóján, március 15-én, és a Tanácsköztársaság napján, március 21-én.

A Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége 1949 tavaszán versenyt hirdetett a tanulóifjúság részére: „*E versenynek elindító gondolata az a felismerés, hogy a szocialista társadalmat a tudományban jártas, jól felkészült ifjúságra kívánja felépíteni a népi demokrácia. Helyezést nyerhet minden diák, aki saját tanulmányi eredményét a versenyszabályoknak megfelelő mértékben javítja, aki az iskola szocialista rendjének és*

fegyelmenek megszilárdítása érdekében lemérhetően sokat tesz.” A versenybe benevezők eredményeinek figyelése is a Diákszövetség feladata volt, akárcsak azok a rendszeres jelentéstevések, amelyeket a diákok hangulatáról, magatartásáról készítettek.

Létrehozták a Szülői Munkaközösséget is. Csak a kommunista előretörés bemutatása miatt említjük, az általános iskolában is megalakult az úttörő mozgalom helyi szervezete.

Az előzőek alapján egyértelmű, hogy a gimnázium és a diákok napi életét egyaránt a kommunista propaganda, és annak rohamosan terjedő szókincs- világa uralta. Ennek fényében különösnek tűnik, hogy szigorúan megkövetelték a hittan órákon való részvételt. Mint pedagógusok, nem is tehettek mást, mivel a hittan kötelező tantárgy volt. De volt vasárnaponként diákmise is, engedélyezték Kövér Alajos hittanár kérésére hitbuzgalmi szervezetek működését, sőt, a tanárok felkérték a hittanárt, hogy a Köztársaság napján, február 1-jén mondjon szentmisét a Köztársaságért. Ugyanakkor hivatalosan nem jó szemmel nézték a diákok és a bencések között továbbélő kapcsolatot. Ez lehetett az oka annak is, amikor rájöttek, hogy a diákok közül páran esténként rendszeresen átjárnak a Főmonostorba, a felső összekötő folyosó végét lefalazták, a második emeleti folyosó végén lévő lengőajtót pedig leláncolták és jó nagy lakatot tettek rá.

Hivatalosan engedélyezték a gimnáziumban a Dante Kör további működését, amit Luigi Leoncini vezetett. Olasz nyelvet viszont már csak nagyon kevés, mintegy 30 diák, közülük a VII. osztályban pedig mindössze 2 diák tanult. Pedig az olasz nyelv tanítását, sőt a gimnázium olasz jellegét a gimnázium vezetése fontosnak tekintette. A gimnázium helyi tantervének megszüntetése ellen fellépve, 1949. januári levelükben írták: „Ha lehetne, gimnáziumunk olasz jellegének megtartása céljából szeretnénk [a heti] 4-3 olasz-angol órát továbbra is megtartani.”

Bartha György igazgatót 1948. december 23-án felmentették, az új megbízott igazgatót, Pálmai Józsefet a tanári karból nevezték ki. Bartha ellen később fegyelmi is indult, majd elhelyezték Pannonhalmáról.

Valamikor az év folyamán lefestették reakciós tartalma miatt az előcsarnokban lévő Jeges-falképet és eltávolították az osztályterem folyosóján végigfutó fotomontázst. A fotomontázs egyes politikailag kifogásolható részeit a bencések már korábban letakarták, sorsát mégsem kerülhette el. A történelmi képsor barbár levakarása kezdeteként az általános iskola úttörő-vezető tanára, Lukácsy Tibor zsebkésével XII. Pius pápa képét vagdosta össze. A gimnázium igazgatója furcsa kettősséget képviselt az ügyben: a fotomontázs eltávolítását helyeselte, de helytelenítette, hogy az a diákok előtt történt.

A képrombolások persze nem maradtak titokban, később még a BBC magyar nyelvű adásában is foglalkoztak vele. Albo Centonit, aki nem sokkal

a történetek után Olaszországba utazott újabb tanári vizsgát tenni, vádolták meg azzal, hogy mindezt hírül vitte Nyugatra.

Április 24-én, a Győrszentmártonban a kommunista párt nagygyűlésén részt vett Rajk László belügyminiszter. A gimnázium vezetése készült a látogatásra, a diákoknak mozgalmi dalokat kellett megtanulniuk. A nagygyűlésre érkező Rajkot a falu főterére levonult diákok a Nemzetközi brigádok indulójával, a „Madrid határán, állunk a vártán...” kezdetű énekkel köszöntötték. A közvetlenül Húsvét után tartott nagygyűlésen Rajk a falutól egy bárányt kapott ajándékba, majd felkereste Pannonhalmát, megtekintette a gimnáziumot és az egyéb látnivalókat.

Pár hónappal később, már a Rajk per után, az egyik győri újságban cikk jelent meg „Ellenséges támaszpont békefrontunk hátában: a pannonhalmi apátság” címmel. A cikk csak egyike volt a kor egyházellenes kirohanásainak, nem is lenne említésre méltó, ha nem szerepelne benne Rajk látogatása. A Rajk per egyik tanúját idézik: *„Amíg a kíséret a műemlékeket nézegette, Rajk eltűnt. Jó egy óráig nem került elő, az apátság vezetőivel beszélgetett. Alkalmasint volt miről beszélniük.”* Mindenki gondolhatott ezek után, amit akart. Rajkot, amint közismert, kivégezték.

A tanároknak sem volt egyértelműen könnyű a helyzete, mert az oktatási feladatokkal együtt számtalan politikai követelménnyel találták szembe magukat. Ma szinte elképzelhetetlen, hogy időnként az óra végén nyilvánosan, a diákok előtt(!) önkritikát kellett gyakorolniuk, részt kellett venniük a faluban a mozgalmi eseményeken, amiket a kommunista párt szervezett, sőt, agitálniuk kellett a termelőszövetkezetbe történő belépés mellett. Igaz, ez utóbbi szereplésüket kritika is érte, mondván a városban nevelkedett fiatal tanárok lámpalázzal végezték a feladatot.

Az egykori diákok mindenesetre a tanárok többségéről kedvező emlékeket őrzött meg, ami arra utal, hogy a hivatalosan elvárt megnyilvánulásokon túl emberségesek voltak, és tanári feladataikat tisztességesen láthatták el. A tanárok az igazgató, Kalmár János és Szegedy Endre kivételével párton kívüliek voltak. Két tanárról, Kozák Lajosról és a tornatanár László Istvánról különösen kedvező emlékek maradtak fenn. De kedvelték az idős és magányos, mindig melankolikus Szegedy Endrét is (ő a Nemzeti Paraszt Párt tagja volt), aki időnként saját kis versecskéit is felolvasta a diákoknak.

1949-ben 19 diák eredményes érettségi vizsgát tett Pannonhalmán. Közülük 11 olasz nyelvből is tett érettségét, de ezt már nem tudták az olasz állam által is elismertté tenni. Az érettségizők közül mind a nyolc gimnáziumi évet Pannonhalmán végezte a *-gal megjelölt 10 diák.

Nem tudni, milyen megfontolásból, az érettségi tablóra felkerült szinte a teljes tanári kar fényképe is. A névsoruk: Albo Centoni, Kalmár János oszt. főnök, Kozák Lajos, Koronka István Zoltán dr., Kövér Alajos dr., László

István, Luigi Leoncini, Melicher Miklós, Pálmai József igazgató, Purcsi Péter és Szegegy Endre. A tablón a gimnázium neve olaszul is szerepel, sőt, azon egy olasz nyelvű idézet is szerepel Dante Isteni színjátékából, mindez az „olasz-jelleg” jegyében. Az érettségi tablót (és a következő évit is) Kalmár János rajztanár tervezte és rajzolta.

1. Balogh Zoltán	10.Hartner Antal*
2. Barabás Éva	11.Horváth Tamás*
3. Bencze András*	12.Kelemen József*
4. Boda Gábor*	13.Kéri Elemér*
5. Bodócsi András*	14.Kiss Márton
6. Budai Béla	15.Komondi Ferenc
7. Csehi György*	16.Maróti Lajos
8. Faggyas Ottilia	17.Meszéna György*
9. Gábor Imre*	18.Micskó Elemér
19. Nagy Károly	

A tanév lezárásaként idekiváncozik egy történet, amely azért rámutat arra, hogy a tanárok, ha megtehették, emberségesek is voltak.

„Abban az időben, amikor én Pápáról oda kerültem, a Pannonhalmi gimnázium is állami, nem bencés iskola volt. 1949 februárjában az akkor már ugyancsak állami gimnáziumból, Pápáról átiratkoztam Pannonhalmára. Ha már egyforma a két iskola. Közelebb kerültem a szülőhelyemhez ennek révén. Sőt Győrasszonyfáról vonattal be is tudtam járni reggelente. Ez az áthelyezés szüleim anyagi terheltségén is segített. Ám rövid idő múlva megakadályozták, hogy folytassam a középiskolát. Március 15.-én az ünnepségen nem kellett a bejáróknak részt venniük. Így én sem keltem aznap korán. Este azonban a faluból bejáró másik diáktársam azzal az üzenettel keresett meg, hogy ne menjek 16-án iskolába, mert ki vagyok dobva. Az igazgató úr üzeni, hogy méltatlan vagyok arra, hogy gimnáziumba járjak. A járási rendőrparancsnok, aki ugyancsak Asszonyfáról járt Pannonhalmára, azt kérte az igazgatótól, hogy engem távolítson el a gimnáziumból. Indoka szerint én nem köszönök a faluban a „parasztoknak”. Az igazgató úr azonnal teljesítette a parancsot. Ettől kezdve nagyapám gazdaságában voltam pásztorfiú, besegítő.

Nyár kezdetén a rendőrparancsnokot leváltották. Volt osztályfőnököm titkon megüzente, hogy készüljek az év második felének tananyagából, mert júliusban a tanári kar vállalja a levizsgáztatásomat. Így is történt. Szeptemberben már rendes tanulója voltam a pannonhalmi állami gimnázium második osztályának, és 1952-ben Pannonhalmán le is

érettségiztem. Mindörökre hálás tanítványa vagyok egykori osztályfőnökömnek, a becsületes magyar embernek.” (Bálint Árpád)

Az osztályfőnök a magyar-történelem szakos tanár, Kozák Lajos volt.

1949/50

A pannonhalmi gimnáziumnak nagyon sok változást hozó 1949/50-es tanév rossz hírekkel kezdődött. Még a tanév kezdete előtt a gimnázium kérte a VKM engedélyét, hogy a szinte teljesen üres kollégiumba leány gimnazistákat is felvegyenek. A kedvező válaszban bízva fel is vettek 16 diáklányt. Ám a minisztérium nem járult hozzá a kollégium koedukálttá történő átalakításához, így a felvett lányokat a megyei tanács oktatási osztálya más, leány kollégiumi elhelyezéssel rendelkező gimnáziumba irányította át.

1949-ben valamennyi középiskolát (fiú és leány gimnáziumok, polgári iskolák, kereskedelmi középiskolák és középfokú szakiskolák) gimnáziummá szervezték át. Létrejötték az *általános gimnáziumok*, amelyeken belül humán és reál (természettudományos) tagozatok lehettek és a *szakgimnáziumok* (pedagógiai, közgazdasági, ipari, mezőgazdasági, stb.). Ez utóbbiakat azonban egy év kedvezőtlen tapasztalatai után sürgősen technikumokká szervezték-nevezték át. Ahol lehetett, külön fiú és leánygimnáziumokat működtettek. Ha egy helységben korábban csak fiúgimnázium működött, abba viszont lányok is beiratkozhattak, így azok koedukálttá váltak.

A pannonhalmi gimnázium újabb névváltoztatáson esett át, immár Pannonhalmi Állami Általános Gimnázium lett. 1949 őszére a korábbi nyolc osztályos gimnáziumi rendszerből a 8 osztályos általános iskolák 1945 őszén történt beindítása következtében már csak 4 osztály maradt. Ezt a korábbi számozás szerinti V.-VIII. osztályt most átszámozták, általános gimnáziumi I.-IV. osztály lett belőlük.

Ebben a tanévben tették kötelezővé az orosz nyelv tanítását, az általános iskolák felső tagozatától kezdve valamennyi általános iskolában, és a középiskolákban. A nyelvtanítást felmenő rendszerben léptették életbe. Első lépésként a középiskolákban az I. és II. osztályok heti 6 órában tanulták az orosz. Ezek az osztályok később már érettségizhettek is orosz nyelvből, mert az idegen nyelvből történő érettségi vizsga letételéhez azt legalább 2 évig kellett tanulni. A rendelkezést azonban az orosz nyelvtanárok hiánya miatt az általános iskolák nagy részében nem lehetett, vagy csak részben lehetett végre hajtani. Pannonhalmán a rendelkezésnek megfelelően az I. osztályban csak az orosz, a II. osztályban csak az orosz és a latint tanították. A III-IV. osztályban maradt az addig tanult idegen nyelvek (latin,

olasz, francia, német) oktatása, oroszra nem tanítottak. Az angol és német nyelv tanítása, amely a korábbi tanterv szerint csak az I. és II. osztályban lett volna, megszűnt, így a gimnáziumnak ebben az évben nem volt angol nyelvtanára szüksége.

1949. szeptember 5-én, közvetlenül a tanév megkezdése előtt az Elnöki tanács 1949:5. számú törvényerejű rendelete eltörölte a kötelező hitoktatást, egyidejűleg engedélyezve, hogy a hitoktatás választható tantárgyként az általános iskolákban és általános gimnáziumokban (a szakgimnáziumokban nem) megmaradjon, azonban az iskolán kívüli hitoktatást megtiltotta. A rendelet a fakultatív tárgyat tanító hitoktatókat kizárta a tanári karból. A Pannonhalmán hitoktató dr. Kövér Alajos így az iskola életében nem vehetett részt. A még megmaradt hitbuzgalmi egyesületeket (Szív-gárda, Mária kongregációk, stb.) mind betiltották. Azt viszont nem tudták megtiltani, hogy a hitoktatásra járó diákok vallásukat például szentmisére járással, vagy szentségekhez járulással ne gyakorolják, aki azonban ezt feltűnően csinálta, azt a kollégiumban nem kívánatosnak nyilvánították.

A tanári karból dr. Korokna István Zoltán távozott, egy-egy új tanár illetve tanárnő érkezett. Joó Erzsébet magyart, Molnár Imre vegytant tanított. Az addig angolt tanító Szegedy Endrét beiskolázták egy orosz nyelvi tanárképző tanfolyamra, és októbertől már ő tanította az oroszra. Centoni a III. és IV. osztályban olaszra, Leoncini ugyanazokban az osztályokban franciát tanított a karácsonyi szünetig.

Még augusztusban a járási rendőrkapitányság felszólította a két olasz állampolgárságú tanárt, Albo Centonit és Luigi Leoncinit, hogy az egyébként 1950. áprilisig érvényes tartózkodási és munkavállalási engedélyük megújítását kérvényezzék. A gimnáziumi igazgatója a megújítási kérelmüket a minisztériumhoz intézett levelében sürgetőleg támogatta, mert a gimnázium tanrendje szerint az 1950/1951-es tanév végéig a gimnáziumban olasz nyelvet kellett tanítani, az olasz mellett pedig angolt és franciát is tanítanak, tehát nélkülözhetetlenek.

Pár nappal később az igazgató újabb levelet írt a minisztériumhoz, és ebben kitért az ellenük felhozott vádakra is. Általános mentségükre előbb antifasiszta múltukat ismertette: mind ketten az olasz fasizmus elől menekültek Magyarországra. Mentségükre emellett felhozta idegen mivoltukat, és azt, hogy nem tudnak magyarul, ezért nem értik a körülöttük történtek politikai jelentőségét. Érdeemes ezek közül a levélből idézni:

„A közelmúltban egy Végh nevű kulákot több évi börtönbüntetésre ítélték. A helybeli tárgyalás után a kivonuló kuláktársasággal találkozott Luigi Leoncini, aki – később kiderült – nem tudván, miről van szó, odalépett hozzájuk, és üdvözölte őket. A Végh család egyik fiútagja még az államosítás előtt a pannonhalmi bencés gimnáziumban érettségizett, és Leoncini egyik

legszorgalmasabb növendéke volt. Hogy kulákot üdvözölt, egyáltalában szóba állt vele, ez társadalmi elszigeteltségével magyarázható.”

Az igazgató kitér a fotomontázs eltávolítása körüli vádakra is. Leírja elitélőleg Lukácsy Tibor barbár magatartását, majd az olasz tanárok megdöbbenését a történetek felett. És védelmükre felhossa: „... a tájékozatlan szemlélő mindebben önkéntelenül is olaszellenes ténykedést láthatott – tekintettel arra, hogy a demokráciánk szempontjából kifogásolható részletek már régen, a felszabadulás után nem sokára, el lettek tüntetve róla. Amikor azonban megmagyaráztuk nekik, hogy a fotomontázs újabban megsemmisített részeit miért szedték le a falról, napirendre tértek felette, megértették, hogy ennek olaszellenes éle nincs ... Hogy a nyugati körök hogyan tudták meg az ügyet, az többféle úton-módon lehetséges volt számukra az olasz lektorok nélkül is.” Csak sajnálni lehet, az igazgató nem fejtette ki részletesebben az eltávolítás „miért”-jét. De megvédte az igazgató a következő vádpontban is őket: „Vádolják őket azzal, hogy a bencésekkel beszélnek. Ez az előbbieik alapján érthető, egyébként azonban az utóbbi időben észrevehetően távol tartják magukat a bencésektől.” Nota bene: az olasz lektorok már megtanultak magyarul, a bencések közül pedig többen tudtak olaszul.

Az igazgató azonban óvatos volt. A levelet aláírta mindkét „vádlattal”, és védőbeszéde után odaírta: „Amennyiben a nyomozás során az derülne ki, hogy számunkra adott szóbeli tájékoztatásuk nem felel meg a valóságnak, a velük kapcsolatos közbelépésünk természetesen tárgyaltan. Demokráciánk ellenségeit nem támogathatjuk, sőt, azonnali eltávolításukat kérjük.”

Még egy érdekes levelet írt Pálmay igazgató ezekben a napokban. Sajnos, a fennmaradt levélmásolaton nincs címzett, csak annyi derül ki, hogy egy másik gimnázium igazgatójának szól, és Köllő Márton gimnazista áthelyezését kéri Pannonhalmára: „Teljesen árva, székely származású, apja háborúban halt meg, anyja a kolozsvári kórházban tüdővészben. Nevelőapja önként vállalta magához, azonban 1949 tavaszán meghalt, s most nevelőanyja a legnehezebb anyagi körülmények között él. A tanuló évek óta a pannonhalmi tanuló otthonban élt és az idei tanévre is sikerült kollégiumi felvételt kapnia. Minthogy a gimnázium I. osztályába is felvételt nyert, így itt megélhetéséről is gondoskodás történik.” Köllő Márton gyergyócsomafalvai születésű diákról volt szó, aki 1945 telén a menekült hullámmal került kisgyerekként Pannonhalmára, és 1945 őszétől ott tanult. A levél eredménnyel járt, Köllő Márton jó eredménnyel végezte el abban az évben Pannonhalmán a gimnázium első osztályát.

1949. szeptember 26-án felmentették az addigi megbízott gimnáziumi igazgatót, Pálmai Józsefet, aki a kollégium igazgatója lett és tanárként továbbra is a gimnáziumban maradt. Az új igazgató, Dr. Harkó Gyula

Budapestről érkezett. Harkó már 1948-ban is jelentkezett, akkor még tanárnak Pannonhalmára, ám akkor nem volt szükség szakképzettségére.

A kollégiumban mindössze 12 diák maradt az előző tanévből, a kihasználatlanságon „hivatali úton” segítettek. Celldömölkéről az ottani Felsőbüki Nagy Pál népi kollégiumból 20, Sopronból pedig a Berzsényi kollégiumba felvett 23 gimnazistát, többnyire első osztályosokat, egyszerűen „átirányítottak”, vagyis áthelyeztek Pannonhalmára.

Csak feltételezzük, hogy máshonnan is történt „átirányítás”, mert a Celldömölkéről és Sopronból érkezettek felül még 42 diák, összesen 87 diák volt a két első osztályban, ennyi pedig a környék településeiről nem érkezhettek. A két I. osztály létszáma ötszöröse volt az előző évinek, amiben döntő szerepe volt az abban az évben először végzett általános iskolai VIII. osztály munkás-paraszt származású tanulóinak erőltetett középiskolai továbbtanulásának. Mivel a beiskolázandó gimnáziumi első osztályos tanulók létszámát három évre előre, emelkedően meghatározták, volt, ahol még elégséges általános iskolai végzettséggel is felvettek tanulókat! A két első osztályban egyébként 13 bejáró volt csupán. A többi osztályba is érkezett pár tanuló, így a IV. osztályba öt kollégiumi elhelyezést is kapó diák. Az I. és II. osztályba új diákok érkezését az orosz nyelv tanításának bevezetése is megkönnyítette, amivel egyidejűleg eltörölték a választható idegen nyelvek tanulási kötelezettségét. Mindezeknek köszönhetően a gimnázium tanulói létszáma az előző évinek több mint kétszeresére, összesen 140 főre nőtt.

Az átirányításokkal ugrásszerűen megemelkedett a kollégium létszáma is. Nem lehet tudni, hogy ezért, vagy központi utasításnak engedelmeskedve a korábbi diákok közül pár „osztályidegent” eltávolítottak, azzal az indoklással, hogy „*ne foglalja el a helyet a munkás-paraszt gyermekek elől.*” Így járt például *Dobos Vilmos* III. osztályos gimnazistát, akinek édesapja kis drogéria-fotó üzletét nem sokkal korábban államosították. Az eltávolítások indoklásának megfogalmazóját nem zavarta, hogy a kollégium még félig sem telt meg.

A népi kollégiumból érkezett diákokkal sok minden jelentősen megváltozott Pannonhalmán, de nem előnyösen.

A tanári kar a diákokat tekintve nem csak a kétszeresre nőtt létszám miatt került nehezebb helyzetbe, mint az előző évben. A korábbi diákok közül már 40 se volt, az újak meg különböző helyekről érkezve nagyon egyes társaságot alkottak. Az első osztályosok zöme falusi általános iskolákból érkezett, amelyek többségében a felső tagozatban még nem szaktanárok oktattak, a tanulmányi követelmények pedig nem voltak olyan szigorúak, mint Pannonhalmán. A népi kollégiumban már egy-két évet eltöltöttek másféle környezethez, fegyelemhez és más politikai hangulathoz voltak szokva. Általában minden újonnan érkezett nehezen szokott hozzá a világtól elszigetelten fekvő pannonhalmi kollégium életéhez. Nem a

napirend szigorúságát viselték nehezen, mert az ugyanúgy a semmivel volt egyenlő, mint az előző évben. Egyszerűen unatkoztak, még tanulás helyett is. Amint már szó esett arról, nevelőtanárok nem voltak, és nem volt a szabadidő kitöltésére semmiféle szellemi program, még kirándulások sem. A Diákszövetség által szervezett „társadalmi-kulturális programok”, köznyelven kommunista ünnepek sem vonzották őket. A még élő pár egykori diák emlékei szerint a tanulási és magatartási gondok naponta okoztak fejfájást a tanároknak. Napirenden voltak a kisebb-nagyobb botrányok, egymás után tűntek el például a hálókból a sárga ripszelyem ágytakarók, hogy csak egy kisebb ügyet említsünk. „Lopni nem szégyen” - mondta erre az egyik népi kollégiumból érkezett diák.

Az érkezett diákok az oktatás színvonalát és a követelményeket nagyon erősnek találták, sok önérzeti sérelmet szereztek az érdemjegyeik romlása miatt. Talán ezt igazolja a következő eset is, amelyről Mészáros István is beszámol.

1949. október 21-én a Szabad Földben egy újságcikk jelent meg Meddig garázdálkodnak Kővér Alajos és társai a pannonhalmi gimnáziumban? címmel. Az ügyel kapcsolatban írt igazgatói jelentés cáfolta az újság állításait, amely szerint a gimnáziumban hátrányosan megkülönböztetik a parasztszármazású gyerekeket. A vizsgálat fényt derített, hogy az újságíró pár diákkal beszélt, és azok elmondásaiból írt ellenséges hangvételű cikket. Feltehetően az ügy mögött az állhatott, hogy vélt, netán valósnak érzett sérelmeikről beszéltek az újságírónak. A nyilatkozó diákok magatartásból félévkor „megbuktak”, a három IV. osztályos diák (mindhárom az év elején érkezett) és III. osztályos társuk a második félévre el is távozott.

Leoncini a Sztálin születésnapjára meghirdetett egyhónapos sztálini munkaverseny idején, november végén még előadást tartott a szovjet festészetről. Az olasz tanárokkal a valódi gond az volt, hogy őket gyanúsították (elsősorban Leoncinit), hogy közvetítő szerepet játszanak a bencések és a Rómában lévő Békés Gellért közötti titkos levelezésben.

A tanév tanterve csak átmenetinek volt tekinthető, mert az általános gimnáziumok egységes tanterve nem készült el, csak az irányelvei lettek közzétéve. Ennek megfelelően a gimnáziumban már két I. osztályt, egy humán tagozatút (I.a osztály) és egy reáltagozatút (I.b osztály) indítottak. A hivatalos heti óratervet nem találtuk meg, különböző adatokból azt tájékoztató értékkel az alábbi táblázatban megkíséreltük összeállítani. A III. és IV. osztályban a *-gal jelölt idegen nyelvek közül választva kettőt kellett tanulni.

A Pannonhalmi Állami Általános Gimnázium heti óraterve 1949/50						
Tantárgyak / osztályok	I.a	I.b	II.	III.	IV.	Össz.
Magyar nyelv	7	5	4	3	3	22
Történelem	3	3	4	2	3	15
Mennyiségtan	4	5	3	3	3	18
Orosz nyelv	6	6	6			18
Latin nyelv			3	3	3	9
Német nyelv*				4*	3*	7*
Francia nyelv*				3*	3*	6*
Olasz nyelv*				4*	3*	7*
Föld- és néprajz				2		2
Természetrajz	2	2				4
Vegytan	2	3	2			7
Természettan (fizika)				3	3	6
Bölcsészet					2	2
Művészettörténet				1	1	2
Testnevelés	2	2	2	2	2	10
Gazd. és társ. ismeretek			2			2
Egészségtan					1	1
Mindennapi kérd. Oszt. f.	1	1	1	1	1	5
<i>Hit- és erkölcsstan fakultatív</i>	2	2	2	2	2	
Összesen:	27	27	27	27	28	144

A tanári kar 1950. január 2-i névjegyzékében azonban sem Albo Centoni, sem Luigi Leoncini neve nem szerepel már, addigra kiutasították őket Magyarországról. Az olasz nyelv tanítását Czékus Á. Béla magyar-olasz szakos tanár vette át. Dr. Harkó Gyula igazgatót január elején felmentették, január 19-én Makkos Jenő érkezett a helyére. A II. félévben a következők alkották a tanári kart: Czékus Á. Béla, Joó Erzsébet, Kalmár János, Kozák Lajos, László István, Melicher Miklós, Makkos Jenő igazgató, Molnár Imre, Palmái József, Purcsi Péter és Szegedy Endre. A 11 fős tanári karból 8 tanított az előző évben is Pannonhalmán.

Az előző tanévben megkezdett teljes tankönyv-felülvizsgálat nem fejeződött be, így egyes tantárgyakból továbbra is a koalíciós idők

„ellenségesnek” minősített tankönyveit kellett használni, egyes részek elhagyásával. Az új tankönyvek évközben is folyamatosan érkeztek, nem kis zavart okozva ezzel a tanításban és tanulásban egyaránt. 1950 elején kommunista párthatározat sürgette a tankönyvek ügyét: *„Olyan ütemben, amennyire csak gyakorlatilag megvalósítható – a tankönyvek, tanterv és tananyag sugározza a marxizmus-leninizmus ideológiáját, mely nem a szakismeretek és szaktudományok elhanyagolását, hanem elmélyültebb, korszerűbb, az összefüggéseket feltáró, tehát tudományosabb oktatását jelenti.”*

1950. kora tavaszán került sor a gimnázium ifjúsági könyvtárának átvizsgálására. A feladatot „Az iskolai ifjúsági könyvtárak átrendezése és selejtezése” minisztériumi utasítás határozta meg. Idézünk belőle: *„az iskolai ifjúsági könyvtárakban nagy számban található olyan művek, amelyek az előző feudálkapitalista rendszer nevelési céljának szolgálatára készültek: érzélgős vagy öntelt nacionalizmusra, „vallás-erkölcsi” nevelés ürügyén a valóságtól elforduló, azt meghamisító, ún. „idealista” szemléletre, az előző rendszert politikailag alátámasztó klerikalizmusra vagy polgári gondolkodásra nevelnek.”* Az utasításhoz mellékletben csatolták a selejtezendő több száz könyv címét, köztük valamennyi vallásos témájút, de köztük voltak Benedek Elek mesekönyvei épp úgy, mint May Károly, Donászy Ferenc és Sienkiewicz művei. A selejtezett könyvek a Papírfeldolgozó Vállalat zúzdájába kerültek.

A megnőtt létszám (a 140 diákból 105 volt a tagja) miatt újjáalakult a Diákszövetség, a korábbi vezetőket felváltották az abban az évben érkező, „megbízhatóbb” háttérrel rendelkező új diákok. A titkár *Fókás Elemér*, a tanulmányi felelős *Kiss Albert*, a kultúrfelelős *Lengyel Lajos* harmadikos gimnazisták lett, az agitációs felelős pedig az elsős *Lázár Ferenc*. Újabb és újabb „szocialista munkaversenyeket” szerveztek tanulmányi téren és társadalmi munkában egyaránt. Október 4-én például az egész diákság „kommunista makkszedésre” kivonult a közeli erdőbe. A Diákszövetség szervezte az MHK mozgalom rendezvényeit. A Munkára-Harcra Kész mozgalom a magyar sportélet szovjet mintára történő átalakítása során született 1949-ben, a tömegsport népszerűsítésére. Megindult a népi tánc oktatása, a kiválasztott diákokat beiratták tanfolyamra, majd megalakították a gimnázium népi táncsoportját. A táncsoport a korszak divatos közlekedési eszközével, teherautóval járt előadásokat tartani a környező falvakba. Ugyancsak teherautó szállította a diákokat Győrbe színházi előadásra és a falusi ünnepeken való fellépésekre is. Ünnepe pedig volt bőven: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ünnepe november 7-én és Sztálin 70. születésnapja december 21-én. Ez utóbbi megünneplésében „a dekorációk előkészítésében a járás legjobban előkészítői iskoláit 20%-kal felülmúlták.”(!) De volt Köztársaság napja február 2, a Vörös Hadsereg

napja február 23, Magyar-Szovjet Barátság ünnepe március 4, Nemzetközi Nőnap március 8, a Tanácsköztársaság kikiáltásának napja, március 21, a felszabadulás ünnepe április 4, a Munka ünnepe május 1, a Győzelem napja május 9. Igaz, közben március 15-ét is megünnepelték.

Az év végén mindössze 8 diák érettségizett Pannonhalmán, olaszból közülük is csak kettő, *Kotzián Tamás* és *Zappe Tibor*. Ők egyébként mind a 8 évet Pannonhalmán végezték. *Micskó Tibor* is 8 évig volt bencés diák, de ő az első három osztályt még a pápai bencés gimnáziumban végezte, azután jött át Pannonhalmára. Az államosítás előtt is pannonhalmi diákok voltak további négyen. A teljes névsor: *Alapfy Attila, Kiss Lajos, Kotzián Tamás, Makk László, Micskó Tivadar, Molnár Sándor, Péntes Zsigmond és Zappe Tibor*. Az érettségi tablón a 8 diák mellett ugyanannyi, 8 tanár arcképe látható.

Az érettségi vizsgabizottság az érettségi kapcsán a következőt tartotta a legfontosabbnak: „... *ezt az ifjúságot a népi demokrácia, a szocializmus építésére, a munkásosztály, a parasztság, a dolgozó nép szeretetére, Rákosi, Sztálin és a Szovjetunió iránti szeretetre és megbecsülésre nevelték.*” A tanulmányi eredmények már kevésbé voltak fontosak.

Az 1950. szeptember 2-ra meghirdetett következő ünnepélyes tanévkezdés azonban elmaradt. Az államosított gimnázium 2 éve csak egy tragikomikus epizódként maradt fenn a pannonhalmi gimnázium és diákotthon történetében.

Az új bencés gimnázium

1950-1964

Négy év. 48 hónap. 208 hét. 1461 nap. És így tovább kiszámíthatnánk az órákat, perceket és másodperceket is. Sok ez az idő, vagy kevés? Minden valószínűség szerint életünk legfontosabb négy éve! Itt ebben a gimnáziumi négy évben dől el további életsorsunk. Hogy hogyan tanultál meg tanulni, dolgozni? Milyen kultur-kincseket, tudást gyűjtöttél magadba? Hogyan műveltél ki észbeli tehetségeidet? Milyen jellemet kovácsoltál magadnak? És milyen kapcsolatot építettél ki Istenedhez?

Súlyos kérdések ezek, és súlyos percek, amelyek ezeket görgetik. Régebben a bejárat mellett volt egy villanyóra, amelyet a csengetések és az osztályokban létható villanyórak szabályozására használtak; s annak ez volt a felirata: „Pereunt, sed imputantur” – Múlnak a percek, de beszámíttatnak. Számont kell adnunk minden egyesről, - szörnyű súlyos teher és feladat ez!

Söveges Dávid: Idő és iskola

„Az általános gimnázium feladata, hogy az általános iskolában megszerzett ismereteket elmélyítse és tovább fejlessze; a tananyagban, az oktató- és nevelőmunkában érvényesítse a marxista-leninista világnézetet, harcoljon a reakciós, idealista szemlélet ellen, megismertesse a társadalom szerkezetének és fejlődésének törvényeit, különös gondot fordítson a természettudományos ismeretek tanítására és gyakorlati alkalmazására, az oktatást szervesen összekapcsolja a munkára való neveléssel, ismertesse a magyar és az egyetemes kultúra és történelem haladó és demokratikus hagyományait, küzdjön a polgári nacionalizmus és a kozmopolitizmus ellen, a tanulókat a középiskolai ismeretek alapján betölthető munkakörök ellátására alkalmassá tegye és egyetemi, főiskolai tanulmányokra előkészítse.”

Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége
párthatározata 1950. március 29.

Az újrakezdés évei 1950-1953

1950. június 8-án tárgyalások kezdődtek a magyar katolikus püspöki kar és a magyar állam képviselői között valamennyi vitás kérdés rendezésére. A tárgyalásokkal párhuzamosan az állami szervek állambiztonsági és közbiztonsági érdekekre hivatkozva megkezdték a szerzetesrendek székházainak kiürítését, az ott élő szerzetesek kényszerlakhelyekre szállítását. A deportálások a bencéseket se kerülték el. Elsőként 1950. június 18-án éjjel a soproni rendházból vitték el a szerzeteseket Szolnokra, majd a kőszegi rendház következett (ott már készültek erre), ahonnan Legányi Norbert házfőnököt, a későbbi főapátot hurcolták el rendtársaival együtt, szintén Szolnokra. Az elhurcolt bencések többsége idős és beteg volt, hiszen 1948 után a fiatalabbak a rendházakból kiköltöztek azokra a plébániákra, ahol munkát kaptak (esetenként csak kántorként, vagy sekrestyésként). Pannonhalmát (és a győri rendházat) azonban nem érte el a deportálási hullám. 1950. augusztus 30-án a magyar püspöki kar nevében Grósz József kalocsai érsek a brutalitásig fajult külső kényszerítő körülmények hatására aláírta a magyar állam és a magyar katolikus püspöki kar között létrejött, úgynevezett állam-egyház közötti megállapodást. Ennek egyik következmény volt, hogy a gyűjtőhelyekről a deportált szerzeteseket elengedték.

A megkötött egyezmény 6 fiú és 2 lány egyházi gimnázium működését, azok működtetésére pedig meghatározott létszámmal 3 férfi szerzetesrend (a bencés, a ferences és a piarista), illetve a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek apácarend megmaradását engedélyezte. Kevésbé ismert az, amit az újabb kutatások is igazoltak, hogy a tárgyalások során a katolikus egyház nem kérte vissza államosított iskoláit és nem akart iskolákat üzemeltetni. Ezzel a javaslattal maga Rákosi Mátyás állt elő a tárgyalásokon, és ez ellen kezdetben legélénkebben a szerzetesrendek tiltakoztak. A kommunista hatalom azonban ragaszkodott pár „kirakati tárgynak” tekintett egyházi iskola megmaradásához, több okból is. Egyrészt a többi felekezetnek is volt már pár ilyen iskolája, ezért ez hozzátartozott a „teljes vallásszabadság” látszatához. Másrészt valószínűleg arra is számítottak, hogy az egyházi iskolák fenntartásába a szerzetesrendek belebuknak, ami az egyház gyengülésének látszatát kelti a társadalom előtt.

A bencések a pannonhalmi és a győri gimnáziumukat az ahhoz tartozó diákotthonokkal kapták vissza. Pannonhalmán a diákotthon létszámát nem korlátozták, Győrben legfeljebb a gimnazisták fele lehetett kollégista is. A két gimnázium és diákotthon működtetésére az állam összesen 39 bencés tanárt engedélyezett. Rendi létszámként ehhez járult még egy 18 fős központi létszám, 8 fős tanári kar a meghagyott Pannonhalmi Hittudományi Főiskolán, 1 fő középiskolai előadó és 14 fős növendék keret, összesen 80

fő. 1950 őszén azonban a kisebb pannonhalmi osztály számok és tanulói létszám miatt csak 75 fő volt az engedélyezett létszám, és az csak 1953 őszére érte el a 80 főt. Az állam-egyház megállapodás aláírásakor a bencés rend létszáma 248 felszentelt pap szerzetesből és 64 különböző fokozatú rendi növendékből állt. Az engedélyezett létszám felettieket 3 hónapon belül el kellett bocsátani. Erről mindössze annyit jegyünk meg, a bencés rendet vezető Sárközy Pál főapát nem volt irigylésre méltó helyzetben. Részben örülnie kellett, hogy a rendet nem oszlatták fel. Ő maga is egyike volt azoknak a rendi vezetőknek, akik 1948 nyarán Mindszenty József hercegprímást megkerülve egyezkedni próbált az egyházi iskolák részleges megmaradásáról a kommunista vezetőkkel. Végül ez saját szerzetesrendjét tekintve, ha nem is az általa elképzelt időben, módon, formában, mennyiségben, de sikerült. De milyen áron!

Az egyházi gimnáziumok működésének részletes szabályairól és feltételeiről szóló megállapodást a kormány nevében a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára, Jóború Magda, a püspöki kar nevében a megbízott Sík Sándor írta alá szeptember 4-én. A pannonhalmi gimnáziumot a Győr megyei Tanács Oktatási Osztálya szeptember 12-14 között adta át a bencés rendnek.

A katolikus egyház a gimnáziumok újraindításához egyszeri államsegélyt kapott (32 ezer Ft dologi és 470 ezer Ft személyi kiadásokra). Az állam a gimnáziumokban tanító szerzetes tanároknak fizetést is adott, amely az állami alkalmazásban álló tanárok átlagfizetésének alig több mint fele volt. Ez volt viszont a jogalap arra, hogy a tanárok, mint „az állam terhére jövedelemben részesülő” személyek az ősz folyamán esküt tegyenek a Népköztársaságra és annak alkotmányára. Az igazgató Győrben, a tanárok az igazgató előtt tették le a hivatalos esküt. Az egyházi gimnáziumok jogosultak voltak tandíjat, beíratási díjat szedni és természetesen kérhettek díjat a diákok otthonban való elhelyezésért is.

Az állam-egyházi megállapodás az egyházi gimnáziumokban évfolyamonként 2, összesen 8 osztály indítását engedélyezte, osztályonként legfeljebb 40 fős létszámmal.

Az állam-egyház megállapodást követő rendelkezések részletesen szabályozták az egyházi iskolák tanulói és tanári létszáma mellett a nevelőotthonok tanári és kiegészítő alkalmazotti létszámát is. Lehetett diákok otthoni igazgató és gondnok, a nevelőtanárok száma pedig az ott élő diákok számától függött: 125 főig 2, 175 főig 3, 175 fő fölött 4 tanár. Pannonhalmán a diákok otthon alkalmazhatott 1 szakácsnőt, 1 segédszakácsnőt, 5 konyhalányt, 3 takarítót, 2 iskolasegédet (irodasegédet és pedellust) és 2 fűtőt. A megállapodás előírta, hogy „az iskolák és kollégiumok segédszemélyzete polgári személyekből álljon”. A bencések ezt feltehetően úgy értelmezték, hogy a feloszlott női szerzetesrendek tagjai polgári

személyek, mert a konyhai és egyéb női feladatokra elsősorban volt apácákat alkalmaztak. De az elkövetkezendő években egy-egy bencés is feltűnik közöttük, Rozmán Tivadar 1952-54 között pedellus volt, ezután csatlakozott csak testnevelő tanárként a tanári karhoz.

Pannonhalmán az igazgatóval együtt 17 tagú tanári kar alakuló értekezletére szeptember 15-én került sor. Ez kettővel volt több, mint a normatíva szerint engedélyezett létszám: a 6 osztály utáni 2-2, vagyis 12 tanár, a diákotthon 125 feletti létszáma utáni 3 nevelőtanár, összesen 15 fő. A diákotthonban lévők számának növekedésével már a következő évben a nevelőtanárok száma 4 fő lehetett. Az elkövetkezendő két évben az osztályok száma nyolcra, ezzel együtt a tanári kar engedélyezett létszáma 16 főre nőtt. 1953 őszétől az összlétszám elérte 20 főt, az engedélyezett rendi létszámban a pannonhalmi gimnázium és diákotthon működtetése jogán ennyi bencés szerepelhetett.

Az állam engedélyezte, hogy ha a rend egyes tantárgyakra nem tud rendi keretből tanárt állítani, akkor a rendi keret terhére más meghagyott szerzetesrendből vagy más, katolikus vallású személyeket alkalmazzon. Az állam azt is engedélyezte, hogy világi tanárokat alkalmazzon a rend, azokat azonban, ha nem a rendi keret terhére jelentették be, a bencéseknek kellett fizetni. Az állam azt is tudomásul vette, hogy a más jogcímen rendi kereten belül élő bencések (pl. főiskolai tanárok) óraadó tanárként működjenek a gimnáziumban. Ez később nagy könnyebbséget jelentett első sorban a tanárok és prefektusok heti tanóraszámának csökkentésében.

A gimnázium igazgatójának Sárközy Pál főapát a szolnoki kényszerlakhelyéről elengedett Legányi Norbertet nevezte ki, akit bencés rendtársaival együtt, hasonlóan minden deportált szerzeteshez, az állam-egyház megállapodás után a gyűjtőhelyekről elengedtek. A tanári kar összetételét előzetes jóváhagyásra szeptember 10-ig kellett a VKM-hez benyújtani.

A tanárok kiválasztásánál az elsődleges szempont az azonnali munkába állítás lehetett. Kilenc tanár helyből adódott, az akkor megszűntetett pannonhalmi Tanárképző Főiskola (aminek teológiai karából a már említett Hittudományi Főiskola ekkor létesült) tanárai voltak: Esztergályos Tibor, Gál Geláz, Hajdú Lukács, Karsai Géza, Kelemen Szulpic, Pulay Csaba, Sámson Edgár, Vanyó Tihamér és Vida Szabolcs. A névsorból látni, elsősorban a nagy óraszámot jelentő humán tárgyakat (magyar, latin, történelem) tanító tanárok hiányoztak még. A korábban Pannonhalmán tanító Söveges Dávid munkaköre Tiszaújfalun a bencés nővéreknél a felosztatás miatt éppen akkor szűnt meg. Orbán Dezső és Sulyok Efrém káplán volt Esztergomban, illetve a közeli Kismegyeren, az ő behívásuk és munkakörük betöltése nem jelentett gondot. Bajtay Oros Pápán volt hitoktató, az akkor már állami gimnáziumban. Orosz nyelvtanárként Villányi

Anaklét került a tanári karba, aki a hadifogságban tanult meg oroszul, és akinek Zalaapátiban a felosztatás miatt szintén akkor szűnt meg a gazdasági vezetői munkaköre, amellelt káplánkodott Zalaváron. Így is szükség volt még egy orosz tanárra, aki - kéznél lévő oroszul tudó bencés hiányában - a jezsuita Németh József lett. A tornatanár Szántó János verbita szerzetes óraadó tanár volt. Németh József, köznyelven Jozsó atya, Villányi Anaklét mellettt a második orosz tanár volt, de az első tanévben franciát is tanított a IV. osztályban. Szántó József egyébként a Pannonhalmán tanuló korábbi verbita növendékek lelki vezetését is végezte, persze, nem hivatalosan. Az utóbbi két tanár világi alkalmazottként volt a tanári karban, és nem terhelték a rendi keretet.

A tanárok közül 6 prefektusi feladatokat is ellátott, három osztálynak ugyanaz a tanár volt az osztályfőnöke és prefektusa (II.b Vida Szabolcs, I.a Villányi Anaklét, I.b Pulay Csaba). Az igazgató és a tanárok kinevezési joga a rend vezetőjét illette, azonban senkit nem nevezhetett ki, akinek a kinevezéséhez előzetesen az állami szervek nem járultak hozzá. A tanári kar kinevezését minden évben meg kellett újítani. Ez a gyakorlatban úgy történt, hogy a Főapátnak a tervezett tanári kar névjegyzékét minden júniusban be kellett mutatnia a felügyeletet gyakorló minisztériumnak, és csak annak egyetértése ismeretében nevezhette ki minden tanévkezdésre az új tanári kart. Ha valamelyik tanárral a minisztérium nem értett egyet, az a Főapát nem nevezhette ki.

A tanévnyitó Veni Sancte 1950. szeptember 17-én volt.

Az, hogy pár évvel korábban a pannonhalmi gimnázium és diákotthon épületét 200 főre méretezve építették fel, a megállapodás megkötésekor szóba se került. Az osztálytermek egy részét egyébként már korábban 50 fős osztályok befogadására is alkalmassá tették. Pannonhalmán ebben a tanévben a korábbi állami gimnázium adottságai következtében csak 6 osztály indult. Az I.a osztály humán, az I.b osztály reál, a II.a és II.b osztály egyaránt humán tagozatú osztály volt, III. és IV. osztályból pedig csak egy-egy volt. A tanulói létszám induláskor 185 fő volt, ami a tanév végére 182-re csökkent. Az egyszerű számadatok mögött azonban összetett események és komoly megfontolások húzódnak.

Első ránézésre nem tűnik különösebb teljesítmények ennyi diáknak az összegyűjtése. Az állam-egyház megállapodás alapján minden diákot át kellett venni az állami gimnáziumból és kollégiumból, aki maradni akart. Azonban szinte senki sem akart maradni, a helybeli és a környékről bejáró diákokon kívül. Az állami gimnázium négy átvett osztályából (az I.a, I.b, II. és III osztályok, összesen 126 diák) mindössze 31 diák, közöttük 16 bejáró fiú és 12 bejáró diáklány maradt. Sok közülük még az államosítás előtt is gimnazistaként, vagy felső tagozatos általános iskolásként pannonhalmi diák volt. A diákotthonban (hivatalosan újra ez lett a neve kollégium helyett)

mindössze 3, most már IV. osztályos diák maradt, akik szintén már az államosítás előtt is Pannonhalmára jártak. Az eltávozott kollégistáknak a soproni Berzsényi kollégiumba biztosítottak helyet, legtöbbször oda ment. A tanárok is mind elmentek, közülük Pálmai Józsefről tudjuk, hogy a budai József Attila (volt ciszter) gimnáziumban tanított később.

Nem volt kis feladat ennyi diákot hirtelen rávenni arra, hogy Pannonhalmára jöjjenek tanulni. Abban az évben augusztus 30. volt a gimnáziumokban a beiratkozási határidő, aznap, amikor megszületett az állam-egyház közötti megállapodás. Aki gimnáziumba akart járni, az már beiratkozott más gimnáziumokba, az átiratkozás ügyintézési feladatokkal és magyarázkodással járt. De ennél elgondolkoztatóbb volt az a körülmény, hogy az adott politikai környezetben kiszámíthatatlan volt, milyen jövő vár a visszaadott egyházi gimnáziumokra. Voltak olyan vélemények, hogy a kommunista hatalom arra számít, hogy a szerzetesi iskolákat működtetési gondok miatt a katolikus egyház ugyan úgy vissza fogja adni az államnak, ahogy azt más felekezetek a megtartott iskoláikkal már megkezdték: végül 1952-ig az engedélyezett 8 közül 6 intézményt vissza is adtak. Azzal is tisztában volt mindenki, hogy egy olyan megállapodás, amelynek egyik aláírója a kommunista diktatúra, nem sokat ér, azt a kormány bármikor bármilyen ürüggyel felmondhatja. Igaz ugyan, hogy a megállapodás a továbbtanulás lehetősége tekintetében azonos elbírálást ígért az állami és egyházi iskolákban végzetteknek, és a gyermekeiket egyházi iskolába beírató szülőkkel szemben is megtiltotta a hátrányos megkülönböztetést, de ennek betartását senki nem hitte el.

A különböző gimnáziumi osztályokba több olyan diák jött vissza a régiek közül, akik az államosításkor hagyták el Pannonhalmát. Ők vagy más gimnáziumban jártak egy vagy két évet, vagy most magántanulóként pótolták azt, amit kihagytak. Beiratkozott 13 olyan korábbi diák is, akik most lettek életkor szerint I. gimnazisták és korábban felső tagozatos általános iskolásként jártak Pannonhalmára, közülük néhány a diákotthon lakója is volt. A 185 diák közül összesen 38 (köztük az állami gimnáziumból visszajöttek is) volt a tanév indulásakor, aki már az államosítás előtti időkben is tanult Pannonhalmán.

Ha ehhez hozzátesszük azt a 24 bejáró diákot, akik a környékről, mint „helyi” gimnáziumba jelentkeztek (közülük többen még az állami gimnáziumba jelentkeztek be) az akkor indított két I. osztályba, még mindig hiányzik vagy 110 diák a létszámból. Hatalmas feladat volt tehát a gimnázium és diákotthon kellő létszámú feltöltése.

Tudjuk azt is az akkori diákok visszaemlékezéseiből, hogy az induló létszám csak valamikor október táján lett végleges, addig újabb és újabb tanulók érkeztek. Az érkező diákok közül 51 előbb még magántanulóként 1951. szeptember-októberben levizsgázott az előző tanévből, és csak ezek

után csatlakozott a nyilvános tanulókhöz. Igaz, ha idejük engedte, az órákat már addig is látogathatták.

A gimnázium újraindulásakor ugyanis Pannonhalmán volt egy azóta sem ismétlődő különlegesség: az 1950/51 tanévben a nyilvános osztályok tanulói mellett 96 magántanuló is vizsgázott (I.a: 59, II.a: 23, III.: 13, IV.: 1) a gimnáziumban! A szám mögött valójában csak 86 diák volt, mert közülük 10 két osztályt végzett egy év alatt. Egy magántanuló érettségi vizsgát is tett, 51 pedig a sikeres osztályvizsga letétele után még abban az évben rendes tanuló lett valamelyik osztályban. További 9 magántanuló az 1951/52-es tanévben folytatta gimnazistaként, de már nem magántanulóként. Két magántanulót, Galambos Lászlót és Gulyás Oldal Lászlót év végén behívtak katonának, egy pedig a kitelepítés áldozataként a Hortobágyra került.

A magántanulók között volt két lány és 5 korábbi pannonhalmi diák is. A fennmaradó 79 diák többségének (ha nem mindenkinek) azonban „egyházi háttere” volt.

Az állam-egyház közti megállapodás a megmaradó szerzetesrendek létszámát szigorúan korlátozta, beleértve a felvehető szerzetes növendékek számát is. A bencés rendnek a felosztatáskor 55 növendéke volt, ezekből 14 maradhatott, a többit el kellett bocsátani. A növendékek közül 14 novícius és novícius-jelölt még nem fejezte be gimnáziumi tanulmányait, ezekkel levetették a reverendát, átköltöztették a diákotthonba és beírták a gimnáziumba. Tanulmányi, diákotthoni költségeiket a bencés rend állta. Természetesen, hivatalosan már nem voltak a rend tagjai.

A bencés rend és a cisztercita rend közötti hagyományosan jó kapcsolatnak köszönhető, hogy a felosztatott ciszter rend zirci apátja, Endrédi Vendel 20 ciszter oblátust (növendéket) küldött Zircről Pannonhalmára befejezni gimnáziumi tanulmányaikat. Bizonyára Legányi Norbert volt kőszegi bencés házfőnöknek is szerepe volt abban, hogy a szintén felosztatott Isteni Ige Társasága Misszionáriusok egyházi rend, népszerű nevükön verbiták Kőszegen lévő központjából, a Szent Imre Missziós házból 12 növendék érkezett Pannonhalmára. A verbita növendékek egyébként hagyományosan a kőszegi bencés gimnáziumban tanultak. De volt a magántanulók között 3 karmelita növendék is.

Az 1950-es állam-egyház megállapodás, mint középfokú képzési intézményt, a kisszemináriumokat is megszüntette. A kisszemináriumok, mint bentlakásos nevelőintézetek alapvető feladata a hivatásgondozás volt, gimnáziumi végzettséget nem adtak, azt a kisszeminaristák korábban valamelyik helybeli egyházi gimnáziumban magántanulóként, vagy nyilvános tanulóként szerezték. Esztergomban és Győrben például a kisszeminaristák a bencés gimnázium tanulói voltak. Nem tudjuk pontosan a kisszemináriumokból érkezettek számát, de tudjuk, több helyről (Esztergom, Kalocsa, stb.) is jöttek. A bencések voltak annyira óvatosak, hogy a tanulói

anyakönyvbe nem jegyezték be a diákok egyházi előéletét. Az egyébként nagyon létszámihiányos III. osztályba 17, a IV. osztályba 16 került közülük, de legtöbbször a II.a humán osztályba kerültek, amit a diákok időnként „papi osztálynak” neveztek. Kezdetben „világi” osztálytársaik kissé furcsán néztek rájuk, más volt az érdeklődési körük, szorosán összetartottak egymással. Volt, aki közülük kezdetben még a magával hozott reverendát is felvette, amit aztán sürgősen levetettek velük. De rövid idő után az „egyháziak” és a „világiak” összeszoktak egymással.

Azok a szerzetesi előjárók, akik növendékeiket Pannonhalmára küldték, nem nagyon bízhattak abban, hogy valamikor is szerzetesek lesznek belőlük, de a maguk módján nagy tisztességgel gondoskodtak arról, hogy legalább leérettségizzenek. Ugyanígy gondolkodhattak azok a megyés püspökök is, akik a megszüntetett küsszemináriumokból küldtek tanulókat Pannonhalmára. Szerzetes növendéki, vagy küsszeminarista múlttal közel sem volt biztos, hogy állami gimnáziumba egyáltalában felvették-e volna őket. A növendék időszak, akár csak a küsszeminárium, egyébként is elsősorban arra volt hivatott, hogy a növendékek eldönthessék, valóban rendelkeznek-e olyan mértékű elhívatottsággal, amely az egyházi pályához szükséges. Akiben a Pannonhalmán töltött idő alatt ez az elhívatottság megérett, később beléphetett valamelyik szemináriumba, ha felvették. Ugyanis az állam 1952-ben azok számát is hatra csökkentette és korlátozta a felvehető számát, volt szerzetes növendékeket pedig nem vehettek fel. A már ott tanuló egykori szerzetesrendi szeminaristáknak írásban kellett nyilatkozniuk, hogy nem kívánnak a jövőben szerzetesek maradni. Akik ezt lelkiismereti okokból nem írták alá, azokat elbocsátották, köztük 30 jezsuita növendéket. Az egyik verbita növendék, miután leérettségizett Pannonhalmán, jelentkezett a kalocsai szemináriumba, ahol megmondta verbita múltját, mire nem vették fel. Pár év elteltével újra jelentkezett, elhallgatta verbita múltját, akkor felvették. Az az „egyházi” diák pedig, aki végül nem az egyházi pályát választotta, egy erős gimnáziumban szerzett érettségivel vághatott neki további életének.

Végül a Pannonhalmán 1950-ben kezdett, és később ott érettségizett, volt egyházi növendékek közül 28 élte le, vagy éli még ma is életét az egyház szolgálatában. Közülük páran 1956-ban elhagyták az országot és lettek ciszter szerzetesek, verbita misszionáriusok vagy jezsuiták külföldön. De volt/van közöttük olyan is, aki 1990 után csatlakozott visszaállított szerzetes rendjéhez. Pannonhalma azzal, hogy annak idején befogadta és tanította őket, hatalmas szolgálatot tett az Egyháznak.

A Pannonhalmára 1950-őszén „menekített” szerzetesnövendékek és küsszeminaristák névsora az 1949-ben megjelent szerzetesi évkönyvek, a küsszemináriumi névsorok, valamint a pannonhalmi gimnázium 1950/51 tanév tanulói névjegyzékének összevetéséből könnyen összeállítható.

A gimnáziumba jelentkezők számát bizonyára az is növelte, hogy a gimnázium vezetése szeptember elején körlevelet intézett számos, elsősorban környékbeli plébánoshoz és olyan plébániákhoz is, ahol bencés szerzetes dolgozott. Ebben a körlevélben nem csak azt kérték, hogy hirdessék ki a gimnázium megindulását és oda történő jelentkezés lehetőségét, hanem azt is, hogy tehetséges helybeli gyerekek Pannonhalmán tanulását az egyházközségek anyagilag is támogassák. Úgy gondoljuk, a körlevél hatása elsősorban az I. osztályokba jelentkezett 24 bejáró tanuló tekintetében mérhető le. Az akkor induló I. osztályok feltöltésével egyébként sem volt gond. Legányi Norbert igazgató később úgy nyilatkozott, hogy október elsején a két I. osztály engedélyezett 80 fős létszáma már betelt, pedig tudtak volna még több tanulót is felvenni.

Minden körülményt figyelembe véve, a bencések kiváló munkát végeztek az újra induló gimnázium diákokkal történő feltöltésében. Az állami gimnáziumból átjött 31 diák mellett további 154 diákot sikerült felvenni, az I. osztályok tekintetében az engedélyezett legmagasabb létszámot, az osztályonként 40 diákot is elérték. A további osztályok induló létszáma a következő volt: II.a: 32, II.b: 24, III.: 25 és IV.: 24 fő. A diákok közül a tanév kezdetén 52 volt bejáró tanuló, köztük 19 lány.

1950. szeptember 17-én az ünnepélyes Veni Sancte után megkezdődött a tanév.

A pannonhalmi bencés gimnázium - a szentendrei ferences gimnáziummal együtt - egy tekintetben kilógott a visszaadott egyházi gimnáziumok közül. Koedukált gimnázium volt. Ennek az oka a korábbi állami gimnázium jellege volt, amelynek diákjai közül 12 bejáró leány, mint helyi gimnáziumban, a bencéseknél akarta folytatni tanulmányait, amit a megkötött megállapodás lehetővé tett. Mivel az első osztályban is több környékbeli lányt találunk, feltehető, hogy még augusztusban beiratkoztak az állami gimnáziumba, így őket is át kellett venni. Lehet, hogy csak az állami szervek oda nem figyelése volt mindennek az oka. Biztos, hogy a bencések jobban szerettek volna egy csak fiúkból álló gimnáziumot (habár következő évben, mint arról később szó lesz, kértek engedélyt lány osztály indítására is), de átvették a lánytanulókat, további 7 lányt pedig az I. osztályba is felvettek. Az összes lánytanuló száma a tanév folyamán 19 volt.

A diákothon lakóinak száma is kedvezően alakult, 131 fő lett, ezzel sikerült átlépni a 125 főt, ami határérték volt az alkalmazható prefektusok számánál. Volt egy kísérlet további tanári létszám elnyerésére is, amikor a tanév elején a III. osztályt kettéválasztották egy 17 fős humán és egy 8 fős reálosztályra. Kelemen Szulpic volt az osztályfőnök a reálosztályban, ahol a reátagozat tanrendje szerint folyt az oktatás, például ábrázoló geometriát is tanultak. Annak azonban nem maradt írásos nyoma, hogy kérték-e hivatalosan is a többlet osztály és ezzel egy fővel több tanári létszám

engedélyezését. Feltehetően előzetes tájékozódás után rájöttek, hiába próbálkoznának és lemondtak a tervről. Mindenesetre a kettéválasztott osztályt még karácsony előtt ismét egyesítették. A tanév végén azonban engedélyt kértek, hogy a következő tanévben 3 osztályt (2 fiú és 1 leány) indíthassanak. Talán az is ösztönözte őket erre, hogy az előző évben a piaristák Budapesten - megállapodási korlátok ide vagy oda - 4 osztályt is indíthattak. A kérést az állam-egyház megállapodásra hivatkozva természetesen elutasították, és az állami szervek minden ilyen irányú kérelem elől a továbbiakban is mereven elzárkóztak.

A különböző létszámok ismertetése után egy dolog még feltétlenül megjegyzendő. A kisseminaristáknál már utaltunk arra, hogy a bencések rendkívüli körülményekkel jártak el az „egyházi” háttérű diákok adatainak leírásánál. Feltámad ehhez hasonló gondolat akkor is, ha valaki alaposabban belemerül a létszámok és az egyéb leírt tények valamint szóban fennmaradt adatok összehasonlításában, mert nem egy esetben ellentmondásokat talál. Szerepel a tanulók névsorában olyan diák, aki lehet, hogy beiratkozott, és mivel már korábban is abba az osztályba járt, legalább valakinek emlékeznie kellene rá osztálytársai közül. Ugyanakkor a kimutatásokban úgy szerepel, mint aki évközben ment el. Feltehetően beiratkozott, de a tanításra már nem jelent meg. Időközben a létszámokat el kellett már küldeni a felügyeleti szerveknek, hiszen például a kollégiumi létszám függvénye volt a felügyelő tanárok létszáma. Ugyanígy elgondolkodtató, hogyan lehetett beírt tanulója egy-egy osztálynak jó pár olyan tanuló, aki még az előző évből magántanulóként le se vizsgázott, sőt, csak később érkezett. De két olyan esetet is tudunk, hogy egy diákot behívtak katonának az egyik osztályból, de nem szerepel nevük az osztálynévsorban. Ezeket az eseteket ma már nem lehet tisztázni, nincs is miért. Egy azonban biztos, az adatokat a bencések úgy kezelték, hogy azokból se maguknak, se másnak kára ne származzon. A jó érdekében tudatosan tévedni nem bűn.

A gimnáziumban az egységes állami tanrend szerint, az állami tankönyvekből kellett tanítani. A megkötött egyezmény azonban megengedte, ha a tananyag valamilyen kérdésben sértette a katolikus hitelveket, akkor a tanárok abban a kérdésben ismertethették a hivatalos egyházi álláspontot is.

Hosszabb előkészítés után az 1950/51-es tanévben lépett életbe az országos új tanterv, ezzel egy időben a diákok tanulmányi eredményeinek osztályozására megint új, az 1-től 5-ig terjedő érdemjegy rendszert léptették életbe. A középiskolák egységesítése jegyében jelentek meg az immár országosan egységes Ellenőrző-könyvek és a Tanulmányi Értesítők. Az új Tanulmányi Értesítőt, köznyelven „bizonyítványt” csak az első osztályosok kapták, a többieknek tanulmányaik befejezéséig továbbra is a korábbi bizonyítványukba írták be félévi és év végi tanulmányi eredményüket.

Az állam felügyeleti joga az egyházi iskolákra is kiterjedt: a tanítás tekintetében az ellenőrzési jogokat a VKM, majd jogutódjai, illetve a megyei tanácsok Oktatási osztályai végezték, az első években feltűnő gyakorisággal. Az 1950/51-es tanévben 29, a következőben 18 felügyeleti „látogatás” volt. A harmadik tanévben megváltozott a felügyelői látogatások rendszere: csak 3 látogatás volt, de azok 2-3 naposak voltak és egyszerre több felügyelő-tanár is érkezett.

A püspöki kar az egyházi gimnáziumok felügyeletére létrehozta saját szervezetét, a Katolikus Középkolai Főhatóságot, amely azonban kevésbé látott el irányító, inkább a felmerülő kérdésekben a szerzetesrendek között végzett egyeztető és közös álláspontot kialakító feladatokat.

A megállapodás következtében a gimnáziumban nem kellett létrehozni a nyáron alapított, és az állami iskolákban akkor szerveződő DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) kommunista ifjúsági szervezet helyi tagozatát. Viszont a gimnáziumnak nem volt joga ahhoz, hogy a diákoknak megtiltsa, hogy demokratikus párt vagy tömegszervezet (pl. DISZ) iskolán kívüli szervezetének tagja legyen. Azt a diákot, aki ilyennek netán tagja volt (nem tudunk ilyenről), viszont szervezete nem kényszeríthette arra, hogy vallásellenes megmozdulásokban részt vegyen. Meg kell jegyezni ezzel az eléggé mesterkélten hangzó szabályozással kapcsolatban, hogy nem ismerünk olyan akkor működő politikai szervezetet, amelyik egyházi iskolába járó diákot felvett volna tagjai közé. A gimnáziumban ugyanakkor az osztályfőnök munkájának segítésére létrehozták az osztályonkénti diákönkormányzatot.

A tanév kezdetére az ebédlő feletti összekötő folyosón a lezárt főmonostori átjárót megnyitották, ismét közvetlen és élő kapcsolat lett a gimnázium és a Főmonostor között. Természetesen újra működött a diákokthoz kápolnája is.

Pannonhalmán diáknak lenni az 1950-es években sem volt olcsó. A gimnáziumban való tanulás aránylag még elviselhető volt: a beiratkozás 10 Ft, az éves tandíjra átlagdíjat, 200 Ft-ot hirdettek meg, de ez függött a testvérek számától, a család szociális helyzetétől és a tanulmányi eredménytől. Az átlag tandíjat az 1952/53-as tanévtől kezdve 250 ft-ra emelték. A diákokthoz havonta 250 Ft volt, amit 1952. januártól 360 forintra emeltek. Az orvosi díj havi 10 Ft volt. Érzékeltetésül a pedagógusok példáját hozzuk fel, akiknek az 1950-es évek elején az átlagbérük 850 Ft volt. Ebből kötelező volt a legalább egy havi fizetésnek megfelelő terv-kölcsönök és békekölcsönök jegyzése, miközben a fogyasztói árak jelentősen nőttek, a keresetek reálértéke pedig 1949-1952 között 16,2%-kal csökkent. (Forrás: Ferge Zsuzsa)

A tanároknak bizonyos szempontokból könnyebb, más tekintetben nehezebb feladatot jelentett az új gimnázium diáksága. A négyosztályos

gimnázium diákjai (eltekintve a magántanulókból lett diákok túlkorosságától) életkorban egymáshoz közelebb állt, mint a 10-18 éves kor közötti korábbi nyolcosztályos gimnázium. A diákok idősebbek voltak, szigorúbb elvárásokat és fegyelmet lehetett tőlük megkövetelni, életkorukból adódó sajátosságaik, a kamaszkor okozta nehézségeik közel azonosak voltak. Nem voltak már kisgyerekek. Az „egyházi háttérűeknek” Pannonhalma szigorú fegyelmi szabályai és tanulmányi követelményei egyébként sem voltak idegenek, hozzászoktak ehhez ott, ahonnan jöttek. A többiek viszont egy olyan külvilágból érkeztek, ahol hivatalos volt az egyházellenesség, és ebből, ha közvetlen környezetükben nem is, de korábbi iskoláikban bőven részesültek. Ez a gond párosult a kötelezően tanítandó tananyag materialista és egyházellenes felfogásával.

A diákotthon napirendje lényegtelen eltérésekkel megegyezett az államosítás előtt, 1946 őszén bevezetettel. Reggel 6-kor kelés, rövid torna, reggeli stúdium, reggeli, és ebédig tanítás. A délutáni stúdiumok 2-től fél 4-ig, majd 5 órától negyed 8-ig. A szabadidős elfoglaltságok, a külön órák időpontjai, a hétvégi időbeosztás, a szülői látogatások, a külvilággal való kapcsolattartás rendje is ugyanaz volt.

A gimnázium első *évkönyvei*, bár évről-évre bővültek, rendkívül tömören számolnak be az iskola és diákotthon eseményeiről, az utóbbiról szinte semmilyen írásos emlék nem maradt. Ennek oka feltételezhetően az óvatosság volt. Bölcsebb volt inkább kevesebbet írni, mint többet. A gimnázium eseményei közül a közismerteket rögzítették: a szüneteket, tanév kezdés és befejezés hivatalos eseményeit, felügyeleti látogatásokat, ünnepeket. Ezekről is kezdetben mindössze ennyi: „*a szokásos és elrendelt ünnepeket megtartottuk*”, ami mögött ott volt, hogy november 7-én a III. osztály diákjai megkoszorúzták a faluban akkorra már felépült szovjet hősi emlékművet. A későbbi évkönyvek már említik név szerint is a november 7-i megemlékezést, április 4-én és május 1-jén pedig, amelyek egyébként tanítási szünnapok is voltak, a diákság mintegy kirándulásként levonult a faluban tartott ünnepségre. Március 15-én viszont saját gimnáziumi ünnepséget rendeztek, amire meghívták a falu vezetőit. Ebbe a gyakorlatba nem lehetett belekötni. Emellett továbbra is megemlékeztek minden évben Szent Gellértről, a magyar tanulók védőszentjéről, Szent Imréről és a hagyománynak számító főapáti névnapról (ami korábban tanítási szünnap is volt). Mivel 1949-től több kötelező vallási ünnep már nem volt munkaszüneti nap is, vagy igazgatói szünnapot rendeltek el, vagy az ünnepnapokon az első tanítási óra reggel 9-kor kezdődött, előtte 8 órakor volt a diákok ünnepi szentmiséje a Bazilikában.

A külön tárgyról is szűkszavúan szólnak évkönyvek. Igaz, az első tanévben még kissé vegyes volt az idegen nyelvek tanítása, hiszen a IV. osztályban nem volt orosz, de két idegen nyelv volt kötelező, a III.

osztályban latin és orosz volt. Csupán annyit tudunk, hogy rendkívüli tárgyként görögöt lehetett tanulni, ezen kívül „*a modern nyelvekben is gyakorolhatták magukat a tanulók.*” Volt karének, hegedű- és zongoraoktatás is.

A szabadidő eltöltésénél azonban hiányoztak a nevelési szempontokból is fontos, de a kommunista hatalom által betiltott korábbi ifjúsági szervezetek, a Szent Benedek gárda és a cserkészlet. Amint már írtuk, DISZ szervezet nem alakult (volt olyan nem katolikus, felekezeti kézen maradt gimnázium, ahol igen). Persze, „hadijátékok” most is voltak, számháború elnevezéssel, de ezek csak események voltak, és nem szervezeti életvitel. Ezek hiányát a bencések a nevelési célokat ugyan kevésbé szolgáló, de a tudás gyarapítása szempontjából nagyon hasznos, a korábbiaknál jóval erősebb szakköri munkával pótolták. A szakkörök elnökét hagyományosan a III. osztályosok közül választották. Az első irodalmi szakkör diák elnöke a Győrasszonyfáról naponta bejáró kitűnő rendű *Bálint Árpád*, titkára az ugyanonnan bejáró, szintén nagyon jól tanuló II. osztályos *Pék Sarolta* lett. Mint a korábbi bencés gimnázium éveiben, lehetett a könyvkötészetbe is járni, könyvkötést tanulni.

Pannonhalmán is megjelent a korszak divatos tömegtájékoztató eszköze, a *faliújság*. A korábbi időkben is volt már, az azonban csak eseményekről adott előzetes tájékoztatásokat. Most két „szakosított” faliújság is megjelent: egy szellemtörténeti és egy természettudományi, amelynek írásait rendszeresen frissítették.

Természetesen voltak *osztálykirándulások* is, az első években ezek azonban szinte mind igazi gyalogtúrák voltak. Kedvelt útvonalak voltak pannonhalmi indulással és visszaérkezéssel (Illaki erdők, Ravazd-Jánosháza-Vadalmás, Győrág, Pázmádfalu, a Mezőörs közeli Harangozó völgyben a Vörösbarátok klostromának romjai, stb.), vagy vonattal a Bakonyba (Csókakő-Bodajk-Gaja völgy, Bakonybél-Ördögárok -Csesznek vára, Veszprém- Cuha völgy-Zirc, Bakonybél-Szömörke völgy-Zirc, Bakonybél, Bakonyszentkirály-Csesznek-Kövölgy, Csesznek-Csatka, stb.) Felkészítésként Vanyó Tihamér földrajz-történelem tanár ismeretterjesztő előadást tartott a kirándulások előtt a diákoknak a közvetlen térség és a Bakony földrajzi, történelmi érdekességeiről. Messzebbre és városnézésre évente csak egy osztály ment, először 1952 tavaszán a IV. osztály Esztergomot és Visegrádot, majd 1953 tavaszán a III.A osztály Székesfehérvár és Budapest nevezetességeivel ismerkedett.

Az első tanévben 25-en érettségiztek Pannonhalmán, és ekkor volt az utolsó érettségi olasz nyelvből. Az érettségizők közül *Holczinger Imre*, *Kemény Béla*, *Komondy István*, *Kurja Kálmán*, *Majthényi Károly*, *Papp Mária*, *Tóth István*, *Pozsgai Zoltán* már az államosítás előtt is pár évig Pannonhalmán tanult, sőt, két kivétellel diákotthonosok is voltak. *Majthényi*

Károly 8 évig volt pannonhalmi diák, ő az államosításkor félbehagyta a gimnáziumot, és a bencés újrakezdés hírére jött vissza.

Az írásbeli érettségikre május 15-18. között került sor. Az írásbeli tételeket központilag határozták meg, minden gimnáziumban azonosak voltak. A magyar írásbeli tétel címét nem a nehézségi foka, hanem témája miatt írjuk le: József Attila a nép tanítója.

A nyelvi érettségi a kötelező latinból Julius Caesar *De bello gallico* művéből 2 oldal lefordításából, a választható angol, francia, német és olasz nyelv esetében idegen nyelvből magyarra fordításból és idegen nyelvű fogalmazásból állt. Itt is csak a kor szellemiségét idéző pár tétel cím: franciából egy Loius Aragon vers, olaszból a forradalmár Silvio Pellico: *Le miei prigion*i (Börtöneim) naplójából egy részlet fordítása magyarra Az idegen nyelvű fogalmazás témája németből egy Majakovszkij vers eszmei mondanivalója, angoltól Háború Koreában, és olaszból „Egy hős, aki szenvedett a szabadságért”. A hőst az érettségiző választhatta Kossuth, Petőfi, Bem, Rákosi és Sztálin közül. Olaszból azonban mindössze 3 diák érettségizett.

A szóbeli érettségi vizsgák magyarból, történelemből, matematikából, fizikából és latinból június 4-6-án voltak. Heten minden tárgyból kitűnően értek (ekkor még 7-es volt a kitűnő!), hárman jelesen, kilencen jó rendűen, öten közepesen. Mindössze egy elégséges érettségiző volt. Az érettségi tablón Szent Benedek képe alatt a Regulából olvashatunk idézetet, és két év után újra megjelenik a bencés címer is. Talán meglepő, de a tablót (és a következő két év tablóját, sőt még 1957-ben is) az olasz gimnázium egykori rajztanára, az állami gimnázium első megbízott igazgatója, Kalmár János rajzolta-tervezte.

1951. június 17-én újra volt tanévvégi hálaadó *Te Deum* a Bazilikában.

A továbbtanulásra jelentkezők közül 5 diákot vettek fel még abban az évben. Abban az évben még létezett a jelentkezők átirányítása, vagyis nem mindenkit arra az egyetemre vették fel, ahova jelentkezett, hanem közölték velük, hogy a választott egyetemre nem veszik fel, de felajánlanak helyette egy másik egyetemre való felvételt. Így lehetett egy orvosegyetemre jelentkezőből mérnök. A jelentkezők közül egy diákot, aki megfelelő családi származással rendelkezett, a Lenin Egyetem orosz nyelv szakára vettek fel. Ő ugyan nem oda jelentkezett, de közölték vele, oda veszik fel. Ha nem fogadta volna el, behívják 3 évre katonának. Természetesen elfogadta. Kettőn orvosi egyetemen, egy diák az ELTE matematika-fizika tanári szakán, egy pedig a Zeneművészeti Főiskolán folytatta a tanulást. A hűségesebb *Majthényi Károlyt* nem vették fel, és nem sokkal később behívták munkaszolgátra, ahol pár hét múlva egy balesetben életét veszítette.

Az 1950/51-es tanév egyaránt „tanuló év” volt a tanároknak és a diákoknak. A diákoknak nem csak a tananyagot kellett megtanulniuk a bencések közismerten szigorú elvárása szerint, de többségüknek hozzá kellett szokni a kollégiumi élet rendjéhez és a hivatalos külvilágtól eltérő szellemiségéhez. Ez utóbbi talán a kisebbeknek fel se tűnt. A tanároknak pedig meg kellett ismerni a tananyag új szellemiségét, az új tankönyveket, meg kellett tanulniuk, hogyan lehet a tanítás során megvalósítani a *modus vivendi*-t a hivatalos elvárások és a saját lelkiismeretük és meggyőződésük között. Mindezt egy olyan politikai környezetben, amelyben a hivatalos egyházellenesség tovább erősödött. A bencések pontosan értesültek arról, hogy a politikai koncepciók Grösz per előkészületei során pálos és cisztercita szerzetesek, világi papok tucatjait tartóztatták le.

De ha netán bárki Pannonhalmán, tanár vagy diák, ne tudta volna, milyen a külső kommunista világ, az ízelítőt kapott belőle ott helyben. A tanév végén megjelent a rendőrség Pannonhalmán a III. osztályos *Mazgon Sándorért*, aki egyike volt az államosítás előtti időkből visszatért régi diákoknak. Nem volt se bűnöző, se a kommunista rendszer ellen lázadó vagy szervezkedő. Egyszerűen egy olyan családból érkezett Pannonhalmára, amit elért Budapesten a kitelepítési hullám, és ő hiányzott a családi névsorból. A hatalom azonban pontos volt, mert a kitelepítettekkel darabszám kellett elszámolni. Eljött a hiányért, és ő is odakerült a Hortobágyra. Akárcsak osztálytársa, *Márki Iván*, aki legalább a tanévet befejezhette, mert csak a szünetre történt hazaérkezése utáni napokban jutott hasonló sorsra.

A számtalan felügyeleti ellenőrzés egyetlen elmarasztaló megjegyzést tudott tenni az év során: a Pannonhalmán tanuló diákok hátrányos helyzetbe kerülnek majd az életben, mert olyanok nevelték őket, akik nem rendelkeznek marxi-lenini ideológiai felkészültséggel.

1951/52

1951 őszén az osztályok száma az indított két új I. osztállyal 7-re nőtt. Jelentkezőkből nem volt hiány, szinte minden osztályba érkeztek új diákok, az első osztályok létszáma induláskor még az engedélyezett 40-et is meghaladta. Összesen 257 diák, köztük 29 lány vágott neki a tanévnek, amelynek végére 15 lemorzsolódott. A diákothon létszáma 189 lett.

Az osztályok számának, illetve a diákothon létszámának növekedésével az engedélyezett tanári létszám 2-vel, a nevelő tanároké 1-gyel, a tanári karé összesen 18 főre emelkedett. A tanári karból a verbita Szántó József testnevelő tanár elment. A bejelentett tanári kar 14 rendes és 5 óraadó tanárból állt. Ugyanakkor a Diákothonban bejelentettek 4 nevelő tanárt is. Az összes bejelentett tanár tehát 18 fő volt, ami megfelelt az engedélyezett létszámnak. A tényleges helyzet áttekintése azonban ennél

bonyolultabb. A nevelő tanárként bejelentett 4 bencés közül 3 prefektusként is meg van nevezve, akik szerepelnek a tanári kar óraadó tanárai között is. Velük együtt a tanári karban 7 prefektus szerepel, ez megfelel az osztályok számának. Érdekesség, hogy Bajtay Oros hittanár rendes tanár lett, ami ellenkezett azzal, hogy a hittanár, mint rendkívüli tantárgyat oktató tanár, nem lehet tagja a tanári karnak. Lehet, hogy a tilalom az egyházi iskolákra nem vonatkozott. A negyedik nevelőtanár, Radványi Rajner nem volt óraadó tanár, neve korábban, és - a következő tanév kivételével - később sem tűnik fel a tanárok-nevelők között. A nevelő tanárok feladatát nem ismerjük, erről az évkönyvek sem beszélnek, ezért feltételezzük, hogy ezt az elnevezést csak adminisztratív okok (az engedélyezett létszám meghatározásának szabályaiban a nevelő tanár elnevezés szerepelt) miatt használták.

Más újszerűség is volt, ami nem illet pontosan a szabályokhoz. Az előző évi II.b reáltagozatú osztályból ebben a tanévben humán osztály lett, de az osztályon belül maradt egy 4 diákból álló reáltagozat! Ők nem vettek részt a többiek latin óráin, de azoknál több matematika-fizika órájuk volt, és ábrázoló geometriát is tanultak.

A tanrendben is változás volt, október elejétől központi utasításra egy új tantárgy, a légtalmi ismeretek tanítását kellett megkezdeni.

Az év nyarán-őszén a folytatódó harcok egyházellenességnek bencés áldozatai is voltak. Még augusztusban Kőszegen letartóztatták Sólymos Szilveszter hitoktatót (életfogytiglanra ítélték az államrend megbuktatására tett kísérletért), majd októberben Kováts Arisztidet, az első pannonhalmi igazgatót rabolták el munkahelyéről, a görög követségről (15 évet kapott kémkedésért).

A közös vallásgyakorlás eseményeit is megtartották: a szombat délutáni „csendes óra” az elmélkedésre és önvizsgálatra, adventi időszakban a Szállást keres a Szentcsalád ájtatosságok, nagybőjtben Keresztút-járás, májusban litániák. Már az előző évben, de a következő két évben is a diákoknak december elején mindig volt egy 2 napos lelkigyakorlatuk, majd közvetlenül a karácsonyi szünet (amit ekkor hivatalosan már téli szünetnek neveztek) előtt közös karácsonyi megemlékezés is.

Az előző év érettségi tételeinél már érzékeltettük, hogy jelent meg a kor ideológiája a gimnáziumi tanulmányokban, feladatokban. Nem kívánunk a magyar és világtörténelem, vagy a magyar és világirodalom marxista megítélés szerinti átírásába beleveszni, de a napi események kommunista lecsapódása még olyan tantárgyaknál is megfigyelhető, mint a matematika és fizika. Íme, egy szöveges matematikai feladat:

„Koreában a betolakodó amerikai agresszorok ellen Phonjenért folytatott küzdelemben részt vett egy 2880 fős, koreai kommunista hősökből és bátor kínai önkéntesekből álló vegyes hadsereg. Phonjen elfoglalása után a hadsereg vezetése megállapította, hogy a koreai katonák 18³/₄%-a, a

kínaiaknak 22,5% sebesült meg. A győzelem után a hadsereg vezetése azt is megállapította, hogy minden 5. katona megsebesült. Hány koreai és hány kínai katonából állt a hadsereg?”

De folytathatnánk a szöveges feladatok sorát, amelyek a matematika és fizika feladatokat a sztahanovista mozgalom, vagy termelőszövetkezetek sikereinek terjesztésére voltak hivatottak. Egy-két év után a diákok ezt már természetesnek vették, mint ahogy az olyan érettségi írásbeli tételeket, amelyek ezekben az években voltak: „A szegényparaszt nyomorától a falu szocialista átalakulásáig Móricz Zsigmond és Veres Péter műveinek tükrében” vagy „Az ellenforradalmi kor társadalmának bírálata Móricz novelláiban és regényeiben”. Voltak persze más témák is, de nem azok voltak a jellemzők.

A tanulást ebben az évben mindössze a 10 napos karácsonyi szünet és az ötnapos húsvéti (hivatalosan tavaszi) szünet szakította meg. Pannonhalmán ezekben az években, eltérően több állami gimnáziumtól, nem volt szénaszünet.

Először rendeztek az újraindítás óta *farsangi estet*, majd *farsangi bált* Pannonhalmán. A tornateremben megtartott bálon Legányi Norbert igazgató személyesen felügyelte a rendet. Mint minden táncolási lehetőség, a III. és IV. osztályos diákok körében ez is nagy sikert aratott. Az igazgató ügyelt arra, hogy lányok soha ne áruljanak petrezselymet. Az alsó két osztály diákjai a tornaterem előtti csarnokból este 9-ig nézhették az eseményt, ők nem táncolhattak, viszont vigasztalhatták magukat a farsangi büfében. A szűkszavú évkönyv azonban a bálról, amely este 10 óráig tartott, nem tesz említést.

Az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny (OKTV) rendszert már korábban átnevezték Rákosi Mátyás tanulmányi versennyé, de ezzel párhuzamosan megmaradt az Arany Dániel matematikai verseny az I. és II. osztályoknak, illetve a csak felsőbb osztályoknak a Kürschák József matematikai verseny.

A kijelölt szakkörvezető tanárok nagy energiát fordítottak a szabadidőben működő szakkörök érdekessé tételére, aminek köszönhetően azokban sok diák vett részt. A magyar és történelem szakkörben folyó munkát a Közoktatási Minisztérium külön előírásban szabályozta, így érthető, hogy hangsúlyozottan elvárta irodalomból a kritikai és szocialista realizmussal, a történelmi szakkörben pedig a napilapok és folyóiratokban megjelenő eseményekkel, illetve legújabb kutatási eredményekkel való foglalkozást. A közhiedelemmel ellentétben a pannonhalmi gimnáziumban nem kellett Szabad Nép félórát tartani, az csak a munkahelyeken és a DISZ szervezetekben volt kötelező. A szakköröknek a III. és IV. osztályos, jól tanuló diákok lehettek a tagjai. A matematikai szakosztály kezdetben egy csoportos volt, majd 1953-tól egy haladó és egy kezdő tagozatra bontották.

A szakkör feladatmegoldó pontversenyt írt ki minden osztálynak, a helyezettek könyvjutalmat kaptak. A haladó csoportban kombinatorikával, determinánsokkal, harmad- és negyedfokú egyenletekkel is foglalkoztak. A kémiai szakkör elsősorban kísérletezésekkel foglalkozott, kezdő és haladó tagozatra, azon belül 5-6 fős „kutató csoportokra” bontva.

A híradótechnikai szakkör egyhónapos felkészítő tanfolyammal indult, amelynek végén vizsgát kellett tenni, és az eredmények alapján jött létre a 25 fős szakköri induló létszám. Az első félévben elméleti felkészítést kaptak, amelyeket bemutató kísérletek fűszereztek, majd áttértek 5 fős csoportokban a készüléképítésre, amit szakköri órákon kívüli szabadidejükben is folytattak. Nem csoda, hogy a tanév végére mindenki elkészítette a maga egyszerűbb vagy komolyabb készülékét. A szakkör a továbbiakban már nem működött, feltehetően központi tiltásra. A rádiókészülékek bejelentése időközben kötelező lett. A rádió ugyanis ellenséges adások hallgatására is alkalmas volt, az adó-készülékek pedig még ennél „veszélyesebb és aljasabb” dolgokra is felhasználhatók voltak.

A megelőző évtized gimnáziumainál jóval élénkebb volt a *sportélet*, aminek versenyszintű fokozata a sport szakkörben folyt. Az MHK mozgalom viszont megszűnt. A legkedveltebb a téli időszakokban is üzhető kosárlabda és a szertorna volt. Ez utóbbit a Győri Postás Sportkör is támogatta.

Az érettségizettek *ballagásakor* ömlött az eső, így a Bazilika és a gimnázium végigjárása után a búcsúztató ünnepély színhelye nem a szabadban, hanem a Jeges terem és az előtte lévő folyosó volt.

1952-ben 22 diák és 2 diáklány érettségizett sikeresen, közülük 5 kitűnően. Írásbeli vizsgát magyar mellett 3 nyelvből, latinból és németből, valamint oroszból tettek, ez utóbbi első alkalommal volt érettségi tárgy Pannonhalmán. Ez a IV. osztály volt a hajdani 8 osztályos gimnázium 1944 őszén kezdett utolsó évfolyama. Egy diák, *Dobos Vilmos* mind a 8 évet, *Faggyas Janka* pedig - részben magántanulóként - 7 év alatt, de szintén Pannonhalmán végezte. A többiek közül *Sándor Róbert* másodikos, *Németh Éva* és *Vadász Géza* harmadikos gimnazistaként érkezett a pannonhalmi gimnáziumba, és ott járt érettségiig.

1952 tavaszától megkezdődött a diákotthon befogadó képességének bővítése, számítva arra, hogy a diákotthonosok száma átlépi a tervezett-épített 200 férőhelyet. Ekkor számolták fel a korábbi egészségügyi szárnyat a harmadik emelet északi részén, a betegszobák átkerültek a Főmonostor déli szárnyába a földszintre. A megürült folyosó részen egy prefektusi szobát és 3 hálószobát alakítottak ki. A felső összekötőn egy 6 ágyas, két 4 ágyas és egy 2 ágyas háló lett, az alsó összekötő folyosó végén is berendeztek egy 5 ágyas szobát. Az alsó összekötőn korábban egy ágyas külön szobáknak tervezett szobákból 2 ágyasak lettek. A felsorolt kisebb hálóknak mindig a

negyedikeseket helyezték el. A bővítések ellenére az 1950-es évek közepén volt arra példa, hogy egy főmonostori szobába került pár negyedikes diák, illetve pár elsős a faluban családoznál lakott.

1952/53

A harmadik tanévben, 1952/53-ban már az engedélyezett 8 osztály működött, a negyedik évfolyamon 2 humán osztállyal, de a IV.b osztályban egy 3 fős reál tagozattal. Jelentkezőkből nem volt hiány, 277 diák kezdte meg a tanévet, közülük 209 a diákoththonban lakott. Az év során kevés tanuló maradt csak ki. A bejáró tanulók száma 62 volt, közülük 32 volt a lány. A diákok az ország 142 településéről érkeztek.

A gimnázium és diákoththon addigi igazgatóját, Legányi Norbertet perjelnek választották, így új igazgató lett, Monsberger Ulrik. A tanári kar 16 rendes tanárból és 4 óraadó tanárként bejelentett prefektusból állt, elérte az engedélyezett felső határt. Ugyanakkor bejelentettek négy diákoththoni nevelőtanárt is, közülük, egyedülként, Radványi Rajner továbbra sem volt óraadó tanár. A bejelentett tanári kart a minisztérium jóváhagyta.

A *bejáró tanulók* száma ezekben az években folyamatosan emelkedett, ami különleges feladatokat is jelentett. A földszinten két bejáró szobát létesítettek, ahol a megérkezett diákok leteheték kabátjukat, táskájukat, a magukkal hozott tiszórait. A vonattal érkezők általában a tanítás kezdeténél korábban megérkeztek. Nekik lehetőségük volt a bejáró szobában beülni egy padba, és átnézni még egyszer az aznapra tanultakat. Az első években autóbuszjárat még alig volt, de az azzal érkezőknek ugyanezt megtehették. Délután a bejáró szobában lehettek - és közben tanulhattak -, amíg el nem kellett indulniuk a közel félórás gyaloglásnyira lévő vasútállomásra. A lányoknak külön szobájuk volt, de róluk majd később szólunk. A Gyórszentmártonban lakók közül többen befizethettek az ebédre (vagy hazulról hozott ebédjük elfogyasztása után) és beültek osztálytársaik közé a tanterembe, ott tanultak a többiekkel együtt, amíg haza nem mentek vacsorázni. Aki igényelte, az ebéd után előzetes megbeszélés alapján valamelyik tanárját is felkereshette korrepetálásra.

Az osztályfőnökök évente egyszer *családlátogatást* végeztek minden bejáró tanuló szüleinél. Ezt a feladatot részben megkönnyítette, hogy több testvérpár is járt egyidőben Pannonhalmára (a gyórszentmártoni Vida családból két lány és egy fiú is járt ezekben az években a gimnáziumba), és volt olyan település is, ahol több bejáró diák is lakott. A családlátogatásokat többféle okból is általában hét végén végezték.

A gimnázium „bejáró diákjai” Gyórszentmártonból és a környező kisebb-nagyobb településekről érkeztek, köztük a legtávolabbi település Bakonyszentlászló volt. A Győr-Veszprém vasútvonal mellett fekvő

falvakban lakóknak lehetőségük volt Győrbe bejárni vonattal az állami gimnáziumba (voltak, akik ezt választották), vagy jelentkezni valamelyik városi kollégiumba. Mégis nagyon sokan Pannonhalmát választották, amiben szerepe lehetett annak is, hogy a szóban forgó települések legtöbbször a plébánosi feladatokat korábbi bencések látták el. Gimnáziumi éveik alatt a bejáró diákok több szempontból hátrányos helyzetben voltak a kollégistákkal szemben. A hátrány természetesen nem a megtanultak elbírálásánál jelentkezett, hanem a tanulási lehetőségekben. Már eleve hátránnyal érkeztek, hiszen a 8 általános iskolák színvonala az apró falvakban még nagyon gyenge volt, több helyen még oroszot se tanítottak, a számonkérés pedig megegyezett a tanítás színvonalával. Így kevesebb tudással érkeztek, mint a kollégiumban lakó, nagyobb városokból érkezett társaik. De a diákotthonban lakók közül is sok indult ilyen a hátrányokkal. A bejáróknak azonban a legnagyobb hátrányt hétköznapi életkörülményeik jelentették.

A bejárók napja azzal kezdődött, hogy felgyalogoltak a faluból vagy közeli településről, vagy a távolabb lakók megérkezve a vasútállomásra, onnan tették meg a mintegy félórás utat. Többen kerékpárral jöttek a környező falvakból. Esőben, hóban, szélben, kánikulában egyaránt. És ugyanez várt rájuk a tanítás után is. Volt, akinek naponta több mint két órája ment el az iskolába menetelrel, ami alatt a kollégisták tanultak, vagy szabadidejüket töltötték különböző hasznos vagy egyéb dolgokkal. Ehhez még hozzátehetjük, hogy legtöbbszörüknél, a hagyományoknak megfelelően, az ilyen korban lévő fiú gyerekektől odahaza elvárták, hogy besegítsenek a házkörüli és a mezőgazdasági munkákba és ők meg is tették! Ezután következhetett csak a tanulás. Természetesen mindezek miatt a gimnázium nyújtotta többlettanulási lehetőségeivel sem tudtak élni. Ennek ellenére számos nagyon jó tanuló volt közöttük, és amint azt később látni fogjuk, családi háttérük esetenként előnyt jelentett számukra a továbbtanulásnál.

A bejáró diákok adottságaik miatt nemcsak a jobb tanulási lehetőségektől estek el, hanem a kollégiumi élet egyéb lehetőségeitől, mint a külön órák, sportolás, folytathatnánk tovább a sort. De a legnagyobb gond az volt, hogy elestek a kollégisták közösségi életéből fakadó egyéb élményektől is. Távollétük miatt nem voltak részesei olyan diákkori eseményeknek, történéseknek, amelyek egy igazi közösség létrejöttének a kovászai voltak.

A különböző osztályokba járó bejáró tanulók legtöbbször egyfajta „kisközösséget” is alkotott, ezen belül érthető módon az egy helyről együtt bejárók, amelynek főhadiszállása a bejárók szobája volt. Soknak közülük még a nagyszünetben is le kellett menni a tízóraiért. Valószínűleg van egy kis igazság abban, hogy részben a bejárók szobájának pusztasága is hozzájárult a „bejárók” és a „kollégisták” elkülönüléséhez. De szerepe lehetett ebben annak is, hogy otthoni idejüket szabadabban éltek, ennek és az otthoni munkának köszönhetően általában érettebbek voltak osztálytársaiknál. Nem

lehet csodálkozni azon, ha jobban érezték magukat a hozzájuk hasonló adottságúak között.

Az elkülönüléshez azok a kollégisták is hozzájárultak (és lehet, hogy a többség ilyen volt), akik talán életkoruk miatt képtelenek voltak felfogni és elismerni, hogy a bejárók hozzájuk hasonló teljesítményei mögött életkörülményeik adottságaiból fakadóan sokkal keményebb munka van. Mivel mindezt nem fogták fel, nem is tudták mindezt befogadással ellentételezni.

Mindezek ellenére több példa volt arra, hogy egy-egy bejáró fiú teljesen beleolvadt osztályának közösségébe. Ebben persze szerepe volt az adott osztály befogadó készségének is. A tényleges közösség kialakulása érdekében a tanárok - igaz, ritkán - azt is megengedték, hogy valamelyik bejáró egy-egy szombat vagy vasárnap délután pár osztálytársát meghívja, netán disznóölés alkalmából.

Visszatérve a tanévhez, új feladatként rögtön szeptemberben mindenkinek el kellett végeznie a Magyar Vöröskereszt Egészségvédelemre kész 12 órás alapfokú tanfolyamát. A tanfolyam végén az oktatáshoz használt, jó vaskos dr. Oravecz tankönyvből vizsgát is kellett tenni. A tanfolyamot sikeresen elvégzők (minden diák ilyen volt) a tanfolyam elvégzéséről oklevelet kaptak. Az oklevélen ott szerepelt vörös nagybetűkkel a tanfolyam célja: „EGÉSZSÉGES NEMZEDÉKKEL A SZOCIALIZMUS ÉPÍTÉSÉÉRT!”, és egészen kis betűkkel: „A kiállítás napjától 3 évig érvényes.” A tanfolyam vége felé, október közepén a megyei tanács kiküldöttei alapos felügyeleti ellenőrzést tartottak a diákothonban, amit egy soron kívüli tisztiorvosi ellenőrzés is követett.

Már a gimnázium újjászületésével egyidőben megindult az iskolai *színjátszás* megszervezése is, első sorban a felsőbb osztályok diákjaiból. Az első években 1952. február 25-én Molière: A tudós nők című darabját adták elő, többek között Miklós Margit, Szabó Magda és Szalay Ferenc szereplésével. Az 1952. évi Anyák napja ünnepségen előadott Pedro Calderon: Úrnő és komorna című darabjában különösen a „hölgy-szereplőknek”, a diáklányoknak volt nagy sikere. Mindaddig, amíg lányok jártak Pannonhalmára, az előadások női szerepeit ők játszották. 1953 farsangján Gogol: A revizor című vígjátéka került színre, amit három alkalommal, egyszer a szülői látogatás napján is eljátszottak. A színdarabokra való felkészítésként és az előadó képesség fejlesztésére 1952-től kezdve évenként versekből, prózai szövegekből gimnáziumi előadó versenyeket is szerveztek. Már az első versenyre 16 diák nevezett be, ez a szám később csak növekedett.

Az 1952. novemberi szülői látogatás alkalmából a IV.b diákjai előadással kedveskedtek a szülőknek. Sík Sándornak Szent Elek középkori legendáját feldolgozó verses drámájából, az Alexiusból adtak elő részleteket.

A főbb szerepeket *Pekker István*, *Szabó Magda* és *Vida Piroska* játszotta. Bizonyára felfigyelt a hallgatóság nemcsak a tavaszi kórus énekes részére, de *Alexius* szentbeszédéből következő sorokra is:

*„Ha szétnézek, testvérek, köztetek,
A lelkem sír! Jaj, mennyi szomorú
Rabszolga-testvér görnyed köztetek!
Ó mennyi roskadt férfinyak, melyen
A Mammon véres járma súlyosúl!
Testvéreim, mondjatok ellene!”*

1953. március 9-én, Sztálin temetésének napján minden iskolában központi utasításra gyász megemlékezést kellett tartani, erre Pannonhalmán is sor került. A „Harc a szocialista nehéziparért” mozgalom jegyében a diákok részt vettek a május hónapra meghirdetett vasgyűjtési versenyen.

A szokásos ünnepek mellett ebben az évben a diákok külön megemlékeztek Kossuth Lajos és Petőfi Sándor születésének évfordulójáról és II. Rákóczi Ferenc tiszteletére is rendeztek ünnepeket. Már az előző évben is az Anyák napi ünnepeket a május első hétvégéjén lévő szülői látogatáskor tartották. Mint arról szó volt már, ekkor színdarabot is előadtak, és erre a bejáró diákok szüleit is meghívták. Az Anyák napjának valamilyen ünnepi rendezvénnyel való összekötése és megünneplése aztán hagyománnyá vált.

Nem örültek a diákok a tanév egyik oktatási újításának, az év végi írásbeli és szóbeli összefoglalóknak, amiket maguk között „kis érettségiként” emlegettek. Magyarból és matematikából az egész éves tananyagból volt előbb írásbeli, majd szóbeli vizsga, amely kiegészült egy további kiemelt tantárggyal, például földrajzzal, történelemmel is.

1953 májusában Faggyas Edvin, az I.a osztályfőnöke a tanterem fekete táblájára felírt egy verset, amelynek első és utolsó versszaka így szólt:

*„Szól a nóta búcsúzóra,
Vén diáknak ballagóra,
Messze visznek már a léptek,
Vissza talán sose térek*

*Szól a nóta búcsúzóra,
felcsendült a diáknóta,
Hív a harc és hív az élet,
Pannonhalma, Isten véled!”*

A gimnázium új *ballagási énekének* a szövege volt, amit az akkor III.b-s diák, *Madarász Gyula* költött. A ballagási ének dallamát egy székely népdal feldolgozásból Szigeti Kilián adoptálta. A május 23-án megtartott ballagáson első alkalommal hangzott fel ez a ballagási ének, és ettől kezdve hosszú ideig ezt énekelték ballagáskor a pannonhalmi diákok, időnként más énekek, mint például a *Gaudeamus igitur* kíséretében.

A tanév végén már két IV. osztály tanulói, összesen 59 diák tett érettségi vizsgát. Feltűnően hosszú idő volt az írásbeli (május 15-19) és szóbeli vizsgák (június 19-27) között. Külön engedéllyel 2 diák németből is tett érettségi vizsgát, a magyarról németre fordítandó fogalmazvány címe: *Ungarn nach der Befreiung* volt. Az érettségizők közül 10 végzett kitűnően, de megtörtént az első bukás is.

A többi diák már a szóbeli érettségi vizsgák előtt megkapta a bizonyítványát, a tanévzáró ünnepség és a *Te Deum* után hazautazott.

Ezekben az években a gimnáziumi diákoknak nyaranta kötelező volt nyáron dolgozni, az utasítás szerint *„kivenni részüket a szocialista Magyarország felépítésében”*. Idézzük a gimnázium beszámolóját erről:

„Mivel a [megyei] oktatási osztály nem biztosított tanulóink részére keretet a nyári szervezett termelőmunkában való részvételre, diákjainkat, akik 142 különböző helyről valók, felszólítottuk, hogy otthonukhoz közeli munkahelyeken kapcsolódjanak bele a termelőmunkába. A legtöbb közülük már be is diktálta a munkahelyet, ahol dolgozni fog.”

A megerősödés évei 1953-1956

A Sztálin halála utáni politikai helyzet következményeként júniusra megbukott Rákosi Mátyás. Moszkvában az ő bűnéül rótták fel az ország gazdaságpolitikáját, a túlzott iparosítást, amely következtében a gazdaság tragikus helyzetbe került. A Magyar Dolgozók Pártjai vezetőit Moszkvába rendelték és utasították az addigi politika kiigazítására. A július 4-én miniszterelnökké kinevezett Nagy Imre ezek jegyében hirdette meg programját, amelyben olyanok is szerepeltek, mint a termelősövetkezetekből való kilépés lehetősége, nagyobb türelem a vallási kérdésekben, az internálások és a kitelepítések megszüntetése és részleges amnesztia. Nagy Imre október 17-én találkozott a Magyar Katolikus Püspöki Karral is. A változások komolyságát bizonyította a nyári hittan beíratások ügye. A rendes beíratkozási idő alatt az előző évi elvárások szerint zsarolással és fenyegetésekkel vették rá a szülőket, hogy gyerekeiket ne írassák be hittanra Ennek eredményeként a hittanra jelentkezők száma az előző évinek negyedére csökkent. Az új kormány augusztusban hittanpótbeíratásokat rendelt, ezzel a beíratkozások száma megkétszereződött, ezen belül Budapesten tizenkétszeresére nőtt.

Az új politikai irányvonal azonban csak eszközeiben változott, de céljaiban nem, azok között továbbra is ott volt a hitélet és az egyházak fokozatos felszámolása. Mégis, az enyhülés következményei azonnal jelentkeztek Pannonhalmán.

1953 nyarán a gimnáziumba és diákotthonba jelentkezők száma ugrásszerűen megnőtt, főleg az I. osztályba jelentkezők többségét el kellett utasítani. A többi felsőbb osztályba is érkezett 11 új tanuló. Az induló létszám 296 tanulóra nőtt, ebből 211 volt diákotthonos. A bejárók száma ekkor volt a legmagasabb 71 diák, közöttük ekkor volt a legtöbb, 36 lánytanuló. A tanári kar létszáma megegyezett az előző évvel, összetétele is mindössze annyiban változott, hogy a betegeskedő Németh Döme helyett Csóka Lajos lett óraadó tanár. Az év során már hat osztálynak volt azonos tanár az osztályfőnöke és prefektusa.

A jelentkezők nagy számára való tekintettel döntés született, hogy az 1954/55-ös tanévtől kezdve a jelentkezőket felvételi elbeszélgetéseken fogják kiválasztani.

A hatalomra került Nagy Imre 1953 augusztusában megszüntette a kitelepítettek kényszertartózkodási kööttségét. Ennek volt az a következménye, hogy a felvett diákok közül többen szinte egyenesen a kitelepítésből érkeztek. A kitelepítetteknél azonban ésszerűségből semmilyen erre utaló adatot a gimnázium irataiban nem jegyeztek fel, a kedvezőnek tűnő politikai változások ellenére sem. Közöttük volt a IV. osztályba visszatért *Mazgon Sándor*, akit 1951 májusában harmadikoként innen vittek el a rendőrök szülei után a Hortobágyra.

A származás szerinti kategorizálást az 1949/50-es tanévben rendelték el az általános és a középiskolákban azért, hogy annak segítségével a közép- és felsőfokú oktatásba történő felvételnél előnybe tudják részesíteni a munkás és dolgozó-paraszt származású tanulókat. A tanulói anyakönyvben külön rovatok szerepeltek a tanuló családi származásának megállapításához. Ennek alapja az apa, vagy annak hiányában a gondviselő 1938-as foglalkozása (1954-től ez az „1945 előtti”-re módosult), társadalmi és vagyoni helyzete volt. A köznyelvben aztán az 1938-as vagy 1945 előtti foglalkozás mint „eredeti foglalkozás” élt tovább. Kezdetben 4 féle származási besorolás volt: munkás, paraszt, értelmiség és egyéb. A tanulók kategória besorolását az erre a célra rendszeresített statisztika úrlapon, a tanév végén meg kellett küldeni az oktatási felügyeletet ellátó állami szervnek. A származási besorolás meghatározását a VKM utasításban szabályozta. Mivel a legnagyobb gondot az „Egyéb” elnevezésű besorolás jelentette, idézzük az erre vonatkozó részletet:

„Az egyéb foglalkozásúak közé sorolandók általában a kizsákmányoló foglalkozásúak: földbirtokos vagy földbérlő 25 katasztrális hold alatt, ha idegen munkaerőt állandóan foglalkoztat, 25 kataszteri holdon felüli

birtokos vagy bérlő, vagyonából vagy háztulajdonából élő. Ebbe a csoportba sorolandó az 1945. év előtti, jelenleg más foglalkozásban lévő hivatásos katona, csendőr, stb.”

Az „Egyéb” kategória azonban a tartalmi szabályozás ellenére is okozott gondokat, hiszen a nem értelmiségi pályán dolgozó tisztviselő vagy egyéni kisiparos egy kategóriába került volt csendőrtábornokkal, vagy a nagybirtokossal. Ezért az „Egyéb” helyett az 1952/53-as tanév kezdetén az „Egyéb dolgozó” és „Osztályidegen” besorolásokat vezették be. Egyéb dolgozó lett a kisiparos, a kiskereskedő, a köztisztviselő, tisztviselő, ha nem értelmiségi feladatot végzett, egyéb alkalmazott, stb. Osztályidegen volt mindenki, aki a többi kategóriába nem volt besorolható: kizsákmányolók, kulákok, volt tőkésék, B-listások, katonatisztek és egyéb osztályidegenek. Az osztályidegenek jelölésére az „X”-et használták, ebből származott az „X-es származású” társadalmi elnevezés. Az utasítást készítőik nem tudtak így sem teljes körű meghatározást adni, amire az „egyéb” és „stb.” meghatározások utalnak. Később az „Alkalmazott” önálló kategória lett.

A származás szerinti besorolást az 1956/57-es tanév anyakönyveiben még elvégezték, de a tanév végén az erről készült statisztikai adatlapokat a gimnázium már nem küldte be, és azok összesítését az évkönyvben sem szerepeltették. Ebben az évben a besorolásnál az Egyéb besorolástól már el kellett különíteni az Alkalmazott besorolást. Az 1957/58-as tanévtől rendszeresített gimnáziumi anyakönyvek fejlécében már csak a két szülő időszerű foglalkozásának a rovatai találhatók.

→Besorolás Tanév↓	munkás	dolgozó paraszt	értelmi- séji	alkal- mazott	egyéb	X	év végi létszám
1951/52	20	68			154		242
1952/53	28	62	73		78	31	272
1953/54	30	60	74		76	42	282
1954/55	28	63	104		75	33	303
1955/56	26	46	126		72	31	301
1956/57	18	36	144	27	45	24	294

A bencés tanárok tisztában voltak a származási besorolás fontosságával, mivel annak nem csak a továbbtanulásnál, hanem az érettségi utáni munkába lépésnél is jelentősége volt, tehát egy életre meghatározhatta a diák sorsát. A tanulók besorolásnál rendkívül körültekintően és jószándékúan jártak el.

Pár példán keresztül bemutatjuk, hogy a körültekintés ellenére milyen „téves besorolások” fordulnak elő – bizonyára nem véletlenül. Átvizsgálva

az 1956/57-es tanév anyakönyveit, azokban 17 olyan diákot találtunk, akinek édesapja 1938-ban katonatiszt volt. Közülük 7 lett X-es, 7 értelmiségi, 2 egyéb és 1 alkalmazotti besorolású lett. Más „téves” besorolások ugyanabból az évből:

- az édesapa 1938-ban egy paszománygyártó üzem tulajdonosa volt: eredeti foglalkozása kisiparos, 1956-ban fuvaros, besorolása „Egyéb”. Ugyanennek a fiúnak a bátyjánál az adatok: eredeti foglalkozása kisiparos, 1956-ban földműves, besorolása „Egyéb”.

- az édesapa 1938-ban hadmérnök tiszt a Honvéd Térképészeti Intézetben: eredeti foglalkozása térképész, 1956-ban grafikus, besorolás „Értelmiségi”.

- az édesapa kisebb földbirtokos 1938-ban Erdélyben, a diák ott is született, a család 1945-ben ájtott Magyarországra, és gyümölcsstermesztéssel foglalkozott: eredeti foglalkozása földműves, 1956-ban őstermelő, besorolása „Dolgozó paraszt”.

A jószándékú példák sorát azzal a pár diákkal kell folytatni, akiknek édesapja vagy özvegy édesanyja (ilyen is volt!) politikai elítéltként éppen börtönben volt. Ezeknél az édesapa időszerű foglalkozása rovatot üresen hagyták, és az édesanyát (volt, hogy a nagyszülőt) nevezték meg eltartónak és a besorolást az édesapa vagy az édesanya eredeti foglalkozása szerint végezték el. Az 1954/55-ben kezdett reáosztályban két ilyen diák is volt, mindketten „Értelmiségi” besorolással szerepeltek. Ugyancsak „értelmiségi” besorolású volt az testvérpár, akiknek édesapját 1949-ben kivégezték. A történelmi arisztokrata családnevek viselői tekintetében azonban nem volt mód jó szándékú mérlegelésre.

Szó sem lehet véletlen tévedésekről, pedig a bencések ezzel hatalmas kockázatot vállaltak. Felelősségre vonás esetén ugyan védekezhetek volna azzal, hogy az adatokat bemondás alapján vezették be, de akkoriban mindenféle védekezés hiábavaló volt.

A Nagy Imre féle fordulat nem jelentette az *egyházüldözés* leállítását, az egyház továbbra is ellenség maradt. 1954 januárjában Maros Czirjék pannonhalmi házgondnok a hatóságok félrevezetése miatt került börtönbe. A vád az volt, hogy a Pannonhalmán 1950-től menedékre találó premontrei pap-költő, Mécs László nem szerepelt a lakónyilvántartó könyvben. Hiába védekezett Maros Czirjék azzal, hogy a Mécs László csak felvett költői név, hivatalos neve az okmányai szerint Mártoncsik József, ezen a néven pedig szerepel. 1953-54 fordulóján két győri bencés tanárt, Csizmadia Gerőt és Pálffy Aurélt is letartóztattak „demokráciaellenes szervezkedés” miatt. Mindketten a korábbi gimnázium cserkészeivel foglalkoztak. Az előbbi bencések a következő éveket börtönben töltötték. De a gimnáziumban sem

házkutatásra, sem letartóztatásra, és szerencsére még komolyabb hivatali ellenőrzésre sem került sor.

A tanév kezdete után nem sokkal a Katolikus Középiskolai Főhatóság először szervezett az egyházi gimnáziumok tanárainak szakmai tanácskozást Budapesten. Novemberben a magyar, a történelem, a biológia és az idők változásnak jeleként a hittan tanárok vitatták meg tantárgyuk tanításának időszerű kérdéseit. Ezek a szakmai megbeszélések aztán a továbbiakban rendszeressé váltak, és azokon egymást váltva valamennyi tantárgy tanárai részt vettek.

Három lelkigyakorlatot is tartottak ebben az évben, szeptemberben, decemberben és június elején. A lelkigyakorlatok szombat délután kezdődtek és vasárnap estig tartottak, így a tanítási időszakot nem zavarták. Nagyszabású iskolai hittanversenyt is rendeztek a tanév végén, amelyen 62 diák vett részt. Májusban a görög katolikus rítus és vallási hagyományok ismertetésére „Keleti napok”-at tartottak. Az esemény csúcspontjaként Dudás Miklós hajdúdorogi görög katolikus püspök pontifikált szentmisét a Bazilikában. Erre az alkalomra kiállítást is rendeztek, amelyen a görög katolikus egyház kegyzsereit, egyházi ruháit, vallásos tárgyait mutatták be.

Szigeti Kilián énektanár ebben az évben elevenítette fel az olasz gimnáziumban már megszervezett *Collegicum Musicumot*. Havonta három alkalommal az összejött diákok hanglemezeiről meghallgattak egy-egy klasszikus zeneművet, majd azt Szigeti Kilián vezetésével közösen kielemezték.

Az 1953/54-es tanévben kiugróan eredményes volt a gimnázium diákjainak szereplése az országos tanulmányi versenyeken. A Rákosi Mátyás tanulmányi versenyeken 70 diák indult, és közülük 19 került be a megyei döntőbe. Íme, a névsor: magyarból *Farkasfalvy Miklós, Madarász Gyula, Sirokay Zsolt, Vikmon Endre*; matematikából: *Dömötör Lóránt, Kemény Gyula, Mercz Ferenc, Mohos Béla, Radda György, Rédly Dénes, Tomka Iván, Világhy Tamás*; történelemből *Alex László*; oroszról *Németh László, Radda György, Schmotzer Imre*; fizikából *Kemény Gyula, Mazgon Sándor, Rédly Dénes*. Kilencen a IV.b diákjai voltak, amelynek Pulay Csaba volt az osztályfőnöke. Az Arany Dániel matematika versenyen az I. és II. osztályból 27 diák indult, ketten, *Madarász István* és *Petró József* került a döntőbe, az utóbbi dicséret oklevelet is kapott. Matematikai teljesítményéért az év során *Mercz Ferenc, Mohos Béla, Radda György* és *Rédly Dénes* miniszteri kitüntető oklevelet is kapott.

A tanulás mellett másféle események is voltak. A diákok együtt hallgatták a Teleki teremben a 6:3-as győzelemmel végződött angol-magyar mérkőzés rádió közvetítését. De legalább ennyire fontos volt, hogy megszervezték az első *tánciskolát*. Október elejétől hat héten keresztül hetente egyszer a tornateremben lehetett gyakorolni a tánc tanulást. Ettől

kezdve pár évig kétévente, majd később évente volt tánciskola Pannonhalmán. Március elején volt a farsangi bál. Színházban is voltak a diákok Győrben, Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálíg darabját nézték meg.

Az 1950-es években a kommunista hatalom a pszichológiát „burzsoá áltudományként” tartotta számon. Az 1945-től Svájcban élő magyar orvos és lélekgyógyász, Szondi Lipót a róla elnevezett *Szondi-teszt* pszichológiai elemző módszert 1947-ben tette közzé. Söveges Dávidnak a véleménye bizonyára eltért a hivatalostól, mert az 1955-ben érettségizett osztályának diákjaival elvégezte a Szondi tesztet. Ismerve Söveges Dávid kezdeményezését újszerű dolgok kipróbálására, ezt nem is tarjuk annyira rendkívülinek, ám azt nem tudjuk, hogy a kapott eredményeket mennyire tartotta megbízhatónak. A Szondi-teszt nagy munkát jelentő adatfelvételi munkáiba (a kiválasztott szimpatikus és unszimpatikus arcképek azonosítóit beírni a feldolgozó táblázatokba) a diákokat is bevonta, ő maga később csak a kiértékelésekkel foglalkozott. A diákok érdekesnek találták a tesztet, sokan megőrizték emlékeikben. Söveges Dávid 1955/56-ban a következő osztályával is megcsinálta a Szondi-tesztet. Söveges Dávid bebörtönzése után Faggyas Edvin a filozófia szakkörben is foglalkozott a Szondi tesztel.

Futólag már szó esett a diákok sportolásáról. A sport valamennyi válfaját a *Sportkör* fogta össze, amely vezetője a mindenkori, ezekben az években Faggyas Edvin testnevelő tanár volt. Eleinte a sakk is ide tartozott, csak 1952 őszén alakult meg az önálló Sakk-kör. A Sportkör minden tanév elején újjáalakult a tagság tekintetében, amely mindig 150-200 között volt. 1954 őszén az iskola minden diákja tagja volt a Sportkörnek. Az alakuló ülésen döntöttek, hogy abban a tanévben milyen szakosztályok működjenek. Kezdetben torna, kosárlabda, röplabda, labdarúgó szakosztály volt, ez idővel kibővült az atlétikai és az asztalitenisz szakosztállal, a röplabda szakosztály viszont a kezdeti évek után megszűnt.

A legnépszerűbb sport talán a legnagyobb számú diákot érintő labdarúgás volt, hiszen a 8 osztály csapatainak összeállításához legalább 100-110 játékos volt szükséges. A benevezett csapatok minden évben megküzdöttek az iskola bajnokságért, időnként az iskola válogatotttja játszott a győrszentmártoniak ellen (sok sérüléssel), de leggyakrabban a győri bencés gimnázium csapatával. A megyei középiskolás bajnokságok azonban nem hoztak sikereket.

A legeredményesebb szakosztály a szertorna volt, amit kezdetben a Győri Postás SE, később a Törekvés Sportegyesület támogatott. A gimnázium csapata a győri Postás SE színeiben már 1952-ben megnyerte a Szombathelyen rendezett II. országos alapfokú területi bajnokságot, majd az országos verseny döntőjében a II. helyen végeztek. Ez a siker a III. országos alapfokú bajnokságon is megismétlődött, ahol már egy junior csapat is

indult, és az is az I. helyen végzett. Az országos döntőben a felnőtt csapat ismét a II., a junior csapat a III. helyen végzett. 1954/55-ben a pannonhalmi tornászcsapat megnyerte a megyei középiskolás bajnokságot. A következő tanévben, 1955/56-ban a megyei középiskolás bajnokságon a III. helyet szerezték meg, egyéniben pedig *Kiskéry Lóránd* a II. helyen végzett. A Törekvés SE színeiben a tornászok országos versenyeken is indultak. A 4 főből álló osztály-csapatokat mindegyik osztály ki tudta állítani, ezért ezekben az években osztály csapatbajnokságok is voltak.

Majdnem ennyire eredményes volt az 1950-es évek közepén az atlétikai szakosztály, amely a dobó- és ügyességi számok mellett elsősorban a hosszútávfutásra összpontosított. Ez utóbbi érthető, hiszen ezekben az években reggelente több tucat fiú rőtta a köröket a reggeli torna helyett a Várkerületen. 1953-ban az iskola atlétika-csapata nyerte a területi versenyt Szombathelyen, 1955-ben a megyei középiskolai bajnokságon ezt a sikert megismételték. Ezen a versenyen győzött a magasugró csapat (*Maly György* a 171 cm magasságot is átvitte), a 4x1000 méteres váltó, a diszkoszvető csapat (*Hujber József* vezetésével), a súlylökők pedig II. helyen végeztek. A rúdugrásban *Kecskés László* megyei szinten verhetetlen volt. Mindezek mellett természetesen volt iskola bajnokság és osztályoknak csapatbajnokság. A diákok közül később többen tovább atletizáltak, például *Rakovits Zoltán* rendre szerepelt az országos egyetemi bajnokságok rövidtávú és gátfutó döntőiben.

Rendkívül népszerű volt a téli időszakban megrendezett iskolai kosárlabda bajnokság. Ennek is köszönhető, hogy a szabadtéri salakos kosárlabda pályát döntő részben maguk a diákok építették 1954/55-ben, és új, korszerű kosárlabda palánkok kerültek a tornaterembe is. A népszerűség ellenére nagyobb sikereket a gimnáziumi csapat nem ért el, pedig a játékosok közül többen (például *Görhely Tamás*, *Tordas Pál*, *Tóth Imre*) érettségi után első osztályú csapatokban folytatta a kosárlabdázást.

A kertben az úszómedence ugyan még megvolt, de már nem működött, így úszni nem lehetett. De a diákok buzgón pingpongoztak a szabadidőben, az asztalitenisz szakosztály pedig bajnokságokat is rendezett. Minden évben volt vívóiskola is, az ezen résztvevők azonban legfeljebb az iskolázási szintig jutottak el.

A szokásos karácsonyi szünetet ezúttal két hét szénszünettel toldották meg, így csak január 21-én kezdődött újra a tanulás. A kitermelt szén az országosan elrendelt szénszünetek ellenére se tudta a nehézipar szükségleteit kielégíteni, de elsőbbséget élvezett.

Már az előző években is előfordult, hogy a húsvéti szünet (ebben az évben április 15-21) alatt az ország távol eső részeiről érkezett diákok nem utaztak haza a szünetre. Két oka is lehetett ennek. Az egyik, hogy voltak, akiknek a vonatjegy ára rendkívüli megterhelést jelentett. De a másik ok is

nyomós volt. Az ország Nyíregyháza környéki tájaira az utazás esetenként egy teljes napnál is tovább tartott a ritkán járó, az átszállások tekintetében rosszul összehangolt vasúti közlekedés miatt. A Pannonhalmán maradtak viszont „szabadságon voltak”, és részt vettek a Bazilikában tartott húsvéti szertartásokon. A tanárok azonban időnként valamilyen hasznos tevékenységre befogták őket, ebben az évben például 80 fát ültettek. Faültetést egyébként már az előző évben is végeztek, 1500 feketefenyőt ültettek a Várhegy oldalába, de nemes diófa palánták is kerültek az alsó gyümölcsösbe.

Az írásbeli osztályvizsgák május 28-29-én, a szóbelik június 8-11-én voltak az I.-III. osztályokban.

Ezekben az években Dobos Imre fényképész készített több érettségi tablót, akinek fia, *Dobos Vilmos* 1952-ben érettségizett Pannonhalmán.

Az írásbeli érettségik már május 15-19 között megtörténtek, a szóbeli vizsgák egy hét különbséggel követték egymást: előbb a IV.b, majd a IV.a következett. Június 11-én az érettségire jelentkezett mind az 54 diák sikeresen befejezte az érettségi vizsgákat.

1954/55

Az 1954/55-ös tanév kezdetén először lépte át a diákok száma a háromszázat. Az induló létszám 306 diákjából 248 lakott a diákothonban. A nagyszámú jelentkező miatt a felvett elsősök egy felvételi szűrőt jelentő beszélgetésen mérettek meg. Voltak olyanok is, akiket másféle megmértetés után vettek fel. Példának megint a kitelepítetteket hozzuk fel, akik ugyan a kényszerlakhelyeiket elhagyhatták, de Budapestre nem költözhetek vissza. Más városokba sem voltak szívesen látottak, különösen nem az állami gimnáziumokban. A bejárók száma viszont az előző évhez képest kissé csökkent. Ebben a tanévben már nem vettek fel az I. osztályokba lánytanulókat.

A tanári karba 21 tanárt jelentettek be, kettő volt új közülük, Szigeti Kilián ének tanár és az addig pedellusként dolgozó testnevelő tanár Rozmán Tivadar. A változásokban szerepe volt a tanrend változásának is: eltörölték a légoltalmi ismeretek nevű tantárgyat, és bevezették az I. osztályokban az ének tanítását. A rendkívüli tantárgyak között megjelent a gyorsírás, amit, akárcsak az 1940-es években, most is Pulay Csaba oktatott.

Az egyházi gimnáziumok a kezdetektől folyamatosan *anyagi gondokkal* küzdöttek. Az államtól kapott juttatások, köztük a szégyenletesen alacsony tanári fizetések messze nem voltak elegendők a felmerülő költségekre. A tandíj megállapítása ugyan saját hatáskör volt, de ennél figyelemmel kellett lenni arra, hogy még a szegényebb családok számára is megfizethető legyen. Előnyösebb helyzetben voltak azok a gimnáziumok,

amelyek kollégiumot is működtettek, mert annak bevételeiből a gimnáziumi kiadásokra is juthatott valamennyi. Ebből a szempontból Pannonhalma volt a legjobb helyzetben, hiszen pár év után állandósult a 200 főt jóval meghaladó diákotthoni létszám. Az első év azonban Pannonhalmának is roppant nehéz volt, ezért kényszerültek a már ismertetett diákotthoni díjmelésre. Valamennyi külföldi adomány is érkezett, de ezek elfogadása mindig veszélyes lehetett a rendkívül szigorú deviza jogszabályok miatt. Anyagi gondok bőven akadtak, még ha erről a fennmaradt iratok és az évkönyvek szemérmesen hallgatnak is. Ennek ellenére tudjuk, hogy a Püspöki Kar a kezdetektől fogva adott támogatást az Országos Központi Rendelkezési Alapjából (például 1955-ben 30.100 forintot) Pannonhalmának, de ez az alap is szegény volt. Azt is tudjuk, hogy a kezdetektől érkeztek adományok is, magánszemélyektől és plébániáktól is. Ez az 1950-ben kibocsátott körlevélnek is köszönhető, meg a több plébánián is dolgozó korábbi bencéseknek. 1955-ben már az évkönyvben is megengedtek egy megjegyzést és köszönetmondást az adományokról: *„Többen siettek diákjaink segítésére kisebb-nagyobb összeggel, a jó Isten jutalmazzon minden jótévőnket.”*

Szeptember 8-án a diáksággal ismertették az iskola és diákotthon új *fegyelmi szabályzatát*. Ez tartalmazta a dohányzásra vonatkozó előírásokat is. Az új rendtartása szerint a harmadik és negyedik osztályosok abban az esetben cigarettázhattak, ha erre szülői írásos engedéllyel rendelkeztek. Dohányzó helynek a felső összekötő folyosót jelölték ki (ez ebben az időben nem szolgált átjáróként a Főmonostorba, a vége le volt falazva), a diákok egyszerűen „Bagózdának” nevezték. A dohányzási engedéllyel rendelkező diákok névsorát a falon kifüggesztették, így bármelyik arra járó nevelő ellenőrizni tudta a cigarettázókat. A Bagózda, amit székekkel és asztalokkal is berendeztek, vacsora után lefekvésig szinte mindig tele volt. Sokan dohányoztak, többen szülői engedély nélkül is, hiszen ez olyan „nagyfiús” is volt. Az engedély nélküli dohányzás tettenérés esetén több következménnyel járt. Közülük a súlyosabbnak a diákok azt tekintették, hogy a dohányzásról a szülőket értesítették, az enyhébbnek, hogy a magatartási osztályzat egy fokozattal romlott. A Bagózdában kártyázni is lehetett, elsősorban a tarokkosok játszottak itt, játékukat időnként a nagy tarokkos hírében álló Monsberger Ulrik igazgató is megnézte. A bridzsezők inkább a Játék-szobába jártak kártyázni, más kártyajáték azokban az években igazán nem volt divatban.

Pár nappal a kollégiumba történt beköltözésük után a diákok alapos egészségügyi ellenőrzésen estek át. Előbb egy Győrből jött szemorvos tartott szemvizsgálatot, majd az iskola orvosának általános vizsgálatán estek át.

A korábbi évektől eltérően ebben az évben már nem vettek fel *lányokat*. Az előző évben leérettségiztek azok a lányok, akik még lehet, hogy 1950 augusztusában az állami gimnáziumba beiratkozva kerültek az első

osztályosok közé. Nem tudjuk, hogyan történt a lánytanulók ügyének hivatalos rendezése, de lehetett egy olyan megállapodás, hogy az 1950-ben induló osztályok kifutása után felmenő rendszerben a gimnázium koedukált jellegét megszüntetik. A lánytanulók száma az előző tanévben 36 volt, abban az évben volt a legtöbb lány, ez a következő évre már 30-ra csökkent, majd az utolsó „lányos tanévben”, 1956/57-ben már csak 9 maradt közülük.

A bencéseknek többlet terhet jelentett a lányok jelenléte a gimnáziumban. Nem csak a koedukációból - amit egyébként helytelenítettek - fakadó feladatokkal kellett foglalkozniuk, de szerzetesi mivoltuk miatt általában is kerülték a női társaságot. Ez mind szerepet játszott abban, hogy a lánytanulók „teljes elkülönítettségben” éltek. Mindezek ismeretében arról nem tudunk, 1951-ben miért kérelmezték lányosztályok indítását, arról pedig még kevésbé, hogyan oldották volna meg a teljes elkülönítést, ha megkapják az engedélyt.

A lányok csak napközben lehettek a gimnázium épületében, annak diákotthoni részébe be se mehettek. Az iskolai órák kivételével a tartózkodásukra a kijelölt lányszobában voltak, oda érkeztek reggel, ott öltöztek át az órákra, ha kellett. A lányok szobája kezdetben a gimnázium hátsó bejáratával szemben lévő, akkor üres osztályteremben volt, 1952 őszén költöztették el őket a második emelet keleti szárnyába, a csapóajtóval leválasztott folyosórészen a Fizikai és a Kémiai előadó közötti terembe. Azok a lányok, akik „fél-bentlakók” voltak, nem étkeztek együtt a fiúkkal, hanem a lányszoba előtti folyosórészen lévő hosszú asztalnál étkeztek. Az ételt maguk hordták fel az alagsorban lévő konyhából, és vitték vissza a használt terítéket, az ételmaradékot a konyhába. 1956-ra a lány tanulók száma 9-re csökkent, ekkor a lányszobát leköltöztették a földszintre, a lépcsővel szemben, a Teleki-terem melletti helységbe (itt voltak már 1946-48 között is), és ott is étkeztek. A lányok még a nagyszünetben is elvonultak külön szobájukba, akárcsak a bejáró fiúk. Ez részben szükségszerű is volt: bárhol volt a lányszoba, természetes módon annak közelében részükre kijelöltek egy külön mellékhelyiséget is. Ha valaki a Györszentmártonban lakók közül délután ott akart maradni tanulni a lányszobában, vagy hosszabb ideje volt a vonatindulásáig, megtehetette, de a távolabbról kerékpárral érkező lányok nem éltek ezzel a lehetőséggel.

A lányok nem vettek részt a vasárnapi diákmisén a Bazilikában, hanem a diákotthon kápolnájában hallgathattak szentmisét, és külön lelkigyakorlataik voltak. A gimnázium egészének rendezett ünnepeken, vagy kulturális rendezvényeken természetesen részt vettek, de ott is elkülönülve. Lelkigyakorlatuk nekik is volt, de az sem volt közös a fiúkéval. Ha valamilyen ünnepségre levonult a diákság a faluba, akkor is egy csoportban mentek, nem az osztályaikkal. A gimnáziumban egyedül nem, hanem elsősorban lány osztálytársaikkal közlekedhettek, ha nagyobb

csoportban vonultak valahova, akkor kísérőt is kaptak. Külön programjaikat egyébként úgy szervezték, hogy a többi fiúval még szabadidőben, vagy séta közben se találkozzanak: a lányok séta és szabad ideje a fiúk stúdium idején volt. Így tulajdonképpen csak a saját fiú osztálytársaikkal volt valamiféle osztálytársi kapcsolatuk. A lányszobába a fiúk nem léphettek be, de ezt a szabályt a bejáró fiúk közül azok átlépték, akiknek lánytestvérük volt ott.

Az osztálytermekben az órák alatt a lányok mindig egymás mellett ültek. Helyüket az osztályfőnök döntötte el, ami szinte mindig vagy az első, vagy a leghátsó sorokban volt. Tudunk azonban arra is példát, így Vida Szabolcs 1953-ban érettségizett osztályában, amibe 7 lány is járt, hogy a fiúk és a lányok nem voltak ennyire szigorúan elkülönítve.

A lányok állandó felügyelője a kezdetektől Mária nővér (Kláray Klára Mária Archangela), egy volt szatmári irgalmas apáca volt. Természetesen neki is volt a diákok között pár beceneve, ezek közül a „Mater Deszka” volt a szalonképesebb. Mária nővér várta reggelenként 7 órától a „bentlakó” és a bejáró lányokat a lányszobában is, ő felügyelt ott a délutáni tanulási idő alatt. Ha a lányok a gimnáziumban csoportosan közlekedtek, vagy részt vettek iskolai rendezvényeken, Mária néni kísérte őket.

Szükség esetén a felügyeletben kiegészítő volt az idős Szilárd atya, a Szociális Otthon lakója. Szilárd atya énekelni is tanította a lányokat, tanítási jelmondata szállóigévé vált a lányok között: „hullámzóan, lágyan, lendülettel, lélekkel!” A lányok „szószólója” a tanári karban Villányi Anaklét volt.

A lányok között voltak, akik nem a környékről, hanem távolabbról érkeztek, mint például páran Jánosházáról. Ők voltak a fél-bentlakók, létezésükről persze az állami hatóságok is tudtak, de nem kifogásolták. Természetesen ők sem laktak a diákotthonban, hanem Györszentmártonban osztálytársnőiknél, vagy olyan családnál, akik a bencések felkérésére ezt vállalták. Később többségük együtt lakott a gimnázium melletti, korábban a gimnázium üzemeltetését végző alkalmazottak részére szolgáló és Szilágyi-házként emlegetett épületben. Mária nővér is velük lakott, és időnként némi háztartási munkát is taníttatott nekik. Az utolsó évben már csak három lány lakott ott Mária nővérel.

Induláskor a felsőbb osztályokban csak egy-két lány volt, akik a kirándulásokra együtt mentek az osztállyal, időnként egy-egy lány édesanyja is velük volt. Söveges Dávid osztályában, az ebben a tanévben érettségiző IV.a-ban 7 lány járt, ők a közeli, elsősorban gyalogtúrát jelentő kirándulásokon a fiúkkal együtt mindig részt vettek. Így például 1953 őszén a Bakonybánk-Csatka-Lázi-Veszprémvarsány távolságot teljesítették egy nap alatt, amihez ha hozzávesszük a vasútállomásra való le- és felmenetelt, jóval felette vagyunk 30 kilométernek. Ezt a túrát egyébként a lelkes túrázó Söveges Dávid mellett Monsberger Ulrik igazgató is megtette. Később,

amikor a lányok száma szinte egy osztályra való létszámra nőtt, arra is volt példa, hogy részükre külön, akár két-három napos kirándulásokat rendeztek, amelyen minden lány ott volt, függetlenül attól, melyik osztályba járt.

A farsangi bál volt az egyetlen alkalom, amikor a fiúk bemehettek a lányok szobájába. A lányok ott készültek a bálra, és a bál kezdetekor az osztálytársak közül annyi fiú, ahány lány volt, elment a lányszobába, és onnan lekísérte őket a tornaterembe, ahol a bálók voltak. A farsangi bálokon egy-egy más osztálybeli diák vette a bátorságot, és egy táncra felkérte valamelyik lányt. De ezt is inkább csak az osztálytársaik, vagy testvéreik, azok legközelebbi barátai tették. Az utolsó években a lányok egyre idősebbek és jóval érettebbek lettek a legtöbb diáknál, ez bizonyos értelemben már önmagától is elhatároló volt. Amíg lányok jártak Pannonhalmára, mindig részt vettek a tánciskolán, szükség is volt rájuk.

Egyetlen területen nem érvényesült a teljes elkülönítés, és ez érdekes módon a színjátszás volt. Biztos, hogy erre a bencések „rákényszerültek”: bizarr dolog lett volna egy olyan iskolában, ahova lányok is jártak, a női szerepeket fiúkkal eljátszatni. A színjátszással kapcsolatban a lányokról egyébként már szó esett.

A teljes elkülönítés ellenére vannak azért arra utaló jelek, hogy a lányok jelenléte nem volt teljesen közömbös a fiúk számára, és biztosan nem is lett volna az egészséges, ha teljesen közömbös lett volna. Az akkori diákok visszaemlékezései között gyakran olvashatunk valamelyik lányhoz írt szerelmes versről (ismerünk is ilyeneket), vagy ki kibe volt szerelmes, ki után érdeklődött, illetve érdeklődött volna, ha nincs az elkülönítés. Ez így volt már 1945-től kezdve, még a korábbi gimnázium idejében is.

A bencések bizonyára vallották a mondást, hogy a házasságok az égben köttetnek, de a diákfiúk és a diáklányok egyaránt tudták azt is, hogy földi ismerettséggel kezdődnek. Pannonhalmán hat *diákok közötti házasságról* is tudunk, és ezek gyökerei biztosan a közös diákkorban eredtek. A házasságok közül egy még az államosítás előtti korszakra vezethető vissza. Köttetett házasság egykori osztálytársak között, bejáró fiú osztálytársa és bejáró fiú bejáró húga között, vagy bejáró fiúk és lányok között. Az a bencések egészséges emberségére utal, hogy az állami gimnáziumból is átvettek egy közismert „szerelmes-párt”, akik később példásan szeretetteljes házasságban éltek.

Ez az egész „elkülönítés” valójában nem a tilalmak sokasága volt, hanem a mindennapi élet olyan megszervezése, amely a lehetséges legrövidebbre csökkentette a fiúk és a lányok együttlétének idejét. Mindez a diákok többségének merevnek és régimódinak tűnt, hiszen életkorukból következően az idősebbek a szünidők, eltávazások alatt kifejezetten keresték a lányok társaságát. Sokan gondolták azt a diákok közül, hogy Pannonhalmán ezen a téren nem sok útravalót ad az élethez.

Összefoglalva a Pannonhalmán tanuló gimnazista lányok kérdéskörét, az biztosan megállapítható, hogy a fiúk, elsősorban az elkülönítés következtében nem érezték őket a diákközösséghez tartozóknak, és ismerve ottani körülményeiket, nem is voltak azok. Ennek ellenére a lányok is megkapták a maguk becenevét, illetve csúfnevét. Az egyik órák alatt is sokat beszélő lány az irodalmiasan hangzó hosszú „Mindig Mással társalkodó Varsányi Vénusz” nevet kapta.

A hét év alatt összesen 43 lány érettségizett Pannonhalmán.

Ebben az évben ismét változott a *lelkigyakorlatok* éves rendje: rövidebb, felkészítő jellegű lelkigyakorlat szeptemberben, egy-egy kétnapos hétvégi lelkigyakorlat adventben és nagybőjtben, majd egy évzáró, ismét rövidebb lelkigyakorlat a tanév vége felé.

Az év során a *szakkörök* két emlékülést is szerveztek. Az irodalmi szakkör október 20-án, Balassi Bálint születésének 400. évfordulóján tartott emlékülést Balassi életrajzának ismertetésével és szavatokkal verseiből. Tavasszal a történelmi szakkör szervezett emlékülést a Tihanyi Apátság alapításának 900. évfordulójára, amelyen természetesen ismertették az alapító levél magyar nyelvemlékeit, de Vajda Sámuel apát munkásságáról is volt előadás.

Kezdetben a sportszakkörön belül, később önállóan működött a *Sakkör*, Pulay Csaba vezetésével. A sakk-kör egyike volt akkoriban a legkedveltebbeknek, volt olyan év, hogy 101 tagja volt! Évenként tartottak előbb osztályonként egyéni bajnokságot, az határozta meg az osztályokon belüli erőssorrendet, majd annak alapján állították össze az osztályok sakkcsapatait, amelyek megküzdöttek a gimnázium csapatbajnoki címéért. Volt egyéni bajnokság is.

Pulay Csabának jó kapcsolata volt a Győrben élő dr. Bély Miklós sakk nagymesterrel, az ő segítségével a Győri MÁVDAC helyi csoportjaként minősítő versenyt is rendezhettek, amelynek eredményeit a Magyar Sakkszövetség hivatalosan is elismerte. Az egyik évben 24 diák szerzett IV. osztályú, 6 diák III. osztályú minősítést. A minősítést szerzett diákok arcképes sakkozói igazolványt is kaptak. Dr. Bély, de más győri ismert sakkjátékosok is adtak szimultán partikat a Sakk-kör tagjainak.

Pár hosszú és sok havat hozó év után ismét komoly tél volt, ennek köszönhetően rendezték meg a síbajnokságot. A 15 kilométeres sífutást *Mahunka Imre* vagy *Szekér Aladár* felváltva nyerte évekig, a lesiklásban *Kaposi Gyula* „örökös bajnok” volt, a 10 kilométeres járőr-csapat versenyben pedig ebben az évben (meg később is többször) a *Künne Tamás* vezette osztálycsapat diadalmaskodott.

Februárban volt farsangi bál, ahol a diákok élesben is kipróbálhatták a táncanfolyamon tanultakat. Pár nappal később vidám farsangi estet rendezett a két III. osztály.

Győrből nem csak sakk mesterek, de zeneművészek is érkeztek. Októberben a győri zeneiskola tanára, Metzger Károly hegedűművész adott hangversenyt, majd az Anyák napi ünnepségen ismét ő lépett fel dr. Sztankay Lajos zongora kíséretével.

A gimnáziumban és a diákotthonban volt pár olyan feladat, amit diákok önként vállalt munkaként végeztek. Ilyen volt a szünetekre történő csemetés, a diákotthoni kápolna sekrestyése, a diákbolt üzemeltetése. A *diákbolt* már a kezdetektől működött, és mindig több diák, egymást váltva árusított a nagyszünetben és ebéd után. A feladatok között volt az érkező és küldött csomagok kezelése a főbejárat melletti kis helyiségben. A hazaküldött csomagokat hetente kétszer, hétfőn és csütörtökön lehetett leadni, az öreg Hoffer traktorral vitték le a postára, és visszafele hozták fel az érkezett csomagokat. A csomagkezelő írta fel azok nevét a fekete hirdetőablákra, akiknek csomagja érkezett. A küldött és érkezett csomagokért darabonként 1 forint „kezelési díjat” kellett fizetni. Év végén, ha futotta, az önkéntesek kisebb pénzjutalmat is kaptak, ezért ezekre a feladatokra a jelentkezők közül mindig a nehezebb életkörülményű családokból érkezettekkel választották ki.

A tanév során egy nagyon ritka eseménynek, egy katolikus hitre áttérés szertartásának lehettek tanúi a diákok. A gimnáziumban egyetlen protestáns diák volt, *Gotthard Dezső*. A Kőszegről érkezett fiú Legányi Norbertnek köszönhette, hogy nem katolikus létére Pannonhalmán tanulhatott. Gotthard Dezső édesapja, akinek egy kisebb fojtás-gyára volt Kőszegen, 1948-1950 között rengeteget segített a Kőszegen iskola nélkül maradt bencéseknek. Legányi Norbert, aki akkor kőszegi házfőnök volt, ezt nem felejtette el.

Az áttérés szertartását osztálytársai és más érdeklődők előtt a diákotthon zsúfolásig megtelt kápolnájában tartották. A szertartásvezető ezekkel a szavakkal fogadta be őt az Anyaszentegyházba: „*Ne felejtse el soha ezt a napot, amelyen az Anyaszentegyház, a lelkek édesanyja, elveszett gyermekére rátalált, és szeretettel szívére ölelt.*” Ez után Gotthard Dezső elmondta az áttérők hitvallását, majd a szertartás végén a jelenlévők közösen elénekelték az 50. zsoltárt, a *Miserere mei Deus*-t.

Pannonhalmán áttérési szertartásra egyébként 1945 óta nem volt példa, akkor a Nemzetközi Vöröskereszt megbízottja, Eduard Brunschweiler tért katolikus hitre.

A diákok a jobb teljesítményekért rendszeresen kaptak könyvjutalmat is. Ez szinte mindig az Újszövetségi Szentírás egy-egy példánya volt. 1954-ben a püspöki kar adott erre a célra 38 példányt, a másik évben a Sárközy főapát 15 kötetet.

Áprilisban a két felvételi vizsga egyikét Budapesten, a piarista gimnáziumban tartották. A következő évtől, szülői javaslatra az egyik felvételi vizsga már Debrecenben, a Svetits gimnáziumban volt.

Az első osztályokban, ahol az év folyamán biológiából a növénytant tanulták, ősztől kezdve mindenkinek egy 150 darabos *növénygyűjteményt* kellett összeállítani. A préselt virágokat, növényeket rajzlapra kellett felerősíteni, meg kellett határozni és magyar, valamint rendszertani latin nevüket ráírni. A diákok a legszebb növényekből a tanév végén Gál Geláz biológia tanár segítségével nagyon mutatós kiállítást rendeztek, amelyen pár, a Főmonostorban nevelgetett, ritkább élővirágot is bemutatnak. A másodikosok rovarokat gyűjtöttek. Volt olyan év, amikor közös kiállításon mutatták be a növény- és rovar gyűjtemények legszebb darabjait.

Az év végén közbeszéd tárgya lett a diákok, de a tanárok között is a IV.a osztály érettségi tablója. Az osztály tanulói, osztályfőnökük, Söveges Dávid egyetértésével (feltehetően biztatására is) a hagyományos tablóktól elérően egy fotomontázs *életkép tablót* állítottak össze. Ezen nem sorba rendezett arcképek szerepelnek, középen igazgatóval, osztályfőnökkel, hanem minden érettségiző kedvenc időtöltése, netán elképzelt jövőbeli foglalkozását felidéző fényképével, amelyeket aztán tablóképpé összemontíroztak.

A képen látható diákok közül vannak, akik a könyvkötő műhelyben dolgoznak, orgonálnak, beolvasnak az iskolarádióba, sakkoznak, elektromos kapcsolótáblát kezelnek, szerkesztik és gépelik az osztályújságot, sportolnak, de van olyan diák is, aki egy mikroszkóp fölé hajol, és folytathatnánk a felsorolást. Az igazgató Monsberger Ulrik a nagy fekete tábla előtt diákokat feleltető tanárként látható, Söveges Dávid pedig a szobájában beszélget az egyik diákkal.

A tabló a tanárok és diákok többségének nem tetszett, évtizedes hagyományok megsértését látták benne, és a formabontó kísérlet a későbbi években szinte nem is akadt követőre.

A rengeteg értetlenséget is tükröző kritikai megjegyzések közül persze nem egy jogos is lehetett, de olyanok is elhangzottak, hogy „bezzeg a lányok csak ülnek, és nem csinálnak semmit”.

Pünkösdkor, május 29-én déli 12 órakor Sárközy Pál 12 diákot bérmált meg a Bazilikában, köztük volt Gotthard Dezső is.

Az írásbeli és szóbeli osztályvizsgákra az I-III. osztályokban június elején került sor. Az írásbeli érettségik május 14-18 között lezajlottak, a szóbeli vizsgákat június 1-10 között, előbb a humán, majd a reálosztályban tartották meg. Az érettségiző 69 diákból kettő ugyan megbukott ebben az évben, de volt 12 kitűnő és 9 jeles rendű is.

1955. június 19-én volt az évváró ünnepély, a bizonyítványosztás és a Te Deum.

1955/56

Az 1955/56-os tanévre való jelentkezési felhívásában a gimnázium és a diákotthon vezetése pontosan megfogalmazta, mit kíván nyújtani diákjainak, és velük szemben milyen követelményeket támaszt. Idézzük:

„A gimnázium és a diákotthon meleg, családias otthont és vallásos nevelést akar nyújtani. A mindennapos szentmisehallgatás lehetősége, a vallásos, az állami tanterv szerinti tanítás az értelmi, a különböző nyelvek, zene, stb. tanítása a szellemi nevelést, a sport, a játék, a kirándulás a testi fejlődést szolgálja. Intézetünkbe csak római katolikus vallású, jótehetségű egyént veszünk fel, aki nem veszélyezteti intézetünk szellemét és fegyelmét, aki mindenben készséggel aláveti magát intézetünk összes rendelkezésének.”

A felhívásra 400 jelentkező volt, közülük választották ki a felvett 80 elsős diákot. A tanév évkönyve hosszan ír a felvételi vizsgákon szerzett tapasztalatokról:

„A nagyszámú jelentkezés a nevelői munkánkba vetett bizalom mellett nem egy esetben szomorúan tükrözte a családi viszonyok jelenlegi ziláltságát. Ahol az anyagi körülmények miatt mindkét szülő dolgozni kényszerül, érthető a törekvés, hogy megfelelő felügyeletet biztosító keretet keresnek gyermekük számára. De a 14-15 éves fiú már magán viseli az előző évek hiányos nevelésének nyomait. Ha ehhez hozzávesszük a társadalom mai erkölcsének válságát - amelynek romboló hatása éppen a gimnáziumi életkorban a legerősebb -, rámutattunk nevelőmunkánk nehezebbé válásának legfőbb okaira. Ehhez hozzájárult egy-két esetben az is, hogy a szülők fegyelmezetlenné vált gyermekük számára mintegy „javítóintézetet” kerestek intézetünkben. Ezt mi mindenképpen el akartuk kerülni, mert egy tapasztalt katolikus nevelő szerint «semmiféle megbízható, rendes intézet nem vesz fel 17 éves, vagy egy-két évvel fiatalabb fiút javítás céljából.»”

Ezek a mondatok komoly kritikát fogalmaznak meg a „szocialista fejlődés útjára lépett” társadalommal, annak erkölcsi következményeivel és a kétkeresős családi modelljével szemben egyaránt. Egyúttal arra is utalnak, hogy Pannonhalmán a kommunista pártban zajló, és Rákosi újra hatalomba emelését eredményező viták, a Nagy Imre politikáját „jobboldali revizionista irányzatként” elítélő politikai légkör érdemben nem zavarta meg sem a bencéseket, sem a gimnázium és diákotthon napi életét. Sőt, az enyhülést kihasználva, az oktatásban és nevelésben újabb és újabb kezdeményezések vezettek be és honosítottak meg. Természetesen, a bencések nagyon ügyeltek a hivatalos előírások betartására, igyekezve elkerülni, hogy okot adjanak az állami szervek külső beavatkozására. A rákosista visszarendeződés gyakorlatilag csak pártnyilatkozatokban valósult meg, érezhető volt, hogy a párton belüli marakodás még nem dőlt véglegesen el. Feltehetően ennek is köszönhető, hogy a korábbi évek légkörére a tanév

évkönyvének csak a következő egyetlen mondata utal: „*A tanév folyamán bekapcsolódtunk a termelő munkába egyrészt papír-, vas- és fémgyűjtés által, másrészt vadgesztenye gyűjtése által.*” Sőt, az is szerepel benne, hogy a történelmi szakkör egyik tavaszi ülésén *Petró József és Stipsicz István* vezetésével részletesen foglalkoztak az SZKP XX. Kongresszusán történekekkel, nevezetesen Hruscsov beszédével, amelyben élesen elítélte a sztálinizmust, annak bűneit és általában a személyi kultuszt. A szakköri ülésen elhangzott vélemények, sajnos, nem maradtak fenn az utókornak.

Az 1955/56 tanév évkönyve ír legrészletesebben a vallásos nevelésről. Idézzük: *Változatlanul arra törekedtünk, hogy nevelésünk komoly vallásosság alapjára épüljön. A gimnáziumi közös vallásgyakorlatokon kívül szombatoként „csendes órát” tartottunk. Ezeket a szentírás olvasásába, lelki olvasmányokba, a helyes önvizsgálatba való bevezetés volt a célunk. Itt beszéltük meg az egyes diákokthoni csoportok különleges problémáit is. Ezen kívül októberben rózsafüzér, ádventben ádventi koszorúgyűjtás (és „szállást keres a Szentcsalád” ájtatosság), nagybőjtben keresztút és osztálymisék, májusban litánia volt. Első péntek előtti csütörtökön valamennyi csoport közös szentségimádást végzett. Vasárnap estétként magyar Completóriumot énekeltünk. Az öntudatos hit erősítésére és időszerű kérdések megvitatására a III.-IV. osztályosok számára hetenként világnézeti előadásokat rendeztünk.*

Figyelemreméltó, hogy az utolsó mondatban megjelent a „világnézet” kifejezés. Ez egyértelművé teszi, hogy a vallásosságot a világnézet egyik fontos részének tekintették. Ez a mondat 1956 nyarán, a tanév lezárása után született, az akkori politikai légkörről már esett szó. Mégis bátor dolog volt ezt leírni egy olyan korban, amikor a politikai hatalom egyedül a marxista világnézetet fogadta el. Feltehetően ez az oka, hogy a 1957/58-as évkönyvben ezt az egy kifejezést, hogy „világnézeti előadások”, átcserélték „kultur-előadásokra”. Biztosan nem véletlenül.

A tanévet 306 diák, pontosan ugyanannyi kezdte meg, mint az előző évben. A tanárok száma viszont 25 főre emelkedett, és az elkövetkezendő pár évben 1-2 fő eltéréssel ennyi is maradt. Elmaradt a tantárgyak közül az Alkotmánytan.

Változás volt a diákokthon *napirendjében*. Ebben szerepet játszott az 1954-ben újra bevezetett téli-nyári időszámítás is, amit aztán 1958-ban újra megszüntettek. A korábbi napirend szerint a téli időszakban a diákok sétaidejének vége már sötétedésre esett. Az új napirendben a délutáni első stúdium és a szabadidő felcserélődött. Ebéd után egybefüggően fél 4-ig volt szabadidő, majd attól kezdve fél 8-ig stúdium, közben fél 6-tól negyedórás megszakítással.

Pannonhalma abban a tekintetben nem különbözött más gimnáziumoktól, kollégiumoktól, hogy itt is megvolt az osztályonkénti, de különösen az alsós-felső elkülönülés. Volt valamiféle életkor szerinti

kasztrendszer, amiben teljes mértékben érvényesült az a gyakorlat, hogy „*a felettünk járókat illik ismerni, lefele meg nem barátkozunk különösebben*”. Ez a felsősök részéről nem ellenséges magatartás volt, inkább valami érdektelen keresztülnézés a kisebbben, a kisebbek részéről pedig valamiféle biztonsági távolságtartás. A legnagyobb különbözőség az érkező elsősök helyével, szokásokkal nem ismerős bizonytalansága és a már régebben ott tartózkodó, tehát idősebb diákok magabiztossága között volt. Ezt az életkor szerinti elkülönülést egy dolog oldotta: a testvérek jelenléte a közösségben, és a diákok közt testvérekből elég sok volt. A „felsősök” az osztálytársuknak az öccsét elfogadták, szóba is álltak vele, ha rászorult, segítettek is neki. Az idősebb testvér pedig már csak testvéri szeretetből is törődött az öccsével, ebből következően jobban ismerte annak pár osztálytársát is. Hasonló következményei voltak a később bevezetett duktör rendszernek, amely a beilleszkedési gondok orvoslása mellett az alsós-felső viszonyt az adott első osztályosok és a duktörök adó osztály között kedvezően formálta.

A kollégiumok többségében megszokott „*beavatás*” Pannonhalmát se kerülte el. Egyetlen formája volt, villanyoltás után nem sokkal valamelyik felsős osztály törölközőkkel felszerelve meglátogatta az elsősök egyik hálótermét, és ott az összecsavart törölközőkkel elagyabulálták az álmukból felriadt elsősöket. Hivatalosan azonban a „látogató” osztálynak ehhez engedélyt kellett kérnie a saját prefektusától, legalább is az 1950-es években. Feltehetően az előzetes engedélykérés következtében az elsősök sokszor nem voltak annyira meglepve, mint arra a felsősök számítottak. Néha még egy-két ágy felborogtatására is sor került. Volt pár prefektus, aki soha nem adott engedélyt. Az engedély nélküli éjszakai látogatásért komoly büntetés járt, általában kedvezmény vagy szabadidő megvonás és egy jó nagy adag memoriter megtanulása.

Az a pannonhalmi diákság, amely kifelé egységes közösségként jelent meg, mint mindennapi közösség valójában az egyes osztályok közösségeiként működött. Nem hibátlanul, nem tökéletesen, nem veszekedések nélkül, néha erőszakossággal, osztályonként eltérő összetartó erővel, de összességében emberien. Ez érthető is, hiszen egy-egy osztály bennlakó diákjai a nap 24 órájából gyakorlatilag 24 órát voltak együtt. Tanítás alatt, tanulási időben, szabadidőben, éjjel-nappal egyaránt. Ismerték, megélték, elviselték egymást vidáman, csüggedten, egészségesen, betegen. Igazi élő közösségek voltak.

Az érettségi előtt álló negyedikesek a többiektől kissé eltérő bánásmódban részesültek, mivel mindent az érettségire való készülésüknek rendelték alá. Kezdődött azzal, hogy nem nagy, közös hálótermekben laktak, hanem 2-6 fős szobákban, és az egyúttal a tanuló helyük is volt. Fél órával később volt az esti villanyoltásuk, mint a többieknek. Felmentették őket félévkor az énekkari tagság alól, és nem volt tavasszal kirándulásuk. A

negyedikeseket tehermentesítési meggondolásokból nem választották meg különböző önképzőköri vagy szakköri tisztségekre sem, azokat hagyományosan a harmadikosok viselték. A tavaszi lelki-napjuk időpontját mindig az írásbeli érettségi vizsgák időpontjához igazították. A negyedikesek számára a tanév általában május elején véget ért, attól kezdve az érettségire való felkészülés ideje következett, a többiekétől teljesen eltérő napirenddel – természetesen délelőtt is végig tanulási idejük volt.

Pannonhalmán az újraindulástól a tanári kar évente 4 ellenőrző értekezletet tartott, általában november elején, az első félév lezárásakor, március végén - április elején és a tanév végén. Más gimnáziumoktól eltérően azonban az első és harmadik értekezlet során minden diák érdemjegyeit megállapították, és azokat egy *Tanulmányi Értesítő* formanyomtatványon, kísérő levéllel a szülőknek az osztályfőnök megküldte. A két példányban kiállított értesítő egyik példányát a szülőnek aláírva 8 napon belül vissza kellett küldenie. Ez a tanároknak jelentős többletterhet jelentett más gimnáziumokkal szemben, ahol csak a gyenge eredményű tantárgyakra való figyelmeztetést - ha volt ilyen - vezették be az ellenőrző könyvbe. A gimnázium azonban fontosnak tartotta, hogy a szülők - ha már a távolságok miatt szülői értekezletet nem lehetett tartani, az ellenőrzőt pedig ugyanazon okból nem lehetett erre felhasználni - lehetőleg folyamatosan ismerjék gyermekük tanulmányi előmenetelét. A szülő az érdemjegyek, tehát az eltelt időszak tanulmányi eredményei mellett arról is írásos értesítést kapott, miben várnak a gyermeküktől javítást, vagy mivel elégedettek. A kísérő levél persze egyéb fontosabb dolgokról (szülői látogatások időpontja, a gimnázium fontosabb eseményei, stb.) is adott tájékoztatást.

Minden tanév kezdetén a diákok egy *általános orvosi vizsgálaton* estek át. A Diákotthon orvosi feladatait a falu körzeti orvosa, dr. Szombathelyi Károly látta el. Művelt és vallásos ember volt, jogi végzettséggel is rendelkezett. Orvosi pályája kezdetén kórházi gyakornokként ott virrasztott a győri kórházban Apor Vilmos halálos ágya mellett. 1954-ben került Pannonhalmára, és természetesen ő volt a Főapátság körzeti orvosa is. Szorosabb barátságot ápolt Mécs Lászlóval. Lelkiismeretes és alapos orvos volt, de a diákok szerint nem túl barátságos. Ha jobb hangulatban volt, időnként arról faggatta a diákokat, ismerik-e Mécs László Vadócba rózsát oltok című versét. Volt arra is példa, hogy Szombathelyi doktor megkért egy-egy győri szakorvost a diákok megvizsgálására. Ilyen volt például a már említett 1954. szeptemberi szemorvosi ellenőrzés, két évvel később pedig egy fogorvos vizsgálta meg a diákokat. Az 1955 őszi általános vizsgálatot követően dr. Szombathelyi több tucat diákot küldött Győrbe tüdőszűrésre.

Dr. Szombathelyi javaslatára mehettek a diákok szakorvosi rendelésre (pl. fogorvos, vagy szemorvosi felülvizsgálat szemüvegeseknek) Győrbe, de oda kellett menni a diákoknak más szakvizsgálatokra is. Nagyon ritkán, de előfordult, hogy a diákat azonnal kórházba kellett vinni, mint egy harmadikos diákot 1957 májusában vakbélműtetre. A kórházban lévő diákokat a győri bencések rendszeresen látogatták. Egyébként a diákok több okból is szívesen mentek be orvoshoz Győrbe. A ritka vasúti közlekedés miatt pár óra szabad idő mindig maradt az orvosi vizsgálat után, amikor például moziba lehetett (de nem volt szabad) menni, vagy körbenézni Győrben. Szerencsés is volt a negyedikes *Mercz László* 1957 őszén, mert egy Gerard Philip - Gina Lollobrigida filmet tudott megnézni egy orvosi beutazás alkalmával. Kijöve a moziból azonban egy ismerős győri bencés tanárba ütközött. Mire hazaért, prefektusa már tudott az esetről. A jószívű Hajdú Lukács mentette meg a legsúlyosabb büntetéstől.

Az orvosi szoba ekkor már a Főmonostor déli szárnyában volt (a diákotthoni férőhelyek bővítése miatt került oda a III. emeletről), a porta szintjén, közvetlenül a diákok betegszobái mellett, amelyek ablakai a gimnázium épületére néztek. A betegszobába a lázas, vagy egyéb nyilvánvaló tünetekkel járó (krónikus gyomorrontás, hányás, szédülés), egyszerűbb betegségbe esett, vagy orvosi megfigyelésre ítélt diákok vonultak be. Aki bekerült a betegszobába, legalább három napot ott kellett töltenie, még akkor is, ha meggyógyult az alatt az egy nap alatt, amíg osztálytársai a nem kívánatos dolgot megírták. Egészségügyi szempontból a három nap tökéletesen érthető és indokolt volt.

Ezekben az években a betegápolói feladatokat egy korábbi betegápoló apáca, Kordáta nővér látta el. Amikor egy diák prefektusi kísérettel megjelent a betegszobában, Kordáta nővér döntötte el, szükséges-e azonnal riasztani Szombathelyi doktort, vagy ráér a másnapi orvosi látogatásig. A diákok, akik mindenkinek adtak gúnynevet vagy becenevet, egyszerűen a sokkal közérthetőbb Koordináta nővérnek nevezték, sokszor így is szólították, amin ő mindig csak mosolygott. Nagyon alacsony termetű, törékeny alkatú, csendes, kedves teremtés volt. Tisztában volt a sajátos diákbetegségekkel (sulitisz, undoritisz, dörzsöléses láz, hányásos krétapor fertőzés, stb.), időnként még megértő is volt. A betegszobában tilos volt a látogatás, ám ezt időnként Kordáta nővér elnézte, ha a látogatás céljaként a „hoztam neki a feladott leckéket” jelszó elhangzott.

1956 februárjában, Szent Balázs napján reggel a gyertyákkal megvilágított Bazilikában az ünnepi szentmise után Sárközy Pál főapát Balázs-áldást adott a diákoknak: „*Szent Balázs püspök és vértanú esedezése által mentsen és őrizzen meg téged az Úr a torokbaj és minden egyéb bajjoktól az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében. Amen.*”

Nem sokkal később volt a szokásos farsangi est, amit az I. és II. osztályosok rendeztek. Az időpont közel volt Grabner Oszvald rektor névnapjához, akit a II.b osztályosok az est folyamán a Rektor-dallal köszöntöttek. A csasztuska jellegű dalt egy kvintett énekelte, zongora és hegedű kísérettel, a Doktor úr, doktor úr, a maga szíve sose fáj sláger dallamára:

*Társtalanul járogat a Rektor,
Sok éhes vén kamasznak gyomrára gondol,
És soha meg nem áll, (sszzz) Tibor Úrhoz jár.
Megspórol, s félre dug mindent...
Nincs uzsonna, s a vacsora semmi...
Oszvald Úr, jaj, valamit kéne már enni;
így nyöszörög és könyörög sok panaszos száj:
Rektor Úr, Rektor Úr itt bent valami fáj.
Azt hiszem a "betontól" baj van,
Rektor úr, Rektor úr, itt üres ez a táj
(pocakra mutatva)
Azt azért senki sem kérdezi meg a Rektortól:
Rektor úr a maga szíve sose fáj?*

A mindenkori rektor feladata volt a diákotthon étkeztetésének megszervezése, amelyről a diákság többségének rossz véleménye volt, így érthető, hogy a dalnak nagy sikere volt. Pár évig Grabner Oszvald neve napján a diákok hagyományosan ezzel a dallal köszöntötték fel. A rektor következetességét bizonyítja, hogy az étrend nem változott.

A gimnáziumban már az első években több osztály vágott bele *diákújság* megjelentetésébe. Az 1951/52-es tanévben jelent meg először a *Vitorla* (III.b osztály), majd 1952 tavaszán követte a *Korareggel* (I.a osztály) és a *Törekvés* (III.a osztály), majd a következő tanévben a Szivárvány (III.b osztály). Az újságok azonban rövid életűek voltak, egy-két szám megjelenése után megszűntek. Az egyetlen kivétel a Korareggel volt. Az újság címe 1953 szeptemberében *Emberek leszünk*re változott, de alcímként megmaradt a Korareggel cím is. Az osztály osztályfőnök-prefektusa Söveges Dávid magyar tanár volt, aki már az olasz gimnázium időszakában is szerkesztetett osztályával diákújságot *Kamaszhang* címen. A Kamaszhang, utalva valamiféle kötődésre, rovatcímként a Korareggelben is felbukkan. Az újság főszerkesztője *Glózer László* volt, a változó szerkesztők között szerepelt (*Dávid*) *Kiss Ferenc*, *Hujber József*, *Tóth Csanád*, *Vikmon Endre* és többen mások. Az újságból legalább 13 szám jelent meg 1955-ig. Söveges Dávid 1955 őszén osztályfőnökként átvette az akkori II.b osztályt, amely kezdeményezésére folytatta az Emberek leszünk megjelentetését. Az újság

kolofonjában szerepelt a háromtagú szerkesztőbizottság (*Hidy Péter, Horváth János és Kecskés László*), és a kiadó *Fogarassy Géza*, aki vállalta az újság példányainak legépelését. Az újságot 50 fillérért árulták, ebből vették meg a géppapírt. A II.b osztály az újságot IV. évfolyam 1. számmal indította, utalva az újság folyamatosságára. Az újságból 11 szám jelent meg, az utolsó szám (V. évfolyam 3. szám) 1956 decemberében.

Az 1955-ben induló I.b osztálynak is volt osztályújságja, a *Fényszóró*, ezt *Láng Péter* szerkesztette, aki karikatúráival, rajzaival az újságot színessé is tette. Az első évben 8 szám jelent meg belőle, de 1956 őszén, a forradalom idején az újság megjelenése tisztázatlan körülmények között megszakadt.

Söveges Dávid még egy újságot indított útnak, a *Szép Szót*. Ez az egész gimnázium irodalmi lapja volt, fő célja a diákok irodalmi kísérleteinek (próza, vers) és azok értékelésének nyilvánosságot adni. Nagyon keveset tudunk erről is, mint általában a diákújságokról. Feltehetően ezt is Söveges Dávid osztálya gondozhatta kezdetben, vagy egy másik felsőbb osztály. A szerkesztők érettségije után, a lap megjelenése félbeszakadhatott. Kissé előre szaladva az időben írjuk, hogy Söveges Dávid felkérésére a negyedikes *Nagy Sándor*, aki maga is remek irodalmi érzékkel rendelkezett, elvállalta az újság újbóli megjelentetést, és valamikor 1956 őszén annak egy száma meg is jelent. Az Emberek leszünk 1956. novemberi számában a szerkesztő *Horváth János* külön köszöntötte a lap újjászületését, és elismeréssel írt tartalmáról. 1956 ősz végén az akkori I.a osztály *Harang* című lapja bővítette a pannonhalmi diákújságok körét, erről majd akkor lesz szó részletesebben.

A diákújságokat, amelyek a kifejezetten irodalmi újság Szép Szó kivételével rendkívül változatos tartalommal jelentek meg, a gimnázium tanárai kétségtelenül a diákok íráskészségének fejlesztése és szélesebb körű érdeklődésének felkeltése érdekében támogatták.

Az ismert példányok alapján elmondhatjuk, hogy azokban az osztályközösségek harmada-fele valamilyen formában meg is nyilvánult. Talán túlzás azt állítani, hogy divat lett egy-egy írással azokban megjelenni, de az egészséges versenyszellemet mindenképpen felkelthette a nyilvánosság előtti szereplés lehetősége.

Még 1954-ben helyreállították az állami gimnázium idején megszüntetett *iskolarádió* hálózatát. A minden osztályteremben hallgatható, hivatalos elnevezéssel Diákrádió nyújtotta lehetőségeket is igyekeztek a tanárok a szellemi nevelésre, a műveltség fejlesztésére felhasználni. A szabadidőben nem csak szórakoztató műsorokat közvetítettek, hanem komoly zenét zenei elemzésekkel kiegészítve, irodalmi és zenei fejtörőket, sőt, volt hogy a Collegium Musicum összejöveteleit is. Volt a Diákrádióban egy „Jó tanulásért szép muzsikát” műsora is, amelyben a kitűnő tanulók tiszteletére egy-egy komoly zenei darabot játszottak le.

A bencések a visszakapott gimnáziumban felszerelték az államosításkor elvitt filmvetítő berendezést is. Szombat és vasárnap délután-este, ha nem is mindig, de elég rendszeresen *filmvetítés* volt a diákoknak. Természetesen a filmeket előzetesen valamelyik tanár megtekintette, vagy arról megbízható véleményeket szereztek be, hogy vetíthető-e a diákoknak. Szovjet partizán film szinte soha nem volt, de szerelmes történetek se, igaz, abban az időben azokból máshol is viszonylag keveset vetítettek. Pár levetített film címe: A kis Muck, Tövis és borostyán, Jó napot, elefánt, Napóleon ellen, Ördögszakadék (lengyel), Titokzatos hajóroncs, a Rómeó és Júlia angol filmváltozata. Volt pár híresebb film is, mint Henri-Georges Clouzot A félelem bére című filmje, Yves Montand főszereplésével, Verdi (olasz film), Svejk, a derék katona vagy A bagdadi tolvaj (angol). A művészebb filmekről, mint a Félelem bére, vagy a Verdi és Fellini Országútja, egy-egy tanár vezetésével a film levetítését követően filmelemzést is tartottak. A filmek vetítésének műszaki feladatát ahhoz értő nagyobb diákokra bízta. Egyikük, *Stipsicz József*, valamilyen filmgépész képzéssel is rendelkezett, ő időnként, ha nem volt a faluban mozigépész, oda is lement filmet vetíteni.

Nagyon kevésbé ismert, hogy a szenvedélyes fényképész Gál Geláz már ezekben az években is oktatta a *fényképezést* az érdeklődő diákoknak. Nem sok ilyen diák volt, hiszen alig pár diáknak volt akkoriban még fényűzésnek számító fényképezőgépe: Zenit, Ljubitel vagy Pajtás, a nyugati gépekről nem is beszélve. A „tanórak” során megismerkedtek előbb a technikai kérdésekkel (fényképezőgép felépítése, filmek, előhívás, stb.), majd a művészi beállításokkal. Söveges Dávid 1955-ben érettségizett osztályában több „fotós diák” is volt, közülük *Kovács Attila* a kirándulásokon, és más eseményeken is buzgón fényképezett. A „fotósoknak” köszönhető pár megmaradt fénykép a színházi előadásokról. A fotószakkör hivatalosan azonban csak később alakult meg.

A Magyar Bélyeggyűjtők Országos Szövetsége 1955 szeptemberében felhívással fordult a középiskolákhoz, hogy alakítsanak ifjúsági *bélyeggyűjtő szakköröket*. A felhívásra megalakult szakkörbe, amelyet Gál Geláz vezetett, 40 diák lépett be. A szakkörnek saját faliújságja volt, amelyen a különböző évfordulókon az ünnepeletről (Szent Imre, Kandó Kálmán, Kopernikusz, Szent Benedek, Vörösmarty Mihály, stb.) megjelent bélyegek voltak láthatók. Májusban megrendezték az első pannonhalmi bélyegkiállítást, amelyen 20 diák és néhány győri bencés diák motívum-gyűjteményei szerepeltek. Az esemény rangját emelte, hogy azt Monsberger Ulrik igazgató nyitotta meg, és köszöntőt mondott Csiszár Alajos, a Dunántúli Bélyeggyűjtők Egyesületének elnöke is. A kiállítók emléklapot kaptak. A szakkör 15 tagja kiállított júniusban Győrben is, az ottani bélyeg-kiállításon. A MABÉOSZ egész évben bélyegcsere füzetekkel patronálta a szakkört.

Ebben az évben alakult meg a csak egy évig élő *modellező szakkör* is. A modellezésnek régi hagyománya volt Pannonhalmán, modellező szakkör már a háború előtt is működött, aztán az államosítást megelőzően is felélesztették. A szakkör tagjaként dolgozó 20 fiú egész évben anyagiánnyal küszködött, ami volt, az is részben még az olasz gimnázium idejéből maradt, mégis elkészült 16 vitorlázó, 3 gumimotoros és egy zárttéri típusú modell. A legjobb modelleket a harmadikos *Tringer László* és *Vida László* készítette, akik *Vida Szabolcs* helyett többnyire a foglalkozásokat is vezették. Nagyon jó modelleket készített 3 elsős diák is, *Huber Máté*, *Plósz Béla* és *Tringer Márton* is.

A diákok valamennyi pénzkeresetre is szert tehetek szabad idejükben pár *házköri munkával*. Az erősebb testalkatúak részt vehettek az állomáson a szenes vagonok kiürítésében és az öreg Hoffer vontatóval felszállított szén belapátolásában a szenes pincébe, lehordták a télre beszerzett krumplit az élelmiszer-pincébe. Voltak néha persze könnyebb kerti munkák is, mint például az almaszedés. De volt munka „büntetésből” is: akik nem tisztították ki rendesen a cipőjüket, és azt *Monsberger Ulrik* igazgató a reggelire vonuláskor észrevette. A „vétkeseket” az előtte elhaladók közül maga mellé kiállította, és levevényelte délután szemet szedni a Várkerületre. Diáklegenda, hogy időnként bencés tanárokat is kiállított.

A tanév rendben lefolyt, volt minden, ami annak teljességéhez és a diákok napi életéhez hozzátartozott: tanítási napok, karácsonyi és húsvéti szünet, ünnepek, lelkigyakorlat és rekollektciók, szakköri munka, tanulmányi versenyek, farsangi est és farsangi bál, kirándulások, sportesemények. Volt év végi bizonyítványosztás (a 301 tanulóból 63 kitűnő vagy jeles eredménnyel végzett), és 69 diák érettségit is tett, közülük heten kitűnően. A magyar írásbeli tételcímei is tükrözték a változásokat: Nagy költőink ars poeticája vagy A szabadságharc emléke *Arany János* költészetében.

Az 1955/56-os tanév évkönyve közöl először adatokat az érettségizettek továbbtanulási szándékáról, illetve a felsőfokú oktatási intézményekbe történt felvételekről. Az adatok értelemszerűen az 1955. évi adatokat tartalmazzák, hiszen a pót-felvételik eredményének megismerhetősége előtte az évkönyvet mindig le kellett zárni. Az adatok szerint a gimnázium 1955 júniusában 48 akkor, és 22 korábban érettségizett diák felvételi kérelmét továbbította. Közülük felvettek 3 akkor és 4 korábban érettségizett, összesen 7 diákot, az összes jelentkező 10%-át.

A következő tanév évkönyve szerint az 1956-ban érettségizettek közül jelentkezett 47 diákból 8, a 44 korábban érettségizettből pedig 13 diák jutott be az egyetemre. A 21 felvett diák (23%) kiugróan magas volt az egész évtizedet tekintve is. Ebben az eredményben is megmutatkozott 1956 nyarának szelleme.

A külső környezet politikai légköre bár enyhült, de továbbra is ellenséges maradt. A gimnázium és diákotthon első élete (ezért vagy ennek ellenére?) már erősen hasonlított a békeévek Pannonhalmájához.

A Te Deum ebben a tanévben június 23-án volt.

A forradalom és a megtorlás évei 1956-1960

Az 1956/57-es tanév teljes nyugalomban kezdődött. A tanév kezdetére a minisztérium, mint minden évben, az Állami Egyházügyi Hivatal közreműködésével jóváhagyta a tanári kar összetételét. Szeptember 1-jén voltak a javító vizsgák, a pótbeiratkozások és a diákok megérkezése, másnap, 2-án a Veni Sancte. Pár diákkal kevesebb kezdett, mint az előző évben, kereken 300, a diákotthon azonban megtelt. A IV.a osztály pár diákja az ebédlő feletti összekötő folyosóhoz csatlakozó főmonostori szárny egyik szobájába került, 4 első osztályos fiút pedig osztálytársaiknál, *Szalay Timótnál* és *Szilágyi Bélánál* tudtak csak elhelyezni. A létszámok körül bizonyos pontatlanságok vannak, ezek okaira később visszatérünk.

Augusztus 30-án volt a tanári kar alakuló értekezlete. A tanári kar létszáma változatlanul 25 fő volt, ám összetételében komoly változások történtek. A Főmonostor perjeljének megválasztott Monsberger Ulrik helyett Söveges Dávid lett az igazgató, Legányi Norbert pedig igazgatóhelyettes. Új tanár volt Havasi Luciusz, aki történelmet és latint tanított, Kövér Alajos pedig angolt. Rendkívüli óraadó tanárként a falu káplánja, Ámon Viktorin járt fel műszaki rajzot tanítani. A többi tanár már az előző évben is tanított.

Rögtön a tanítás kezdetén a gimnáziumnak azzal a nehézséggel kellett megküzdenie, hogy több diák olyan általános iskolából érkezett, ahol érdeminek vehető orosz tanítás még nem volt, vagy az érkezett diák csak egy-két évig tanult oroszul. Megoldásként a két első osztály (mindkettő humán osztály volt!) diákjaiból egy-egy kezdő és haladó csoportot hoztak létre, és így kezdték el a tanévet.

Feltehetően az előbbieken szerepe volt annak, hogy ebben az évben nem volt felvételi vizsga, csupán az általános iskola bizonyítványa alapján mérlegelték a jelentkező diákokat. Az évkönyv összefoglalójában rá is mutat, hogy ez a szűrés az egyes iskolák tanítási színvonalában és minősítési gyakorlatában lévő eltérések miatt nem bizonyult elegendőnek.

A felvételi rendszer teljességéhez az is hozzátartozik, hogy felvételi vizsga nélkül is mindig vettek fel olyan diákokat, akiknek családi háttere miatt az egyházi iskola jelentette az egyetlen továbbtanulási lehetőséget. De figyelemmel voltak egy-egy plébános különlegesen „erős” ajánlására (a plébánosi ajánlás bemutatása a felvételi vizsgán kötelező volt), netán szóbeli kiegészítésére, ha az egy lehetséges egyházi elhivatottságra utalt.

A tanítással együtt megkezdődött az előző években kialakult hagyományos diákélet. Szeptember elején megvolt az orvosi ellenőrzés, az év eleji rekollekció, megalakultak a szakkörök, beindult a sportélet. Szép, meleg napos ősz volt, kedvezett a kirándulásoknak is. Pár osztály a korábban már többször sikeresnek bizonyult útvonalakat járta végig: a két első osztály a Bakonyt, a II.a Győr - Sopront, a II.b a Bodajk-Csókakő-Székesfehérvárt, a III.a az Esztergom-Visegrádót. A III.b a nyáriás időre való tekintettel Alsóörsön mártózott meg a Balatonban. A IV. osztályosoknak az érettségire való készülés jegyében mindig csak évi egy kirándulása volt. Közülük elsőként IV.a Legányi Norbert osztályfőnök vezetésével Budapestre látogatott. A IV.b ugyanoda tervezett kirándulása azonban elmaradt.

Október 23-án, egy verőfényes őszi napon Söveges Dávid igazgató Faggyas Edvinnel egynapos gyalogtúrán volt, mintegy kikapcsolódásra a Bakonyban. Hazafele az esti vonaton utazóktól értesültek, hogy Budapesten tüntetnek az egyetemisták. Biztos, hogy a gimnáziumba érve megbeszélték a híreket a többi tanárral is. Söveges Dávid este lefekvés előtt, szokásához híven bekapcsolta a rádiót és meghallgatta a 10 órás, Bécsből sugárzott németnyelvű esti híreket.

Pannonhalmán már napközben értesültek a meghirdetett tüntetésről, ezért Vida Szabolcs már délután bejelentette osztályának, a IV.b-nek, hogy a másnapi indulással tervezett kirándulás elmarad. Este több diák is hallgatta a prefektusi szobákban a budapesti híreket és Gerő Ernő elhíresült beszédét.

Október 24-én már reggel terjedtek az első hírek a Budapesten előző nap történekről. Pár prefektus már ébresztésnél beszélt ezekről, és hírekkel érkeztek a bejáró tanulók is. Az elsődleges hírforrás a rádió volt. A hírek egyre gyakrabban jöttek, az események a diákok között általános beszédtemát jelentettek, sőt, rémhírek is lábra kaptak. Elsősorban a Budapestről jött diákok aggódtak az otthoniak miatt. Ezért Söveges Dávid igazgató az ebédlőben étkezés előtt nyugalomra intette a diákokat, és közölte, bármi is történik Budapesten, Pannonhalmán nem fog felborulni a rend, megköveteli a fegyelmet és a tanulást. Szavait ugyan senki nem jegyezte fel, de valahogy így hangozhatott. „... *Attól, hogy Budapesten két kommunista csoport püföli egymást, itt Pannonhalmán még nem fog felborulni a rend. Tessék tudomásul venni, szüleitek azért küldtek ide titeket, hogy tanuljatok. A tanítás pedig megy tovább...*” Ugyanakkor ígéretet tett a diákoknak, hogy az eseményekről folyamatosan tájékoztatja őket. Söveges Dávid felmérte, hogy a diákokat nem lehet és nem szabad elzárni a külvilág híreitől, de az adott helyzetben a legjobb az ellenőrzött, központi híradás. Zseniális ötlettel a diákok hivatalos tájékoztatására megszervezte a Pannonhalmi Híreket, a hirdető táblán A4-es lapokon közzétett rövid hírösszefoglalókat. Ezeket a folyamatos rádióhallgatásra beosztott diákok az ő felügyelete alatt állították össze, Pannonhalmi Távirati Iroda néven. A

rádióban elhangzó hírek diákokkal való figyeltetése nem volt részéről új kísérletezés, 1946-ban korábbi osztályánál a Kamaszhang osztályújság hírekkel való feltöltését is így szervezte meg. Ettől kezdve november közepéig a fekete hirdető táblán folyamatosan cserélődtek a híreket közlő lapok. Ez, ha nem is teljesen, de erősen fékezte az ilyen eseményeknél menthetetlenül felbukkanó rémhírek korlátlan terjedését.

A következő egy-két nap viszonylagos nyugalomban telt el, ám a hírek egyre véresebb eseményekről érkeztek. Október 27-én, szombat reggel hivatalosan meghívták a gimnáziumot a 10 órára meghirdetett győrszentmártoni *nagygyűlésre*. Az első óra után a diákok rendezetten levonultak a faluba a Tanácsháza előtti ünnepségre, amelyen egy harmadikos diák, *Kecskés László* szavalta el a Nemzeti dalt, majd megválasztották a falu Nemzeti Bizottságát. Az ünnepség után egy helybeli traktoros kötelet vetett a közelben lévő felszabadítási emlékoszlopra és ledöntötte a tetején lévő vörös csillaggal együtt. A diákok hazafias dalokat énekelve és rigmusokat skandálva („ez a haza magyar haza, minden ruszki menjen haza”) visszavonultak a gimnáziumba, ahol folytatódtak az aznapi órák.

Még aznap este motorkerékpárral két küldött érkezett Győrből, a Városi Nemzeti Bizottságtól, mindketten korábban pannonhalmi diákok voltak, *Dobos Vilmos* és *Glózer László*. A diákokat Söveges Dávid engedélyével összehívták a Teleki terembe, ahol a küldöttek ismertették a Nemzeti Bizottság követeléseit és a Győrben lévő helyzetet. A faluban megalakult a közbiztonság fenntartására a *Nemzetőrség*, amelybe pár IV.-es diákot is beléptettek. Kaptak valamilyen hatástalanított puskát (egyres emlékezők szerint 1898 M. típusút, amiből kivették az ütőszeg), a diákokthonban lakók feladata csak a Vár körüli járőrözés volt.

Másnap, vasárnap a diákmise után, mintegy 60-80 diák elindult Győrbe, hogy „segítsék a forradalmat”. Gyalog mentek a kisécsi vasútállomásig, ám amíg a vonatra vártak, odaérkezett motorbiciklivel a szökevények után küldött két tanár, Forrai Botond és Rozmán Tivadar, akik meggyőzéssel, kirúgással való fenyegetéssel rábírták őket a visszatérésre. A szökés után Söveges Dávid elrendelte a bejárati vaskapu bezárását, a diákok csak prefektusaik kíséretében mehettek ki az épületből sétálni. Mindezt, és az elvárt jövőbeni magatartást, valamint helyzetértékelését elmondta este a Teleki terembe összehívott diákoknak. Ugyanakkor megígérte, ha levelet írnak a Budapesten élő szülőknek, dacára annak, hogy a posta és a vasúti közlekedés leállt, azokat eljuttatja Budapestre. Söveges Dávid utasítására Rozmán Tivadar a felsős diákokból kapuőrséget is szervezett. A kapuőrség a vasrácskapus főbejáratnál reggel 6 órától este 8 óráig, 2 óránkénti váltással őrködött, részben a diákok kimenetelének megakadályozására, másrészt az idegenek bejövetelének ellenőrzésére. A nagykapu állandóan zárva volt (ez szokatlan volt), a kisebbik kapu pedig, mint máskor is, este 8-tól reggel 6-ig.

Október 31-én Szabó Zerind kisegítő prefektus a diákok leveleivel elindult Budapestre, ahová autóstoppal (a Mindszenty Józsefhez igyekvő külföldi egyházi küldöttség autóján) ért fel. A leveleket a fővárosban tanuló bencés szerzetes-növendékek segítségével két nap alatt kézbesítette. Visszajönni azonban a válaszlevelekkel a közbejött események miatt már nem tudott. Közben az osztálytermek faláról lekerültek a sarló-kalapácsos címerek, sőt egy túlbuzgó diák egy Magyarország falitérképből is kivágta a „kommunista magyar címet”. (Elég lett volna leragasztani, mint ahogy azt megtették az év végén az iskolai bizonyítványokkal, amikor már az új, Kossuth címeres változat volt a hivatalos címer.)

November 1-je, Mindenszentek napja tanítási szünnap volt. A diákmise után a diákok rendezett sorokban, az élen zászlóvivőkkel levonultak a faluba, a már korábban meghirdetett ünnepi megemlékezésre. Az ünnepség színhelye a falu közepén lévő kis park volt, amelynek közepén állt az I. Világháború hősi halottainak emlékműve az országzászló oszloppal. A kis terecske zsúfolásig megtelt, a diákok egy részének már csak a bokrok, sövények mögött, a teret övező utakon jutott hely. A tömeg a korábban és az elmúlt napokban a magyar szabadságért életüket áldozó hősök előtt tisztelgett. Az országzászló rúdjára ünnepélyesen felhúzták a forradalom zászlaját, a piros-fehér-zöld lobogót, amelynek közepéről kivágták a kommunista címet. Elhangzott pár lelkesítő beszéd, az ünneplőkön azonban kevésbé forradalmi, inkább békés, hazafias hangulat uralkodott. Az ünnepség után a tömeg átvonult a falu közeli temetőjébe, virágokat helyeztek a világháborúban elesettek sírjára. A temetőben a falu plébánosa, a bencés Szigeti Rajnald mondott emlékbeszédet. A közös imádságot Ámon Viktorin káplán vezette. A megemlékezés végén elénekelték Lancsics Bonifác bencés szerzetes régi magyar néphimnuszát, a Boldogasszony Anyánkat. A temetőből a diákok visszamentek a gimnáziumba. Csak ez az ünnepség és a szovjet emlékmű ledöntése azok a forradalmi események, amelyről fényképek is készültek, a Gál Geláztól fényképezést tanuló negyedikes *Geszler Ödönnek* köszönhetően.

A nap többi része vasárnapi napirend szerint folytatódott. A diákok a stúdiók alatt tanultak, a szabadidőben születésnapot ünnepeltek, este rangadót játszottak az iskolai kosárlabda bajnokságban a III.B és II. B csapatai, az előbbi győzelmével. A korábbi napokhoz hasonlóan nagy forgalom volt az Olvasó-teremben, ahol mindig olvasni lehetett a friss forradalmi újságokat (nem tudni, hogyan érkeztek), bennük a forradalom alkalmára írt verseket. És egész nap lesték a híreket, volt, aki rádiót hallgatott, mások a falitáblán lévő híradásokat olvasták. A diákok között a győzelembe vetett hit ugyanúgy jelen volt, mint a szovjet csapatok mozgásáról érkező hírek miatti félelem. Késő délután az iskolarádió

hangszórói közvetítették a kiszabadult Mindszenty hercegprímás szavait: „*Először tájékozodom.*”

Ugyancsak Mindenszentek napján különösebb feltűnés nélkül - a kapuórség ellenére - Nyugatra szökött *Gerencsér László* és *Török Lajos*, az első két diák. Mindketten negyedikesek voltak és rendszeresen kerékpároztak, napi edzésadagjuk 20-30 kilométer volt a sétaidők alatt. A diákok közül többen csodálták remek biciklijüket (az egyik egy valódi Velvart kerékpár volt) és kerékpáros teljesítményeiket. Könnyen kijuthattak a kapun, a portás hozzá volt szokva, hogy kerékpározni járnak, kis csomagjukat pedig akár korábban is kivihették és elrejtették valahol.

November elején Vanyó Tihamér tartott egy ismertetést a diákoknak, ahol fájó szívvel hangoztatta, hogy véleménye szerint a szovjetek nem fognak beletörődni Magyarország elvesztésébe.

1956. november 4-én reggel a diákok többsége prefektusától értesült a szovjet csapatok támadásáról, amit tragédiaként éltek meg. Az ekkor megjelenő diákújságok, az Emberek leszünk és a Harang, nyíltan hangot adtak a forradalom bukása feletti fájdalomnak. Csóka Lajos hétfőn történelem órák előtt könnyes szemmel olvasta fel Kozma Andor „*Karthágó elesett*” című versét az osztályokban. November 5-én megszűnt a falu nemzetőrsége, így a diák-nemzetőröknek is le kellett adni a fegyvereiket a falu rendőrségén, éjszakai járőrözésük megszűnt. Nemsokára megjelentek az első menekülők, köztük egy pár fős, fiatalokból álló fegyveres forradalmár csoport is. November 8-án délután a diákok a bástyáról végignézték azt a kisebb ütközetet, amit menekülő tatabányai szabadságharcosok vívtak Écs mellett a szovjet páncélosokkal.

A forradalom leverése után megjelent hivatalos kommunista kiadványban ezekről a napokról és az egyik diák-nemzetőrrel, a negyedikes *Vida Lászlóról* a következőket olvashatjuk:

„*Győrszentmártonban a bencésgimnazisták rendeztek felvonulást és bencéspapok vezetésével vonultak a tanácsháza elé. Jelszavuk volt: "kommunisták nélküli nemzeti tanácsot". Vida csendőr, a nemzetőrség parancsnoka fiát – aki állandóan fegyverrel járt a faluban – az egyik pap motorkerékpárján vitte Győrbe, hogy a megyei ifjúsági szervezetbe delegálják.*” (Az ellenforradalom támadása Győr megyében. MSZMP Győr megyei VB kiadványa, Kossuth Kiadó)

November első felében megszűnt az orosz nyelv tanítása, ami az egyetemi ifjúság első követeléseai között is szerepelt már. Nem lehetetlen felírásos nyoma, ez milyen központi rendelkezés alapján történt, és erről a diákokat pontosan mikor és milyen formában tájékoztatták. Biztos, hogy a pannonthalmi gimnázium nem saját elhatározásából döntött így, feltehetően a megyei oktatási hatóságtól érkezhettek valamilyen utasítás. Minden esetre a

rendelkezés általános örömet okozott, a diákok egy része látványos, de kulturáltnak nem mondható módon búcsúzott az orosz tanulástól: az orosz nyelvkönyveket egy kupacba hordva elégették. Voltak azonban olyan diákok is, akik folytatták az orosz nyelv tanulását.

Az orosz helyett kötelező lett más idegen nyelv tanulása. Pannonhalmán a diákok kötelező idegen nyelvként választhatták az angolt, a németet és a franciát. Meglepő módon az orosz nyelv tanítása is megmaradt, választható kötelező idegen nyelvként és rendkívüli nyelvként egyaránt. Ez utóbbi Domnanovich Ábel orosz tanár javaslatára került a tanulható nyelvek közé, tekintettel annak nemzetközi fontosságára. A legtöbben az angolt (132) és a németet (98) választották, a sorban a francia nyelv (17) következett. Az orosz nyelv rendkívüli tárgyként történő tanulására csak 11 diák jelentkezett.

Az orosz nyelv tanításának köre azonban az előzőekkel még nem teljes. Az orosz nyelvtanulás eltörlésének híre után Söveges Dávid igazgatónál megjelent a két negyedik osztályból egy diák küldöttség azzal a kéréssel, hogy ők szeretnének továbbra is oroszul tanulni, hiszen több mint hét év tanulás után csak pár hónap választja el őket attól, hogy orosz nyelvből is érettségizhessenek. Érettségizni azonban csak rendes tantárgyakból lehetett, rendkívüli tárgyból nem. A gimnázium ezért úgy döntött, hogy a IV. osztályokba a választható idegen nyelvek között rendes tantárgyként az orosz is szerepel. Az eredmény: a két IV. osztályban 32 diák angolt, 14 diák oroszul, 6 diák franciát tanult.

Nem jártunk utána, de nem valószínű, hogy az 1956/57-es tanév második felében Pannonhalmán kívül sok gimnáziumban tanítottak egyszerre rendes és rendkívüli idegen nyelvként oroszul.

November közepén már tömegesen érkeztek a Nyugatra tartók Pannonhalmára, ahol egy éjszakára szállást is kaptak a tornaterembe lehordott matracokon. Mintegy két tucat diákért szülei, rokonai jöttek el és mentek tovább együtt Nyugatra.

November 11-én a diákmise alatt a Bazilikából 5 negyedikes diák is megszökött, akik a konyhán keresztül jutottak ki az épületből. Másnap a Szabad Európa rádió útján küldtek üzenetet, hogy szerencsésen megérkeztek Ausztriába. November 20-án az I.a osztály 4 kisdíákja szökött meg, azonban a motorkerékpárral utánuk ment Rozmán Tivadar Écs közelében utolérte és visszahozta őket. Kísérletük következménye volt egy negyedikes diák azonnali eltávolítása a gimnáziumból, amiről a későbbiekben még ejtünk szót. Akiknél a szökésre történő készülődés jeleit észrevették, vagy szökéssel próbálkoztak, azokat Vida Szabolcs javaslatára betették a betegszobába, és elvették ruháikat, cipőjüket. Hatékony megoldás volt a szokatlanul hideg, korai hóval beköszöntött novemberben.

A diákok többsége azonban nem gondolt szökésre. A kisebbekben ott volt talán a félelem is, meg a család iránti erős kötődés. A nagyobbak között

meg az a szólás járta: „Aki Lukács atyától, vagy Lajos atyától tanulta a hazaszeretet, az nem megy el!”

Rendszeresen érkeztek Nyugatról *segélyszállítmányok*: tejpor, sajt, és gyapjútakarók, konzervek „AZ AMERIKAI NÉP ADOMANYÁ” felirattal. A segélyek Pannonhalmára juttatását a Nemzetközi Karitás és az Actio Catholica szervezte Bécsből, ezekről még a tanév évkönyve is megemlékezik.

November 11-én estefelé jelent meg először szovjet katonai egység Pannonhalmán, és ez a hónap végéig még négy alkalommal megismétlődött. Minden esetben a két orosz tanár egyike, Domnanovich Ábel vagy Villányi Anaklét tárgyalt velük, és kíséerte őket, ha bejöttek az épületbe. Általában csak a Főmonostor körül foglaltak el harcállást, és forradalmárokat kerestek. Egyik alkalommal végigjárták a tantermeket és a hálöhelyiségeket. Forrai Botond közvetlenül egy ilyen ellenőrzés előtt bújtatott el pár fiatal menekülő forradalmárt, akiket nem találtak meg a Főmonostor zeg-zugos pincéjében. Egy másik alkalommal két dzsippel magas rangú tisztek érkeztek, akiket mint turistákat, Villányi Anaklét vezetett körbe a gimnáziumban, majd megtekintették a Bazilikát és a könyvtárat is. Elköszönéskor udvariasan megköszönték a fogadtatást és eltávoztak.

Az első szovjet katonai ellenőrzés után Söveges Dávid újjászervezte a *kapuőrseget*. Az őrség éjjel-nappal szolgálatban volt, és feladata lett annak figyelése is, hogy érkeznek-e katonai egységek Pannonhalma felé. A Hóman-bástyáról, illetve az arborétum bejáratánál lévő kilátóhelyről (ahol a távolság-mutató oszlop van) minden irányban nagy távolságról láthatók, illetve sötétedés után és éjszaka észlelhetők voltak a fényszóróval közlekedő járművek, tankok. Egyszerre négy diák volt őrségen, és az előírás szerint párosával kellett a különböző megfigyelési pontokat felkeresni az egyik párnak, mialatt a másiknak a portánál kellett tartózkodnia. Ha Pannonhalma felé tartó járműveket észleltek, azonnal kellett riasztani Söveges Dávidot, és az ügyletes tolmácsot, Domnanovich Ábelt vagy Villányi Anaklétot. Az őrök két óránként váltották egymást. Az éjszakai ügyeleteseknek nem kellett másnap részt venni az órákon. A kapuügyelet egészen a karácsonyi szünetig működött.

Komoly gondot jelentett a diákok élelmezése, és kezdetben a fűtés is. Az utóbbi hamar megoldódott, mert az egyik diák édesapjának köszönhetően november végén érkezett végre pár vagon szén Tatabányáról. Pannonhalmának volt egy saját kisebb áramfejlesztő telepe a közeli Csejder völgyben, ez segítséget jelentett az akadozó villamos energia ellátás leküzdésében. Az élelmiszer volt a nagyobb gond, így nem csoda, hogy azokban a hetekben a diákok nagyon sokszor ettek krumplis ételetet, (krumplit a közeli falvakból még be lehetett szerezni), hús viszont szinte soha nem volt az asztalon.

Novemberben volt az első véradás Pannonhalmán, a forradalom alatt megsebesültek gyógyításához gyűjtött vért a Vöröskereszt mozgóegysége. Csak a harmadikos és negyedikes, egészséges és erős testalkatú diákok adhattak vért, de így is jó pár liter vér összegyűlt. A véradást az év során később még kétszer megismételték.

A tanítás mellett menetrendszerűen működtek a szakkörök. Kikerült a falra az irodalmi faliújság esedékes őszi száma, megjelent a III.b Emberek leszünk újságja, sőt új lap is indult, az I.a osztály már korábban említett Harang című újságja. Az újság lelelkesebb munkatársai *Bencze Ferenc, Kecskés András Nagy Endre, Rendek Ferenc, Szikla Károly és Tomka Ferenc* voltak. Aki a legtöbbet tett az újság három számának megjelentetésében az minden kétséget kizáróan *Zalay Etele* volt, aki szerkesztette és gépelte az összes példányt. Az újság első megjelent száma „radikálisan forradalmi” szám volt. A lapban egy nagyszerű méltatása jelent meg a magyar nép nemrégiben elbukott forradalmának, Október 23. címmel. A cikket Tiche írói álnévvel adták közre, de tudjuk: írója *Nagy Endre* volt.

A november végén rendezett szavaló versenyt *Kecskés László* nyerte Reményik Sándor Eredj, ha tudsz című, rendkívül időszerű üzenetet közvetítő versével.

December 8-án a Nagy-Budapesti Központi Munkástanács a salgótarjáni sortűz hírére december 11-ére országos *általános sztrájkot* hirdetett. A diákság is csatlakozni szeretett volna a sztrájkhoz, ezért küldötteik felkeresték Söveges Dávid igazgatót, engedélyt kérve a sztrájkhoz. Söveges Dávid közölte a küldöttséggel, akkor engedélyezi a sztrájkot, ha az valóban teljes és általános lesz, nem csak a gimnáziumban, hanem a diákotthonban is, tehát a sztrájk napján a konyha, az ebédlő és a kis diákbolt sem fog működni. A diákok elálltak a sztrájk megtartásától.

A tanári kar december elején megtartotta az első negyedév ellenőrző értekezletét. Mivel a megbízható postai szolgáltatás még nem állt helyre, ezúttal a diákok magkapták az első negyedévről kiállított Tanulmányi értesítőt azzal, hogy aláírva hozzák vissza a szünet végén. Elsősorban az élelmezési gondok miatt a karácsonyi szünet a szokásosnál egy héttel korábban, már december 14-én megkezdődött. Azt azonban nem tudták megmondani, meddig tart a szünet, ezért a diákokat azzal bocsátották el, hogy arról levélben kapnak majd tájékoztatást.

A gimnázium igyekezett megszervezni, hogy a diákok csoportosan utazzanak, lehetőleg szülői kísérettel. Mindenki kapott egy magyar-orosz kétnyelvű igazolást, színes pecsétekkel arról, hogy szünidőre hazautazó diák. A Budapest felé tartókat két bencés tanár kísérte el. A nagyon távol lakók közül párnak a hazautazása így is kalandosra és többnaposra sikerült. Megrázó élmények is adódtak, mint például a szétlőtt Budapesten történő gyaloglás Kelenföldről a Keleti pályaudvarig. Ennél is megrendítőbb volt

azoknak a diákoknak az élménye, akik egy apával utaztak egy vasúti fülkében, aki a forradalomban elesett fia holttestét vitte haza.

A hosszú karácsonyi szünet alatt bőven volt munkája a gimnázium és a diákotthon vezetésének. A többszörösére növekedett idegen nyelvek oktatásáról már szó esett, ennek személyi feltételeit novemberben azonnali intézkedésekkel biztosították, de a tanárok jogi helyzetének rendezésére akkor nem volt idő. A II.b osztályfőnök-prefektusa, Kűhár Ede betegség miatt részben kidőlt a sorból, helyette új prefektus kellett, óráit is át kellett részben venni, ezért a tanárok heti óratervéhez is hozzá kellett nyúlni. A nagyszámú orosz órái többségétől megszabadult Domnanovich Tamás tornatanár lett. A két IV. osztály diákotthonosainak létszáma 49-ről 36-ra csökkent, így a két osztály közös prefektust kapott Vida Szabolcs személyében, az így felszabadult Bajtay Oros pedig a II. b prefektusa lett.

A diákotthont is át kellett rendezni a nyugatra távozott diákok miatt, hiszen 25 hely szabadult fel. Már novemberben megkezdtek a faluban osztálytársaiknál lakó diákok (közülük *Isky Jánost* édesanyja elvitte időközben Nyugatra) felköltöztetését a diákotthonba. A két IV. osztályból 14 diák disszidált. A negyedikesek hagyományosan kisebb szobákban laktak, elsősorban az összekötő folyósokon. Aki maradt, azokat összeköltöztették, az így megürült kisebb szobákba pedig az addig nagyhálókból lévő harmadikosok kerültek. A Főmonostor is visszakapta azt a szobát, ahol az első félévben a IV. a pár diákja lakott.

A hivatalos iratnak számító tanulói anyakönyveket is rendbe kellett tenni, a távozókat az anyakönyvekből ki kellett vezetni. Ez elég furcsa módon történt, és azokra a megfontolásokra utal, amelyet a bencések már a származási besorolásoknál is tanúsítottak. Az első disszidálásokat a tényleges időpontnak megfelelően írták be, és azokat is, akik a szünet alatt, januárban írásban jelentették be, hogy nem térnek vissza. De pár diák minden értesítés nélkül, egyszerűen nem érkezett vissza a tanítás megkezdésére. A bejegyzés szövege azonban mindenkinél megegyezik. Az előbbieknél is, és mintegy 15 november-decemberben szülők kíséretében Nyugatra távozott diáknál, sőt, minden megszököttnél (a november elején kerékpárral megszökötteknél is) a következő bejegyzés szerepel: „A mai napon szülei kívánságára kimaradt, más gimnáziumba felvehető Pannonhalma, 1957. január 28. Legányi Norbert” Ez a bejegyzés csak dátumában különbözik a tényleges időponttal bevezetett disszidálók bejegyzésétől. Feltételezhetünk ebben bizonyos fokú önvédelmet is, hiszen a szülők nem voltak kötelesek megmondani, hogy disszidálnak a fiúkkal, mondhatták azt is, máshova viszik tanulni. Erre utal a „más gimnáziumba felvehető” bejegyzés is. Ez a magyarázat persze nem volt életszerű, de nem lehetett megcáfolni.

A szünet január 25-ig tartott, a diákok erről levélben kaptak értesítést. A Budapestről érkezők csoportos, szülői felügyelet melletti utazását is megszervezték. Ez nagyon fontos volt, mert azokban az időkben a nyugat felé tartó vonatokról mindenkit leszedtek, különösen a fiatalokat, akikről feltételezték a disszidálási szándékot. A következő nap a diákok átköltözködésével telt el, a tanítás január 27-én kezdődött.

A visszaérkezett diákok a szünet alatt feltöltődtek a forradalom alatti időkről, és az azt követő szovjet megszállás és kommunista bosszúállás eseményeiről, a harcok pusztításairól szerzett hírekkel, és részben tapasztalatokkal is. De többen hoztak magukkal a szünidő alatt összegyűjtött röpcédulákat, forradalmi verseket, ezeket aztán írógépen buzgón sokszorosították is. A bencés prefektusok és tanárok igyekeztek a hétköznapi megszokottságával figyelmüket mindezekről elterelni, és elejét venni a diákok meggondolatlan cselekedeteinek. Többször figyelmeztették a diákokat, hogy ne tartsanak holmijuk között tiltott dolgokat, röpcédulákat, forradalmi verseket, és más, a kommunista hatalom által „ellenforradalminak” nyilvánított tárgyakat. Pár osztályban kísérlet történt ezek összegyűjtésére is, részleges sikerekkel. Vészt jósló esemény volt, hogy az egyik II.a osztályos diákot, aki a közeli erdőben séta közben megjegyzést tett a járőröző helyi rendőrökre, Kádár-huszárnak nevezve őket, bevitték a rendőrszerepre és gumibottal megverték.

Március elején jelent meg a Harang harmadik, és egyben utolsó száma. Az újság beszámol a III.a szervezte farsangi estről, a III.b szervezte farsangi bálról, és az iskola színjátszó-köreinek március 5-én tartott vetélkedőjéről, amit a II.a osztály nyert meg. A forradalomra, az azt követő eseményekre azonban már burkolt formában sincs utalás. Az osztályfőnök Rozmán Tivadar atya mégis felszólította osztályát, hogy a Harang összes megjelent példányát gyűjtsék össze, hogy megsemmisíthesse. Ennek oka az óvatosság lehetett. Diákjai meg is tették, de nem teljesen. Gondolva a „hálás utókorra”, *Förgeteg Csaba* és *Zalay Etele* egy sorozatot az újság példányaiból „eltemettek” a Boldogasszony kápolna közelében lévő Bolhalukban, amit aztán az év végén kiástak és hazavittek. Az összegyűjtés és megsemmisítés az Emberek leszünk példányait elkerülte. A diákújságok virágzó korszaka hosszú időre véget ért Pannonhalmán.

1957. februárban Katona József Bánk bánját nézték meg a diákok Győrben, a címszerepet az 1956-ban politikai fogolyként kiszabadult Kiss Ferenc játszotta. Hatalmas sikere volt, a közönség tüntető ünneplését kimondatlanul is az eltiport forradalom melletti szimpátia tüntetéseként élték meg a diákok.

Tavasszal több ruhanemű adomány is érkezett nyugatról az Actio Catholicától. A diákok azonos mértékben válogathattak maguknak, sőt, mivel

női ruhák is érkeztek, nem csak a diáklányoknak, de a diákok otthoni családtagjainak is jutott a ruhaneműkből.

Március 2-án volt a farsangi bál, rá pár napra ismét önkéntes véradás volt. Megkezdődött a készülődés március 15. megünneplésére. Március 8-10 között sor került a szokásos tavaszi lelkigyakorlatra.

Március 13-án reggel az első órát követő szünet alatt több teherautóval *pufajkások hada* érkezett Pannonhalmára, körbezárták az épülettömböt, még géppuskaállást is építettek. A pufajkások behatoltak a Főmonostor és a gimnázium épületébe, és kezdetét vette egy általános házkutatás. A diákokat leterelték a Teleki-terembe és ott várakoztak. Később kisebb csoportokba kieresztették őket a folyosóra, és arccal a fal felé fordulva, feltartott kézzel felsorakoztatták őket. Minden diákot alaposan megmotoztak. Ezalatt a pufajkások végigjárták a hálókat és tantermeket, mindent átkutattak, az ágyakat feltúrták, a fiókokat kiborogatták, iszonyú felfordulást hagyva maguk után. Különös buzgósággal kutattak az igazgatói irodában és az igazgatói lakószobában, ahonnan több, a forradalom alatt született vers gépelt másolatát és a falitáblán közreadott Pannonhalmi Hírek gondosan összegyűjtött teljes sorozatát magukkal vitték.

A házkutatás során több, a rendszerre veszélyes tárgyat elkoboztak. Erdemes tételesen felsorolni ezeket a házkutatásról készült jegyzőkönyv szerint: egy prémes sapkát vagy más néven usankát, egy vizipisztolyt, 2 töltényhüvelyt, egy tölténygyári pecsétnyomót, egy ponyvaregényt, egyéb könyveket, köztük egy Szunyogh-missalet, és egy Magyarország falitérképet, amelyből kivágták a forradalom előtti címet. Úgy látszik, a fali szekrényekben tárolt, hazulról kapott ennivaló is gyanús lehetett, mert azok is megfogyatkoztak. Pár diák, aki minden előző felszólítás ellenére, eldugta röpcéduláit, verseit, végig szorongta a délelőttöt. De azok közül semmit sem, még *Czinege Imrének* a görög nyelvkönyve borítójában elrejtett versgyűjteményét sem találták meg.

A zsákmánnyal a pufajkások nem sokkal 12 óra után elvonultak. Ebéd után azonban egy kisebb csapat pufajkás egy teherautóval visszajött. A diákok szemeláttára az igazgatói irodából elhurcolták Söveges Dávid igazgatót, és a teherautóra fellökdösve magukkal vitték. Söveges Dávid később így írt erről:

„Mikor az ebédlőből kijöttünk, már ott álltak négyen, visszavezettek az irodába. Közben a postás letette ott a napi postát, ennek is nekiestek. A matematikai verseny feladatai csomagban, ráírva a napot, amikor fel lehet bontani, a verseny napján. Mondtam, mi van benne, de a rendőrnek gyanús volt, felbontotta azonnal. Aztán szóbelileg, minden írás nélkül, kijelentette, hogy le vagyok tartóztatva, vegyem le a szemüvegem, s lekent három hatalmas pofont. Megengedte, hogy átöltözzem, az aktatáskába beletegyek breviáriumot, inget, zsebkendőt. [...] Az iroda kulcsait a portán tettem le

Lajos bácsinál, feltuszkoltak egy teherautó nyitott hátsó platnijára, maguk is felszálltak, vagy tízen, és indultunk Győrbe.”

A történelmi teljesség miatt leírjuk, hogy a teherautón Söveges Dávidot annyira összeverték, hogy Győrben azonnal kórházba szállították, felgyógyulása hetekig tartott. Nem sokkal később lázításért 2 év börtönre ítélték, amit le is töltött. Egyik fő tárgyi bizonyítéka a lázításnak a Pannonhalmi Hírek „megjelentetése” volt.

Az igazgatói feladatokat az igazgatóhelyettes Legányi Norbert látta el a tanév végéig.

Március 15-én sor került az ünnepségre, a negyedik *Légár Béla* befejezéséért zongorán Chopin Forradalmi etűdjét (Op.10/12) játszotta el, amit a szerző 1831-ben írt, a forradalmi Varsó elestének hírére.

Május 10-én meghalt Sárközy Pál főapát, 13-án a temetésén a teljes diákság is elkísérte utolsó útjára, a Boldogasszony kápolna kriptájához. A gyászmenetet harangszó követte végig, a Bazilika harangjait a III.b erősfizikumú diákjai húzták, *Szekér Aladár* „főharangozó” vezetésével.

A gimnáziumnak az 1956/57-es tanévről összeállított évkönyve az eseményekről rendkívül szűkszavúan ír, viszont részletesen beszámol a tanév során matematikából megrendezett tanulmányi versenyekről, a szakkörök munkájáról, és szokatlan részletességgel és terjedelemmel a Sport-kör működéséről

Az Országos Középiskolai Versenyek - amelyek már nem Rákosi Mátyás nevét viselték - közül csak a matematikai versenyt írták ki. Ezen a pannonhalmi diákok nagyon jól szerepeltek, a 22 induló közül 8 jutott be a megyei döntőbe, ahol *Glattfelder György* és *Veress Péter* dicséretet szerzett. Az Arany Dániel matematikai országos versenyen a 30 indulóból 5 diák jutott a megyei döntőbe, közülük *Garamszegi Pál* szerzett elismerő oklevelet.

Megrendezték a gimnáziumi Szentírás-ismereti versenyt is, amelyen a harmadikosok szerepeltek a legjobban: *Lehoczky Károly*, *Bejczy-Németh Lajos* és *Konzily Pál* nyert oklevelet.

A szakkörök a második félévben is folyamatosan dolgoztak, bár az év elején kitűzött ülések egy része a hosszabb szünet és egyéb külső okok miatt elmaradt. A történelmi szakkör azonban végig tárgyalta az évben legfontosabbnak megjelölt témakört: „a II. világháború kialakulása következményei – különös tekintettel hazánkra.”

A számtalan sporteseményből csak kettőt említünk. Április 28-án a gimnázium kosárlabda válogatottja nyerte a Csornán rendezett középiskolás villámtornát. Május 12-én került sor az első, de rögtön nagy sikert arató cselgáncs bemutató Pannonhalmán. A bemutatót a Budapestről érkezett Galla Ferenc, a Testnevelési Főiskola tanszékvezetője tartotta pár tanítványával.

Az érettségire készülő negyedikesek a második félévben hagyományosan már nem mentek kirándulni. A többi osztály is csak egynapos gyalogtúrákat tett a Bakonyban, vagy Pannonhalma környékén, a II.a kivételével, amely Balatonfüredre utazott megfürödni a Balatonban.

Az írásbeli érettségi vizsgák a szokásosnál két héttel később, május 26-31 között voltak. Az írásbeli tételek meghatározását ebben az évben a minisztérium a gimnáziumok fenntartóinak hatáskörébe utalta, Pannonhalmán a tételeket a kormányzó-perjel Monsberger Ulrik határozta meg. Az idegen nyelvek közül latinból és oroszból volt érettségi vizsga.

A diákok legnagyobb öröme elmaradtak az első három gimnáziumi osztályban az 1952/53-as tanévben bevezetett év végi írásbeli és szóbeli összefoglaló vizsgák.

Júniusban volt az első *10 éves érettségi találkozó* Pannonhalmán. A korábbi, „olasz gimnázium” 1947-ben elsőként érettségiző osztályának diákjai gyűltek össze. A bencések és a diákok nem csak szeretettel fogadták őket, de az eseményt megillető tisztelettel is vették őket körül. Az egykori diákok korábban nyolc évet töltöttek Pannonhalmán, így nem csak a környezet volt ismerős számukra, de pár olyan tanárukkal is találkoztak, akik a találkozó idején is ott tanítottak. Természetesen eljött volt osztályfőnökük, Danczi Villebald is. Kováts Arisztidet, első pannonhalmi igazgatójukat is meghívták az érettségi találkozóra, de megjelenés helyett csak egy hosszú levélben köszöntötte egykori diákjait, amelyben a pannonhalmi virágzó cseresznyefák alatt készült első közös fényképüket is felemlíti. A levelet a találkozóon felolvasták, az egykori diákok meghatódva hallgatták. A levélben megmutatkozott egykori igazgatójuk teljes egyénisége. Idézzük két részletét is. Az elsőben, mintegy távolmaradásának mentségeként, saját helyzetét mutatja be:

„Első gondolatra méltán ítéltettek el, hogy ezen a rendkívüli kedves pannonhalmi ünnepen: az első osztálytalálkozón én nem ünnepelek Veletek. Ha azonban átgondoljátok helyzetemet, bizonyára amnesztiát kapok Tőletek. Ügyem még nincs rendezve, nincs lezárva. Csak büntetés megszakitást kaptam. Már tapasztalatból tudom, hogy ilyen állapotban egyesek ferde szemmel néznek az emberre, sőt kellemetlenséget hozhatok környezetemre és vendéglátóimra is. Majd ha igazságot szolgáltatattak, amire most éppen törekszem, akkor jelenek meg csak nyugodt lélekkel az emberek előtt. Én ugyanis nem amnesztiát, nem kegyelmet akarok, hanem igazságot, igazságszolgáltatást, teljes rehabilitációt, hogy felemelt fejjel jelenhessek meg azok előtt is, akik azzal a bizonyos ferde szemmel néznek rám.

De megszólal a levélben a hajdani diákjaiért aggódó és utat mutató nevelő is:

„Erkölcseleg az szép, ami nehéz. Csak a hősi lélek, az a bizonyos fortiter való viselkedés, meg az önmaga és a mostoha körülmények fölé való kerekedés teszi széppé, nagygyá az életet. Sajnos, az esetek nagyobb részében ez a szép élet csak lehetőség marad. Éppen közületek egyeseknek őszinte vallomásából tudom, hogy abból a katolikumból, amit Pannonhalma igyekezett adni, többeknek a lelkében csak chaoticum lett. Az az őszinte kívánságom a mai napon, hogy a kedves találkozózn revideáljátok életeteket, hogy a jövőben ne engedmények és megalkuvások vezessék hát életronalatokat, hanem hogy a chaoticum újra katolikum legyen és ez irányítsa egyéni és családi életeteket. Bár megértenétek, hogy csak a természetfölötti elvektől irányított életnek van igazán értelme, a többi csak ámitás és önámítás.”

Az 1947-ben érettségizett diákokat ünnepséggel fogadták, amelyen köszöntést mondott Legányi Norbert igazgató helyettes és a diákság képviselője, az énekkar is fellépett. A tanárok és a diákok az érettségi találkozókat még évekig különleges figyelemmel kísérték.

A pannonhalmi diákok érettségi találkozásának eseményei és talán hangulata is sok mindenben különbözött más gimnáziumokétól, mivel az nem csak az egykori osztályterem felkereséséből és egy ünnepi vacsorából állt. Egyrészt a volt diákok nem csak a hajdani iskolát keresték fel, hanem azt az otthont is, ahol négy vagy akár több évet töltöttek el diákéletükből. A máshol érettségizett diákok nagy része iskolájának városában élt, talán naponta ment el volt gimnáziuma előtt. Pannonhalma földrajzi fekvése miatt valahol a „távolban” volt, oda el kellett utazni, el kellett zarándokolni, a találkozó végén attól mindig újra el kellett búcsúzni. A kötelező eseményeken kívül meglátogathatták azokat a tanáraikat, akik a Főmonostorban éltek, felkereshették a már eltávozottakat a Boldogasszony kápolna kriptájában. Mindig volt közös szentmise, amit valamelyik volt tanárunk, és ha volt közöttük egyházi ember, azokkal együtt mutattak be. A hajdani diákok általában egy éjszakát is ott töltöttek, volt arra példa, hogy reggel hajdani prefektusuk ébresztette őket.

1957. június 12-én volt az utolsó tanítási nap, június 16-án volt a tanévzárás, a bizonyítványosztás, és a Te Deum. Addigra a negyedikos reálosztály diákjai már végeztek a szóbeli érettségivel is, de a humán osztály diákjai csak a Te Deum után, 17-19-én tettek szóbeli vizsgát. 52 diák érettségizett, közülük 10 kitűnő és 7 jeles volt.

Az évkönyv a tanévről a legfontosabbnak tartott eseményeket így foglalta össze:

„Az októberi események következtésben sem szakadt meg a tanítás munkája, egy napig sem szünetelt a tanítás, bár a munkát többször zavarta meg a hatóság házkutatása. Egy ilyen alaklommal,

március 13-án, az intézet igazgatóját, Söveges Dávidot őrizetbe vették.”

1957/58

Az 1957/58-as tanévet csak 273 diák kezdte meg Pannonhalmán. A mintegy 10%-os létszámcsökkenést nem csak az előző évben disszidáltak hiánya okozta, hanem az is, hogy a nyár során további diákok távoztak, főleg az első osztályokból, és a bejáró diákok száma is lecsökkent 20 alá. Mindezeket a néhány, nem első osztályba érkezett új diák sem tudta ellensúlyozni. Az elsősöket újra felvételi vizsgán választották ki. A diákothton viszont így is megtelt, annak is köszönhetően, hogy csak 20 bejáró diák volt, sőt, 3 elsős ismét csak a faluban talált otthont.

A diákothton *havi díját* az 1952 januárjában megállapított 360 forintról 410 forintra emelték. A diákothont az első években Grabner Oszvald igazgató és Dobra Modeszt gondnok vezette. 1955-től, amikor a diákothtonban lévő diákok létszáma elérte a 250 főt, és ezzel a feladatok jelentősen megnövekedtek, a diákothton vezetését átalakították. A diákothton igazgatója a mindenkori gimnázium igazgatója lett, a nevelési ügyeket Vida Szabolcs főprefektus fogta össze, Grabner Oszvald rektor intézte az anyagi ügyeket, beleértve az étkezést és a beszerzéseket, az épület gondnoki feladatait pedig továbbra is Dobra Modeszt látta el. Ez a felállás aztán évekig nem változott. Egyedi elbírálás alapján a hazulról dohányzási engedéllyel érkező diákok éves tandíját is megemelték 10-20 forintra. Ez utóbbi nehezen érthető, hiszen a dohányzás és a tanítási feladat mennyisége vagy nehézsége között nehéz lenne összefüggést találni. Nem is találtunk erre példát.

A diákokat Legányi Norbert igazgató fogadta, akit főapáttá választása után, 1958 januárjától Vályi Hugó, a korábbi csepeli iskola igazgatója követett. Ő Csornáról érkezett, ahol addig plébános volt. Új volt az igazgatóhelyettes Jáki Zénó is, aki pár éves győri tanárkodás után Győrből jött vissza, az ő helyére helyezték át Győrbe az 1942 óta Pannonhalmán tanító Pulay Csabát. Két fiatal bencés is megkezdte Pannonhalmán tanári pályáját, Mayer Farkas és Polán Hidebrand.

A tanévben ismét kötelező lett az orosz nyelv. A humán tagozatú negyedik osztályban új tantárgyként művészettörténetet tanultak heti 1 órában. Érthető módon, az egymással örökké versengő párhuzamos osztályok közti versenyben a IV.b reálosztály se akart lemaradni, ők a bejáró fiúk kivételével osztályfőnöküktől, Faggyas Edvintől rendkívüli tantárgyként tanulták a művészettörténetet.

A gimnázium új hivatalos tanulói *anyakönyveket* kapott. Az anyakönyveket osztályonként vezették, benne szerepelnek a tanuló személyi adatai, és az első féléves és tanévvégi tanulmányi eredményei, tantárgyanként. Az új anyakönyvek fejrészében azonban már nem szerepeltek azok a rovatok, amelyek alapján korábban a tanuló származási besorolását megállapították, ettől kezdve a szülőknek csak az időszerű foglalkozását kellett feltüntetni.

A tanév során ismét változott a *vallásos nevelés* fontos részét jelentő lelkigyakorlatok és rekollekciók rendje. Az évkezdeti rekollekció elmaradt, a szokásos évi nagy lelkigyakorlat ezúttal október 24-27 között volt, külön az első osztályosoknak és külön a többieknek. Az első osztályosok lelkigyakorlat-vezetője Jáki Zénó, az utóbbiaké Szunyogh Xavér Ferenc volt. Három rekollekció volt: a karácsonyi szünet után, nagybőjtben és a tanév végén. Ezt az utolsót ismét két csoportban tartották meg: korábban a negyedikeseket Vályi Hugó, majd a többiekét ismét Szunyogh Xavér Ferenc vezette.

Szeptemberben végigvonult az ázsiai-influenza járvány Pannonhalmán. Szinte minden diák megkapta, de szerencsére könnyű lefolyású volt, ezért a tanítást se kellett felfüggeszteni. Alig múlt el az a járvány, amikor két hastífusz gyanús eset bukkant fel, ami miatt az egész diákság védőoltást kapott. A tanév többi részében aztán nem volt komolyabb megbetegedés.

A kirándulások között felbukkant egy új útvonal, Sztálinváros és Pécs megtekintésével. A IV.b Esztergom és Visegrád látnivalóit kereste fel. Hagyományosan a ferences gimnázium tornatermében aludtak matracokon, és lejátszottak egy futballmérkőzést is a ferences diákokkal. A IV.a Budapestre ment. Budapestet általában azok az osztályok keresték fel, amelyekben nagyon kevés budapesti diák volt. Az autóbuzsos kirándulások nem voltak éppen olcsók: a Visegrád-esztergomi és budapesti kirándulás autóbusz költsége 120-120 forint volt, a jóval nagyobb utat jelentő pécsi kirándulásé még ennél is többre került.

1957. október 23-án, szerdán reggel a diákotthon kápolnájában a szokásosnál észrevehetően többen - közülük a két II. osztályból többen ünneplő ruhában - voltak a reggeli szentmisén, amit Cziráki László mondott. Aznap este Cziráki László elmagyarázta az osztályának, megemlékezni külsőségek nélkül is nemes cselekedet - különösen szentáldozással. De bármilyen látványos megemlékezés a forradalomról csak bajt okozhat, első sorban a gimnáziumnak és a bencés tanároknak. Söveges Dávid példáját hozta fel, akit a semmiért börtönöztek be. Következménye nem lett az esetnek, de valahogy Cziráki szavainak híre mehetett és azt a diákok megértették, mert pár évig nem volt „sötétruhás tüntetés” a forradalom

évfordulóján (noha október 23-án minden évben sokkal többen voltak a kápolnában szentmisén, mint egyéb napokon).

Tény az is, hogy a II.a osztály prefektusának, Szabó Zerindnek október 23-án volt a névnapja. Páran úgy emlékeznek az osztályából, hogy ő mondta aznap a szent misét és azon a névnap miatt vettek részt. Van, akinek emlékezete Legányi Norbertet őrizte meg, mint a szentmise bemutatóját. A Zerind névnap megünneplése és a forradalom napjának egybeesése a későbbiekben is lehetőséget adott többféle szóbeszédre és megítélésre.

Az év során a tanítás, mint mindig, az előírtaknak megfelelően, rendes mederben folyt. A főapát választás miatt november 11-én rendkívüli szünet volt, és a karácsonyi szünet is meghosszabbodott egy hét szénszünettel, december 22-től január 19-ig tartott.

A diákokat természetesen továbbra is foglalkoztatták az előző év rendkívüli eseményei, de ezekről csak maguk között beszéltek, a tanárok és a diákok között ez nem volt téma. Arra viszont már az előző évkönyvben is történt utalás, hogy egyes szakkörök munkája különböző okok miatt akadozott. A tanév során történtek alapján úgy érezzük, a bencések a szabadidő tanulás jellegű kitöltésében kívántak nagyon határozottan előrelépni. Erre nem csak az előző év tapasztalatai miatt törekedtek, hanem a diákság energiáját és figyelmét is ezekkel kívánták lekötni - egyebek helyett. Mérlegelve mindazt, amit ezekről a törekvésekről az évkönyv a különböző *tanulmányi versenyekről*, a *szakkörök munkájáról*, az egyéb vetélkedőkről tükröz, egyértelmű sikerről beszélhetünk.

Azoknál a szakköröknél, ahol ez lehetséges volt, mint az irodalmi és történelmi szakkör, visszatértek a kezdeti időkben már alkalmazott szakköri munkamódszerhez. Az irodalmi és történelmi szakkör munkáját előre meghatározott témákban tartandó szakköri előadásokra építették. A megadott témákat jelentkezős alapon osztották ki. Az előadásokat írásban is ki kellett dolgozni, és annak vázlatát az előadás előtt a szakkör tagjainak átadni, hogy a vitára felkészülhessenek. Az ülésen először az előadó ismertette tanulmányát, majd ezt követte annak megvitatása.

Az irodalmi szakkör előadásai:

Bejczy-Németh Lajos: Tolsztoj Háború és Béke c. regénye

Kemény István: Ady Endre istenes versei

Dénes Tamás: Kosztolányi Dezső lírája

Konzili Pál: Sík Sándor költészete

Balthazar Zsolt: A nagyidai cigányok

Magyarosy István: A középkori lovagi líra

Hidy Péter: Paul Claudel költészete

Répássy Csaba: G. K. Chesterton és G.Papini

A történelmi szakkör előadásai:

Szalai Béla: A magyar humanizmus története

Kutas László: Faji kérdések

Répassy Csaba: A második világháború

Hattyár István: A balkáni problémák fejlődése

Mercz László: A zsidóság helyzete Európában

A matematikai szakkör a születési évforduló miatt többször is foglalkozott Leonhard Euler munkásságával, különösen az Euler-egyenes jelentőségével. Utólag rendszeresen értékelték a Középfiskolai Matematikai Lapok pontversenyén megoldandó feladatokat, felkészítést tartottak a matematikai versenyekre. Többen sikeresen szerepeltek ezen a versenyen, a legjobb feladatmegoldók között megjelent *Veress Péter* fényképe is.

A kémiai szakkör ebben a tanévben nem küzdött vegyszer-hiánnyal, és bőven jelentkeztek szakköri tagságra is. A több mint 40 szakköri tag számára 3 csoportban 27 szakköri foglalkozást tartottak. A fizikai szakkör az összejövetelek mellett fizikai feladatmegoldó versenyt is kiírt, amelyen holtversenyben *Szekér Aladár* és *Mercz László* végzett az élen.

Új szakkör is indult, a filozófia szakkör, Faggyas Edvin vezetésével. A harmadikos diákokból álló csoport a logika és a lélektan alapismereteivel ismerkedett, a negyedikesek az újkori filozófia nagyjainak tanítását ismerték meg. Az utóbbiak részére Faggyas Edvin egy tankönyvnek is beillő, terjedelmes jegyzetet készített.

A bélyegszakkör tagjai először vettek részt az Országos Ifjúsági Kiállításon. A három résztvevő, *Schannen Zoltán* UPU bélyegeiért, *Tóth Tibor* 81 darabos, Afrika állatait bemutató összeállításáért és *Szentirmay Szabolcs* magyar költők című válogatásáért egyaránt dicséretet kapott. A Sport-kör által kiírt iskolai bajnokságokon toronymagasan a III.b végzett a legjobban, többek között megnyerték a labdarúgó és kosárlabda bajnokságot, de szintén közülük került ki az asztalitenisz bajnokságot nyert *Limbek Tamás* is. Az iskola legjobb tornásza kimagaslóan *Bakos Elemér* volt, aki megszerezte az országos ifjúsági I. osztályú minősítést is, a serdülők között pedig *Nagy Endre* mutatott be I. osztályú nehézségi fokú anyagot.

Nagyszámban indultak a diákok különböző tantárgyakban az Országos Középfiskolai Tanulmányi Verseny keretében kiírt versenyeken is. Oroszból 14 indulóból hárman, *Bencze Lóránt*, *Kovács Győző* és *Stipkovits Gellért*, fizikából 11 indulóból négyen, *Kismarty Lóránt*, *Mercz László*, *Petró Kálmán* és *Szekér Aladár*, matematikából a 12 indulóból szintén négyen, *Andrónyi Tamás*, *Balthazár Zsolt*, *Detre Ferenc* és *Veress Péter* jutott tovább a megyei döntőbe. Az Arany Dániel matematikai versenyen 28

induló volt, közülük *Glattfelder Péter*, *Kintli József* és *Pallós Lajos* jutott be a II. fordulóba.

Teljesen újszerű kezdeményezés volt, hogy a gimnázium vezetése hat tantárgyból (hittan, magyar, latin, történelem, biológia és kémia) pályázatot írt ki, megadott témák kidolgozására. Az érettségire készülők csak a hittan pályázaton indulhattak. A pályázaton, ha a díjakat kiadták, az jutalommal járt: az I. díj 100 Ft, a II. díj 50 Ft, a III. díj pedig könyvjutalom volt. A tantárgyanként választható 2-3 pályázati téma közül is megemlítünk párat:

- A szórakozások (színház, mozi, zene, rádió, sport, tánc) erkölcsi megítélése
- Mennyiben katolikus mű „Az ember tragédiája”?
- Magyarország népességi viszonyai a IX-XIX. században
- Augusztus korának költői a császári reformtörekvések szolgálatában
- Az emberi testet felépítő szövetek
- Mire jó a kőso?

A pályázatokra 33 pályaművet adtak be, ebből 17 lett díjazott. A díjazottak névsora: *Bakos Elemér*, *Baranyai László*, *Czinege Imre* (2 tantárgyból), *Doromby Endre*, *Garamszegi Pál*, *Gereben Ferenc*, *Háger-Veress Ádám*, *Meggyes Tamás*, *Molnár László*, *Sándor György*, *Szabó László* (2 tantárgyból), *Szalay Károly*, *Takátsy Tibor*, *Tomka Ferenc* és *Tomka Miklós*.

Végül volt még gimnáziumi *Szentírás-ismereti* verseny is, amelyen az I. helyezett *Tomka Ferenc*, a II. helyezett *Korzenszky Miklós* lett.

Ha számba vesszük a különböző versenyeken, pályázatokon elindulókat, a szakkörök munkájában résztvevőket, azt látjuk, a gimnázium vezetése elérte, amit akart. A diákoknak több mint fele a kötelező tanulmányokon túl is rengeteg időt és energiát fordított tudása növelésére, és ezek során még akkor is jelentős eredményeket mutatott fel, ha nem nyert valamilyen díjat. A valamilyen területen kiemelkedőt nyújtó, szám szerint 42 diákot ebben az évben azért nevesítettük, hogy a pusztán számok mögött maga a hús-vér diák képe is látható legyen.

A hosszabb karácsonyi szünet után nem sokkal, a novemberi látogatásukat megismételve, a győri Középfokú Zeneiskola tanulói (a diákok emlékei szerint köztük sok csinos lány is volt) adtak újabb hangversenyt, majd még egyet a tanév vége felé. Hangversenyeikkel a diákok zenei érdeklődését kívánta a gimnázium vezetése feléleszteni.

Február 15-én volt az immár hagyományos farsangi bál.

Azokban az években március 21. a Tanácsköztársaság emléknapja volt, állami ünnep és ezzel tanítási szünnap. Pannonhalmán azonban ezen a napon a liturgikus naptár szerint hagyományosan a rendalapító Szent Benedeket ünnepelték. 1958-ban a nap kettős ünnep volt, mert ekkor került

sor a megválasztott Legányi Norbert ünnepélyes főapáti benedikálására. Az új főapátot, a gimnázium korábban többszöri igazgatóját a tanév évkönyve külön bevezetőben köszöntötte. A laudáció szerzőjének a gimnáziumi igazgató Legányi Norbertről az Acélember című Sík Sándor vers jutott az eszébe:

„Áll és szótlanul ég felé feszül
Hordja a kábelt rendületlenül.”

Ehhez még hozzáfűzi: „*a költeménytől eltérően, mi tudjuk honnan és kinek jön rajta üzenet*”. Az idézet rendkívül találó és képszerű, jellemet, emberi tartást és termetet tekintve egyaránt. (Szellemes is, ha arra gondolunk, hogy Legányi Norbertnek fizika tanárként az elektromosság volt a kedvenc szakterülete.)

A húsvéti szünet szokatlanul hosszú volt, április 2-től 10-ig tartott, mivel beleesett az árpilis 4. ünnepnap is. A távolabb lakók közül többen, elsősorban az érettségire készülők, Pannonhalmán töltötték a szünetet.

Április 20-án Kiss Ferenc, Söveges Dávid 1955-ben végzett osztályából tartott két órás szavaló estét. Kiss színésznek készült az akkor egyetlen működő magán-színiiskolában, Rózsahegyi Kálmán Színészképző Stúdiójában tanult. Negyedszeri próbálkozásra 1958 nyarán felvették a Színház- és Filmművészeti Főiskolára, később *Dávid Kiss Ferenc* néven lett elismert színész. (A Dávid megkülönböztető művésznevet volt osztályfőnöke és magyar tanára iránti tiszteletből választotta.) Két héttel később, május 5-én Sík Sándor olvasott fel verseiből a diákoknak.

Április 23-án a diákok megnézték Bernard Shaw Szent Johannáját a győri színházban. Áprilisban és májusban voltak a tavaszi osztálykirándulások.

Az érettségizőknek május 8-án volt az utolsó tanítási nap. Az írásbeli érettségi vizsgák május 16. és 20. között voltak, a tételeket ebben az évben sem adták meg központilag, azokat az új főapát, Legányi Norbert adta meg.

Május 25-én volt a gimnázium éves szavalóversenyének a döntője. A versenyre 24 diák nevezett be, az első helyen *Hónig Károly* végzett, *Tímár László* lett a második, *Hidy Péter* a harmadik.

1958. május 31-én, szombaton este 8 órakor volt a ballagás. Az érettségizők először a Bazilikába mentek, majd végigjárták a gimnázium és diákotthon épületét, végül a gimnázium főbejáratánál tartott rövid ünnepségen köszöntek el az Alma Matertől. Ballagás közben a hagyományossá vált ballagási nótát énekelték:

*Szól az ének búcsúzóra,
Vén diáknak ballagóra,
Messze visznek már a léptek,
Vissza talán sose térek...*

A szóbeli érettségi vizsgák a IV.b reálosztályban június 9-11-én, a IV.a humán osztályban 12-14-én voltak. Mint mindig, az érettségi vizsgabizottság elnöke valamelyik egyházi gimnáziumból érkezett, a reálosztálynál Kovács Mihály budapesti, a humánnál dr. Kender József kecskeméti piarista tanár volt. Az állami szerveket mindkét bizottságban Szabó Kálmán, a Művelődési Minisztérium osztályvezetője képviselte. Az 56 érettségiző diákból 11 kitűnő, 12 jeles, 24 jó rendűen végzett.

A többi osztályban a tanítás június 14-én fejeződött be. A június 18-án tartott Te Deum-ig minden diáknak szabadideje volt, a közelben lakók akár haza is mehettek. A tanév, ha nem is volt annyira eseménydús, mint az előző, mindenképpen tartalmas és sikeres volt.

1958/59

A tanévkezdésre megérkező diákokat meglepetés fogadta: a nyár folyamán Lelkes István festőművész a fedőrétegek gondos eltávolításával és a szükséges restaurálások elvégzésével helyreállította a gimnázium épületének egyik díszét, az előcsarnokot ékesítő Jeges-freskót, amit az államosítás idején lemeszeltek.

Szeptember 2-án este a Veni Sancte-n 278 diák vett részt. A gimnázium továbbra sem tudta feltölteni az 1956-ban nyugatra távozott diákok miatt megüresedett helyeket, így a létszám ezekben az években csak 270-280 között mozgott.

Ettől a tanévtől kezdve pár évig ismét feltűnően magas volt az állami oktatási felügyeleti ellenőrzések száma Pannonhalmán. Közülük is kiemelkedett a kora őszi ellenőrzések száma, 1958 szeptemberében például 8 felügyelő látogatta meg a gimnáziumot és Pannonhalmát. Az 1959/60. évkönyv meg is jegyzi: *„Az állami szakfelügyelők egymásnak adják a kilincset. Órákat alig látogattak, csupán a tanévkezdeti eligazítást kívánták megadni. Hasznos volt a velük való tanácskozás.”* Lehet olvasni a sorok mögött.

A tanév során több újszerű kezdeményezés is történt, ezek közül több időtállóan is bizonyult. Az újszerűségek között maga az évenként összeállított *gimnáziumi évkönyv* is megtalálható. Az évkönyvek tartalmi változásában külön említendő, hogy visszatérve a korábbi korok általános gyakorlatához, az egyes osztályok diákjainak nem csak az általános tanulmányi eredményét közli, hanem a minden egyes tantárgyból szerzett érdemjegyét is. Az évkönyvekben az egyes tanévek történetének leírása egyre részletesebb lett. Az évkönyvekben valamennyi osztálykirándulás részletes leírással szerepel, az azon szerzett hasznos ismeretek felsorolásával. Tartalomban, terjedelemben már szinte megfelelnek az olasz

gimnázium nyomtatásban megjelent évkönyveinek, talán csak magáról a Diákotthon életéről olvashatunk kevesebbet.

Határozott hangsúlyváltásra utal az is, hogy ettől a tanévtől kezdve az évkönyvek jóval részletesebben foglalkoznak a gimnázium és a diákotthon *nevelési kérdéseivel*. Újdonság, hogy nevelési kérdésekről tanulmány jellegű írások jelennek meg. Ezek között először jelenik meg a gimnázium újraindítása óta gondolatként a hazafias nevelés! Másik érdekes elem a vallásos nevelés terén annak feltűnő hangsúlyozása, hogy a vallásos nevelést nem kényszerítő eszközökkel végzik. Egy erre vonatkozó részletet idézünk az évkönyvből: „*Nem ellenőriztük a gyónásokat, a szentáldozásokat, vagy köznapi misehallgatásokat.*” Ennek eredményeként tudja be, hogy: „... *sőt voltak, akik azért nem mentek haza a húsvéti szünet alatt, hogy tevékeny részt vehessenek a szertartásokon.*” Ezzel a megállapítással kapcsolatban azonban - nem tagadva, hogy talán lehetett ilyen diák is - utalunk a szünetekre történt haza nem utazásról már korábban leírtakra.

A hatékony nevelés érdekében jött létre az osztályfőnökökből álló (döntő többségben ők voltak a prefektusok is) nevelői munkaközösség. Tíz naponként-kéthetente tartottak megbeszéléseket, és ezeken többek között meghatározták az osztályfőnöki órák nevelési feladatait:

- Első osztályok: Közösségi élet, jó modor, illem, egészség-ápolás
- Második osztályok: Jellemnevelés, önnevelés, erkölcsstani kérdések
- Harmadik osztályok: Világnézeti kérdések. Tudomány, művészet és hit.
- Negyedik osztályok: Felkészülés az életre.

Ez utóbbi nevelés részeként a negyedik diákok kaptak szervezett felvilágosítást nemi kérdésekben. A felvilágosító előadást az egyik osztályban dr. Szombathelyi Károly, a diákotthon háziorvosa, a másik osztályban dr. Baján György, az egyik diák orvos édesapja tartotta.

Egy év szünet után újból lehetett gyorsírást tanulni, ennek oktatását a Győrbe áthelyezett Pulay Csabától Villányi Anaklét vette át.

Pannonhalmát is elérte az oktatási változások előszele, köztük a szovjet mintára erőltetett politechnikai képzés, a *politechnizáció*. Ez alatt a diákoknak nem csak az érettségi utáni továbbtanulásra, hanem a „munka világába való bekapcsolódásra” történő felkészítését értették. Ennek az irányzatnak soha meg nem valósult célja az volt, hogy a gimnazisták az érettségivel egyidőben valamilyen szakmából szakmunkási képesítés megszerzésére is felkészüljenek. Ennek jegyében időnként néhány diák a faluban található lakatos- és kovács-műhelyekben volt „tanórákon”. Ám az ott lévő mesterek a munkájuk miatt érdemben nem nagyon tudtak tanítgatásukkal foglalkozni.

Októberben megalapították a gimnázium *Jedlik Ányos Önképzőkörét*. Ezt a már működő szakkörök csúcsszervének tekintették, amely az egyes szakkörökben folyó legértékesebb munkákat emelte magához. Az Önképzőkörbe csak a III.-IV. osztály diákjai léphettek be, 60 diák jelentkezett. Maguk közül választották meg az Önképzőkör diák elnökét, *Szabó Sándort* és a főtitkár, *Jankovics Marcellt*. A szakkörök kissé idegenkedtek az Önképzőkörtől, ezért az induláskor nehézkesen alakultak ki az egymás melletti önálló működés és az együttműködés játékszabályai. Ez elsősorban a főtitkár munkáját sokszorozta és nehezítette meg.

Az Önképzőkör legnagyobb teljesítménye az év során januárban volt, amikor Sík Sándor 70. születésnapjára rendeztek ünnepi emlékülést. Ezen Sík Sándor működéséről hangoztak el előadások (*Detre Ferenc, Dorombozy Endre, Szabó Sándor, Takátsy Tibor* és *Zarándy Aladár*), verseit szavalták (*Gereben Ferenc, Kintli József, Nagy Endre, Tímár László*) és részleteket adtak elő drámáiból (*Pogány Péter* és *Siegler András*).

Az Önképzőkör névadójáról, Jedlik Ányosról egy munkásságát bemutató kiállítással emlékezett meg, amely rendezésére a Fizika szakkört kérték fel. A kiállítás megnyitó előadását *Czinege Imre* tartotta, a szertári berendezéseket *Huber Máté* és *Plósz Béla* mutatták be.

Pannonhalmán a Bazilikában tartott diákmiséken és májusban a Boldogasszony kápolnában tartott litániákon legtöbbször diákok *orgonáltak*. Őket a regens chori, Szigeti Kilián énektanár választotta ki a zongorázni tanulók közül, akik között mindig volt pár több éve tanuló és már komoly tudással rendelkező diák. A kiválasztottakkal külön is foglalkozott, és nem csak az orgonálás mesterségére tanította őket, de megtanulták az orgona felépítését, sőt, részt vettek az eredetileg két manuálos, majd 1960-ban három manuállossá átépített orgona időszakos megtisztításában is. Az organisták szabadidejükben rendszeresen gyakoroltak a Bazilikában. Általában volt egy „elő organista” közöttük, mint *Glózer László*, később *Látits György*, de Szigeti Kilián mindig gondosan ügyelt arra, hogy minden kiszemelt lehetőséghez jusson, és az orgonálást valamilyen beosztás szerint látták el.

Szigeti Kilián nagyon szigorú volt a kiválasztottjaihoz. Az elkövetett botlásokért büntetés járt, ami egy hónap orgonálástól való eltiltást jelentett. Ilyen hibák lehetettek: az elmulasztott gyakorlás a Népfolysón lévő helyiségben, ahol a Főmonostor legjobb zongorája volt, vagy annak hamarabb befejezése, vagy ha netán a Bazilikában orgonálás közben csúszott be valami melléütés. Egyszer az egyik diákmisére kijelölt organista a diákmise előjátékaként egy olyan Bach Preludiumot választott, amely időben hosszabbnak tűnt, mint amennyi idő alatt a sekrestyétől a főoltárig ért a szentmisét bemutató bencés tanár. A megoldás kézenfekvőnek tűnt, megkérte a sekrestyés Pelbárt atyát beszélje meg a miséző atyával, fogja

kissé lassabbra a lépteit. A diákmisét Legányi Norbert mutatta be, aki a látottak szerint nem volt megértő a kérés iránt. Az orgonista megkapta a szokásos egy hónapos eltiltást.

Az orgonisták időnként a vasárnapi 10 órás nagymisén is játszottak, sőt, ha nagy ritkán esküvő volt Pannonhalmán, ott is szerephez jutottak. Ezért valamennyi tiszteletdíjat is kaptak, vagy részt vehettek az esküvői vacsorán. Az orgonisták közül nem egy később műkedvelő vagy hivatásos kántor lett. Megérdemlik, hogy időrendben felsoroljuk őket, még akkor is, ha nem mindegyiket sikerült megtalálni: *Glózer László, Keresztes Gábor, Látits György, Hattyár István, Répássy Attila, Barabás Endre, Gáspár Gáspár, Szabó József*. Illendő, hogy két további diákot is megemlítsünk, *Áment Ferencet* és *Szalay Lászlót*, akik az 1960-as évek elején már bencés novíciusként orgonáltak a diákmiséken.

1958 őszén megkezdődött az 1956-ban megszüntetett, azóta óvatosságból mellőzött iskolarádió felélesztése. A korábbiaktól eltérően az adásokat rövid hírosszefoglalókkal kezdték, majd zenei műsor következett. Az iskolarádió adásai a délután és vacsora utáni szabadidőben voltak hallhatók. Az adásokat azonban nem minden diák szerette, voltak, akiket zavart a minden osztályteremben szóló rádió. Az iskolarádió gyakorlati ügyeit egy háromfős „szerkesztő bizottság” végezte, *Diós István, Maróth Miklós* és *Schannen Zoltán* II.b osztályos diákok. Tanítási szünapokon és vasárnap délelőtt hosszabb komoly zenei műsorokat is közvetített az iskolarádió, ezeket szintén diákok szerkesztették.

A klasszikus zenét szerető diákok hozták létre Vida Szabolcs patronálásával a *Zenebarátok körét*. Patrónusuk szobájában hallgattak klasszikus zenét hanglemezekről és elemezték a hallottakat. Ők állítottak össze zenei műsorokat az iskolarádió adásai számára is. A Zenebarát kör szervezte meg a diákotthonban zenét tanulók év végi nyilvános zenevizsgáját, és ők rendezték június elején a győri Zeneiskola diákjainak hangversenyét is.

Pár év szünet után újra volt *színjátszás* is. Még az előző tanév végén Cziráki László magyar tanár felfigyelt a Nagyvilág című világirodalmi folyóiratban Fritz Hochwälder *A szent kísérlet* című, a jezsuiták dél-amerikai államalapítási kísérletével foglalkozó drámájára és javasolta osztályának annak előadását. A diákok a nyári szünidő alatt megbarátkoztak az előadás gondolatával, a buzgóbbja már ekkor tanulta a szerepét, szeptembertől aztán mindenki gőzerővel dolgozott a szerepek betanulása mellett a kellékek és díszletek beszerzésén is. A jezsuita reverendákat a Szociális Otthonban élő idős jezsuitáktól kérték kölcsön, egyéb jelmezeket meg az Operaházból sikerült megszerezniük, ahol az egyik diák szülei operanékesek voltak. A darab rendezője, *Dorombay Endre* is az osztályból került ki. A főszerepet *Gálfy Dezső* és *Gereben Ferenc* játszotta. Az első előadásra november 22-én

került sort, de a sikerre való tekintettel a III.b osztály a darabot Karácsonyig még háromszor előadta.

A *Fotó-kör* létrehozása már Karácsony előtt megtörtént, de működni csak januárban kezdett, amikorra elkészültek a működéséhez szükséges helyiségek is. Vezetője Gál Geláz volt. Hetente két összejevetel volt, az egyik a fotóesztétikáról, a másikon a gyakorlati fényképezési kérdésekről volt előadás. A Fotó-körnek 40 diák volt a tagja, és az elméleti képzés mellett nem csak együtt indultak fényképező túrákra, de maguk is hívták elő és nagyították-másolták a fényképeket. A tornaterem karzatán lévő két helyiséget sötétkamrának rendezték be, mindkettőben az előhíváshoz szükséges teljes berendezés és nagyító gép is volt. A következő tanévben a szakkört vezetését Esztergályos Tibor vette át egy évre, akinek Kiszely Márk volt segítségére. Nyugdíjba vonulása után, az 1960/61-es tanévtől a Fotó-kör vezetését ismét Gál Geláz vette át. Minden tanév végén a Fotó-kör az év során készült legjobb fényképekből kiállítást rendezett. Később Gál Geláz segítőjeként Tólos Zoltán testnevelő tanár is csatlakozott a szakkörhöz, amely még egy harmadik berendezett sötétkamrát kapott.

December 4-én, csütörtök délután kezdődött az éves lelkigyakorlat, külön az elsősöknek, és külön a többieknek. Ebben az évben a rekollektákat már lelki-napoknak nevezték. A diákok a tanév folyamán háromszor vettek részt lelki-napon. A lelki-napok időpontja a tárgyalt éveinkben eléggé változó volt, mintha keresték volna a tanév ritmusához legjobban illeszkedőket. A tanév kezdeti és a tanév végi időzítés eléggé megszokott volt, de a harmadik időpontja gyakran változott. Ebben a tanévben például Húsvét után volt, április 4-én, ami egyébként állami ünnepként tanítási szünnap volt. A lelki-napok rövidek voltak, mindig szombat ebéd után kezdődtek, és a vasárnapi szentmisével értek véget.

December 8-án, Szűz Mária Szeplőtelen fogantatásának ünnepnapján, a Mária-év lezárása alkalmából ünnepi megemlékezést szerveztek. Az ünnepi szónok nem valamelyik bencés tanár, hanem a negyedikes *Czinege Imre* volt. Ugyancsak diák volt az ünnepi szónok tavasszal a március 15-i megemlékezésén, a harmadikos *Lambert Zoltán*.

A karácsonyi szünet december 20-tól január 7-ig tartott. A tél folyamán kevés hó esett, ezért a síversenyek elmaradtak.

Január végén a diákok népes csoportja pár tanárral lement a közeli téglagyárhoz megtekinteni az annak agyagbányájában napvilágra került óriás kapafogú őselefánt (*Deinotherium proavum*) maradványait.

Február 7-én volt a *farsangi bál*, amit a III.b osztály rendezett. A lépcsőházban hatalmas, *Landy Gábor* táncrajzaival díszített, zenélő-világító lampion hirdette a bálkirálynő választást és a szívküldi-műsort. A bálra ebben az évben több diák lánytestvérét, lány rokonát is meghívták. A tánc éjfélig tartott. Pár napra rá volt a szokásos vidám farsangi est is.

Az országos influenzajárvány Pannonhalmát se kerülte el, volt olyan nap márciusban, amikor 80-90 tanuló volt egyszerre beteg. A járvány egészen a húsvéti szünetig, március végéig tartott. Más különösebb egészségügyi gond nem volt, a rendszeresnek tekinthető és megszokott évi egy-két kéz- és lábtörést leszámítva. Ősszel a győri Tüdőgondozó Intézet mozgó egysége elvégezte a diákok tüdőszűrését, novemberben pedig dr. Stangl Ernő fogszakorvos ellenőrizte a diákok fogait. Ez a fogászati ellenőrzés később évente megismétlődött, és hasznosnak bizonyult. Akinél nagyobb, rendszeres kezelést igénylő gondot találtak, annak szülei figyelmét levélben hívták fel a szükséges beavatkozásokra. A diákok még az ősszel megkapták a Salk-vakcinát, tavasszal a felsősök BCG védőoltást is kaptak. Ugyancsak tavasszal a Művelődésügyi Minisztérium rendeletére a diákok 12 órás egészségügyi ismeretek című előadás sorozatot hallgattak végig, amelyeket a megadott tematika alapján - szerepelt benne az elsősegélynyújtás is - dr. Szombathelyi tartott.

1959. május 9-én volt a ballagás. A Pannonhalmától elkészülő ballagók nevében a búcsú beszédet *Szabó Sándor*, a maradó diákság nevében a búcsúztatót *Nagy Endre* mondta.

Pár év szünet után ismét egy formabontó tablókép került a gimnázium folyosójára. Az érettségizett IV.a osztály rendkívül látványos és sokatmondó érettségi tablóképpel állt elő. A Főmonostor bejárati kétszárnyú vaskapuját használták befoglaló keretnek, elhagyva abból az ott szereplő szimbólumokat. Az üressé vált rácsközökben helyezték el a diákok arcképét, mellette szerepeltetve tervezett foglalkozásának szimbólumát. A foglalkozási szimbólumok között számos a kapun már korábban is látható volt, az új szimbólumokat és az egész tablót Jankovics Marcell tervezte és rajzolta. A tábló feliratai az osztályfőnök Domnanovich Ábel betűírását dicsérik. A kapurács két oldalszárnyára Kosztolányi Dezső Légy áldott régi hely című versének egy-egy versszakát szintén Domnanovich Ábel választotta. A táblón szereplők mintegy kétharmadánál a választott szimbólum a későbbi tényleges foglalkozást is jelenti.

A ballagás miatt egy héttel később, május 16-án ünnepelték az Anyák napját. Az ünnepséget követően pedig kiállítás nyílt meg a diákoknak a tanév során a különböző szakkörökben és műhelyekben készített alkotásaiból, összeállításából, a különböző versenyeken nyert díjaiból és jutalmaiból. Természetesen ott voltak közöttük a növény-, rovar- és bélyeggyűjtemények épp úgy, mint a fotó szakkörben készült legszebb fényképek, a könyvkötő műhelyben bekötött könyvek. A kiállítás első díját a második *Lengyel Csaba* Eiffel torony makettje kapta.

Az érettségi vizsgák ebben a tanévben még az előző évinél is jobb eredménnyel zárultak. A két osztály 60 diákja közül 16 kitűnő, 13 jeles és 25 jó rendű mellett mindössze 6 diák tett közepes érettségit.

Június 14-én volt a Te Deum, majd azt követte az évváró ünnepség. Az ünnepségen a legjobb tanulók, a különböző tanulmányi versenyeken jól szerepeltek pénz- és könyvjutalmakat kaptak.

1959/60

A tanév szeptember 1-én kezdődött az esti Veni Santéval, másnap már rendes tanítás volt. A tanári kar 30 főre nőtt, mert szerepeltették benne a külön tárgyakat oktató tanárokat is. Ezért szerepel 10 év kihagyás után ismét a gimnázium tanári névsorában a Pannonhalmára 1958 tavaszán, Legányi Norbertnek köszönhetően visszatért Kováts Arisztid. Az olasz gimnázium egykori első igazgatója rendkívüli tárgyként angolt és olaszt tanított. Az olasz nyelv, mint választható rendkívüli idegen nyelv már nyolc éve nem szerepelt a lehetőségek között. Ebben az évben is csak 4 diák választotta az olasz nyelvet. Rajtuk a két olaszt tanító tanár, Kováts Arisztid, és a másik korábbi olasz gimnáziumi igazgató, Hajdú Lukács testvériesen megosztozott.

Két nagy veszteség érte a gimnáziumot a tanévben. Hajdú Lukács történelem tanár, aki évek óta küszködött már betegségével, karácsonykor felmentését kérte a tanítás alól. Áprilisban idős édesanyját ment el meglátogatni Gödöllőre, ott fordult hirtelen tragikussá állapota, és ott is halt meg, 1960. május 6-án. A Boldogasszony kápolna kriptájába temették el, utolsó útján az egész diákság, és nagyon sok korábbi diákja is elkísérte. A tanév évkönyve első helyen vett búcsút tőle.

A másik elköszönő csak hivatalosan és félig-meddig távozott. A tanév végén nyugdíjba vonult Gál Geláz biológia tanár, aki 1922 óta tanított Pannonhalmán, előbb főiskolai tanárként, majd az olasz gimnáziumban, 1948-50 között ismét főiskolai tanárként, végül 1950-től a gimnáziumban. Nyugdíjasként átvette a Fotó-kör vezetését és még évekig, ameddig ereje engedte, hegedű-tanár is volt.

Évközben elhagyta a gimnáziumot Rozmán Tivadar testnevelő tanár. A tanévet követően, 1960. július végén meghalt Németh Döme, aki nyugdíjasként még angol különórákon tanította a diákokat.

Ebben az évben kezdte meg hivatalos tanári pályafutását Luif Otmár, Pászthory Valter és Szabó Zerind, akik rögtön prefektusi feladatkört is kaptak. Velük zárult azoknak a fiatal bencés tanároknak a sora, akik az 1950-ben engedélyezett 14 rendi növendék közül elvégezték az egyetemet, és friss tanári diplomával folyamatosan érkeztek Pannonhalmára: Cziráki László, Domnanovich Ábel és Kühár Ede 1955-ben, Polán Hildebrand 1956-ban és Mayer Farkas 1957-ben.

Rozmán Tivadar 1954-től tanított, és emellett végezte levelezőn a Testnevelési Főiskolát. Cziráki László és Szabó Zerind levelező tagozaton fejezte be az egyetemet. Cziráki ez alatt már 1952-54 között tanított is,

Szabó Zerind pedig az 1956/57-es tanévben nem hivatalosan kiségitő prefektus is volt az I.a osztálynál.

Ebben az évben a két negyedik osztály létszáma 3 fővel volt kevesebb, mint ahányan a két osztályban az előző tanév végén voltak. Volt közöttük, aki abban a reményben hagyta el Pannonhalmát, hogy egy világi gimnáziumban érettségizve nagyobb eséllyel indul az egyetemi felvételnél. Volt már példa a korábbi években is arra, hogy diákok a továbbtanulásnál az egyházi iskolákból érkezettek hátrányos megkülönböztetése miatt a harmadik osztály után elhagyták Pannonhalmát. Előfordult ez a későbbiekben is, de ez a fajta elvándorlás soha nem vált jelentős mértékűvé. A menekülés nem tudott tökéletes lenni: az értesítőben a korábbi éveknél ott szerepelt a pannonthalmi gimnázium neve.

A tanév során a diákok mintegy fele különórákon idegen nyelvet is tanult: angolt 44, franciát 5, görögöt 2, németet 70, az olaszt pedig a már említett 4 diák választotta. Ehhez még hozzászámíthatjuk azt a 14 negyedikes diákot, akik a reálosztályban a kötelező orosz és német mellett latinul is tanultak.

Az 1950-es évek legvégén ugrásszerűen megnőtt a Pannonhalmát autóbusszal felkereső kiránduló csoportok száma, köztük az iskolai kirándulóké is. Voltak különösen szívesen látott vendégek is, mint szeptember 24-én, Szent Gellért napján, amikor a kecskeméti piarista és a szentendrei ferences gimnázium diákjai látogattak Pannonhalmára. Ennek öröme egy kosárlabda villámtornát is megrendeztek, amit az akkoriban roppant erős kecskeméti gimnazisták nyertek meg.

Ebben az évben rendkívül jó szőlőtermés volt, ezért a helybeli és a pázmándi termelőszövetkezet is segítséget kért a szürethez. A diákok közül nagyon sokan szabadidejüket feláldozva segítettek a szüretelésben, ami a nem nehéz fizikai munka mellett egyúttal élményt is jelentett nekik.

A nevelő tanároknak több olyan kezdeményezése is volt, amely az erre megfelelőnek mutatkozó, kiválasztott diákokat intézményesítetten kívánta bevonni a nevelésbe. Ezek közül az időben korábbi próbálkozás az 1950-es évtized közepén a „*dux*” rendszer volt.

A „*dux*”-ot az osztályfőnök-prefektus választotta ki a jól tanuló és fegyelmezettebb diákok közül, akinek valamilyen tekintélye is volt az osztálytársai előtt. Többféle feladata volt: segített kisebb jelentőségű ügyekben a prefektusnak a fegyelem fenntartásába, például ha az nem ért rá beülni a stúdiumokra, akkor a *dux* ült ki a katedrára ügyelni a többiekre: A *dux* helyettesítette a prefektust az esti villanyoltásnál, a villanyoltás utáni csend betartatásánál. A *dux* feladata volt az is, hogy ha a közösségnek valamilyen kívánsága volt, vagy valamit sérelmesnek tartott, a közösségi véleményt közvetítse a prefektusnak. Egyszerűbb kérdésekben ő közölte a prefektus kívánságait, döntéseit az osztállyal. Sajnos, köteles volt a

prefektust tájékoztatni a fegyelemsértésekről is. Hangsúlyozzuk, a „dux” intézményt nem minden osztálynál próbálták ki, az osztályfőnök-prefektustól függött, kísérletezik-e ezzel. Páran, mint például Söveges Dávid és Domnanovich Ábel, kísérleteztek.

Az egyes osztályok viszonya a kijelölt duxhoz más és más volt, de összességében a dux intézmény nem vált be. A diákok közül többet sértett, hogy közülük valaki a prefektus szemében „egyenlőbb a többinél”, és különösen ellenszenves volt a „jelentési kötelezettség”, annak minden következményével. Egy idő után a duxok is érzékelték, hogy társaik másképpen vélekednek és beszélnek róluk, mint korábban. Előfordult, hogy a dux le is mondott erről a tisztségről. Rövid idő alatt a tanárok is belátták, hogy nem jó ez a rendszer, és a „dux-korszak” véget ért.

Ennél hatékonyabb volt az a módszer, amit több tanár is alkalmazott. Ha valamiért el kellett hagyni a stúdiumot, egy-egy diákot, általában az „élénkebbek” közül kiültetett a katedrára azzal: „amíg visszajövök, te felelsz a rendért”, vagy egy-egy alkalmi közös feladat levezénylésével bízott meg egy diákot.

A *duktor intézmény*, amit 1958-ban vezettek be, ennél sokkal sikeresebb volt. A duktorokat a másodikos és harmadikos diákok közül választották, feladatuk alapvetően az érkezett elsős diákok segítése volt a diákotthon életébe történő beilleszkedésben. Minden duktor gondjaira bíztak 6-10 akkor érkezett kisdiaót, még az éjszakát is velük töltötte a hálóteremben. A kiválasztott duktoroknak két nappal a tanév kezdés előtt kellett bevonulniuk Pannonhalmára, eligazítást kaptak a feladataikról. Másnap az érkező elsősöket már várták, a rájuk bízottakat szárnyuk alá vették. Bemutatták nekik az épületet, ismertették a napirendet és a szokásokat, megtanították nekik, hogyan köszönjenek a tanároknak, és egy csomó egyéb apró hasznos tanácsot adtak nekik. A tanév előre haladásával egyre kevesebb lett a dolguk, de továbbra is figyelemmel kísérték a rájuk bízottak tanulását, időnként velük töltötték a szabadidőt is. A duktorság mindenképpen többlet feladatot, de egyúttal valamiféle elismertséget is jelentett a diákoknak, és ezt a tanárok számon is tartották.

A *magyar szakkör* vezetője ebben az évben Cziráki László volt. Javaslatára ebben az évben egyebek között a modern irodalmi irányzatokkal, mint a futurizmus, szürrealizmus és a modern drámaírás kérdéseivel is foglalkoztak. De tartottak irodalmi vetélkedőt (a negyedikes *Tóth Tibor* volt a győztes) és szavalóversenyeket is (ezen *Nagy Endre, Zoltai Mihály és Gidófalvi Elemér* ért el sikereket). A magyar szakkör rendezte ebben az évben az Önképzőkör Paul Claudel emlékülését, amelyen Cziráki László és a szakkör tagjai egyaránt tartottak előadásokat Claudel munkásságáról.

Már az előző tanévben Faggyas Edvin vezetésével megalakult a *természetjáró szakkör*. A szakkör nem azért jött létre, hogy a diákok

gyaloglási vágyát és igényeit kielégítse, gyalogoltak azok éppen eleget (egyesek szerint annál még többet is) az őszi-tavaszi osztálykirándulásokon és a vasárnapi sétákon. A valódi cél a rendszeres természetjárásra nevelés, a turistáskodás megkedveltetése volt. A szakkör tagjai megtanulták a térképolvasást, a szabadban az égtájakat meghatározni és azok alapján történő tájékozódást, megismerték a turistajelzéseket és a nevezetesebb kijelölt turista utakat. A 20-25 fős szakkör működésének első éveiben szinte minden hónapban rendeztek egynapos, 25-30 kilométeres túrákat a Bakonyba, az évet pedig kétnapos kirándulásokkal zárták a Bakonyban, illetve a közeli Vértes hegységben. A gyalogtúrákon nagy segítséget jelentett a bencés tanárok többségének kiránduló kedve, aminek következtében sok háború előtti turistatérkép állt rendelkezésükre. A háború után megjelent minden térkép ugyanis a gyanakvás jegyében született, ezért tudatosan „rontottak” voltak: lényeges helyazonosító pontokat nem tüntettek fel, hamisak voltak a szintvonalak, hogy csak a durvább dolgokat említsük. A túrák során Faggyas Edvintől növénytan és geológiai ismereteket is kaptak a szakkör tagjai.

A szakkör működésének a célja ebben az évben már a hivatalos, a Magyar Természetjáró Szövetség által elismert túraveetői képesítés megszerzése is volt. A természetjáró szakkör szervezte a gimnázium első *vízi-táborozását* is 1959 nyarán a Balatonnál.

Az *iskolarádió* üzemeltetését ebben az évben Pálfy Aurél osztálya, a II.b osztály vállalta el. A rádió hivatalosan november 4-én, Szent Imre napjának előestéjén ünnepi műsorral kezdte meg adását, és felvette a Szent Imre rádió nevet.

A *tánciskoláról* már korábban is esett szó. Tánciskola minden évben volt, általában október közepétől az Advent beköszöntéséig tartó időszakban, és legtöbbször csak a II. osztályos diákok vehettek részt rajta. Amíg lányok is jártak Pannonhalmára, természetesen ők is a táncpartnerek között voltak. A tánciskoláért fizetni kellett, előbb 60, 1957-től 80, később 100 forintot. A táncitanárnő Kissné Aranyossy Irma, a diákoknak Irma néni, Győrből járt ki, és ő hozott magával lányokat is, akik időnként pár faluból meghívott lánnyal, vagy a bejáró diákok lánytestvéreivel kiegészültek. A lányok azonban mindig nagyon kevesen, legfeljebb 10-15-en voltak, a táncolni tanuló fiúk meg háromszor-négyszer annyian. Ezért azok a fiúk, akiknek a táncórán nem jutott lány, egymással gyakorolták a táncot. Horribile dictu, volt olyan tánciskola is, például 1961 őszén, amikor egyetlen lány se volt, a tánciskolát azonban akkor is megtartották. A lány-hiány egyik oka az volt, hogy a helybeli iskola igazgatója megtiltotta az iskolás lányok részvételét a gimnázium tánciskoláján. A tilalomban feltehetően nem csak politikai megfontolások lehettek, mert a következő évi tánciskolát, 1962 őszén a két iskola közösen rendezte, igaz, a falu kultúrházában. Ezekre a táncórákra 67

diák járt le a diákotthonból. A tánciskolán azért mindig gondos tanári szemek őrizték a rendet, az egész inkább „választott szorgalmi feladat” jellegű volt, mint hangulatos. De a diákok így is kedvelték.

A tánciskola során a diákok mindig egy-egy hagyományos magyar táncot is megtanultak, mint például a toborzó-tánc, a palotás, vagy a kanásztánc, amit aztán a tánciskolát lezáró Koszorúcskán bemutattak.

Azok a diákok sem mondtak le a tánctanulásról, akiknek nem volt pénzüik a tánciskolára, vagy „túlkorosak” voltak ahhoz. Még pár évvel korábban az egyik németül jól tudó diák, *Patkó Márton* levélben kért egy németországi tánciskolától táncleírásokat, dallammal és a lépésrajzokkal. Egész kis tánciskolát nyitott, ő volt az előtáncos, kezében a táncoktatóval, az egymásba kapaszkodó osztálytársai őt követve járták az argentin tangót.

Ennek a nem hivatalos tánciskola típusnak aztán az elkövetkezendő években is voltak követői. Hol is tanulgathatták volna diákok azokat a divatos, egyes tanárok által „erkölcstelennek” minősített táncokat, amelyek nem szerepeltek a hivatalos tánciskolán?

Az 1959 őszén érkezett Mayer Miklós világi testnevelő tanár kísérletet tett a teniszezés bevezetésére. A Sport-kör keretén belül megszervezett *tenisz szakosztályba* 38 diák jelentkezett, ősszel és télen csak a tornateremben gyakorolhattak, ami azonban erre aligha volt megfelelő. Ezért tervbe vették két szabadtéri teniszpálya megépítését tavaszra. Mayer Miklós a tél folyamán átkerült a győri bencés gimnáziumba, helyét Faggyas Edvin vette át. A szabadtéri teniszpályák azonban nem készültek el, így maradt a tornaterem. A következő tanévben már nem is működött a tenisz szakosztály, a tenisz bevezetésének kezdeményezése a pályák hiánya miatt szép csendben kimúlt.

Először ír az évkönyv arról, hogy a karácsonyi szünet alatt a tanároknak külön lelkigyakorlata volt, így nem tudjuk, volt-e már korábban is, vagy csak ettől kezdve. Lelki vezetőjük a kor kiváló ciszter szerzetes, a Ciszterci Nővérek Regina Mundi Apátságának alapítója, Naszály Emil volt. Bizonyára az előző tanév évkönyvében megfogalmazott „erőszak nélküli vallásos nevelés” szemléletnek köszönhetően ilyen mondatokat olvashatunk a tanév évkönyvében: „*Októberben megkezdődtek a rózsafüzér-ájtatosságok, amelyre az a tanuló ment el, aki akart*”, „*Bár nem volt kötelező, diákjaink buzgón részt vettek a májusi ájtatosságokon*”, „*Szentmisére az ment, aki akart a reggeli stúdium alatt.*” Februárban a gimnázium diáksága megemlékezett dr. Hamvas Endre csanádi püspök 70. születésnapjáról. Dísztvíratot is küldtek a születésnapja alkalmából, mint a Katolikus Középiskolai Főhatóság elnökének.

Ebben az évben sok hó esett, így január-februárban remek sielési lehetőség volt. Természetesen megrendezték a sibajknokságokat is, lesiklásban, sífutásban és váltó rendszerű járőr-versenyben.

A farsangi bál ebben az évben jelmezbál volt, több kéznél lévő tárgy és ruhadarab felhasználásából ötletesen összeállított jelmezen derültek nagyokat a bál résztvevői. Nem maradt el a vidám farsangi est se, amit a sorra következő III.a rendezett.

Ismét volt színi előadás. 1960. májusában a III.b osztály adta elő Emmet Lavery Az Úr katonái című drámáját. A darab témájában illik az előző tanévi előadáshoz, ez is a jezsuiták dél-amerikai redukcióival foglalkozik. A darabot a pannonhalmi diákok korábban, még 1946 tavaszán egyszer már színre vitték.

Május 21-én a ballagás délben kezdődött, és ebben az évben a Bazilikában elmondott lorettói litániával és a Te Deum eléneklésével fejeződött be.

Az írásbeli érettségi tételait a főapát jelölte ki. Léven ebben az évben mindkét osztály humán tagozatú, a tételek azonosak voltak mindkét osztály számára. Érdekességként a magyar írásbeli témaválasztási lehetőségét említjük meg. Szokás szerint kettő téma közül lehetett választani. Az egyik címe: A felvilágosodás íróinak erőfeszítései népünk kulturális felemelkedéséért. Ezt a témát a IV.a-ból 4, a IV.b-ből 26 diák választotta. A másik: A békevágy századunk lírájában - Ady, Babits, Tóth Árpád, Radnóti háborúellenes versei. Ez utóbbit a IV.a-ból 26, a IV.b-ből 3 diák választotta. A IV.a magyar tanára Sulyok Efrém, a IV.b osztályé Cziráki László volt. Úgy tűnik, a témaválasztásban döntő szerepe volt a magyar tanár személyének, tanári habitusának.

A IV. b osztály érettségi tablóképet a jó kezű *Landy Gábor* rajzolta.

Június 16-án volt az évváró ünnepség és a Te Deum. Este a diákok részt vettek az úrnapi körmeneten, és másnap reggel megkezdődött a nyári vakáció.

1960/61

Ez a tanév is szeptember 1-én kezdődött, este 6 órakor volt a Bazilikában az évnnyitó Veni Sancte. A tanévről beszámoló évkönyv azonban visszatekint a nyári szünidőre is. Három dolgot tart említésre méltónak: a katolikus iskolák nevelői júliusban megbeszéléseket tartottak, a diákok, immár másodszor, kéthetes táborozáson vettek részt Alsóbélatelepen, és végül a nagybetűs „MUNKÁT”.

Az évkönyv eszmeifuttatással kezdődik a testi munka fontosságáról. A munka megjelenése a gimnáziumi oktatásban a politikai változásoknak köszönhető. A politechnikai oktatást, mint oktatási irányzatot, az előző tanévnél már említettük. Ez az irányzat az 1950-es évek közepén már megjelent, ám az 1956-os forradalom, annak szovjet eltiprása és az azt követő politikai események miatt a tervezett bevezetése egy időre háttérbe

szorult. Az előző években a gimnáziumokban végzett diákok száma többszöröse lett annak, amennyit az egyetemek, főiskolák be tudtak fogadni. Ugyanakkor a gazdaság fejlesztéséhez kevés volt a szakképzett munkaerő. Ezért kezdődött meg a gimnáziumi oktatás átalakítása azzal a céllal, hogy a gimnáziumi évek alatt a diákok ne csak a továbbtanulásra készüljenek fel, de kapjanak valamilyen alapot a szakmunkási pályára lépéshez is. Hiába hoztak azonban kudarcokat bevezetésének korábbi kísérletei, 1959-60-ban már az oktatási reform egyik, ha nem a legfontosabb célja a gimnáziumok munkára nevelése lett.

Ennek köszönheti megszületését az évkönyvben megjelent A testi munka című írás, amely keresztény megközelítésből magasztatva a munkát bizonygatja, hogy Pannonhalmán a diákok milyen sokféle munkát végeznek. Az egész írás, amely a „megfelelés” szellemében született, említésre se lenne méltó, ha nem a következő érdekes adatsorral fejeződne be:

„1960 nyarán 174 tanuló dolgozott a legváltozatosabb munkaterületeken: mezőgazdaságban 54, iparban 30, építőiparban 32, és mint segédmunkás 58. A munkára való rátermettségnek a szülők is hasznát látták, mert összesen 4487 munkanapon diákjaink 164.042 forintot kerestek.”

Nem nehéz kiszámítani, a diákok napi átlagkeresete 37 forint volt. Az írás azért végül mégiscsak egy csipős mondattal zárul: *„A munka nem Isten, hanem út az Isten felé!”*

A tanévre egyetlen új tanár érkezett, Tólos Zoltán testnevelő tanár. Világi alkalmazott volt, jelentős sportolói múlttal, akit az 1956-ban viselt dolgaiért utóbb meghurcoltak. Mind a nyolc osztályban ő tanította a tornát, és átvette a Sport-kör és a Természetjáró szakkör vezetését is.

A diákothon díja havi 490 forintra emelkedett.

A nyári szünetről megérkező diákokat a diákothon első *televízió* készüléke várta a Teleki teremben. Szerencsájük volt, a római olimpia játékai szeptember 11-ig tartottak, így azok versenyeiből jó pár közvetítését még láthatták.

Az ősz a korábbi években kialakult menetrendnek megfelelően múlt el: évkezdeti felügyeleti látogatások, a tanítással párhuzamosan megkezdődő külön órák, szakköri munka és önképző-köri előadások, lelki-nap, szeptember végén az osztály-kirándulások, hétfégi gyalogtúrák, októberi rózsafüzér ájtatosságok, tánciskola, Halottak napján a Boldogasszony kápolna kriptájának felkeresése, vidám Mikulás est, hajnali misék, lelkigyakorlat, és tanulás, tanulás, tanulás egészen a december 22-én kezdődő szünidőig.

A televízió mellett újdonság volt a tantermi folyosón a hirdetőtábla mellé kikerülő nagyméretű *faliújság*. A faliújság gondozását Pászthory Valter osztálya, a II.b osztály vállalta el. Egy ilyen természetű faliújságnak

már többször nekifogtak, ám a kezdeti fellángolás után eddig egyik se hozott tartós sikereket. Most azonban kitartóbbak voltak a faliújság szerkesztők, egész évben rendszeresen megújuló írásokkal, beszámolókkal a szakköri munkákról és kulturális hírekkel lepték meg az olvasóikat. A következő tanévben a faliújság új állandó rovatokkal is bővült. A Fűzfán-fütyülők rovatba kerültek a diákok frissen írt versei, a Terra rovatban színes hírek kerültek a világ minden, elsősorban földrajzilag különleges tájairól.

Először rendezett a gimnázium Öregek napja ünnepséget a Teleki teremben, amelyre meghívták a Szociális Otthonban élő idős szerzeteseket. Tiszteletükre énekeltek, szavaltak, de volt zongorajáték és egy kisebb tréfás jelenet is a műsoron. Befejezőként Assisi Szent Ferenc Naphimnusza hangzott el. A további években az Öregek napját mindig megtartották.

A munkára való nevelés jegyében jött létre az *Ezermester szakkör* és a *Kertészeti szakkör*. Az előbbi fő támaszpontja az alagsorban már korábban berendezett asztalos műhely volt, ahol 10 diák javítgatta a székeket, tanulóasztalokat, de megtanulták az ablaküvegezés mesterségét is. Volt egy barkácsoló csoport, tagjai emléktárgyakat készítettek, a rádiós csoport pedig a tranzistoros rádiók felépítését ismerte meg.

Az eddig is végzett kerti munkákat ebben az évben már a Kováts Arisztid vezetésével frissen létrehozott Kertészeti szakkör munkájaként tüntették fel. A szakköri foglalkozásokon „testi munkaként” az arborétum növényeit gondozták: bokrokat nyestek, ritkítottak, a fák elszáradt ágait lefűrészelték, a csonkokat lekezelték, elültették azokat a fa és bokor csemetéket, amelyeket Kováts Arisztid más arborétumokból szerzett be. A szakkör tagjai helyezték ki a fészkelő odúkat és gondozták a téli madáretetőket is. Hatalmas és állandóan visszatérő feladatot jelentett az arborétumban elszaporodott, ott nem kívánatos akác és bodzabokrok, valamint a gyomnövények irtása. Munka közben Kováts Arisztid a diákoknak megtanította a növények és énekes madarak latin és más idegen nyelvű neveit, sőt, a foglalkozások végén ezekből ki is kérdezte a szakkör tagjait. Két év működés után a kertészeti szakkör 1962 nyarán megszűnt.

Mintegy kísérleti jelleggel *rajz szakkört* indítottak. A szakkört az 1945-től már Pannonhalmán tanító Kalmár János rajztanár vezette, aki az államosított gimnáziumnak első igazgatója, majd tanára is volt. Csak 11 diák jelentkezett a szakkörbe, és valamennyien kezdőnek számítottak a rajzolás terén. A havi egyszeri közös foglalkozás és a diákok igyekezete együttevén arra volt elegendő, hogy év végén pár, a szakkörben készült rajzot egy szakköri kiállításon bemutattak. A dicsérendő próbálkozás azonban nem hozott igazi eredményt, így a következő tanévben nem is indították el a szakkört.

November 6-án „*a népes szülői látogatást osztánccal kötöttük össze*” - írja az évkönyv. Sajnos, a megfogalmazásból nem derül ki, ki kivel táncolt.

Az évkönyv még egy szokatlan tánc lehetőséget említ: „*Sok katolikus és más iskola diákjai látogatott Pannonhalmára. Ha fiúk érkeztek, mérkőzés volt, ha lányok, akkor rövid táncmulatság.*” Természetesen, a táncos lányok a Svetits és Patrona Hungariae egyházi gimnázium diáklányai voltak.

Ami viszont semmiben nem változott, az a diákotthon nyújtotta *étkezések* és a diákság viszonya volt. Ha az ételek szóba kerültek, azokról az uralkodó vélemény – mi is lehetett volna más? – rövid és egyértelmű volt: rossz és kevés. Az étlap valóban nem volt változatos, a kamaszkor éhsége pedig nehezen kielégíthető. Legendás volt a sárgaborsó főzelék, aminek maradványát a diákok ragasztónak is használták, és az öntapadó májpástétom. A diákok szinte állandóan zúgolódtak, de éhezni azonban nem éheztek.

Az ebédlőben az ebéd és a vacsora felszolgálását hetente változó sorrendben mindig valamelyik osztály diákjai végezték. Az ebédre érkező diákokat már az asztalokra elhelyezett leveses tálak várták. A létszám növekedésével a tanárok kiszorultak a tanári ebédlőből, oda az egyik negyedikes osztály diákjai kerültek. A felügyelő tanár vezette ima (Mindenek szemei tebened bízna Úristen...) és az asztali áldás után kezdődött az ebéd, annak végén ismét közös imádság. A vacsora hetente kétszer, néha többször hideg vacsora volt - szegény volt az eklézsia!

Az alagsorban, később a Főmonostorban lévő konyháról az ételt mindig a negyedikesek, az „étszolgálatosok” szállították a tálalóba. Ez utóbbi munkát általában kedvelték. Ennek is meg lehetett a maga oka. Valamennyi mindig csurrant-cseppent - néha a tálalást végző kedves nővérek jószívűségéből, néha más, eléggé el nem ítéhető módon - a mindig éhes diákoknak. Az egyik akkori diák írta emlékeiben: „Az Ilonka nénihez jártam zongorázni elsőben, az alagsorban volt a zongoraszoba. Emlékszem, egyszer, amikor gyakoroltam, az étszolgálatos "nagy" IV.b-ek berontottak, kinyitották a zongora tetejét és teletömték kirántott hússal. Megmagyarázták, hogyha nem akarok korán meghalni, akkor csak folytassam a gyakorlást, amíg ők visszajönnek a csempészárúért, és eszembe se jusson, hogy belekóstoljak a fogásukba.”

Az 1954/55-ös tanévnél már szóltunk a gimnázium és a diákotthon anyagi ügyeiről. Összességben a helyzet valamivel kedvezőbb lett az 1950-es évek végétől, ám ennek ellenére az egyházi iskolák, köztük Pannonhalma is, az állandó külső támogatások nélkül nem tudtak volna talpon maradni. Csepp volt a tengerben, hogy az állam megemelte az egyházi iskolák tanárainak a bérét 1959-ben, egységesen a tanári átlagbér 68%-ra. Ez Pannonhalmán végül a rendi pénztárba került, megcímkézve a gimnáziumnak, amiből a tanárok valamennyi „zsebpénzt” kaptak. A többi ment a gimnázium és diákotthon kiadásaira.

A magyar püspöki kar képtelen volt önmaga megoldani az egyházi iskolák fenntartásának gondjait, ezért segítségért 1958-ban a Caritas

Internationalishoz, a katolikus egyház segélyezési világszervezetéhez fordult. A Caritas, amely 1956-57-ben már juttatott segélyeket ezekhez az iskolákhoz, megértette az ügy fontosságát, és ettől kezdve rendszeresen segélyezte az egyházi iskolákat. A segélyek részben az iskolaépületek felújítására, a kollégiumok bővítésére, korszerűsítésére fordítható, jelentősnek mondható összegekből, részben korszerű iskolai oktatási felszerelésekből álltak. Pannonhalma is részesült ezekből, ezért volt képes megkezdeni azokat a nagyobb felújításokat, átalakításokat és fejlesztéseket, amelyekről majd szó lesz. Ezek a segélyek azonban önmagukban ezekre a feladatokra nem voltak elegendők, azokat a bencés rendnek saját forrásokból (köztük erre a célra kapott egyéb adományokból) ki kellett egészíteni. Ezekről az anyagi nehézségekről az évkönyvek azonban nem beszélnek, csak néha tesznek említést arról, hogy melyik munka mennyibe került.

A gimnázium és a diákotthon épülete, bár kiváló minőségben készült, megkívánta a folyamatos karbantartást, egy évtized elteltével pedig már megjelentek az elhasználódás nyomai is. Ez érthető: finoman fogalmazva nem a diákok a legkíméletesebb épülethasználók. Az 1950-es évek végén még csak kisebb javítási és egészségügyi festéseknek számító munkák voltak, nem is lett volna másra elegendő pénz.

Az első igazi *korszerűsítési munka* 1959-ben volt, a tanterekben fénycsőveket szereltek fel. Ekkor alakították ki az első két fotólabort is. A következő évben több évre elhúzódó nagyobb beruházásokat és felújításokat kezdtek el. A felújítások során kifestették az osztálytermetek és hálótermetek, felújították az osztálytermetek zöld linóleummal borított tanulóasztalait (jó párat összefaragcsáltak a diákok) és faliszekrényeiket, pár osztályterembe új székek kerültek, újrafestették a folyosókat, az ott lévő lábazati olajfestéseket, az igazgatói irodát, újramázolták az ajtókat. védőrácsok kerültek a tornaterembe, amely műanyag alapú, mosható falfestést is kapott, hogy az éktelenkedő labdanyomok időről-időre eltüntethetők legyenek. Mindez 1964-ig tartott.

1960-ban a diákotthon alagsorából áttelepítették a konyhát a Főmonostor konyhája mellé, ahogyan ez az olasz gimnázium idejében is volt. Az új konyha teljes korszerű berendezést kapott, csak ez 25 ezer forintba került. Az alagsorban felszabadult helyen 2 új zongorasobát és egy ezmester műhelyt alakítottak ki és rendeztek be. Ugyancsak az alagsorban lett egy második vetítőterem is. Helyreállították a korábbi zenetermet, és felszereltek egy harmadik fotósobát is.

Nagyszabású vállalkozás volt egy új, minden igénynek megfelelő biológiai előadó létrehozása is. Ez a költségek miatt több évig tartott, 1960 nyarán kezdték és 1963-ra fejeződött be teljesen. 1961-ben a fűtés felújítása is megkezdődött. Ez is két évig tartott, ez alatt évente 50 fűtőtest cseréjére futotta, és részlegesen vezeték csere is volt. A Teleki terem az erősen

elkopott padló helyett új műanyag padlót kapott. 1961 nyarán valamennyi osztályterem fekete tábláját is átfestették. Ugyancsak nagy költséget jelentett, hogy 1961-62-ben az épület egyik külső falát teljes egészében újra kellett vakoltatni és festeni, majd ezt követően felújították részleges cserékkel az épület esővíz lefolyó csatorna rendszerét is. Csak ennek az utóbbinak a költsége 20 ezer forint volt.

Munka volt mindig bőven.

A karácsonyi szünet január 10-én ért véget, a tanítás és a diákotthon élete a megszokott ritmussal és tartalommal folytatódott.

Már januárban megkezdődtek a következő évre jelentkező első osztályosok *felvételi vizsgái*. Ezek pár éve már mindig Pannonhalmán és mindig vasárnaponként voltak. A felvételi során hat szaktanár mérte fel előbb a csoportokra osztott jelentkezők tudását (hittan, matematika, kémia, fizika, orosz, helyesírás és fogalmazás készség), eredményükre pontszámokat kaptak. Minden diákkal szülei jelenlétében külön is elbeszélgettek egy általános összkép érdekében. Később két rövid tesztet is írtak a jelentkezőkkel. Az összesített pontszámok alapján alakult ki a felveendő sorrendje.

A diákok két olyan előadást is meghallgathattak a tanév során, amelynek témája, a hegymászás akkor jelent meg a diákok életében, Tálos Zoltánnak köszönhetően. Az előadókat is ő hívta meg. Előbb egy nagyobb létszámú hegymászó csoport tartott ismertetést a Magas Tátráról és a bulgáriai Balkán hegységről, majd Hents Aladár alpinista a 8000 méter feletti csúcsok meghódításáról tartott előadást. Mindkét előadást filmvetítéssel tették szemléletesebbé.

Tavasszal központi rendelkezésre minden diáknak részt kellett venni egy légtalmi tanfolyamon.

Április elején újból színdarabot játszottak Pannonhalmán, ismét a III.b diákjai. A Mindenki című középkori misztérium drámát adták elő, amelynek eredeti szövegét Szunyogh Xavér Ferenc dolgozta át. Ennek is sikere volt, másnap újra előadták. A darabot egyébként már játszották Pannonhalmán 1948-ban, a győri bencés diákok vendégszereplésével.

Május 21-én újabb *10 éves érettségi találkozó* volt, újra ünnepélyes keretek között. Ezúttal az 1951-ben, tehát a visszakapott gimnáziumban először érettségizettek találkozója volt. Közös szentmiséjüket egykori osztályfőnökük, Orbán Dezső mondta a diákotthon kápolnájában, a rövid homiliát Vályi Hugó igazgató tartotta. A diákok déli 12 órakor köszöntötték az érettségi találkozóra érkezett egykori diákokat a Teleki teremben, nevükben az első osztályos *Ormai Lóránt* mondott köszöntőt, majd rövid ünnepi műsor következett.

Május 14-én délben volt a ballagás. Ebben az évben két humán osztály 54 diákja érettségizett, közülük 47 tett érettségit latinból, 3 angolból és 2

diák görögéből. Az írásbelik május 15-én kezdődtek, magyarból és matematikából állami tételekkel.

Június 1-én, Úrnapján, a körmenet nem mehetett ki a Várkerületre. Helyette délelőtt szentségimádás volt a diákoknak a diákotthon kápolnájában, ahol 12 órakor Legányi Norbert főapát 15 diákot részesített a bérmálás szentségében. Két napra rá voltak az évzáró lelki-napok.

Június 5-10 között voltak a szóbeli érettségi vizsgák.

Június 16-án reggel volt a Te Deum, majd az tanévzáró ünnepség. Délben már hazaindulhattak a diákok.

Újabb nehéz évek 1961-64

Az 1956-os megtorlásokat követően 1960. november végén új egyházellenes támadás indult. A kiválasztott személyek ezúttal a volt szerzetesek, a kisközösségek, az azokat életben tartó egyházi személyek és egykori seminaristák voltak. A Belügyminisztérium a Fekete Hollók fedőnevű akcióban 1961 február 6-án 22 papot, 25 egykori szerzetest és 38 világi személyt tartóztatott le. Ez a szám az év során tovább növekedett, újabb 300 személy ellen indult bűnvádi eljárás. Nyáron már megszülettek az első ítéletek is. A börtönbüntetésre ítélt papok között ugyanúgy voltak egykori pannonhalmi diákok, Rédly Elemér és Hrotkó Géza, mint azok között a fiatalok között, akik az egyetemekről történt kitiltással megúszták az ügyet. Ezek az egyházellenes támadások, újabb és újabb letartóztatások, bírósági perek egészen 1964 végéig tartottak. Pannonhalmán a bencések természetesen mindezekről tudtak, és valamennyire a diákok is értesülhettek, hiszen voltak köztük, akiknek családját mindez érintette. Ebben a külső társadalmi légkörben kezdtek meg az 1961/62-es tanévet a Pannonhalmára érkezett diákok.

1961. augusztus 31-én a kiválasztott duktorok várták az elsősöket, majd másnap délutánig a többiek is megérkeztek. Aznap este 6 órakor volt a Veni Sancte, szeptember 2-án reggel 8 órakor megkezdődött a tanítás. A tanári kar létszáma ebben a tanévben volt a legnagyobb, 33 fő. A téli hónapokban a diákotthonban lévőknek a rendes havidíjon felül a továbbiakban havonta 40 forint fűtődíjat is kellett fizetni.

Pannonhalma vasútállomása a dombra felkanyargó országúton közel 3 kilométerre, de a legrövidebb, a domboldalon futó gyalogúton is több mint 2 kilométerre van a Főmonostor bejáratától. A tanév kezdéskor érkező diákok, közülük is a különösen felpakolt elsősök csomagjait a Főapátság vontatója vitte fel a rákapcsolt pótkocsikon. Tanévkezdéskor és a szülői látogatások vasárnapján lehetett lovas kocsit is bérelni a vasútállomáson, általában több szülő közösen bérelt kocsit. A diákok azonban mindig gyalog mentek fel a

Várba, és legtöbbször az őket kísérő szülők is. A diákok egy része versenynek tekintette a gyaloglást, volt, aki 16 perc alatt ért fel csomagostul.

Szeptember közepén kiürült a diákothon. Előbb a két negyedik osztály indult el négynapos kirándulásukra, majd két napra rá egyszerre az összes többi osztály. Az egyik negyedik osztály legtávolabbi felkeresett helye Aggtelek volt, a másiké a siklósi vár. A többiek csak 1-2 napos kirándulásokat tettek a közelben. A tanév évkönyvében a kirándulások leírásában ilyen megjegyzéseket olvashatunk: „*A kirándulás ... a technika különböző ágaiban is adott sok ismeretet*”, „*az új erőművek és a természet gazdagsága mély nyomokat hagyott.*”

Közvetlenül a kirándulások utáni hétvégén, szeptember 23-án volt a diákok első lelki-napja. A lelki vezető dr. Söveges Dávid volt, aki kétéves börtönbüntetésének letöltése után visszatért Pannonhalmára, és könyvtárosként dolgozott. Az adventi lelkigyakorlatot Jelenits István piarista tanár tartotta.

Ebben az évben a kötelező légmentesítő tanfolyam ősszel, októberben kezdődött. Minden osztálynak két óra előadást kellett végighallgatnia, az előadó, Pongrácz Róbert Győrből járt ki hetente kétszer a délutáni, sétaidő alatti órákat megtartani.

Októberben kétszer is voltak a diákok Győrben. Egyik részük a színházban nézte meg az Ember tragédiáját, a diákok másik része a győri filharmónia hangversenyét hallgatta meg.

1961. október 23-án a szokásosnál jóval többen voltak a diákothon kápolnájában a reggeli szentmisén, köztük páran ünnepi sötét ruhában. A III.a diákjai az első órán, Karsai Géza magyar óráján sötétruhában jelentek meg, Karsai Gézával közösen egy Miatyánk és egy Üdvözlégy elmondásával emlékeztek meg az 1956-os forradalom halálos áldozatairól és elénekelték a magyar himnuszt. A következő óra kezdetekor, amit Szabó Zerind tartott, újra elénekelték a himnuszt.

Ebben az évben november 7, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom állami ünnepnapja keddi napra esett. A diákok a hétfőt megkapták igazgatói szünnepként, és aki akart, a diákothonból már szombaton hazamehetett. Először volt ilyen rendkívüli hazameneteli lehetőség Pannonhalmán. Több mint 50 diák azonban, akik nagyon távol laktak, vagy akiknek útiköltségre nem futotta, nem ment haza. Ők a soron kívüli szünidő alatt egynapos kirándulást tettek a Bakonyban.

Pannonhalmán - és minden bizonnyal más egyházi iskolákban is - az ott tanulók szociális alapon tanulmányaik folytatásához különböző *támogatásokban* részesülhettek. Egyrészt maga a rend is adott támogatást, például a már többször említett, szociális alapú kedvezményes tandíjjal. Ennek éves összegét 1959 és 1964 között ismerjük, ez évi 24 ezer 500 forintról 13 ezer forintra csökkent. Az összeg és a diákok száma azt sejteti,

hogy ebben valamilyen formában diákothoni engedmények is lehettek. A diákok támogatására két állandó forrás állt rendelkezésre. Az egyik a katolikus püspöki kar évenkénti támogatása Országos Központi Rendelkezési Alapból, amely ezekben az években 28-29 ezer forint volt évente. A támogatást megosztották, mintegy 10%-át a gimnázium, a többit a diákothon kapta. A gimnáziumnak juttatott támogatás mintegy 10 diáknak fedezhette a tandíját, a diákothoné pedig 4 ezer forintos éves diákothoni költséggel számolva 6 diákét. Lehetséges az is, hogy ezt részleges költségvállalás formájában több diákra osztották szét. További támogatóktól - ezek többségét maguk a tanárok szerezték, többnyire hajdani bencés diákoktól - az ismert összegek szerint évi 10-14 ezer forint között változott.

1960-tól kezdve, mint támogatást adók, megjelennek a püspökségek is az évkönyvekben. Támogatásuk 65 ezer forintról előbb 119 ezer forintra nőtt, majd 1963/64-es tanévben visszaesett 95 ezer forintra. Ezek „címzett támogatások” voltak, és az egyházmegye területéről Pannonhalmára érkezett diákok teljes, vagy részleges diákothoni költségeit fedezték. Azok a diákok kapták, akiknek szülei az egyházmegye szempontjából különösen megbecsültek voltak, avagy akiket az egyházmegye valamelyik plébánosa azzal a reménnyel küldött Pannonhalmára, hogy később egyházi pályára lép. Biztosra vesszük, korábban is voltak ilyen egyházmegyei támogatások, még ha azokról az évkönyvek szemérmesen hallgatnak is.

Természetesen voltak másféle támogatások is. Előre bocsájtjuk, a támogatások ügye a diákok között nem volt beszédtema: a tanárok erről nem beszéltek, legfeljebb az érintett diákokkal, azok meg erről általában mélyen hallgattak. Mégis biztos tudomásunk van arról, hogy voltak diákok, akiknek költségeit részben vagy egészben feloszlattott szerzetesrendek, vagy külföldi rokonok fizették, netán a népesebb család adta össze. Hogyan valósultak meg ezek a támogatások, nem tudni, de voltak.

December 21-én az Önképzőkör búcsúzóul karácsonyi ünnepélyt rendezett, majd másnap délben a diákok elutaztak a január 8-ig tartó karácsonyi szünetre.

Januárban több év szünet után ismét volt *görög katolikus nap* Pannonhalmán. Dr. Timkó Imre akadémiai tanár előbb vetített képes előadást tartott a görög katolikus egyház létrejöttéről, történetéről, majd ő mutatta be a görög rítusú szentmisét. A diákoknak rendezett kis kiállítás bemutatta a görög rítus egyházi ruháit, templomi felszereléseit.

Január végén a győri Tüdőszűrő Állomás elvégezte a diákok éves ellenőrző vizsgálatát. Sajnos, ebben az évben egy másodikos fiúnál, *Nagy Jánosnál* fertőzést találtak, őt azonnal beutalták a szentgotthárdi iskolaszanatóriumba. Szerencsére felgyógyult, és miután magántanulóként levizsgázott a II. osztály tananyagából, a következő tanévben csatlakozott korábbi osztályához. A soron következő negyedik osztályos diákok

megkapták a BCG oltást. Sajnos, közülük is néhány utólagos ellenőrzésre szorult, ám végül mindenkit fertőzésmentesnek találtak. Februárban ismét az influenza járvány szedte áldozatait, volt pár súlyosabb és hosszantartó megbetegedés is. Az influenza járvány ellenére február 25-én a klasszikus zenét kedvelő diákok bementek Győrbe meghallgatni az Országos Filharmónia rendezte zenei estet.

1962. március 8-án az *Állami Egyházügyi Hivatal* 3 kiküldöttje jelent meg a gimnáziumban. Bejelentették, vizsgálatot tartanak az 1961. október 23-án az ellenforradalom szervezett megünneplése ügyében, ami a III.a osztályban történt.

Akik érkeztek, szinte mindent tudtak, ami történt, kivéve, hogy volt-e ötletgazdája és voltak-e szervezői a történeteknek. Az állami szervek hírforrása a bencés tanárok egyike, az állambiztonsági szolgálat Rieger József (később Marosi Zoltán) fedőnevű ügynöke már november elején részletesen beszámolt tartótisztjének a történetekről. Az ügynök azonban hiába próbálkozott további részleteket megtudni, érdemi eredményre nem jutott. A Belügyminisztérium nem látta elégségesnek az ügynök jelentéseiből összegyűjtött adatokat egy politikai bűnügy elindításához, ezért Papp János belügyminiszter 1962. február 21-én átadta az ügyet további vizsgálatra és intézkedésre az Állami Egyházügyi Hivatalnak.

Az ÁEH emberei két napig vizsgálódtak Pannonhalmán, kihallgatták Vályi Hugó igazgatót, Karsai Gézát és Szabó Zerindet, több más tanárt, és kétszer is találkoztak Legányi Norbert főapáttal. A diákok közül a III.a-ba járó *Gergely Kálmánt*, *Kormányos Józsefet*, *Kovács Tádét*, *Nemeskéri Edvint*, *Hajdók Zsoltot*, a negyedikes *Harkay Mátét* és másodikos *Kreisz Istvánt* hallgatták ki, tőlük a szervezők neveit próbálták megtudni. Vályi Hugó azt állította, nem tudott az egészről, Karsai Géza elismerte a történeteket és bizonyos mértékű felelősségét a történetek miatt, Szabó Zerind szerint a diákok a sötét ruhával és a himnusszal az ő október 23-án lévő névnapjáról emlékeztek meg. Domnanovich Ábel, az osztályfőnök nem tartózkodott ekkor Pannonhalmán, őt nem tudták kihallgatni. A diákoktól semmi érdemlegeset nem tudtak meg.

Legányi az ÁEH embereinek eltávoztása után fegyelmi vizsgálatot rendelt el az ügyben. A fegyelmi bizottság március 23-án és 25-én meghallgatta az érintetteket és jegyzőkönyvbe foglalta az eredményt. Ezek szerint a III.a osztály diákjai „*erkölcsi-politikai vétséget követtek el*”, amivel „*a helyes állampolgári magatartást sértették meg*” amiért „*az osztály egyetemlegesen felelős*” Büntetésként a magatartás jegyek lerontását javasolták. Karsai Géza fegyelmi vétséget követett el, mert lehetőséget adott a tanulóknak tettük elkövetésére, fegyelmi büntetésként a tanári állástól egy időre történő felmentését és Pannonhalmáról való elhelyezését javasolták. Az igazgató Vályi Hugót nem terheli felelősség, azonban a Bizottság

„szükségesnek látja figyelmeztetését az állandó ellenőrzésre” és a gimnáziumban, különösen a III.a osztályban „az általános nevelési eljáráson túlmenően a helyes hazafias magatartásra”. Az osztályfőnök Domnanovich Ábel, bár nem felelős a történetekért, a „tapasztalatairól jelentést kellett volna tennie”, ennek elmulasztásáért írásbeli feddést érdemel.

Március 26-án Legányi Norbert a fegyelmi bizottság jegyzőkönyvét megküldte Prantner Józsefnek. Az ÁEH elnökétől személyes találkozót is kért, hogy az ÁEH vizsgálat és a Fegyelmi bizottság eredményeit összevetve meghozhassa fegyelmi döntéseit. A találkozóra április 10-én került sor, annak eredményeit Legányi Norbert másnap ismertette az összehívott rendtársaival. Elmondta, hogy az ÁEH döntése szerint Karsai Gézáat azonnal fel kell menteni a további tanítástól, de maradhat Pannonhalmán, Vályi Hugót, mint igazgatót le kell váltani, helyette Monsberger Ulrik legyen az igazgató, Domnanovich Ábelt és Szabó Zerindet két évre ki kell zárni a rendi keretből, de ez alatt egyházmegyei szolgálatot vállalhatnak. A diákok egyetemlegesen nem büntethetők, de 3-4 hangadót ki kell zárni 2 évre a katolikus iskolákból. Hozzátette, a főapátnak a büntetéseket, mint saját kezdeményezését és döntéseit kell feltüntetnie. Még hozzáfűzött mindehhez egy megjegyzést, amit Prantner mondott: „*ha nem a mondottak szerint jár el, úgylis megtudjuk*”. Legányi ugyan azt mondta, nem gondolja, hogy a renden belül spicli van, de mint mondta Pannonhalmán „*sokat és felelőtlenül fecsegnek*”. Feltehetően nem csak a bencésekre, hanem a többi alkalmazottra is gondolt. A bencések megdöbbenek, az elhangzottakat mindenki úgy értette, ahogy akarta. A köztük lévő ügynök is, aki erről a megbeszéléstről is részletesen beszámolt megbízóinak.

Az ügygel a püspöki kar is foglalkozott, hiszen az ügy közvetetten valamennyi egyházi iskolát is érintette. Papp Elemér piarista tanár, a katolikus iskolák főigazgatója szerint Pannonhalmán a kérdést rosszul kezelték. Véleménye szerint azonnali házon belüli vizsgálatot követően Karsai Gézáat rögtön fel kellett volna menteni, a diákokat megbüntetni, és ezzel az ügyet lezárni. Nagy valószínűséggel igaza volt, legalább is az ügy eltusolását, ami az egyik legnagyobb vád volt a bencések ellen, nem lehetett volna felhozni.

Legányi Norbert 1962. április 14-én kiadta a főapáti diszpozíciót, mint saját döntését, és abban az érintettek rendi munkakörét az ÁEH kívánságainak megfelelően változtatta meg. Vályi Hugó helyett Monsberger Ulrik lett az igazgató, Karsai Géza többet nem taníthatott, Domnanovich Ábelnek és Szabó Zerindnek pedig legalább 2 évre el kellett hagynia a bencés rendet. Addigra már minden bencés tudta, sőt a diákok is, hogy a büntetéseket az ÁEH határozta meg.

A diákok megbüntetése azonban elhúzódott, és ebben az a szándékosság is lehetett, hogy a tanévet még mindenki befejezhesse. A

diákokat újra, többször kifaggatták, hogy a szervezők nevét megtudják, az osztály azonban összezárt, és senki nem mondott egyetlen nevet sem.

Domnanovich Ábel hivatalos eltávolítása után egészen május 8-ig tovább tanított, az ÁEH tiltakozása ellenére, mert helyére a IV. osztályba nem tudtak orosz tanárt állítani.

Végső soron a kommunista hatalom ebből a jelentéktelennek tekinthető ügyből, bolhából elefántot csinálva (ez nem volt idegen a diktatúrától) rengeteg hasznot húzott. Eltávolított Pannonhalmáról két fiatal tanárt, Domnanovich Ábelt és Szabó Zerinet, akiket a rendszerre veszélyesnek tartottak, megfélemlítették a bencés közösséget és meggyengítették az általuk nem kedvelt Legányi Norbert főapáti tekintélyét a bencés renden belül.

Csak a kép teljességéért említjük, nem Marosi Zoltán volt az egyetlen ügynök Pannonhalmán a bencések között. Már az 50-es évek elejétől két másik ügynök is volt, igaz, ők nagyon ritkán jelentettek. 1960-tól pedig egy fiatal, egyetemi tanulmányait folytató bencés írta rendkívüli buzgósággal egyházellenes, az egyházi iskolákat és rendtársait gyalázó jelentéseit.

A diákok Vályi Hugó távozása miatt (Győrbe helyezték át tanárnak) nem nagyon szomorkodtak. Vályi Hugó a diákok körében nem volt népszerű, többségük nem is kedvelte, mert nem találta a hangot a diákokkal, igazgatói intézkedései gyakran merevek és ellenszenvesek voltak. A két fiatal tanár elmenetelét azonban sajnálták, akárcsak Karsaiét, aki nem szigorúságáról volt híres.

Időközben már megjelentek Pannonhalmán az iskolai kirándulók tavaszi csoportjai. Közöttük voltak a budapesti Árpád gimnázium diákjai is. Az Árpád gimnázium épületét, akárcsak a pannonhalmit, egyaránt dr. Kiss Tibor és Hidassy Antal tervezte, kivitelezője pedig Hesz Lajos volt. A diákok a vendégekkel együtt nézték végig az épületet, akik a magukkal hozott fényképekkel keresték a hasonló építészeti részleteket.

A megnövekedett látogatókra való tekintettel rendezték meg az első idegenvezetői tanfolyamot a diákoknak. Polán Hildebrand vezetésével részletesen megtanulták Pannonhalma történetét, a Főmonostor, a Bazilika és a gimnázium építéstörténetét, megismerkedtek a képtár és könyvtár ritkaságaival. A tanfolyam diákjai külön tárgyként idegen nyelvet is tanultak. Végül 21 diák vizsgázott le sikeresen, a vizsgát a Megyei Idegenforgalmi Hivatal is elismerte. A vizsgát tett diákok között volt, aki idegen nyelven is tudta vezetni a rábízott turistacsoportot.

1962. április 1-én adta elő a két III. osztály közösen Illyés Gyula Fáklyaláng című drámáját. A rendező Pászthory Valter, a díszlettervező Domnanovich Ábel volt. A színdarab előadásához sok szakmai segítséget kaptak Angyal Máriától, a győri színház rendezőjétől. Pannonhalmán

háromszor adták elő a darabot, egyszer pedig a győri bencés gimnázium dísztermében.

Tavasszal két diák ért el kimagasló eredményt az országos tanulmányi versenyeken: *Szabó Péter* irodalomból az első három között végzett, *Gloviczky Zoltán* pedig biológiából szerezte meg a 3. helyet.

A következő tanévre jelentkezők felvételi megmérettetése nagyon elnyúlt: már december 17-én meghallgatták az első csoportot, január elején jött a második csoportjuk, de még februárra is jutott belőlük. Így is több kitűnő rendű tanuló felvételi elbészélgetés nélkül került be a kiválasztottak közé. A II. és III. osztályokba is többen jelentkeztek, ezek felvételi vizsgáztatása áprilisban történt.

Május 13-án, szombat délben borús, csepergős időben 69 diák ballagott el az iskolából. Két nappal később, hétfőn megkezdődtek az írásbeli érettségi vizsgák, kiegészítő tárgyként 51 diák a latint, 12 a németet, 3 az angolt választotta.

A gimnázium fegyelmi tanácsa május 15-én tárgyalta a III.a osztály fegyelmi ügyét, és az ott hozott döntését jóváhagyásra felterjesztette a Katolikus Középiskolai Főhatósághoz.

Ebben az évben sem engedélyezték a körmenetet a Várkerületen, ezért a diákok Úrnapján, május 31-én, a falubeli körmeneten vettek részt.

A IV.a osztály június 1-én, a IV.b osztály június 6-án kezdte meg a szóbeli érettségi vizsgákat.

Fagyas Edvin érettségiző osztálya, a IV.b egy újabb fotómontázs tablót készített. A felvételeket Gál Geláz készítette. A tablón *Hadnagy János* tanul, *Keöves György* szaval, *Harkay Máté* matematikából felel, *Fend Ferenc* fényképez, *Molnár Vilmos* sakkozik, *Hennings Edgár* gitározik, hogy csak párat említsünk. A tabló életszerű, de ez se tetszett sokaknak.

Június 13-án volt az utolsó tanítási nap, 14-én az osztályozó értekezlet, 15-én reggel 8 órakora hálaadó szentmise a Te Deum-mal, utána évváró bizonyítványosztással. Délben már elutazhattak a diákok a nyári szünidőre.

A III.a osztályból két diáknak, Cserhádi Károlynak és Szabó Péternek a tanév elvégzését igazoló bizonyítványában magatartásból az 1-es érdemjegy szerepelt. A gimnázium anyakönyvében nevüknél a következő záradék olvasható: „*A Katolikus Középiskolai Főhatóság 12/1962 számú határozatával a tanulót az összes katolikus általános gimnáziumokból kizárta. Palma, 1962. jún. 15.*” Mindkét bejegyzésnél ott a gimnázium pecsétje, ám csak Szabó Péternél látható Monsberger Ulrik igazgató aláírása. Szabó Péternél még egy megkezdett mondat szerepel, amit azonban hivatalosan töröltek: „*[*A demokráciaellenes megnyilatkozás miatt]*törölte Kelemen Szulpic of.*” Az osztályból további három diák 2-es, egy pedig 3-as

magatartási osztályzatot kapott. Hogy minek alapján bizonyultak ezek a felsorolt diákok az október 23-i megemlékezés fő bűnöseinek, máig rejtély.

A két diák katolikus iskolákból történő kizárása komoly büntetés volt. A kihallgatások okozta félelmeken és bizonytalanságon túl pár diák magatartási jegyét az év végi bizonyítványban, mint láttuk, lerontották. Feltehetően büntetésből maradt el az osztály tavaszi kirándulása is. Mégis, a bencés rendhez képest a III.a diákjai összességében viszonylag olcsón megúszták az ügyet.

A diákok cselekedete mögött hiába volt egy tiszteletre méltó gondolat, a lehetséges következményeket nem gondolták át, pedig ismerhették az akkor felerősödő egyházüldözést. Tettük akár a pannonhalmi gimnázium bezárásával is járhatott volna. Erre hivatkoznak azok, akik szerint a III.a osztály „megemlékezése” nem hőstett, hanem felelőtlenség volt. Mások nem így értékelik a történeteket. Szerencsére a kommunista hatalomnak pillanatnyi érdekét akkor jobban szolgálta egy megrémisztett és meggyengített szerzetesrend, mint egy iskola bezárás. Egy viszont cáfolhatatlan tény: az ügy igazi árát a bencés rend és elsősorban az ügyben ártatlan két fiatal tanár fizette meg.

A nyáron 6 diák egyhetes barlangtúra során a budai barlangokat járta végig, másik 6 diák a Magas Tátrában töltött egy hetet magashegyi hegymászó táborban, 2-2 tanár kíséretében. Ezen a nyáron a vízi táborozás hajók hiányában elmaradt.

1962/63

Szeptember 3-án volt a Veni Sancte. Ebben a tanévben volt a legkevesebb bejáró diák, a 290-ből mindössze 15. A tanári kar 30 főből állt. Betegsége miatt tizenkét év után megvált a tanári kartól Bajtay Oros hittanár. Domnanovich Ábel megürült orosz tanári helyére az olasz gimnázium egykori tanára, Danczi Villebald érkezett, aki addig a győri Péterfi Sándor általános iskolában tanított oroszul.

A tanári kar a tanév elején többször megvitatta a készülő új gimnáziumi tanterv tervezetét. Különösen annak a gyakorlati oktatásra vonatkozó elképzeléseit érezték kifogásolhatónak. Véleményüket írásban megküldték a Katolikus Középiszkolai Főhatóságnak. Mindeközben megtörtént a tanévkezdő megbeszélésekre érkező állami tanulmányi felügyelők rohama is, október elejéig 9 tantárgy ellenőrzése történt meg. A tanév során további 6 óralátogatással egybekötött ellenőrzés volt, köztük a Katolikus Középiszkolai Főhatóságé is.

A Művelődésügyi Minisztérium a tanév kezdetén közölte a a gimnáziumokkal az állami ünnepek új hivatalos elnevezését és azok megünneplésére irányelveket adott.

Szeptember második felében voltak az *őszi kirándulások*. Az osztályoknak a negyedikesek kivételével az őszi volt a rövidebb és kisebb, a tavaszi a nagyobb kirándulás. A negyedikeseknek csak őszi kirándulásuk volt, négy nap alatt a következő útvonalat járták be: Esztergom – Visegrád – Budapest – Galyatető – Eger – Szilvásvárad – Aggtelek – Miskolc – Sárospatak – Nyíregyháza – Debrecen. Vonattal, autóbusszal közel 1000 kilométer négy nap alatt nem kis teljesítmény. A IV.a kihagyta a kerülőt a Mátrában. Természetesen Aggteleken egy ötórás túra keretében végigjárták a cseppkőbarlangot. A IV.b osztály Aggteleken töltötte az éjszakát a kempingben, ám a békésnek indult estét pár diák megzavarta. Az esti takarodó után hárman átszöktek a szigorúan elkülönített lánytáborba meglátogatni az ott éjszakázó gimnazista lányokat. Nem volt szerencsájük, a felügyelő tanárnő észrevette ám elkapni nem tudta őket, és valahogy sikerült észrevétlenül visszatérniük saját sátrukba. De a felháborodott tanárnő nem hagyta annyiba az ügyet, nekitámadt a diákokat felügyelő Pászthory Valter prefektusnak, számon kérve rajta „az egyházi iskolák diákjainak viselkedését.” A „bűnösöket” azonban nem sikerült megtalálni, Pászthory Valter nem is erőltetette különösebben az ügyet, amit hitt is, meg nem is.

Szeptember végén Pataki Ferenc fejszámoló művész fellépését nézhették meg a diákok a Teleki teremben.

Szeptember 29-én, szombat délutánon volt a lelki-nap. Október 2-án minden osztályban megemlékeztek a Nemzetközi Békenapról, a gyarmatosított népekről és a gyarmatosítás megszüntetéséért folytatott küzdelmekről.

A *Jedlik Ányos Önképző* kör első ülése október 20-án volt, ekkor választották meg a diák tisztségviselőket, elnök *Kovács Tádé*, elnökhelyettes *Galambos Imre*, főtítkárs *Kreisz István* lett. Újdonság volt, hogy az Önképzőkör átvette a kulturális faliújság gondozását, ami komoly feladatot, sok munkát jelentett. Ettől az évtől az Önképzőkört és az irodalmi szakkört is Cziráki László vezette. Szerencsés megoldásnak bizonyult, hogy mindkét tisztséget azonos személy töltötte be, a két szervezet együttműködése zökkenőmentes lett. Cziráki vezetése alatt az Irodalom szakkör kissé irányt váltott: egymás után tárgyalták a kortárs írókat, a listán Dürrenmat, Updike, Ivo Andrič, Saint-Exupéry, Günther Grass és Déry Tibor is szerepelt. A szakkör tagjai közösen megnézték a gyórszentmártoni művelődési házban a Giccsparádé című műkedvelő paródiát.

Még az előző tanévben az akkor Pannonhalmára helyezett Horváth Patrik hittanár vette át a filmvetítések felügyelői tiszttét. Ő szervezte meg az önálló *film szakkört* is, amelyik a Teleki teremben vetített filmek elemzésével foglalkozott. Ezzel tehermentesítette a magyar szakkört, amely korábban már foglalkozott filmek és TV játékok elemzésével. A film szakkör és az irodalom szakkör közösen is tartott filmelemzéseket, mint

például Grigorij Csuhráj akkor vetített két híres filmjéről, a Ballada a katonáról és a Tiszta égboltról. A film szakkör nem volt hosszú életű, két év után Horváth Patrik távozásával megszűnt, és a filmművészet, mint téma visszakerült a magyar szakkörhöz.

A filmvetítések során a diákok megnézhatték a Noszthy fiú esete Tóth Marival, a Légy jó mindhalálig, Dosztojevszkij Fehér éjszakák című irodalmi feldolgozásokat, de ismeretterjesztő filmek is voltak, mint a Találkozás az ördöggel című filmet a vulkáni kráterekről és ne felejtjük el megemlíteni Az Uljanov család című monumentális filmet.

A *televízió*, ha nem is komoly mértékben, de kezdett a filmvetítések versenytársa lenni. A diákok elsősorban ismeretterjesztő filmeket, és színházi közvetítéseket néztek, de többen figyelték a sugárzott orosz nyelvleckéket is.

A testnevelő tanár Tólos Zoltán nevét már többször említettük, elsősorban a különböző szakkörökkel kapcsolatban. Tólos Faggyas Edvintől egy jól működő *természetjáró szakkört* vett át, amelynek tagjai jól képzett turisták voltak, sőt páran a hivatalos túravezetői képesítést is megszerezték. Ez a szakkör szervezte az első vízi táborozást is. Tólos fiatal bencés tanárokat bevonva a munkába, újabb szakosztályokkal bővítette a szakkör életét: a *hegymászással* és a *barlangászattal*. A szakkör munkáját is átszervezte, négy szakosztályt szervezett meg: a turista, a hegymászó, a barlangjáró és vízitúra szakosztályt. Az utóbbi kettőnek külön vezetője volt, az előbbié Pászthory Valter, az utóbbié időszakosan Domnanovich Ábel. Tólos a turista szakosztályban munkatársként számíthatott a fiatal Szabó Zerind, Luif Otmár, Horváth Patrik, Forrai Botond segítségére egyaránt. Ez utóbbiak elsősorban a gyalogtúrák és vízitúrák, valamint a nyári táborok vezetésében voltak Tólos segítségére. Erre nagy szüksége is volt, hiszen a különböző túrák mindegyikén, azok nagy száma miatt, Tólos nem is tudott volna részt venni.

A szakkörbe jelentkezett valamennyi diák, függetlenül attól, hogy melyik szakkörben kívánt részt venni, közös alapkiképzést kapott a természetjárásból: térképolvasásból, tájékozódásból, általános természetismeretkből, és ez után állt neki a választott szakkör sajátos kívánalmait megtanulni. A képzésnek az is része volt, hogy elismert szaktekintélyeket hívtak meg előadásokat tartani. Pár előadást már említettünk, de olyan hírességek is megfordultak Pannonhalmán, mint dr. Kessler Hubert, a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat tiszteletbeli elnöke vagy a kor leghíresebb hegymászója, Bucsek Henrik. Felkeresték Pannonhalmát csehszlovák és bolgár hegymászó csoportok is, vetítéses előadást tartottak. A szakkör tagjainak rendszeresen ismeretterjesztő filmeket vetítettek hegyekről, barlangokról, vízitúrákról. Mindezek kiváló felkészítést jelentettek magukra a túrákra.

És túra bőven volt. Az 1960/61-es tanévben 32 túrán összesen 7000 kilométert tettek meg a diákok. Gyalogtúra 14 volt, barlangtúra 3, hegymászó túra 7, vízitúra 2. A túrák mintegy egyharmada egynaposnál hosszabb volt, ezeken a diákok sátrakban éjszakáztak. Ezek mellett volt még egy sítúra a Bakonyban és 5 útjelző túra. Ez utóbbiakon az Idegenforgalmi Hivatal megbízásából 22 kilométer hosszú útvonalat láttak el turistajelzésekkel a Sokorói dombvidéken. Hozzászámolhatjuk ezekhez az 1961 nyarán szervezett nyári táborokat, amelyeken 52 diák vett részt: kéthetes vízi tábor Alsóbélatelepen, kéthetes Duna-Rába vízitúra, egyhetes hegymászó túra a Pilisben, egyhetes kerékpár-túra a Balaton körül.

A túrák és a nyári táborok száma a következő három évben tovább emelkedett, a diákok egyre messzebbre jutottak és egyre nehezebb feladatokra vállalkoztak. Volt tíznapos nyári gyalogtúra a Bükkben és a Mecsekben, a hegymászó csoport pedig a sziklamászókkal Táló Zoltán felügyelete alatt eljutott a Magas Tátrába is. Pászthory Valter vezetésével a barlangászok 1963-ban már tudományos feltáró munkákat is végeztek. A bakonybéli Szárazgerence barlangban őslénytani maradványokat is találtak, és feltárták a Bakonyi-karszt több víznyelőjét. A vízi túrák gyakoriságát időnként hajó-hiány akadályozta, de 1964-re már két örsi hajó és egy kielboat mellett öt gumikajak is rendelkezésükre állt. A sítúrák száma mindig a hóviszonyoktól függött: 1962/63 telén hosszú tél volt: sok hóval, sok sítúrával.

A túrákon végig fényképeztek, és ezekből a fényképekből minden év májusában kiállítást rendeztek a diákokthozban, egy-egy túra emlékére pedig albumokat állítottak össze. A IV.b osztály a tanév végén a négy év alatt megtett túráiról kiállítást is rendezett.

A szakkör tagjainak száma 70-80 körül járt, de a túrákon ennél többen is résztvettek. A szakkör eredményességét mutatja, hogy valamennyi szakköri tag belépett és évről-évre megújította tagságát a Természetjáró Szövetségben vagy a Magyar Karszt és Barlangkutató Társaságban, és több tucat fiú szerezte meg a túraveetői vagy vízi-jártassági igazolványt. A természetjáró szakkör pezsgő, sokszínű életére máshol is felfigyeltek és elismerték. A szakosztály és annak tagjai teljesítményükért számos elismerést, dicséretet és oklevelet kaptak.

Táló Zoltán irányította a *Sport-kört* is. Mint képzett sportoktató, eredményesen szervezte át a gimnázium sportéletét, különös gondot fordítva azokra a sportágakra, ahol a gimnázium csapatai a házon kívüli megmérettetésekben is eredményesen szerepelhettek. A legeredményesebb sportág a szertorna volt. Pannonhalmán erre már korábban is volt példa: az edzési lehetőségnek az időjárástól való függetlensége és a tornaterem remek felszereltsége kínálta a szertornára való összpontosítást. A sok munka meg is hozta a gyümölcsét. A pannonhalmi gimnázium tornászai 1962/63-ban a

megyei középiskolai döntőben II. helyen végeztek, a következő évben pedig a *Herkli Antal*, *Hortobágyi László*, *Miszlai József* és *Pallós Csaba* összetételű csapat meg is nyerte a megyei bajnokságot, az egyéniben pedig *Miszlai József* diadalmaskodott. Miszlai és Pallós egyéniben az országos döntőben is jó eredményt ért el. Az akkori szabályok lehetővé tették a testnevelésből, mint választott tárgyból az érettségizést. Táros Zoltán készítette fel az erre jelentkező *Miszlai Józsefet*, aki jelesre érettségizett, és fel is vették a Testnevelési Főiskolára. Ennél nagyobb siker egy testnevelő tanár számára nincsen!

Táros Zoltán még *javító- és gyógytorna tanfolyamokat* is tartott az arra rászoruló diákoknak, és a heti 16 testnevelési órája mellett segített Gál Geláznak a fotó-kör vezetésében is.

Táros Zoltánt a diákság nem csak egyszerűen kedvelte és becsülte. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy pezsgő életet vitt szabadidejükbe, csupa olyan lehetőség felkínálásával, amire a diákok fogékonyak voltak. De volt ennek egyik másik oka is: az a szerepe, amit nem maga választott, hanem munkájából, személyiségéből és a diákok kamasz létéből együttesen fakadt. A pannonthalmi diákok, mint minden más hasonló kamasz, példaképeket kerestek maguknak, akikre fel tudnak nézni. A keresett példaképek között pedig mindig ott volt a kiváló tudós, a kiváló tanár és pedagógus (azokból volt a bencés tanárok között is) mellett a „férfi” is!

A férfi, aki nem szerzetesi életet él, hanem a világi élet hétköznapjait éli, azokban és férfieleit dolgaiban egyaránt kiigazodik, családot alapít és gyerekeket nevel, emellett szereti a fiatalságot, jó nevelő, jó sportoló, sőt, még „hősi forradalmár múltja” is van (mert a diákok természetesen tudták, hogy 1956 után börtönbe került). Lehet, hogy ez a „példakép szerep” nem tudatosult a diákokban, de közülük nagyon sokan így élték meg Táros Zoltán megjelenését, majd több évtizedes tanári jelenlétét Pannonhalmán. És ez természetes volt, hiszen sok olyan kérdésben tudott példát mutatni, amit a szerzetesi életforma miatt a bencés tanárok nem tudtak. Utalunk arra, hogy más bencés gimnáziumokban, ahol mindig világi tornatanárok voltak, ugyanilyen szerepe volt a hosszú ideig hűségesen ott tanító testnevelő tanároknak, mint Budapesten Kaposi Gyulának, vagy Esztergomban Boromissza Gyulának.

A *Sakk-kör* ugyan a Sport-kör része volt, de teljesen önálló életet élt, már amikor működött. A Sakk-kört vezető Pulay Csaba Győrbe történt áthelyezésétől pár évig nincs hír a Sakk-kör működéséről, az csak 1961 őszén indul újra Ámon Viktorin vezetésével. A következő évben már 46 tagja volt. Egyéni- és csapatbajnokságot is rendeztek, svájci rendszerű lebonyolításban. A megnövekedett érdeklődés miatt 3 új sakk készletet vettek, így már 14 állt a rendelkezésre. 1963/64-ben már komoly sakkélet folyt. A Sakk-kör 85 tagját három osztályba sorolva négy hónapig tartó

egyéni bajnokságot rendeztek, és külön hirdették meg az osztályok csapatbajnokságát is.

Október vége felé, teljesen váratlanul Pászthory Valter az együtt lévő IV.b osztály diákjait felszólította, jelentkezzenek azok a diákok, akik Aggteleken átszöktek a lányok táborába. Egyetlen diák, *Vándor Miklós* jelentkezett. Október 27-én összeült a tanári kar fegyelmi bizottsága és Vándor Miklóst „*erkölcstelen magatartásért és az intézet hírnevének nagyfokú veszélyeztetése miatt VI. fokú fegyelmi büntetéssel kizárta.*” Rövidebben: kicsapták a gimnáziumból. Osztálytársai kísérték le másnap a vasútállomásra, segítették vinni a csomagjait.

A történet részleteit írások nem rögzítették, de az emlékek arról szólnak, hogy az Aggteleken történtek ügye azért került elő, mert a lányiskola tanárnője több hivatalos helyen panaszt tett a pannonhalmi gimnazisták erkölcstelen viselkedése miatt. Pár hónappal a tavaszi ÁEH vizsgálatok után Pannonhalma fegyelmi ügyekben semmiféle rugalmasságot nem engedhetett meg magának.

Egyébként a pannonhalmi gimnázium történetében korábban - nem számítva a politikai okok miatt 1961/62-es tanév végén elküldött két diákot - mindössze még egy azonnali eltávolításról tudunk. Az 1956 novemberében, közvetlenül a forradalom leverése után történt. Akkor is egy negyedikes diákot küldtek haza, *Prugberger Emilt*, mert belekeveredett az elsős diákok szökésébe, igaz, csak utólag. Ám az akkori helyzet valóban megkövetelte az elrettentő szigorúságot, és hát azokban a napokban az igazi „bűnös” kisgyerekeket nem lehetett nekiindítani a bizonytalan hazajutásnak. Egy 18 éves negyedikest igen.

Természetesen, jó pár olyan ügy is volt, amiért járt volna az azonnali kicsapás, és közülük nem egyről (például sétaidő alatti borozásokról a tóthegyi házaknál) tudtak is a tanárok. De általában hosszan mérlegelték, mi a legjobb büntetés. Ha a vétkes diák eltávolítását szükségesnek tartották, akkor sem léptek rögtön. Bölcsebbnek látták kivárni a félévi szünetet, vagy az év végét, és akkor, kellő indokolással, udvariasan javasolták a szülőknek, hogy fiúk már ne térjen vissza Pannonhalmára.

November 7-ét a diákok az irodalmi szakkör által rendezett szavalóversennyel ünnepelték meg.

A faluban tartott tánciskola befejezését jelentő Koszorúcska táncestet a gimnázium tornatermében december 1-én tartották. A délután 5 órakor kezdődött estélyen először régi magyar táncokat mutattak be, majd vacsoraszünet közbeiktatásával este fél 12-ig táncolhattak a diákok. Ugyancsak decemberben voltak a légótanfolyam előadásai, a szokásos Mikulás est, és a zongorázni tanulók kis hangversenye.

A decemberi lelkigyakorlatot az elsősöknek Horváth Patrik hittanár, a többieknek Kapcsáncsi Zsigmond csobánkai bencés plébános tartotta.

December 22-én kezdődött és január 8-ig tartott a karácsonyi szünet. Ám a visszaérkezett diákok alig egy hetet töltöttek Pannonhalmán, 19-én kéthetes szénzünet kezdődött.

Visszatértük után pár nappal, február 6-án a hatodik órában minden osztályban kiosztották a félévi bizonyítványokat. A jó bizonyítványok biztosították részben a hangulatot a délután 5 órakor kezdődő farsangi bálhoz, amit ebben az évben a III.b osztály rendezett.

Március elején megkezdődtek az országos tanulmányi versenyek, ebben a tanévben összesen 50 diák indult különböző tantárgyakból.

A Nemzeti Ünnepek, március 15. és Szent Benedek napja, március 21. egyaránt tanítási szünnap volt. Szent Benedek napján Legányi Norbet főapát mutatta be az ünnepi szentmisét a Bazilikában. Mindkét alkalomból ünnepséget rendeztek, az utóbbi ünnepségen lépett fel először a gimnázium abban az évben alakult *kamara*-zenekara.

Futólag már említettük, hogy már a gimnázium újraindulása óta volt külön órákon zongora- és hegedűoktatás is. A *zongorázásra* jelentkezőket, akik között jó páran különböző állami zeneiskolákban is tanultak már, egy tanév eleji meghallgatást követően kezdő és haladó csoportra osztották. A haladókat Szigeti Kilián tanította, a legjobbak kiváltsága volt, hogy a Főmonostorban lévő márkás zongorákon is gyakorolhattak. A „kezdőkkel” az alsó szinten lévő zeneszobákban Rieder Ilonka néni, egy idősödő volt apáca foglalkozott. Ilonka néni nyugdíjba vonulása után, 1960 őszétől helyére egy évre Földes György zongoratanár, majd Rézbányai Dezső zongoratanár érkezett. Rézbányai eredetileg jogász volt, a háború utáni években elment a kedve a jogászi munkától és akkor szerzett zongoratanári oklevelet.

Hegedülni jóval kevesebben, általában 10-12 diák tanult, velük mindig Gál Geláz foglalkozott. Tanítványai vegyesen voltak kezdők és haladók, velük heti 20-20 percet foglalkozott. A gimnáziumnak nem volt zenekara, de a zenét tanuló diákok egy-egy számmal szinte minden ünnepségen felléptek.

A gimnáziumnak már a kezdetektől volt *énekkara*. Szigeti Kilián énektanár volt a karnagy, ő válogatta ki az érkező első osztályosok közül a jó hallású és szép hangú diákokat. Az énekkarba mind a négy évfolyam diákjaiból kerültek be, de a negyedikeseket a második félévtől kezdve az érettségire készüléstől felmentették a további éneklés alól. Az így megüresedett helyeket az addigra kiválasztott elsősökkel töltötték fel. Az énekkar létszáma 60-70 fő körül ingadozott, közülük válogatta ki Szigeti Kilián a 25-30 fős Gregorián kórust. Ez utóbbiak a nagyobb egyházi szertartásokon, és az ünnepélyes főapáti szentmiséken, mint Szent Benedek napon, vagy Szent Márton napján énekeltek. A teljes énekkar gyakran énekelt a diákmiséken, de felléptek az iskolai ünnepségeken is, és a tízéves

érettségi találkozókat tiszteletére rendezett ünnepségeken. Szinte minden évben egyházzenei áhitattal ünnepelték kisebb műsorral Szent Ceciliának, az egyházi zene védőszentjének november 22-i ünnepnapját.

Az 1960/61-es évkönyv felsorolja azokat a szerzőket, akiknek művei - természetesen a gregorián egyházi énekek mellett - szerepeltek az énekkar repertoárjában: a klasszikusok közül Andreas Rauch, Henry Purcell, Claudi Casciolini, a későbbiekből Liszt, Auer, a kortársak közül Bartók, Kodály, Bárdos, Halmos, Kerényi, Harmat és Kertész művei.

Vasárnap esténként a diákok a Bazilikában részt vettek a bencés zsolozsma utolsó, befejező részén, a Completoriumon. A gregorián dallamra magyar nyelven énekeltek zsoltárok és himnuszok négy előénekesét Szigeti Kilián legtöbbször a negyedik diákok közül választotta ki.

Collegium Musicum az érdeklődő diákok létszámváltozásának és Szigeti Kilián elfoglaltságának függvényében változó gyakorisággal, de minden évben működött. A Zenebarátok köréről, a diákrádió zenei műsorairól, az orgonálásról már máshol, a fontosabb hangversenyekről pedig azok megtörténtekekor írtunk. Mindezek együtt jelentették a gimnázium és a diákotthon, az ott lévő diákok zenei életét.

Április 3-án a tanítás végén, az utolsó, hatodik órában volt az iskolai ünnepség Magyarország felszabadulásáról, utána diákok hazautaztak a 12 napos húsvéti szünetre.

Az Országos Papi Békebizottság két küldöttje, Mihácz József és Kézai József április 30-án előadást tartott a katolikus sajtó feladatairól. A békepapokat Monsberger Ulrik igazgató köszöntötte, a diákok tiszteletükre szavaltak és zeneszámokat adtak elő.

A Proletár Nemzetköziség napját május 1-én ünnepelték a diákok.

A májusi szülői látogatás alkalmával az Anyák napja megünneplése után, a Biológia szakkör tagjainak munkáját bemutató kiállítással egybekötve, bemutatták a szülőknek a teljesen elkészült új biológiai előadót. A biológia szakkör az indulási nehézségek után 1960-tól remek munkát végzett, létszáma egyre nőtt, ebben a tanévben már 56 diák vett részt a szakkör munkájában. A szakkör kettős célkitűzéssel dolgozott: minél több kísérletezési lehetőséget adni a diákoknak, és részletesen átvenni az egyetemi felvételi vizsgák biológiai anyagát. Az eredmények nem maradtak el: 1962 tavaszán először indult 4 pannonhalmi diák biológiából az országos tanulmányi versenyen, és mint már említettük, közülük *Gloviczky Zoltán* rögtön a gimnázium addigi legjobb versenyeredményét, az országos III. helyet szerezte meg. Az 1962/63-as tanévben az 5 induló közül *Eszter Elemér* szerzett dicséretet.

Ez a tanév más sikereket is hozott az országos tanulmányi versenyeken. A már említett biológia mellett a kémia versenyen 7 diák indult, *Szóllósi Géza* kapott dicséretet, matematikából *Markó János* országos

6. helyet ért el, orosz nyelvből *Gólya István* és *Hajdók Zsolt*, fizikából *Endrődi István*, *Ormai Lóránt* és *Szóllósi Géza* jutott a döntőbe. Jól szerepeltek a diákok a Kürschák József és Arany Dániel matematikai versenyeken is.

Május 12-én 12 órakor elballagtak a végzős diákok. Az ünnepi köszöntőket a gimnázium zászlójának átadásakor a IV.b osztályos *Galambos Imre* és a III. osztályos *Singlovits Béla* mondta.

Az írásbeli érettségi tételeket magyarból és matematikából a Művelődésügyi Minisztérium, orosz nyelvből a Megyei Tanács VB Művelődési osztálya határozta meg. A többi nyelvből (ebben az évben latin, német, angol és görög nyelvből volt érettségiző) a Főpát határozta meg a feladatokat. A szóbeli érettségi vizsgákon, június 5-12 között egyházi részről két szentendrei ferences, Sebestyén Mihály Szaniszló igazgató és Horváth Kálmán tanár elnökölt. Az érettségi ebben az évben nagyon jó eredménnyel, a humán osztályban 4,37, a reálosztályban 4,11 átlaggal zárult.

A sok évközi szünet miatt a tanév egy héttel később, június 22-én ért véget a Te Deum-mal.

Az MSZMP VIII. kongresszusa 1962 novemberében megszüntette a tanulóifjúság származás szerint való kategorizálását. Elsősorban ennek köszönhető, hogy 1963 nyarána két osztályból 42 továbbtanulásra jelentkező diákból, az elő-felvételizsekkel együtt, 24 tanulót vettek fel!

1963/64

A tanév ugyanúgy kezdődött, mint az előző években, szeptember 3-án volt az első tanítási nap. A tanári karban szerepel óraadó tanárként a meghurcolt Söveges Dávid (különórában angolt tanított), elköszönt viszont 13 év tanítás után Csóka Lajos.

A gimnáziumban a kötelezően előírt tanári értekezleteken túl (tanévnyitó, négy ellenőrző értekezlet, félévenként egy nevelésügyi, végül tanévzáró) tanári munkaközösségek is működtek olyan tantárgyakban, amelyeket többen is tanítottak. Ebben a tanévben a magyar, a matematikai, a biológiai és az idegen nyelvi munkaközösség mellett osztályfőnöki munkaközösség is volt. A tanárok egyeztették a tantárggyal kapcsolatos tapasztalataikat, egyes értelmezési kérdésekben kialakították az egységes álláspontot, fogalakoztak a szemléltető eszközökkel, sőt még egymás óráit is időnként végighallgatták. A katolikus gimnáziumok fizika tanárai márciusban Esztergomban tartottak szakmai megbeszélést.

Az évkönyv elején ismét olvashatjuk összefoglalva gimnázium nevelési elveit. A vallásos nevelés elveit a következő gondolatokkal zárja:

„Nem szabad eltitkolnunk, hogy az őszinte hit kialakítása és megőrzése a mi világunkban is életképes, sőt „égő és világító” belső ember

nevelése emberfeletti kötelességünk. Azt reméljük, hogy Isten irgalma teszi teljessé azok munkáját, akik ebben sokszor tapogatózva és tépelődve, de tökéletes apostoli lelkiülettel közreműködnek."

Az összefoglaló foglalkozik a hazafias neveléssel is. Bizonyára az Állami Egyházügyi Hivatal másfél évvel korábbi kritikája a helyes hazafias nevelés kérdésében tükröződik a következő sorokban:

„Épülő szocialista társadalmunknak csak az lehet hasznos tagja, aki szereti a munkát és tud a közért dolgozni, megbecsüli a dolgozó embert és a közös vagyont."

Ugyanott más üzenetű mondat is olvasható:

„Igyekeztünk minden órán, főleg az irodalom és történelem órákon nemzeti múltunk nagy eseményeit és népünk nagyjainak példaképeit tanítványaink szeme elé állítani."

A tanévvel az 1961-ben született új oktatási törvény (1961:3. tc.) következményeként bevezették a gimnáziumok új általános tanrendjét. Ennek központi gondolata az volt, hogy a gimnazistákat a tovább tanulás mellett felkészítsék tanulmányaik befejezése után a termelőmunkában való részvételre. Az új tanrend egyik következménye volt a humán és reál tagozatú osztályok megszüntetése, ettől kezdve minden induló osztály azonos tantárgyakat azonos óraszámokban tanult. Az I. osztályban új tantárgyként megjelent az ipari rajz.

Pannonhalmán azonban egyszerűen nem volt lehetőség arra, hogy az előírt ú. n. 5+1-es oktatási rendszert bevezessék. Ebben a rendszerben a gimnazisták hetente egy napot egy ipari üzemben töltöttek fizikai munkavégzéssel, amivel egyes szakmákban előképzettségre tehettek szert. Láttuk már korábban a reménytelen kísérletezést, hogy a helybeli kovács és lakatos műhelybe egy-két diák dolgozhasson, de most több száz diákról volt szó. A legközelebb lévő ipari városban, Győrben a meglévő üzemek a győri gimnazistákat se tudták befogadni. Ezért pannonhalma engedélyt kapott, hogy az 5+1-es rendszer helyett az 1958-tól már létező "gyakorlati foglalkozás" nevű tantárgy oktatását vezesse be az I. és II. osztályokban. Ez is hatalmas, és sok pénzbe kerülő feladat volt.

Az I.a osztály gyakorlati foglalkozásként kémiai laboratóriumi gyakorlatokat végzett, Esztergályos Tibor irányításával, a kémiai előadó befogadó képessége miatt két csoportban. Tankönyvül a Horváth-Hézsér-Györgyfalvy: Laboratóriumi gyakorlatok című tankönyvet használták. A gyakorlatokhoz szükséges felszerelések és fogyóanyagokra az év során 5000 forintnál többet költött a gimnázium.

Az I.b osztály rádiótechnikai gyakorlatokat végzett a Győrből emiatt áthelyezett Jáki Zénó vezetésével. A fogalalkozáshoz szükséges 20 mérőhelyes tanműhely a tanév során nem készült el, a szükséges oktatási segédkönyv új kiadása se jelent meg az év végéig, a régebbiből viszont csak

pár példány volt. A fizikai előadóban így többnyire elméleti kérdésekkel foglalkoztak, a tanultakról írásbeli dolgozatokat is írtak, de hét mérési feladatból is leosztályozták őket.

A II. osztályosoknak a gyakorlati foglalkoztatást a „*kertészeti és parkápolási politechnikai oktatás*” jelentette. A gyakorlati munka tulajdonképpen megegyezett a korábbi Kertészeti szakkörben végzettekkel, meg amit már azelőtt is csináltak némi keresetért vagy fegyelmi büntetésként a diákok. A téli hónapokban elméleti képzést kaptak Luif Otmártól és Pászthory Valtertől. Ősszel és tavasszal idősebb bencések, Kováts Arisztid és Szigeti Rajnald, de még Esztergályos Tibor is részt vett a csoportokra osztott diákok munkájának irányításában, felügyeletében.

Az új tanrend teljes tankönyv cserével is járt, ám az új tankönyvek 1962-ben elindított megjelenése nagyon vontatott volt, több évre elhúzódott. Ami tanév közben készült el, annak használata áttevődött a következő tanévre. Mindez akadályozta a tantárgyak egymásra épülő, több éven keresztül oktatását.

A politechnika gimnáziumi oktatása egyébként egy-két év alatt csúfosan megbukott, és eltörölték.

Érthető, hogy az új tanrend miatt tovább nőtt a hivatalos látogatások száma gimnáziumban, a tanév során 24 volt belőle. Mindezt tetőzte, hogy októberben a győri Közegészségügyi Állomás is rendkívüli egészségügyi ellenőrzést tartott.

A szeptember közepi osztály-kirándulások a negyedikeseké kivételével ebben az évben csak egynaposak voltak. A IV.a a megszokott pécsi körutat tette meg, a IV.b Eger központtal a Mátrába és a Bükkbe kirándult.

Ugyancsak szeptember közepén kezdődött az Önképzőkör és a szakkörök munkája. Az önképzőkör a tanévben hét gyűlést tartott, ezeken zenetörténeti témák (Hindemith, Bartók), gyakorlati kérdések (Szuez ügye, Panama csatorna), és évfordulók (Bizánc eleste, Michelangelo halálának évfordulója) szerepeltek. Az irodalmi szakkör munkáján látszott, hogy nagyon sok feladatot végzett az Önképzőkörnek, az előző évinél kevesebb gyűlése volt, tulajdonképpen csak annak a keze alá dolgozott.

A Történelem szakkör nem működött ebben az évben, a nyugdíjba vonult Csóka Lajos helyett nem tudtak vezető tanárt állítani. A Fizika szakkör se működött, a fizikai előadót lefoglalta az I.b gyakorlati foglalkozása. A többi szakkör, különösen a Matematika és Kémia szakkör viszont változatlan lendülettel és hatékonysággal dolgozott.

Szeptember végén a bécsi Magyar Művelődési és Sport Kör táncsoportja bemutatót tartott magyar és osztrák népi táncokból. A táncbemutatót követő előadásból előadásaikból a diákok megismerkedhettek „*a külföldre szakadt magyarok életével és munkájával.*” November 22-én

Váradí Béla ferences tartományfőnök tartott előadást az észak-amerikai magyarok életéről.

Októberbe 13-án köszöntötték a Szociális Otthon idős lakóit. Október közepén a gimnázium diákjai több napig, váltott csoportokban segítettek a termelészövetkezet rostaházi szőlőjében a szüretelésben. A második osztályosoknak ezeket az órákat beszámították a kertészeti gyakorlati foglalkozásba, akárcsak az őszi répaszedést a termelészövetkezet földjein.

A szolid szórakozásokból is jutott a diákoknak. A tánciskola ebben az évben a tornateremben volt, heti két alkalommal tanulták a táncot a diákok. Advent előtt megvolt a Koszorúcska, decemberben a Mikulás est, februárban a Farsangi bál és a vidám farsangi est is. A diákok televíziót nézhettek szabadidejükben, hétvégeken volt filmvetítés a Teleki teremben. Ha máshoz volt kedvük, választhattak a játékszoba lehetőségei és az olvasás között is.

A gimnáziumoknak kötelező volt tanári és ifjúsági könyvtárat létesíteni és azt működtetni is. Pannonhalmán már a gimnázium újraindításakor, az 1950/51-es tanév évkönyvében rábukkanunk létezésére, Villányi Anaklét akkor az ifjúsági könyvtár öre. Nem lehet tudni, mennyi maradt a korábbi olasz gimnázium jelentős tanári és ifjúsági könyvtárából az 1950 tavaszán végzett selejtezés után, amikor a nem marxista szemléletű könyveket zúzdába kellett szállítani. Szomorú sorsra gondolhatunk: „*Iskolai könyvtáraink hiányait a Főmonostorból kölcsönvettekkel pótoltuk.*”- írja az 1951/52-es évkönyvben található bejegyzés. Feltehetően, új könyvtárat kellett létrehozni.

Cziráki László 1952 őszén lett az ifjúsági könyvtár felügyelője. Hosszú könyvtárossága alatt a könyvtár rendszeresen gyarapodott, amelynek forrásait elsősorban a beszerzések, a Főkönyvtár és a volt Pannonhalmi Tanárképző Főiskola duplumai és néha ajándékozások jelentették. 1955-ben a könyvtár állománya már 1296 kötet volt. Beszerzésre eleinte évente pár száz forintot, majd a 1960-as évek elején 3-4000 ezer forintot fordítottak. A legújabb pedagógiai műveket, ha nem is felhasználás, de legalább megismerés céljából igyekeztek mindig beszerezni, és a tanításhoz szükséges folyóiratokat is előfizették. Mivel valamilyen csekély összeg a Főkönyvtár gyarapítására is rendelkezésre állott, Cziráki László egyeztetett a Főkönyvtárral, hogy a megjelent és hasznosnak ítélt könyveket ne vegye meg mind a két könyvtár, de azok legalább az egyik könyvtárba bekerüljenek. Több példányban beszerezték a diákok kötelező olvasmányait is. Időnként kisebb összegeket kellett költeni a sokat használt könyvek újraköttetésére is.

Az iskolai könyvtár a földszinten, az igazgatói iroda mellett, az olvasó szoba közelében volt. A tanév kezdetekor minden osztályban kijelöltek egy könyvtár-megbízottat, az megkapta az ifjúsági könyvtár jegyzékének egy példányát, a diákok nála tájékozódhattak a meglévő könyvekről, és a

megbízott útján lehetett könyvet kölcsönözni és visszaadni. A könyvtár állománya az 1963/64-es tanév végére elérte a 3443 kötetet, ez már komoly iskolai könyvtárnak számított a maga korában. A könyvtár és az olvasóterem 1960 nyarán az új biológiai előadó helyigénye miatt új helyre költözött, de továbbra is a földszinten maradt.

A földszinten, az ifjúsági könyvtár közelében volt az olvasóterem, ahol szabad polcos rendszerben a leggyakrabban használt kézikönyvek, antológiák, szótárak, napilapok és folyóiratok álltak a diákok rendelkezésére, azokat a mindenkori megtalálás érdekében használat után a teremgondok segítségével tették eredeti helyükre. Sajnos, az olvasó teremgondnoki feladatait ellátó diákok közül név szerint csak *Lambert Zoltánt* ismerjük, aki ezt 1958/59-ben végezte. Az 1960-as évek elejétől az olvasóterem felügyeletét egy-egy osztályra bízták, annak diáákjai maguk között osztották szét a feladatot.

Novemberben ritka élményben volt része a diákoknak: két zenetanárunk, Szigeti Kilián és Rézbányai Dezső közös hangversenyt adott. Ugyancsak novemberben egy 5 éves érettségi találkozó is volt, ilyenre korábban nem találtunk példát. Az 1958.b osztály találkozásán mind a három korábbi osztályfőnök-prefektusuk is ott volt: Faggyas Edvin, Söveges Dávid és Gyórból eljött a találkozóra Pulay Csaba is.

Ebben az évben csak két lelki-nap volt (szeptemberben és év végén), a lelkigyakorlat pedig hagyományosan az adventi időszakban volt.

A karácsonyi szünet december 21 - január 7 között volt.

Január közepén megérkezett ellenőrzésre a Győri Tüdőgondozó Intézet mozgó állomása.

Az 1950-es években Magyarországon, bár csökkenő mértékben, de még mindig népbetegségnek számított a tuberkulózis. Az ez ellen való védekezés jegyében voltak az évenkénti tüdőszűrő vizsgálatok, amelyre a gimnázium újra indulás utáni években még Győrbe kellett a diákoknak bejárni. A mozgó tüdőszűrő állomások megjelenésével Pannonhalmán szinte minden évben, általában januárban volt tüdőszűrés diákoknak és tanároknak egyaránt. Így volt ez ebben az évben is. Nem sokkal a tüdőszűrés után, februárban három napig tartott a diákok tuberkulózis-próbája és a III.-IV. osztályosok BCG védőoltásának beadása. Ebben az évben dr. Strangl Ernő fogorvos ismét ellenőrizte a diákok fogzatát, és a rossz eredményekről a szülők értesítést kaptak.

Januárban három hétvégén voltak a felvételi elbeszélgetések. Február 1-én kiosztották a félévi bizonyítványokat.

Ebben a tanévben a gimnázium minden hónapban meghívott egy-egy tudományában, szakmájában elismert tudóst vagy kutatót azért, hogy beszéljen munkájáról a diákoknak. Eljött előadást tartani többek között Berlász Jenő történész-könyvtáros, Keve András tudománytörténész,

Sterbetz István ornitológus, Wessetzky Vilmos egyiptológus, de közéjük sorolhatjuk Vári László mérnököt is, aki Dél-Afrikában tett utazásáról tartott vetítettképes előadást.

A gimnáziumnak nagyon jó kosárlabda csapatai voltak ebben az évben. A serdülők megnyerték a Győr városi Téli Kupát, az ifjúságiak is bejutottak a döntőbe. Ismét jó tél volt a téli sportoknak, a gimnázium a Győri Sízövetség kérésére két versenyt is rendeztek Pannonhalmán. A szertornászok hagyományosan erősek voltak, de értek el sikereket az asztaliteniszezők is.

Hosszú volt a húsvéti szünet, március 20-án mentek haza a diákok és csak március 31-én érkeztek vissza.

Május 1-én volt az utolsó szülői látogatás, ekkor tartották meg az Anyák napi kis ünnepséget is. Május közepén a negyedikesek elballagtak, ezután a többieknek megkezdődtek az osztálykirándulások. Május 14-19 között voltak az írásbeli érettségi vizsgák.

Úrnapján, május 31-én a diákok a falubeli Úrnapi körmeneten vettek részt. Ugyanazon a napon délben Legányi Norbert főapát a diákotthon kápolnájában 9 diákot bérmált.

Az érettségi vizsgák az előző évinél gyengébbre sikerültek, a 65 érettségiző közül csak 5 volt kitűnő. Két év után ismét volt bukás az érettségiben, méghozzá 3 diák is ismétlésre kényszerült.

Június 9-én a hálaadó szentmise és a Te Deum után a diákok hazautaztak. Mivel az osztályozó értekezlet csak június 12-én volt, a diákok postán kapták meg a bizonyítványukat az év végi érdemjegyekkel. Véget ért a pannonhalmi gimnázium 25. tanéve.

A tanév évkönyve a gimnázium 25 éves történetének rövid összefoglalójával ünnepelte meg a gimnázium és diákotthon 1939-ben történt megalapítását.

Utolsó áldás

A gimnázium sarkán áll,
és arra néz ahol
az állomásra visz az út:
mozdulatlan, fehér
Benedek szobor.
Mellette körtáncot járnak,
kis örömök és tragédiák,
tövéből indul évente egyszer
a vonathoz néhány
öreg-diák
Évente egyszer, nyáron este,
csillagok rajzanak az égre szét,
becsukja az örökös kőregulát,
és áldásra emeli kezét.
Mert ilyenkor énekelnek a bokrok,
s ezt meghallja Benedek Úr:
„Szól az ének búcsúzóra ...
Gaudeamus igitur ...”

Nagy Sándor 1957

Epilógus

A pannonhalmi gimnázium és diákotthon, amint láttuk, fennállása első 25 éve alatt három, nagymértékben eltérő intézményként, különböző célokkal működött.

Az időben első, a két-tannyelvűnek indult *olasz gimnázium és nevelőotthon* teljes külső állami - és mondhatjuk, társadalmi - támogatással indult. Eltekintve az első évek kényelmetlen elhelyezésétől, működéséhez a maga korában páratlan, rendeltetésének tökéletesen megfelelő oktatási-nevelési épületet kapott, korszerűen felszereléssel. A bencés rend a Trianon és a gazdasági válság okozta nehézségeket gazdaságilag kiheverve, létszámában megerősödve kezdte meg a tanítást, nevelést.

Mindehhez még egy szerencsés dolog járult: Pannonhalma földrajzi adottsága. Pannonhalma teljesen ki tudta zárni a külvilágot, ha azt oktatási-nevelési célokból szükségesnek tartotta. És szélesre tudta kapuit nyitni, amikor azt tartotta hasznosnak. Odakint egy barátságos világ nyílt meg a diákok előtt. Az eredményes működéshez szükséges minden külső feltétel tehát megvolt.

A háború azonban közbeszólt. A bencések, amíg Magyarország nem vált hadszíntérré, külső segítséggel és saját lehetőségeik kihasználásával még úgy-ahogy fenn tudták tartani a nyugodt működést. De 1944 tavaszán már ez is megváltozott. A háború legborzalmasabb következményeitől, az emberi életek veszteségeitől és a pusztulástól a Nemzetközi Vöröskereszt ugyan megmentette Pannonhalmát, az ottani gimnáziumot és diákotthont, de azt a háborút követő politikai változásoktól senki sem menthette meg.

1945 tavaszán az olasz gimnázium gyakorlatilag megszűnt. A kísérlet, amit a bencések a gimnáziummal és diákotthonnal elvállaltak, torzó maradt. Egy nemes szándékú szellemi építkezés torzója. Ezért teljességében a kísérlet nem is értékelhető. Amit elvégzett abból, amire vállalkozott, az tiszteletre méltó, de nem teljes.

A bencések mindent megtettek 1945-ben, hogy menthessék a menthetőt. Gazdaságilag tönkretéve is, hiszen a gimnáziumok fenntartásának alapjait jelentő rendi gazdasági javakat államosították. Pannonhalmán tovább működött a gimnázium, de már kifutásos rendszerben. Az utánpótlás érdekében létrehoztak egy nyolcosztályos általános iskolát, amelynek felső tagozata a gimnázium épületében kapott helyet, és diákjai bentlakók is lehettek. De ez már nem volt ugyanaz az intézmény. Az egymást kiegészítő, szigorúan zárt oktatás-nevelési rendszer megszűnt, annak minden előnyével és következményével. Pannonhalma viszont továbbra is erős követelményű és színvonalú iskola, elveihez következetesen ragaszkodó nevelési intézmény maradt.

Történt ez mindannak ellenére, hogy a külvilág, legalább is annak politikailag meghatározó része egyre barátságatlanabbá, majd kifejezetten ellenségessé vált. Az államhatalom a vallásosságot világnézeti, az Egyházat politikai ellenfélnek tekintette. Ennek következménye volt 1948 nyarán a felekezeti iskolák, így a pannonhalmi gimnázium és diákotthon államosítása.

Az államosítással a pannonhalmi gimnázium és diákotthon szép jövőt ígérő, ragyogó kezdetű, ám súlyos nehézségekkel végződő korszaka lezárult. Tisztelettel kell fejet hajtanunk ez előtt a korszak előtt.

Az államosított gimnázium mindössze két évig működött. Működött a diákotthon is, de ott nevelő munka gyakorlatilag nem folyt. Hiába volt a tanárok többsége jó szándékú, a tanári hivatásra komolyan tekintő, a sebtében, némi erőszaktól sem mentesen összerántott tanári kar nem volt hasonlítható a korábbiakhoz. A gimnáziumra, a tanári karra a kommunista hatalom elvárásainak való megfelelés nyomta rá a bélyegét. Ami jó még a korábbi időkből megmaradt, azt az 1949-es tanügyi reform és a Pannonhalmára telepített kollégisták tönkretették. Ebben a két évben a pannonhalmi gimnáziumból hiányzott az eredményességhez nélkülözhetetlen egyértelmű szellemiség.

Az állami gimnázium két éve egy torz, így utólag akár nevetségesnek tűnő, de akkor véresen komoly epizódként maradt meg a pannonhalmi gimnázium életében.

1950 őszén a bencések újra indították a gimnáziumot és a diákotthont. Kényszerből. A kommunista hatalom választás elé állította őket: vagy megszűnik a bencés rend, vagy újra indítják a pannonhalmi és győri gimnáziumot. A bencések az életet és az azzal járó roppant nehéz feladatokat választották. Bízta Isten segítségében és a saját munkájukban.

Másban nem is nagyon bízhattak. A térdre kényszerített Egyház erkölcsi segítsége csak jelképértékű lehetett. Hiányoztak a fennmaradáshoz szükséges biztos anyagi feltételek is, ami volt közülük, az kevés volt, és részben az is csak esetleges. A kommunista hatalom pedig mindent megtett munkájuk megnehezítésére: újabb és újabb bencések politikai okokból történt bebörtönzésével, a félelem és rettegés légkörének állandósításával. Ráadásul munkájukat, az oktatást agyonszabályozta, és sokszor csupán erőfitogtató ellenőrzésekkel azt is nehezítette.

A bencések továbbra is hivatásuknak tekintették az oktatás mellett a nevelést, azon belül hangsúlyosan a vallásos nevelést. Ezt a nevelést a politikai hatalom eltúrta, talán bízva annak sikertelenségében is.

Első ránézésre a bencések oktatás-nevelési feladata kissé egyszerűbbé vált: életkorban kevésbé eltérő, gondolkodásában, viselkedésében kevésbé gyerekes, 14-18 éves korban lévő diákokkal kellett foglalkozniuk. Ezzel szemben a hozzájuk került „nyersanyag”, a diákok, már nyolc évet töltöttek el egy olyan általános iskolai rendszerben, ahol a tanítás ideológiai alapjait a

marxizmus-leninizmus jelentette, ebből következően élesen egyházellenes volt. Hiába érkeztek a diákok vallásos családi környezetből, a családi otthonon kívüli életükben szinte csak olyan életjelenségekkel találkoztak, ami a bencés nevelésben gondot, nehézséget okozott. A hittan órán és a templomon kívüli hitélet pedig tiltott volt, sőt, az ezt a szabályt megsértő egyházi emberek súlyos következményekkel számolhattak. A bencések munkája tehát, elsősorban a nevelés terén, jóval nehezebbé vált.

A pannonhalmi gimnázium és diákotthon zártsága megmaradt, de teljesen más jellegű lett, mint az olasz gimnázium kezdeti éveiben. 1950-től már nem csupán Pannonhalma zárhatta magára a kapukat, de környező világ is kizárhatta Pannonhalmát, mint egy ellenséges szigetet önmagából. Pannonhalma elszigeteltsége már nem csak saját akaratából és választásából fakadt, hanem a külvilág ellenségességéből is. Ha bezárkóztak, viszonylag nagy nyugalomban éltek, dolgoztak. De a külvilág, mint hatalom, bármikor rájuk törhetett. Meg is tették, nem is egyszer. Említjük Söveges Dávid igazgató elhurcolását, aki pedig 1956-ban mindent megtett a rend, a fegyelem és a folyamatos tanítás érdekében. Ha kitárták a kapukat, ellenséges világ várt ott kint rájuk. A bencések azonban ezt a fajta zártságot is a lehetséges legnagyobb mértékben kihasználták.

Mint ahogy kihasználták a külső hatalom időnkénti legkisebb változását is arra, hogy a korlátjaikat tágítsák. Az 50-es évek első felének diákújságjait említjük, amelyben bizony időnként, már 1956 előtt merész írások is megjelentek. Ha kellett, visszakoztak: 1957 tavaszán betiltották a diákújságokat, sőt, megpróbálták megsemmisíteni is azokat. Rugalmasan éltek együtt a külvilággal.

Az évkönyvek az 1950-es évek közepétől egyre többet foglalkoznak a neveléssel, annak céljaival, módszereivel. De mindig csak a vallásos nevelésről szólnak, pedig nyilvánvaló, hogy nevelés célja nem szűkíthető le erre az egyetlen területre. Feltehető a kérdés: milyenné akarták nevelni a bencés tanárok a rájuk bízott diákokat, amellet, hogy vallásosnak? Erre a kérdésre azonban egyértelmű megfogalmazásban csak az utolsó általunk vizsgált tanévben találunk leírt választ. Utalásokban, félmondatokban, persze, sokszor találkozhatunk a nevelés egyes részletkérdéseivel. Az 50-es évek végén például kedvelt volt a *„növényeinket az élet feladatainak megvalósítására képes, katolikus, művelt férfiakká alakítsuk”* megfogalmazás.

Söveges Dávid *Idő és iskola* című írásában, amely az *Emberek leszünk* 1954. szeptemberi 1. számában jelent meg, a Pannonhalmát elhagyni készülő végzős diákjainak összefoglalja, mire volt négy évig lehetőségük:

„Négy év. 48 hónap. 208 hét. 1461 nap. És így tovább kiszámíthatnánk az órákat, percekét és másodpercekét is. Sok ez az idő, vagy kevés? Minden valószínűség szerint életünk legfontosabb négy éve! Itt ebben

a négy évben dől el további életsorsunk. Hogy hogyan tanultál meg tanulni, dolgozni? Milyen kultur kincseket, tudást gyűjtöttél magadba? Hogyan művelted ki észbeli tehetségeidet? Milyen jellemet kovácsoltál magadnak? És milyen kapcsolatot építettél ki Istenedhez?”

A kérdésekben ott vannak a pannonhalmi nevelés céljai.

A nevelés célja fogalomszerűen azonban csak az 1963/64-es évkönyvben bukkan fel először, az ugyancsak akkoriban megjelenő „hazafias nevelés” kapcsán. Itt olvashatjuk: *„Arra törekszünk, hogy növendékeink olyan felnőtt emberek legyenek, akiknek szeme előtt Isten szolgálata az első, de legyenek a hazának is hű alattvalói, legyenek tudatos és erkölcsös tagjai a közösségnek.”*

A bencések az olasz gimnázium idejében számtalanszor elmondták, leírták mi a nevelésük célja. Kováts Arisztid igazgató szavaival: *„az erőteljes vallásosságú, talpig becsületos, hazájukat áldozatosan szerető, csiszolt értelmű, minden szépet művelő jó magyar férfi.”*

Ha túltesszük magunkat a különböző korok jellemző szóhasználatán, akkor a két nevelési elv gyakorlatilag megegyezik, legfeljebb a „magyarság” kiemelése hiányolható. A bencések nevelési céljai 25 év alatt nem változtak. A politikai környezet azonban változott.

Amíg az olasz gimnázium nevelési céljai tökéletesen megegyeztek az akkori államhatalom elvárásaival, addig az 1950-es évek bencés gimnáziumának nevelési célja nem a hivatalos „szocialista embereszmény” volt. Ezért nem írták le, nem hangoztatták úton-útfélen nevelési céljaikat, hiszen valójában a rendszer ellen neveltek. Jobb volt erről hallgatni. Ha pedig még is leírták, mint hosszú évek elteltével 1964-ben, akkor szépségtapaszként gyorsan hozzáfűzték: *„Épülő szocialista társadalmunknak csak az lehet hasznos tagja, aki szereti a munkát és tud a közért dolgozni, megbecsüli a dolgozó embert és a közös vagyont.”*

Fel kell tenni a kérdést, tettek-e engedményeket a bencések, hogy a hatalom elfogadja őket, és az intézményüket? A válasz egyértelmű igen. Azonban amit tettek, talán nem annyira engedmények voltak, inkább alkalmazkodás. Amit tettek, egyfajta egészséges önvédelemből tettek: elfogadták és hivatalos megnyilvánulásaikban, talán kissé tompítva, de használták is a kommunista frazeológiát, kötelességtudóan és az elvárásoknak megfelelően megemlékeztek a kommunizmus ünnepeiről, a szocialista Magyarország felépítésének eredményeiről, hitet tettek a nemzetközi béke és szolidaritás szükségessége mellett, megemlékeztek diákjaikkal együtt Lenin, Sztálin és Rákosi születésnapjáról. Ugyancsak kötelességtudóan megtanították diákjaiknak a történelmi események és irodalmi művek marxista értékelését, de lelkiismeretükre hallgatva elmondták a saját megítélésüket is - ezt jogszerűen megtehették. Soha nem beszéltek diákjaikkal a külső politikai helyzetről ellenséges hangvétellel: ha

szükségesnek tartották, el tudtak mondani mindent másképpen is. És kínosan ügyeltek arra, hogy a tanügyi utasításokat pontosan végrehajtsák. Mindez kívülről úgy is tűnhetett, hogy mindent megtettek azért, hogy belesimuljanak a kommunista rendszerbe.

Egyetlen időszak volt, amikor a tanárok többsége a diákok előtt is színt vallott arról, mit is gondol a külvilágról. Ez az 1956-os forradalom rövid ideje volt. De akkor is volt annyi bölcsesség bennük, hogy a rendet és a fegyelmet megkövetelték, ha kellett, drákói szigorral is. Ennek egyik következménye volt, hogy a legfeldúltabb időkben is folyamatos volt a tanítás és a diákotthon napirend szerinti élete.

Ugyanakkor mindenki tudta, hogy Pannonhalma egyfajta menedéket is nyújt mindazoknak a gyerekeknek, akik családi hátterük miatt nem is gondolhattak arra, hogy valamelyik állami középiskolában tovább tanulhassanak. Ez a menedék jellege azonban nem csak az „üldözöttek” befogadásában nyilvánult meg (ezek száma idővel csökkent, részben azért, mert az 1956-os forradalom leverése után nagy számban távoztak azok a családok nyugatra, amelyeket a kommunista rendszer ellenségként kezelt), Pannonhalma menedékhely volt a világnézeti nevelés szempontjából is. Az 1950-60-as években maradtak még nagyszámban Magyarországon katolikus hitben felnevelt és vallásosságukat a kommunizmus éveiben is megtartó családok, akik gyermekeiket nem akarták az egyoldalú marxista agymosásának kitenni a középiskolákban. Ezek a családok fiaikat, ha anyagilag megtehették, valamelyik egyházi iskolába igyekeztek beíratni. Ez a társadalmi csoport, amely jellemzően értelmiségi-alkalmazotti foglalkozásúakból és kisebb részben valamikor módosabb, de akkorra már a termelőségvetkeztesítés miatt elszegényedett falusi parasztságból állt, jelentette a diákság utánpótlását Pannonhalmának is.

A Pannonhalmám lévő tanulmányi követelményekről, a kötelezőkön túli tanulási lehetőségekről, a nevelésről és az ott lévő diákok életéről a tárgyilagosság jegyében részletesen szóltunk. Mindenki képet alkothat azokról magának. Csupán a neveléssel kapcsolatban teszünk majd később egy megjegyzést.

Milyen gimnázium volt az új bencés gimnázium a maga korában?

Közismert, hogy az 1950-60-as években „híre volt”, pontosabban fogalmazva, ismertsége volt. Ez a hírnév természetesen követte a társadalom ideológiai megosztottságának törésvonalát. Voltak, akik a klerikális reakció utánpótlási fészkeknek, voltak, akik a tisztességes és erkölcsös nevelés egyik utolsó menhelyének tekintették. De ezek az ismertségi minősítések társadalmi-ideológiai szempontokból történtek, és nem vonatkoztak érdemben a gimnázium és a diákotthon oktató-nevelő munkájára.

Sokkal nehezebb a pannonhalmi gimnáziumot és diákotthont, mint oktató-nevelő intézményt minősíteni. Akik véleményüket az ott folyó

munkáról nem csak az egyházi iskolákról szóló kommunista propagandára alapozták, azok szemében Pannonhalma egy jó színvonalú, erős tanári karral (az első évtizedben a tanárok fele korábban a tanárképző főiskolai tanára is volt) rendelkező, szigorú követelményű és fegyelmű intézmény volt. Ezeket a tulajdonságokat a nem éppen baráti érületű tanügyi vizsgálatok is mindig elismerték.

Szinte lehetetlen feladat a más gimnáziumok teljesítményével történő összehasonlítás. Ennek leggyakoribb formája ugyanis az érettségizettek érettségi utáni egyetemi felvételeinek mutatószáma. A pannonthalmi diákok ebből a szempontból többszörösen hátrányos megkülönböztetésben részesültek: elsősorban az egyházi iskolában tett érettségi miatt, de az érettségizettek családi háttere miatt is.

Ezekben az években a továbbtanulásnál meghatározó volt a diákok származási besorolása. A Pannonhalmán végzettek jellemző volt, hogy legalább háromnegyed részük az előjogokban nem részesülő társadalmi rétegekhez tartozott.

A tanulmányi átlageredmények alapján történő összehasonlítás sem nyújt tárgyilagos lehetőséget, az osztályozás eltérő szigorúságú volta miatt.

Az országos tanulmányi versenyeken való szereplés sem ad valós képet. Az ilyen versenyeken a Pannonhalmáról indulók száma ugyan meghaladta az országos átlagot, de ez is évenként és tantárgyanként változott. A humán tantárgyaknál, mint a magyar irodalom, vagy a történelem, az elbírálásnál az ideológiai irányultság is érvényesült. Ennek ismeretében pannonthalmi háttérrel a remélhető eredmény csekély volt, akár csak a Pannonhalmáról indulók száma. Más volt a helyzet a pontosan mérhető eredményekkel bíztató tantárgyaknál. Ezek közül a különböző matematikai versenyeken Pannonhalmáról nem csak az indulók száma volt általában magas, de az eredményesség alapján a pannonthalmi gimnázium a „matematikából nagyon erős” gimnáziumok között szerepelt.

Szokták az iskolák minőségét az onnan kikerülő, tudományban, művészetben vagy más közéleti területen kiemelkedő teljesítményt elérő diákokkal is jellemezni. Pannonhalma esetében volna bőven kiket felsorolni. Erre azonban nem vállalkozunk. Nem csak azért, mert azt nem tekintjük mostani munkánk részének. Egy olyan korról van szó, amikor az érvényesüléshez, a kiugró szakmai pályához önmagában nem volt elégséges adottság a kiváló szellemi felkészültség és szorgalom. A jó szakemberekre szükség volt az országban, de a kiemelkedéshez másra is szükség volt. Az esetek többségében kellett hozzá egy „piros könyvecske”, amivel nagyon-nagyon kevés egykori pannonthalmi diák rendelkezett.

Vannak egyértelműen arra utaló jelek, hogy a pannonthalmi gimnázium általában is erős iskola volt. Sok diák emlegeti, hogy első egyetemi éveiben olyan alaptantárgyakkól, mint kémia, biológia, fizika vagy

a már említett matematika, könnyen megélt abból a tudásból, amit Pannonhalmáról vitt magával. De előnyként említik azt is, hogy rászoktatták a rendszeres tanulásra és időbeosztásra.

Voltak-e gyenge pontjai a pannonhalmi nevelésnek? Természetesen voltak. Ezek legtöbbje talán említésre se méltó, vele járt a bencés tanárok emberi mivoltával, és többnyire egyéni, nagy ritkán közösségi sérelmeket okoztak. Töredékét annak, ami más gimnáziumokban volt. Egy gyenge pontot azonban meg kell említenünk. Ez a Pannonhalmát elhagyó diákok felkészítése a Pannonhalmán kívüli, világi élet mindennapjaiban való eligazodásra, a világi élet számtalan buktatójára való felkészítés. És ezek között hangsúlyosan ott volt a férfi-nő kapcsolat, és a házasság is. Félreértés ne essék, nem a szexuális felvilágosításra gondolunk. Azt megadták, igaz, csak szigorúan biológia értelemben, és lehet, hogy azt is későn, 17-18 éves korban. A zárt szerzetesi közösségben élő bencés tanároknak azonban a világi élet mindennapjairól csak hallomásból, nem megélésből voltak ismereteik, a házasságról természetesen még annyi se. Nem tudták, milyen mindennapi veszélyek lehetnek egy munkahelyen, a társasági életben, az anyagi ügyekben, és folytathatnánk a sort. Nem csak erkölcsi, de érdekérvényesítési, anyagi vagy másféle veszélyek. Így az ezekre való felkészítés eleve nem is lehetett gyakorlatias, az elvi útmutatás pedig sok esetben kevésnek bizonyult. Persze, ezeket a felkészítési hiányokat a Pannonhalmát elhagyó diákok vérmérsékletüknek és életkörülményeik különbözőségének mértékében élték meg.

Közismert, hogy a tartós iskolai, és különösen a diákotthoni együttlét a diákközösségek kialakulásának egyik, talán legfontosabb feltétele. Természetes, hogy a különösen zárt (elzárt) Pannonhalmán az ott éveket eltöltő diákok is közösséggé váltak. A pannonhalmi közösséget egybetartó erők egy része nem különbözött más hasonló kollégiumi, iskolai közösségektől: a diákcsínyek, a közös tanulás, puskázások, kirándulások, a kamaszkor élményei, és folytathatnánk ezt a sort. De voltak csak Pannonhalmára jellemző közösségformáló adottságok is: a diákok hasonló szellemiségű családi háttere, a különvilághoz való (valójában soha ki nem tárgyalt, de hasonló) viszonyulás, az arról alkotott vélemény. És ott volt még a „genius loci” közös megélése: Pannonhalma talán a legerősebb szellemi kisugárzású hely hazánkban, nem csoda, hogy az ott töltött évek alatt a diákok többsége feltöltődött a szellemi értékek megbecsülésével.

Pannonhalmán a bencések tudatosan is neveltek a közösségi életre. Ez részben fakadt magából a vallásos nevelésből, amely az embertárs szeretetére, megsegítésére és elviselésére tanít mindenkit. Másrészt a „viribus unitis” mondást mindennapi emberi példákkal megtöltve közvetítették a diákok felé. Megértették a diákokkal, hogy aki igazi

közösséghez tartozik, az még a legnagyobb bajában sem marad egyedül. Hangsúlyozták azt is, hogy a Pannonhalmán létrejött közösség ne bomoljon fel az érettségivel, hanem legyen életre szóló.

Túlnyúlik a mostani munka időkeretein, mégis elmondjuk, hogy az esetek döntő többségében az osztályközösségek érettségi után is együtt maradtak. Nem teljes létszámban, nem is egyformán minden osztály esetében, és nem mindig azonos formában. Ennek részben az országban való szétszóródás is oka volt. Mondhatnánk, a közösség működése más lett a „valós világban”, hangsúlyosabbá vált annak tudata, mint gyakorlása. A család, a munka természetes módon helyezte hátrább az életben a diákkori közösséget. De maradtak belőle egész életre szóló barátságok, osztálytársak lettek egymás esküvői tanúi, keresztkomák, bérmaszülők. És emellett általában mindenki tudott valamennyit a többiekről. A közösség nem szűnt meg: ha valamire szükség támadt, évek multával is lehetett fordulni a másikhöz. Akár egy felsőshöz, vagy alsóshoz is. És erre a 60-70-es években különösen nagy szükség volt.

Vannak olyan legendák Pannonhalma körül, amelyeket el kell osztatni. Ilyen az, hogy egy időszakban olyan jó híre volt a gimnáziumnak, hogy vezető pártfunkcionáriusok is oda írták be a gyerekeiket. Ez mese. Mint ahogyan legenda az is, hogy Pannonhalma szigorú kiválogatással mintegy elitképző intézmény működött. Természetesen volt egyfajta „felvételi válogatás”, de ennek célja nem a kiemelkedő képességű diákok keresése, hanem a legfontosabbnak tekintett oktatási célhoz, a gimnázium erős és magas tanulmányi átlagához megfelelő „nyersanyag” kiválasztása volt. És ezt sikerült is megvalósítani: a Pannonhalmán érettségizett diákok háromnegyede legalább jó rendű volt! Pannonhalmának ez nagyobb eredménye, mint az, hogy ezek között volt pár tucat valóban ragyogó tehetségű diák is.

Az egykori diákok leggyakrabban két dolgot szoktak kiemelni a Pannonhalmán eltöltött évek eredményeként. Az egyik, hogy tanáraik mindig arra törekedtek, és ennek érdekében rengeteg eszközük volt, hogy minden diákból kihozzák a képességeihez mért legtöbbet, sőt, még annál is többet. A másik gyakran hallható mondat: „Pannonhalmán megtanítottak tanulni.” Ennek tudatos voltára már egyszer idéztük, ám most megismételjük Kováts Arisztidnek, az olasz gimnázium igazgatójának az első tanítási évben tett kijelentését: *„Egyik legelső kötelességünk tehát, hogy megtanítsuk a gyermeket tanulni.”* A bencés tanárok jól tettek eleget ennek a kötelességüknek.

Tették mindezt különösebb hírverés nélkül. Pannonhalmán ebben a 15 évben szinte nem volt jelentős esemény: Söveges Dávid elhurcolását tekinthetjük csak annak. A többi idő mind „hétköznapi” volt. Pont Söveges Dávid volt az, aki még a forradalom idejét is hétköznappokká tette a tanítás és

a napirend szigorú fenntartásával. De Pannonhalma pontosan a hétköznapjaival adta a legtöbbet.

Az 1950-ben újra indult pannonhalmi gimnázium és diákothron legfontosabb eredményének tekinthető, hogy a bencések minden nehézség ellenére az elvállalt intézményt életben tartva, abból másfél évtized alatt közel nyolcszáz, tudásban jól felkészített, erkölcsi kérdésekben jól felvértezett diákot indítottak útra az életbe.

A diákok pedig jól hasznosították, amit útravalónak kaptak. A végzett diákok döntő többsége megállta a maga helyét ott, ahova az élet sodorta. Van számszerű bizonyíték is: az 1951-1964 között Pannonhalmán érettségizett 772 diák közül - ki előbb, ki utóbb, ki azonnal, ki évek elmúltával, nappali, esti vagy levelező hallgatóként - 588 diák, vagyis a diákok háromnegyede szerzett felsőfokú diplomát! Mindezt úgy érték el, hogy a továbbtanulásnak többszörösen hátrányos helyzetből vágtak neki. Ehhez a maga korában párját ritkító eredményhez nem volt elegendő csak tudást adni, annál jóval többre volt szükség: hitre, erőre és kitartásra.

Ezek is benne voltak az útravalóban.

Források, jegyzetek, irodalom

Pannonhalmának, az ezeréves bencés kolostornak hatalmas irodalma van, történeti, művészettörténeti, rendtörténeti és idegenforgalmi jellegű egyaránt. Nagyon kevés azonban az olyan munka, amely a Pannonhalmán a kezdetektől folyó oktatás-nevelésből a XX. századdal vonatkozik. Az 1902-12 között megjelent 12 kötetes nagyszabású rendtörténet, az *Erdélyi László – Sörös Pongrác* tudós bencések nevével jegyzett A Pannonhalmi Szent-Benedek Rend története című mű Pannonhalmával foglalkozó kötetei megelőzik a tárgyalt korszakot. Bőségesen tartalmazznak ugyan ismereteket a Pannonhalmán végzett oktatásról, de az elsősorban a bencés rend utánpótlását szolgálta. A Pannonhalmán végzett oktatás történetéről azonban szinte nem jelent meg összefoglaló mű. Egyetlen ilyen ismerünk, *Mészáros István* Iskola Szent Márton hegyén (Magyar Bencés Gimnáziumok 2. Pannonhalma, 1990) című, a gimnázium 50 éves fennállásának alkalmából írt, a Pannonhalmán 1000 éve folyó oktatást felölelő munkáját. A 20. század oktatását bemutató részben szerepel az 1920-as években pár évig nyilvánossági joggal működött gimnáziumé, és egy fejezetet szentel az olasz gimnázium történetének. Természetesen szerepel benne annak a 25 évnek az rövid leírása, amellyel mostani írásunk foglalkozik. Mészáros bemutatja az olasz gimnázium és diákotthon alapítását, közzéteszi annak és az államosított és újra induló bencés gimnázium legfontosabb eseményeit és adatait, kitérve a gimnázium tanítási rendszereire és érinti a nevelési módszereket.

Pelles Tamás A pannonhalmi olasz gimnázium című írása csak az olasz gimnáziummal foglalkozik. Az intézmény fennállási időszakának ismertetésénél azonban csak a fontosabb eseményekre és az olasz nyelv tanítására összpontosít. Dolgozatának ez a része nem tesz hozzá szinte semmit Mészáros István közléseihez. Mindkét művet forrásként felhasználtuk.

Az olasz gimnázium korszakára a legbőségebb forrásaink az 1939-1947 között megjelent *gimnázium és diákotthon évkönyvek* voltak, amelyek címükben a gimnázium névváltozásait követik. Ezek kötelező részei az iskolai év eseményeinek felsorolása mellett a tanári kar ismertetése és az intézmény statisztikai adatainak közlése. Mészáros munkájához forrásként szintén ezeket az évkönyveket használta. Az évkönyvek az 1943/44-es tanévvel bezárólag magyar és olasz nyelven jelentek meg. Az 1944 és 1947 közötti három tanévet egybevonatán adták közre, amelyben az 1944/45-ös és 1945/46-os tanév csak összefoglaló jellegű, terjedelmük csupán 2-2 oldal. Az 1947/48-a tanév évkönyve nyomtatásban már nem jelent meg, még kéziratban sem sikerült nyomára bukkanni.

Az olasz gimnázium iratanyagát a Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltárában őrzik. Bizonyára selejtezés után került oda, mert roppant gazdag, ám nem tűnik teljesnek, különösen az 1947/48 tanév anyaga. A tanév anyakönyve ugyan megvan, de a tanévről készített statisztikai jelentést nem sikerült fellelnünk.

Az olasz gimnázium életének két olyan eseménye van, amellyel már többen is foglalkoztak. Ezek közül elsőként a gimnázium alapítását említjük. Nagyon rövid összefoglalása már az első, az *1939/40-es*, majd az 1942/43-as tanév évkönyvében megjelent. Ennél jóval részletesebben ismerteti a gimnázium és diákotthon létrejöttét *Várszegi Imre Asztrik OSB* Kelemen Krizosztom (1929-1950) életrajzában, a Kelemen Krizosztom iskolapolitikáját ismertető fejezetben. A gimnázium megszületésének előzményeit eddig legrészletesebben Pelles Tamás tárta fel előbb már hivatkozott írásában. Mindkét kútfőből meritettünk. Ellentétben forrásainkkal azonban arra a következtetésre jutottunk, hogy a tárgyalások elhúzódsát nem az eredetileg javasolt Komárom színhely Pannonhalmára történt változtatása, hanem az 1939 kora tavaszán bekövetkezett kormányváltás okozta. *Pattantyús Tamás*, az olasz gimnázium egykori diákja visszaemlékezéseiben arról ír, hogy családját Kelemen Krizosztom főapát és Kováts Arisztid még 1939 január elején felkereste Győrött azzal, hogy bátyját a Pannonhalmán létrejövő gimnáziumba írássák be.

Tőzsér Zoltán Nyugat-európai orientációjú oktatáspolitikai a két világháború között - A sárospataki Angol Internátus és a pannonhalmi olasz gimnázium című, a két iskolát összehasonlító dolgozatában egyaránt foglalkozik azok létrejöttével és nyelvoktatási gyakorlatával.

A gimnázium létrejöttét eseményként ismertető egyéb források lényegében arra szorítkoznak, hogy az olasz gimnázium létrejötte a külpolitikailag felértékelt olasz-magyar kapcsolatoknak, illetve az I. Bécsi Döntés következményének tekinthető.

A tárgyalt korból rendkívül bőséges irodalma van Pannonhalmára 1944 október-1945 április közötti, a Nemzetközi Vöröskereszt védelme alatti életének, de ezek között érthető módon a gimnáziumról szinte semmi nem szerepel. A Vöröskereszt védelmének megszerzésére az előzmények tekintetében egymásnak részben ellentmondó, illetve kiegészítő adatok ismertek, ezeket Várszegi Imre Asztrik foglalta először össze az előbb már említett Kelemen Krizosztom életrajzában. Azóta újabb forrásként az ügy egyik főszereplőjének, *Nagy Vencelnek* az életrajzi visszaemlékezései is napvilágot láttak, munkánkban ezt is felhasználtuk.

A Nemzetközi Vöröskereszt védelme alatt álló Pannonhalmán menedéket találók körül valóságos számháború van. Kutatásaink szerint nyomtatásban a menekültek számáról először részletes adatok a Diákotthon újságjának, a *Piccolonak* 1945. júniusi számában jelentek meg, köztük a

menekültek ellátásáról, beleértve az orvosi ellátást is. Ezt rövidített változatban közli a gimnázium *1944/45-ös évkönyve*, amely 760 menekült hónapokig történt befogadásról szól és a menekülteket életkor szerinti bontásban is megadja. Innen tudható, hogy 418 volt közöttük a gyermekkorú. Ez az egyetlen nyomtatásban megjelent forrás arra nézve, hogy ezekben a hónapokban a középiskolás korúak „rendszeres tanfolyamszerű oktatást” kaptak (erre a Piccolo csak utal). *Várszegi Imre Asztrik OSB* közölte először Kelemen Krizosztom Mindszenty József hercegprímásnak írt beszámolóját a Rendet ért háborús eseményekről, köztük a Pannonhalmán történekről. Ezt tekintjük a második hiteles forrásnak. Az egyfolytában három hónapig menedéket találók számát ő is 760-ban adja meg, a közvetlenül a harcok előtt-alatt pedig 3000 menekült befogadásáról ír. Két, korábban nem közölt részadatot is megad a menekültekről: a zsidósága miatt üldözött személyek száma 36, levente korúak száma 50 felett.

A Nemzetközi Vöröskereszt és Pannonhalma kapcsolatának és Pannonhalmán a háborús hónapokban történtek eddig legrészletesebb feltárását *Szita Szabolcs* Anyák és gyermekek mentése 1944 telén - Brunschweiler svájci polgár helytállása Pannonhalmán (In Barátság folyóirat, Budapest, 2010. december) című dolgozata tartalmazza. Szita egy harmadik forrást ismertet, amely hitelesnek tekinthető. A Nemzetközi Vöröskereszt 1945. március elején Bécsből Pannonhalmára érkezett megbízottja, dr. Luc Tudichumo részletes jelentést küldött a tapasztaltakról a Vöröskereszt központjába. Jelentésében adatokat is közöl a menekültekről, sőt, ahhoz azok névsorát is csatolta (ez ez nincs még feldolgozva). Az összes menekült száma 571, ami eltér a másik két forrás 760 létszámától, viszont nem tudjuk, kiket tekintett menekültnek. Például menekült volt a mintegy 100, diákothonban élő pannonhalmi diák vagy a bencés apácák, akik már a Vöröskereszt Pannonhalmára érkezése előtt ott voltak? Még egy adata van: „az elszállásolt gyermekeknek mintegy 25%-a félzsidó”. Ez az adat az összes gyermek számának és a gyermekkorhatár megadásának hiányában értelmezhetetlen, de feltehetően téves. A Piccolo szerint a 18 év alatti, tehát gyermeknek tekinthetők száma összesen 418, ennek 25%-a mintegy 100 zsidószármazású gyermek lenne. Ez többszöröse annak, amit Kelemen Krizosztom ír az összes, zsidó származásuk miatt menedéket kapott személyek számáról, amiben még a felnőttek is benne vannak. *Arieh Ben-Tov: Holocaust – A Nemzetközi Vöröskereszt és a magyar zsidóság a második világháború alatt* (Budapest, 1992) című művében egyenesen „mintegy ezer zsidó és félzsidó gyermek”-ről ír. Ha valaki ismerhette a pontos számokat, az Kelemen Krizosztom főapát volt, akinek egyébként a beszámoló megírásakor semmiféle érdeke nem fűződött ahhoz, és a külső politikai helyzet se készíthette arra, hogy ne a valós adatokat közölje.

Magunk részéről számadatok tekintetében csak ezt a három forrást tekintjük hitelesnek, a Szita Szabolcs által ismertetett forráshoz fűzött megjegyzéseink fenntartásával.

Kováts Arisztid visszaemlékezései (In *Servus fidelis - Kováts Arisztid* emlékkönyv Budapest, 2013) a december-április időszakról őriztek meg eseményeket. A diákok mindennapi életéről (a tanítást kivéve!) a Piccoló diákújság 1945. júniusban megjelent száma bőségesen beszámol.

Az ezekben a hónapokban Pannonhalmán történetekre részletes és hiteles forrás a pannonhalmi perjel napló. Eddig azonban ebből csak esetlegesen kiragadott eseményeket közöltek (pl. *Belák Benedek*: Pannonhalma 1944/45 fordulóján), a perjel napló egésze időrendien még senki nem dolgozta fel.

Előbb *Kelemen Krizosztom*, majd 2009-ben *Eduard Benedek Brunschweiler* az üldözött zsidók megmentéséért posztumusz megkapta „A világ igaza” kitüntetést. Mindkét alkalommal számtalan cikk jelent meg erről, benne rövid-hosszabb ismertetéssel, számadatokkal a Pannonhalmán 1944-45-ben történetekről. Ezek azonban a korábban felsorolt forrásoknál több adatot nem tartalmaznak.

Említettük már a Piccolo diákújságot. Ez 1943 júniusában indult, és jelentős kihagyásokkal 1947 novemberéig jelent meg, összesen 7 alkalommal. Állandó rovata volt az Intézeti Krónika, amely rendkívül sok eseményt tartalmaz az egyes tanévekről, kiemelkedő eseményekről.

Egy-egy, az események történetében besorolható, ám jelentőségében csak az emlékező számára fontos esemény az ezeket a hónapokat Pannonhalmán töltő személyek, köztük diákok visszaemlékezéseiben is közlésre kerültek. Nagy Vencel már említett önéletírásában szerepel például, hogy Brunschweiler annyira szigorúan vette a Vöröskereszt előírásait, kit fogadhat be menekültként Pannonhalma (ebben neki volt egyedül döntési joga), hogy a december 8-án odaérkező Mécs Lászlót se engedte be. Kelemen Krizosztom rendelkezésére Mécs László három hétre Ölbő pusztán kapott menedéket, és csak december végén, a Székesfehérvárnál folyó harcok elől menekülőkkel együtt, jutott be Pannonhalmára.

Értékes adatokat tartalmaznak, elsősorban a menekültek ellátásáról és a szovjet katonaság dolgairól *Frank Iván* agrármérnök visszaemlékezései, aki ezeket a hónapokat Pannonhalmán, mint gazdasági alkalmazott töltötte. A szovjet katonák látogatásairól részletesen szól *Danczi Villebald* visszaemlékezése is.

A két olasz lektor, Albo Centoni és Luigi Leoncini 1949-ben még tanított Pannonhalmán. Mindkettőjük „antifasiszta” múltja és Leoncini Pannonhalmára kerülésének körülményei a pannonhalmi állami gimnázium igazgatójának védelmükben írt, 1949. szeptember 7-én kelt levelében (Pannonhalma, Levéltár) szerepelnek. A már említett, Rómában élő Mihályi

Géza kutatásai megerősítették a levélben leírtakat: Albo Centoni apja a Szocialista párt tagjaként került összeütközésbe az olasz hatóságokkal, Luigi Leoncini pedig egy újságcikkkel hívta ki maga ellen a Mussolini kormány haragját. Albo Centoni haláláig kapcsolatot tartott tanítványával, Boksay Györggyel, 1950 utáni életéről lásd a BDSZ 2004. évi Almanachban megjelenteket.

Könyves Tóth Kálmánnak köszönhető elsősorban, hogy a Bencés Diákszövetség 1989-2009 között megjelent Almanach köteteiben bőségesen található az olasz gimnáziumról szóló, vagy azokat is megemlítő írások. Ő maga is az első, 1947-ben végzett osztályban érettségizett, s finom érzékkel mindig pontosította ezeket a visszaemlékező jellegű írásokat. Ezekből is merítettünk, a fontosabbakat az irodalom jegyzékben felsoroljuk.

A két évig, 1948-tól 1950-ig működő állami gimnáziumról csak Mészáros István már hivatkozott művében olvashatunk. Erősen hiányos iratanyagát ugyancsak a Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltárában őrzik.

A bencés rend 1950 őszén történt részleges megszűnése, pontosabban az engedélyezett létszám feletti szerzetesek elküldése, illetve a rendi kereten belül maradók kiválasztása csak számszerűségében ismert, tudományos alapossággal a „ki ment – ki maradt” kérdéskör nincs feldolgozva. Ezért a pannonhalmi tanárok kiválasztásánál is csak a józan megfontolásokra hagyatkozhattunk.

Katolikus Középiskolák Főhatóságának utasítására 1950-től a tan évekről minden évben egy beszámoló jellegű évkönyvet kellett összeállítani. Ezek az évkönyvek gépirással, csak pár példányban készültek. Felépítésük nagyjából követik a korábbi tanévek nyomtatásban megjelent évkönyveit, ám azoknál főleg a kezdeti években jóval szűkszavúbbak. Nem ismertetik önálló fejezetben a diákokonthon életét, illetve csak áttételesen szólnak a diákok szabadidős tevékenységéről. Munkánk elsődleges forrását ezek az évkönyvek jelentették.

Az 1950-ben újra indult bencés gimnázium életében két jelentős eseményről jelent meg önálló mű. Az egyik a Pannonhalmán 1956-ban történtek, *Szalai Béla* Mozaik című könyvében, a másik a forradalom 5. évfordulójának megünnepléséről készült, levéltári források alapján történő feldolgozás *Soós Viktor Attila* tollából. Az 1957 márciusában elhurcolt Söveges Dávid igazgató további sorsa a gimnázium történetén kívülre esik, de megjegyezzük, büntető perét Borbély Tamás dolgozta fel. A bencések kommunizmus alatti politikai meghurcoltatásai és bebörtönzései Hetényi Varga Károly művében részletesen szerepelnek.

Az egyházi iskolák működésére vonatkozó nyilvános rendelkezéseket a *Balogh Margit – Gergely Jenő* féle jogszabály összeállítása tartalmazza. Hasznos adatokat találtunk *Drahos Péter* Katolikus iskolák az államosítás után című tanulmányában is.

A munka során igyekeztünk felkutatni azokat, elsősorban egykori diákokat, akik a pannonhalmi gimnáziumba tanultak, érettségiztek és írásbeli vagy szóbeli visszaemlékezéseiket megszerezni. Az olasz gimnázium tekintetében kevés sikerrel jártunk. A bencés tanárok közül már senki sincs életben, az ott érettségizetteknek is csak talán egynegyede, közülük többen külföldön élnek. Az egyik diák, *Szelle Zoltán* írásos visszaemlékezéseivel pályázati nyertes volt 2013-ban. Tisztában lévén az emlékezések megbízhatóságának határaival, annak figyelembevételével használtuk fel az így nyert értesüléseket.

Az 1952-ben érettségizett osztály 60. érettségi találkozájára *Csillag László* készített egy összeállítást az osztály pannonhalmi életéről és az osztálytársak életrajzaiból. Osztálytársai között voltak, akik már az olasz gimnáziumba is jártak. Közülük Bálint Árpád, Dobos Vilmos és Sándor Róbert életrajzából hozzájárulásukkal néhány részletet felhasználtunk.

Forrásértékűek az egyes osztályok 50. érettségi találkozókra kiadott emlékkönyvei is. Jankovics Marcell életírásában részletesen olvashatunk Pannonhalmán töltött négy évről.

Elsősorban a diákotthon napi életének tekintetében forrásnak tekinthetők a diákok által szerkesztett és bőséges mennyiségű osztályújságok is.

A más bencés gimnáziumokban történtek forrásai az adott gimnázium évkönyvei.

Végül még egy fel nem tárt, de lehetséges forrásról kell szólnunk. A pannonhalmi bencések írásos hagyatékát szintén Pannonhalmán őrzik, köztük azokét a bencésekét is, akik a gimnázium különböző korszakaiban tanítottak, vagy prefektusok voltak, vagy más okból Pannonhalmán töltötték az 1944 nyarától 1945 nyaráig terjedő időszakot. Feltételezhető, hogy a hagyatékokban lehetnek naplók, levelek, más feljegyzések, amelyekben szerepelnek napi események, történések a gimnázium és a diákotthon életéből, vagy azok szereplőiről.

Mindhárom gimnázium, az olasz, az állami és az új bencés gimnázium esetében a gimnáziumi oktatás általános kérdéseiben *Pukánszky Béla – Németh András*: Neveléstörténet munkájára támaszkodtunk.

Forrás- és irodalomjegyzék

A Pannonhalmi Gimnázium és Diákotthon évkönyvei (változó címekkel)
1939/1940 - 1943/1944 és 1944/45 - 1946/47 egy kötetben

A Pannonhalmi Szent Benedek-rendi Általános Gimnázium évkönyvei
1950/51 - 1963/64

- Az ellenforradalom támadása Győr megyében. MSZMP Győr megyei VB kiadványa, Kossuth Kiadó, 1957.
- Balogh Margit – Gergely Jenő*: Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005 II. kötet 198. szám História Könyvtár Okmánytárak 2. Budapest, 2005.
- Belák Benedek*: Pannonhalma 1944/45 fordulóján, Pannonhalmi Bencés Gimnázium, Egyházzenei Szakközépiskola és Kollégium honlapja
- Ben-Tov, Arieh*: Holocaust – A Nemzetközi Vöröskereszt és a magyar zsidóság a második világháború alatt Budapest, 1992.
- Borián Elréd OSB*: Ezeréves Iskola Pannonhalmán - Tradíció és megújulás Pannonhalma, 1996.
- Csejoszki Mihály*: Katolikus nevelés a politikai diktatúra oktatási rendszerében – a pannonhalmi bencés gimnázium oktatásszociológiai vizsgálata (1950–1990) Magyar Pedagógia 112. évf. 3. szám 2012.
- Danczi Villebald*: És lőn este ..., az első nap (Pannonhalma, 1945) In: Az Úr szolgálatának iskolájában Szerk. Borián Elréd OSB Pannonhala, 1990.
- Drahos Péter*: Katolikus iskolák az államosítás után In: Educatio folyóirat 1992/I. szám
- Hetényi Varga Károly*: Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I. Pécs, 1999.
- Korzenszky Richárd OSB*: A bencések iskolája In: Credo, 1996. (2. évf.) 3-4. sz.
- Korzenszky Richárd OSB*: Az iskola szolgálata – Az Úr szolgálatának iskolájában In: Népek nagy nevelője Budapest, Szent István Társulat, 1981.
- Korzenszky Richárd OSB*: Katolikus iskolák Magyarországon. In: Köznevelés 1989. dec. 15.
- Mészáros István*: Iskola Szent Márton hegyén (Magyar Bencés Gimnáziumok 2. Pannonhalma, 1990.)
- Pelles Tamás*: A pannonhalmi olasz gimnázium In: Iskolakultúra X/11. Pécs, 2000.
- Piccolo* A pannonhalmi Diákotthon lapja (Felelős kiadó Polgár Vilmos 1943-45, Pulay Csaba 1947) 1943 június I. évf. 1. szám, 1943 október I. évf. 2. szám, 1943. december II. évf. 1. szám, 1944 február II. évf. 2-3. szám, 1944 június II. évf. 4-5. szám, 1945 június III. évf. 1-2. szám, 1947 november IV. évf. 1-2. szám

- Pukánszky Béla - Németh András*: Neveléstörténet Budapest, 1996.
- Szalai Béla*: Mozaik – Pannonhalma 1956 Budapest, 2009.
- Servus fidelis – Kováts Arisztid emlékkönyv Szerk. Szalai Béla* Budapest, 2013.
- Sólymos Szilveszter OSB*: A pannonhalmi főapátság élete 1940-50 között. In: Benedictina – bencés írások Pannonhalma, 2001.
- Soós Viktor Attila*: Az 1956-os forradalom 5 éves évfordulója Pannonhalmán In: Örökség és küldetés – Bencések Magyarországon rendtörténeti konferenciák 7/2. Budapest, 2012.
- Szita Szabolcs*: Anyák és gyermekek mentése 1944 telén - Brunschweiler svájci polgár helytállása Pannonhalmán In: Barátság folyóirat, Budapest, 2010. december
- Tőzsér Zoltán*: Nyugat-európai orientációjú oktatáspolitikai a két világháború között - A sárospataki Angol Internátus és a pannonhalmi olasz gimnázium In: Zempléni Múzsza 2012. XII. évf. 3. (47.) szám
- Varga Júlia*: A felvételi rendszer változásai az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1945-1963 között In: A Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség kiadványai 4. Budapest, 2010.
- Várszegi Imre Asztrik OSB*: Kelemen Krizosztom (1929-1950) In: Pannonhalmi Főapátok I. Budapest, 1990.
- Várszegi Imre Asztrik OSB*: A bencés iskolák államosítása - In: Az egyházi iskolák államosítása Magyarországon 1948 A Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány évkönyve 2008.

Visszaemlékezések

- A mi Pannonhalmánk A pannonhalmi 1959b osztály 50 éves emlékkönyve Szerk. Háger Veress Ádám, Budapest, 2009.
- Frank Iván*: Pannonhalmi emlékeim Archív. Net XX. századi történelmi források, 2007.
- Gereben Ferenc*: Pannonhalmi diákévek (Részletek egy életút-interjúból) In: Úton... Tanulmányok Tomka Miklós tiszteletére. Szerk.: Hegedüs Rita – Révay Edit. Szeged, 2007.
- Interjú Boda Györggyel PannonhalMA 2013. VI. évf. 2. szám
- Jankovics Marcell*: Lékiratok I-II. Budapest, 2007. (a könyv példányainak többségét bírói végzésre összeszedték és megsemmisítették)

Osztálynapló A pannonhalmi 1958b osztály 50 éves emlékkönyve Szerk.

Szalai Béla, Veress Péter Budapest, 2008.

Péter Béla: Iskolánk a háborús években PannonhalMA 2013. VI. évf. 3. szám

Szelle Zoltán: Pannonhalma – Visszaemlékezések (Balatonfüred Az Élet folyóirat 2013. évi pályázatának nyertese)

Telek Máté: Lányok a Qpacon – Faggyas Janka visszaemlékezései Pannonhalmi Zsemle 2013. március

Bencés Diákszövetség Almanach

A Bencés Hírlevél egyik elődje a PAX HÍRADÓ BDSZ Almanach 1995-98

Az olasz gimnázium Pannonhalmán Almanach 2007

Born András: Kacsaringók Almanach 2010-13

Cornides István: Szabálytalan interjú Bíró Lucián bencés tanárral Almanach 1992

Csillag László: Emlékek a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban 1952-ben érettségizettek életéből. Almanach 2010-13

Faber Miklós: In memoriam Könyves Tóth Kálmán (Ph 47) Almanach 2007
Fél évszázada történt Almanach 1993-94

J. Horváth Tamás: In memoriam prof. dott. Albo Centoni Almanach 2004

Könyves Tóth Kálmán – Siska Gábor: Kelemen Krizosztom Almanach 2002

Könyves Tóth Kálmán: Az első 60 éves érettségi találkozó Pannonhalmán Almanach 2007

Nagy Vencel - Egy bencés önéletírása In: Gaál Zoltán Nyugat-Magyarország és Ausztria Győr, 1998. (részlet Almanach 1995-98)

Németh Andor dr.: A 314 sz. Czuczor Gergely cserkészcsapat Almanach 2001

Pattantyús Tamás dr.: Gondolatok az 50 éves érettségi találkozóra Almanach 1999

Pintér Ambrus OSB: Gyapay Dénes (1928-2004) Almanach 2004

Rednik András dr. - Zatkalik András: Emlékezés Boksay Györgyre (Ph 47) Almanach 2000

A *diákújságok* jegyzéke az Adattárban szerepel.

Adattár
1950-1964

1. Az oktatás rendje
2. Tanárok jegyzéke
3. Érettségizettek névsora
4. Létszámok
5. Érettségi eredmények
6. Továbbtanulás
7. Továbbtanulási adatok
8. Szakkörök
9. Tanulmányi versenyek
10. Diákújságok
11. Pannonhalmi ballagó ének

Az oktatás rendje

A gimnázium mindenkor az országosan egységes általános gimnáziumi tanrend szerint végezte az oktatást, a tanított tárgyakban és azok előírt heti óraszámától nem tért el. Az újra indulásakor, az 1950/51-es tanévben lépett életbe az új általános tanrend, amely teljes bevezetését az 1952/53-as tanév kezdetéig kellett végrehajtani. Az elkövetkezendő években ezt a tanrendet többször pár tantárggyal, illetve az érettségi tekintetében módosították. 1956 nyarán született döntés egy teljesen új országos tanrend kidolgozására, ám ezt a tervet a forradalom elsöpörte.

Tantárgy-változások: 1952-54 között Légtalmi ismeretek tantárgy oktatása, 1954/55 tanévtől Ének oktatás, 1955/56-os tanév elmarad az Alkotmánytan tantárgy, 1957/58 tanévtől új tantárgy Művészettörténet, 1960/61 tanévtől új tantárgy Logika, 1963/64 tanévtől új tantárgyak Gyakorlati foglalkozás és Ipari rajz.

A Közoktatásügyi Minisztérium 1200-V-6/1951. K. M. sz. rendeletével az 1952/53-as tanévtől kezdve elrendelte a gimnáziumok I-III. osztályaiban magyarból és matematikából az év végi záró vizsgákat. 1956 tavaszán ezek a záróvizsgák már elmaradtak.

Az 1952/53-as tanévben érettségizett mindkét osztály humán tagozatú volt. 1956/57, 1957/58 és 1958/59-es tanévekben csak humán tagozatos osztályok indultak.

Az új oktatási törvény (1961:3. tc.) értelmében a teljesen új általános gimnáziumi tanrend csak az 1963/64 tanévben lépett életbe. Pannonhalma nem vezette be az 5+1-es (gyakorlati nap) oktatási rendszert, helyette heti 2 órában az I. és II. osztályokban gyakorlati foglalkozásokat tartottak. Az új tanrend megszüntette a humán és reál tagozatú osztályokat.

Az érettségi rendje 1950-56 között nem változott: írásbeli volt magyar, matematika, orosz nyelv és a humán osztályoknak latin nyelvből, a szóbeli magyar, történelem, matematika és fizika. Nyelvből szóbeli vizsgát csak az tett, aki írásbeli eredményét javítani akarta. 1957 tavaszán a latin érettségi már csak választható lett, és érettségizni lehetett további választott idegen nyelvből is. Pannonhalmán a választható nyelvek voltak: angol, francia, görög és német.

Az 1963/64-es tanévben kötelező volt az érettségi vizsga magyarból, történelemből és matematikából és még egy választott tantárgyból (biológia, fizika, testnevelés) vagy választott idegen nyelvből (latin, német, orosz), tehát legalább 4 tantárgyból, de lehetett többől is érettségit tenni.

Az írásbeli érettségi tételeket:

- 1950-1955 között a felügyeletet ellátó minisztérium,
- 1955/56 tanévben magyarból, és matematikából a Győr megyei Tanács Oktatási osztálya, latinból Oktatásügyi Minisztérium, oroszból a Főapát,
- 1956/57, 1957/58 és 1958/59 tanévekben minden tárgyból a Főapát,

- 1959/60 és 1960/61 tanévekben a magyar és matematika tételeket a Művelődésügyi Minisztérium, az idegen nyelvi tételeket a Főapát,
- 1961/62 tanévben a magyar és matematika tételeket a Művelődésügyi Minisztérium, az orosz nyelvi tételt a Győr Megyei Tanács VB Művelődésügyi osztálya, a többi idegen nyelvi tételt a Főapát,
- 1963/64 tanévben a magyar és matematika tételeket a Művelődésügyi Minisztérium, az idegen nyelvi tételeket a Győr Megyei Tanács VB Művelődésügyi osztálya adta meg.

A tanév kezdetét, végét, a hivatalos szünidők kezdetét és végét, a rendkívüli szüneteket (szénszünet), az érettségi vizsgák idejét, az állami ünnepek kötelező megünneplését a felügyeletet ellátó minisztérium minden iskolára egységesen határozta meg. Az igazgatónak jogában állt igazgatói szünnapot elrendelni. Pannonhalmán igazgatói szünnapot kötelező egyházi ünnepeken és a Főapát névnapján, vagy rendkívüli eseménykor (pl. főapát választás) rendeltek el.

Rendkívüli tantárgyak voltak: hittan, angol, német, francia, 1950/51-ben és 1959-től görög, 1956/57-ben orosz, 1956-tól műszaki rajz, 1957-től művészettörténet, 1960-tól ábrázoló geometria. A rendkívüli tárgyak osztályzata általában szerepelt az értesítőben.

Különórákon lehetett tanulni: olasz, spanyol, gyorsírás, gépírás, könyvkötést, zene: hegedű, zongora. Ezeket természetesen nem osztályozták és nem is kerültek bele az értesítőbe.

Az állam-egyház megállapodás a gimnázium és diákotthon üzemeltetésére a rendi keretben 20 bencés tanárt engedélyezett, ami megegyezett a hasonló létszámú állami gimnáziumok és nevelőotthonok minimálisan előírt tanári létszámával. Az óraadó tanárok létszámára nem volt tilalom vagy létszám korlát, amint más engedélyezett szerzetesrendekből vagy világi tanár alkalmazására sem, de azok után az állam semmit nem fizetett. A tanári kar összetételét évente jóvá kellett hagyatni a felügyeleti minisztériummal.

A *tanári kar* létszáma, attól függően, milyen óraadó tanárokat és mennyit jelentettek be, 20 és 33 között változott. Egyes években a csak szakkört vezető óraadó tanárok és a különórákat adó tanárok, (például a zongoratanár) is szerepelnek a tanári karban.

1950-64 között összesen 55 tanár tanított Pannonhalmán, ezek közül nem volt bencés egy jezsuita és egy verbita szerzetes, valamint 3 világi tanár. Hét bencés tanár: Esztergályos Tibor, Kelemen Szulpic dr., Sámson Edgár dr., Sulyok Efrém dr., Vanyó Tihamér dr., Vida Szabolcs és Villányi Anaklét mind a 14 tanévben tanított.

A *sakkörök* külön jegyzékben szerepelnek.

A tanárokat és azok tantárgyait feltüntetető táblázatban az **igazgatók** vastag betűvel, a *rendkívüli tantárgyak* dőlt betűvel szerepelnek.

név	1950- 51	1951- 52	1952- 53	1953- 54	1954- 55	1955- 56	1956- 57	1957- 58	1958- 59	1959- 60	1960- 61	1961- 62	1962- 63	1963- 64
Ámon Ottó Viktorin							műsz.r	műsz.r	műsz.r	műsz.r	matek műsz.r pref	matek ábr.ge műsz.r pref	matek ábr.ge műsz.r pref	matek ábr.ge műsz.r pref
Bajtay Oros	hittan pref	hittan pref	hittan pref	hittan pref	hittan pref	hittan pref	hittan pref	hittan pref	hittan pref	hittan kis.pr.	hittan kis.pr.	hittan		
Cziráki László			latin pref	testn. pref		magy latin	magy pref	magy pref	magy pref	magy pref	magy pref	magy franc.	magy pref	magy pref
Csóka Lajos dr.				történ	történ	történ	történ	történ	történ	történ	történ	történ	történ	
Danczi Villebald dr.													orosz főpref	
Domnanovich Ábel						orosz pref	testn. orosz pref	orosz pref	orosz pref	orosz pref	orosz pref	orosz pref	orosz pref	
Esztergályos Tibor	kémia légolt	kémia légolt	kémia légolt	kémia légolt	kémia légolt	kémia	kémia	kémia	kémia	kémia	kémia	kémia	kémia	kémia
Faggyas Edvin		testn. pref	testn. pref	testn. pref	testn. pref	testn. pref	testn. biolog pref	biolog művt. pref	h.igaz földrjz biolog művt. filozóf	h.igaz földrjz biolog művt.	h.igaz földrjz biolog művt.	h.igaz biolog művt. logika pref	h.igaz biolog művt. logika	h.igaz biolog művt. logika pszih. főpref

név	1950- 51	1951- 52	1952- 53	1953- 54	1954- 55	1955- 56	1956- 57	1957- 58	1958- 59	1959- 60	1960- 61	1961- 62	1962- 63	1963- 64
Forrai Botond														orosz pref
Gál Geláz dr.	biolog	biolog légolt	biolog	biolog	biolog	biolog	biolog	biolog	biolog	biolog		heged	heged	heged
Hajdu Lukács dr.	történ olasz	történ latin	történ	történ alktan	történ	történ	történ	történ	történ	történ (1. f.év)				
Havasi Lucius							történ latin							
Horváth Patrik												hittan latin	hittan pref	hittan pref
Jáki Zénó		h.igaz matek fizika fizika pref	matek fizika fizika pref	matek fizika fizika pref	matek fizika fizika ábr.ge pref			h.igaz matek fizika ábr.ge						fizika ábr.ge fiz.gyk
Jámbor Mike dr.						magy	magy franc.	magy	magy franc.	franc.	franc.	franc.	franc.	franc.
Kapuy Vítál								német	magy német			magy német	magy német	magy német
Karsai Géza dr.	magy	magy légolt	h.igaz magy légolt	magy légolt	magy	magy	magy német	magy	magy német	magy német	magy	magy német	magy német	magy német

név	1950- 51	1951- 52	1952- 53	1953- 54	1954- 55	1955- 56	1956- 57	1957- 58	1958- 59	1959- 60	1960- 61	1961- 62	1962- 63	1963- 64
Kelemen Szulpic dr.	matek fizika	matek biolog légolt	matek fizika	matek fizika ábr.ge	matek fizika ábr.ge	matek fizika ábr.ge	matek fizika	matek fizika	matek fizika ábr.ge	matek fizika ábr.ge	matek fizika ábr.ge	matek fizika ábr.ge	matek fizika ábr.ge	matek fizika ábr.ge
Korbélyi Vince														
Kováts Árisztid							angol							
Kövér Alajos dr.														
Kühár Ede						biolog kémia pref	biolog kémia pref							
László Keresztély										latin német	latin német			
Legányi Norbert	igazg matek	igazg ábr.ge				matek fizika	h.igaz matek fizika	igazg matek (nov-ig)						
Luif Otmár										biolog pref	biolog pref	biolog pref	biolog pref	biolog pref
Mayer Farkas								fizika	fizika fiz.gyk	fizika	fizika	fizika	fizika	fizika pref

név	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57	1957-58	1958-59	1959-60	1960-61	1961-62	1962-63	1963-64
Pulay Csaba	matek pref	matek fizika pref	matek fizika ábr.ge pref	matek fizika ábr.ge pref	matek fizika pref	matek fizika ábr.ge	matek fizika ábr.ge							
Rézbányai Dezső										zongo		zongo	zongo	
Rozmán Tivadar					testn.	testn.	testn. pref	testn.	testn.	testn.				
Ruttmayer Ince														hittan pref
Sámson Edgár dr.	h.igaz magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin
Simon Árkád												latin angol	latin angol	
Sőveges Dávid dr.	magy német pref	magy pref	magy légolt pref	h.igaz magy pref	h.igaz magy pref	h.igaz magy	igazg (márc 13-ig)							angol
Sulyok Efrém dr.	magy latin	magy latin pref	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin	magy latin
Szabó Zserind										történ mű.v. pref	történ pref	történ pref		

név	1950- 51	1951- 52	1952- 53	1953- 54	1954- 55	1955- 56	1956- 57	1957- 58	1958- 59	1959- 60	1960- 61	1961- 62	1962- 63	1963- 64
Szántó József	testn.													
Szigeti Kilián dr.					ének	ének	ének	ének	ének	ének	ének	ének	ének történ	ének történ
Szigeti Rajnald														történ
Tálos Zoltán											testn.	testn.	testn.	testn.
Tarnai Brúnó													hittan pref	hittan pref
Tóth Antonin														német
Vályi Hugó								igazg jan-tól	igazg matek	igazg matek	igazg matek	igazg matek	igazg matek	igazg matek
Vanyó Tihamér dr.	földrjz alktan	földrjz alktan légolt	földrjz alktan	földrjz	földrjz	földrjz	földrjz	földrjz	földrjz	földrjz	földrjz	földrjz	földrjz	földrjz
Vida Szabolcs	matek fizika pref	matek fizika pref	matek fizika pref	matek fizika pref	matek fizika pref	matek fizika ábr.ge pref	matek fizika ábr.ge pref	matek fizika főpref	matek fizika főpref	matek	matek	matek	matek	matek
Villányi Anaklét	orosz történ	orosz földrjz pref	orosz földrjz pref	orosz légolt pref	orosz földrjz pref	orosz földrjz pref	orosz földrjz történ pref	orosz pref	orosz pref	orosz	orosz	orosz	orosz	orosz

A Pannonhalmán érettségizettek névsora 1951-1964

Adorján József 1952

Alex László 1955B

Álmos Árpád 1959B

Amberg József 1957A

Ambrus József 1955A

Áment Ferenc 1960A

Andrónyi Tamás 1958A

Apáti István 1957A

Árossy Lajos 1964A

Arz Ferenc 1963A

Aschauer Ákos 1953B

Aschauer István 1955B

Atlasz Henrik 1952

Babits László 1957A

Baffi István 1961B

Bagó Ferenc 1960B

Bagó György 1963B

Bagó Károly 1955B

Bagó László 1957B

Bagó Sándor 1953B

Baitner Ferenc 1960B

Baitner György 1960B

Baján György 1959A

Bakos Elemér 1959A

Bakos Péter 1962A

Bakos Tamás 1960A

Balázs Zoltán 1964A

Bálint Árpád 1952

Balkay Gyula 1964B

Balogh Gyula 1954B

Balogh Gyula 1955A

Balogh János 1955A

Balogh József 1955B

Balogh László 1959B

Balogh Zoltán 1954A

Balta Pál 1955A

Balthazár Zsolt 1958A

Bánky Bulcsú 1959B

Barabás Anna 1953B

Bárány Imre 1961B

Bárány László 1961A

Baranyai László 1961A

Baranyai Rudolf 1960A

Bárdos Emil 1954B

Bárdossy László 1956A

Bártfay Miklós 1959B

Bartos Béla 1963B

Bátorfi Péter 1962B

Battha György 1960A

Becherer András 1952

Beck József 1957B

Bejczy György 1956B

Bejczy István 1953A

Bejczy Németh Lajos 1958A

Békés János 1962A

Bencze Lóránt 1958B

Bene Gábor 1962B

Bercsényi Mátyás 1959B

Berend István 1958B

Bernáth Jenő 1964B

Bernáth Kálmán 1963A

Biczó Aranka 1956B

Bíró András 1963B

Bíró Vilmos 1955A

Blaskovics Gyula 1955B

Boa László 1964A

Bobok György 1963A

Bodor István 1957A

Bogisich Ferenc 1953B

Bognár Jenő 1958B

Bognár László 1964B

Bohon Tibor 1960B

Born András 1964B

Boros László 1964B

Borosi Vas Piroska 1955A

Bóhm László 1959B

Breier Márton 1954A

Briefler Magdolna 1957B

Broczky Elemér 1959B

Broczky Károly 1956B

Budai László 1952

Buzás Antal 1964A

Chikán Tamás 1962B

Czakó Kálmán 1962A

Czakó Kálmán 1963B

Czár János 1955A

Czigány László 1954A

Czigler Endre 1961B

Czike Imre 1961B

Czinege Imre 1959A

Csaba József György 1953A

Csákai István 1962A

Csákai Pál 1959B

Csákányóczy György 1957A

Csanády Gusztáv 1959B

Csányi István 1959A

Cséfalvay Pál 1953B

Csegény Tamás 1955A

Csegezy Miklós 1960B

Csenke Gyula 1961B

Csépany György 1953A

Csereháti István 1953A

Csertán Ferenc 1953B

Csiba István 1956B

Csillag László 1952

Csiszár Emil 1963A

Csizmadia István 1959A

Csóka János 1956A

Csomós Géza 1953B

Csúti József 1963B

Damjanovich Pál 1962A

Dancs István 1953A

Dániel Gyula 1955A

Dankó László 1953A

Darvas Gábor 1964B

Darvas Zoltán 1960A

Deme Lajos 1959A

Dénes Tamás 1958B

Dessewffy Sándor 1953A

Detre Ferenc 1959B

Dezső Barnabás 1959B

Diós István 1961B

Divéky László 1953B

Doba György 1964B

*Dobos Vilmos 1952**

Doktor Paula 1956B

Dombi Sándor 1953A

Domokos György 1958B

Dornai György 1963B

Doromby Endre 1960B

Dömötör Lóránt 1955B**Dörnyei Gábor 1962A**

Draskovits Imre 1955B

Durni Sándor 1956B

Égi Ferenc 1954A

Éles Béla 1951

Elischer Zoltán 1963A

Elsner András 1956B

Encsy Balázs 1959B

Endrődi István 1963B

Erdélyi Géza 1962A

Erdélyi Iván 1963B

Erdődy László 1956A

Erlein László 1964A

Eszlinger Ervin 1953B

Eszter Elemér 1963A

Fábián Ferenc 1962B*Faggyas Janka***Csillag Istvánné 1952***Faragó Imre 1951**

Farkas János 1953A

Farkasfalvy Miklós 1954A

Fátraai Attila 1953A

Fehér Dezső 1962A

Fehér Sándor 1953A
Fehér Tibor 1956B
Fejes Antal 1963A
Fend Ferenc 1962B
Ferenczy Endre 1957B
Fervágner Sándor 1961B
Feyér Levente 1963B
Fodor Endre 1957B
Fodor Sándor 1954A
Forgách Béla 1962A
Fornet Béla 1962A
Fornet László 1964A
Forrai Miklós 1952
Forrai Sándor 1952
Förgeteg Csaba 1960A
Fürostahl Fábrián János 1952
Gachályi András 1956A
Gádory Elemér 1957A
Gál Domonkos 1956A
Gál István 1961A
Galambos Imre 1963B
Galántai István 1962B
Galavits József 1963B
Gálfy Dezső 1960B
Garamszegi László 1962B
Garamszegi Pál 1959A
Gáspár Csaba 1958B
Gáspár Gáspár 1964A
Gedeon József 1964A
Gereben Zoltán 1952
Gerencsér Kálmán 1954A
Gergely Kálmán 1963A
Gergely Márton 1961B
Geszlér Ödön 1957A
Ghyczy Miklós 1956A
Gidófalvi Elemér 1962A
Glattfelder György 1958B
Glattfelder Péter 1961A
Gloviczki István 1964B
Gloviczki Tamás 1963B

Gloviczki Zoltán 1962B
Glózer László 1955A
Gólya István 1963A
Gólya László 1958B
Gondos Lajos 1957A
Gotthard Dezső 1955B
Görhely Tamás 1957A
Gunyhó Zsuzsanna 1956B
Gusztér László 1963B
Gyárfás Tamás 1964A
Gyarmati József 1964A
Gyimes Antal 1954A
György László 1960A
Gyuricza József 1961A
Gyurkovics István 1961B
Hadnagy János 1962B
Háger Veress Ádám
Haggenmacher György 1956B
Hajdók Zsolt 1963A
Hajtman Pál 1952
Hangay Lőrinc 1955B
Hargitay Pál 1961A
Hári Antal 1962B
Harkay Máté 1962B
Hartyányi Miklós 1953A
Háry Dezső 1953B
Hattyár István 1958B
Heim Miklós 1962B
Hennings Edgár 1962B
Herber Endre 1959B
Herczeg Barnabás 1955A
Herold Gyula 1955B
Hertelendy Ádám 1960A
Hetzer Béla 1963A
Hidy Péter 1958B
Hilisits György 1955B
Hinger Lajos 1954B
Hirka András 1964A
Hirth Vilmos 1952
Hoffer Gizella 1953B

Hoffer Judit 1957B
Hoffer Lajos 1958B
Holczinger Imre 1951
Holtzer László 1953A
Homolya György 1961B
Homolya István 1959A
Homolya László 1955B
Hoppán Géza 1959B
Hoppán György 1961A
Hortobágyi László 1964B
Horváth Ágnes 1956B
Horváth Endre 1957B
Horváth Gábor 1960A
Horváth János 1955A
Horváth János 1958B
Horváth József 1951
Horváth László 1954B
Horváth Vince 1956A
Horváth Zoltán 1958A
Hrotkó Géza 1953A
Huber Máté 1959B
Hujber József 1955A
Hujber Lajos 1956A
Huszár Sándor 1951
Iberpaker László 1963A
Illés Ferenc 1952
Illés Imre 1963B
Ilniczky József 1952
Ilosvai Gyula 1953B
Illy József 1955A
Illy Miklós 1956B
Imrik Sándor 1953B
Iván József 1958A
Iván László 1953A
Jablonkay Attila 1961A
Jagicza Alajos 1955A
Jakus Károly 1956B
Jankovics Marcell 1959A
Jány István 1956A
Járfás Mihály 1955B

Jasztrab János 1963B
Jernei Nándor 1964B
Jobbágy Béla 1960A
Jolsvay György 1964A
Jónyer Béla 1951
Joó Dezső 1956A
Juhász András 1955B
Kalapos György 1962A
Kalapos István 1964A
Kálóczi Sándor 1956A
Kántor Tibor 1954A
Kapossy Balázs 1954A
Kardos Dezső 1959A
Karlovitc Kristóf 1961A
Karna Sinka Vilmos 1958A
Kasza János 1961A
Kasza Levente 1955B
Kauker József 1954B
Kauker Olga
 Madarász Gyuláné 1955B
Kelemen Imre 1953B
Kelemen Margit 1955A
Kemény Béla 1951
Kemény Erzsébet 1955A
Kemény Gyula 1954B
Kemény István 1958A
Keöves Ferenc 1959B
Keöves György 1962B
Kerekes Kálmán 1960B
Kerekes László 1956B
Kerekes Pál 1953A
Keresztes Árpád 1955A
Keresztes Gábor 1956A
Kézdy Miklós 1962A
Kintli Ilona 1954A
Kintli József 1960B
Király Miklós 1958A
Király Sándor 1957A
Kis István 1958A
Kiskéry Aladár 1956A

Kiskéry Lóránd 1953A

Kismarty Lóránd 1958A

Kisvarga Lajos 1951

Kiss Dávid Ferenc 1955A

Kiss Béla 1964A

Kiss László 1960B

Kiss Vilmos 1956A

Kiszel Mihály 1963A

Kóbor Lajos 1956A

Kobza József 1951

Koczfán Ferenc 1962A

Kohányi Gábor 1961B

Kohányi István 1956A

Kolbert Máttyás 1955A

Kolonics Gyula 1961A

Koloszár József 1963B

Komlósi Gyula 1962B

Komonczy Béla 1956B

Komonczy Ferenc 1962B

Komondi István 1951

Koncili Vendel 1952

Koncz Ottó 1956A

Konzili Pál 1958A

Korb Imre 1962B

Korentsy Endre 1961B

Kormányos József 1963A

Korzenszky László 1964A

Korzenszky Miklós 1959A

Kovách Visontai Zoltán 1963B

Kovács Andor 1958A

Kovács Attila 1955A

Kovács Ferenc 1957A

Kovács Ferenc 1960A

Kovács Győző 1958B

Kovács János 1962B

Kovács József 1958A

Kovács József 1963B

Kovács Sándor 1959B

Kovács Tádé 1963A

Kovács Lajos 1960A

Körmendi Dezső 1963A

Kőrös János 1955B

Kőrösi András 1964B

Kőszegi Béla 1957B

Kővári Magdolna 1956B

Krajczár Ferenc 1954B

Kránitz Ferenc 1960B

Kránitz István 1963A

Kreiszel Kelényi István 1964A

Kulcsár Gyula 1964B

Kundermann Jenő 1955B

Kurja Kőrös Kálmán 1951

Kurzbacher Judit 1955A

Kutas István 1963A

Kutas László 1958B

Kuti Pál 1957A

Kutsa Miklós 1956B

Künnle Tamás 1958B

Laczhelyi János 1961A

Laczhelyi Miklós 1960A

Laczus Géza 1958A

Lambert Zoltán 1960B

Lánczky László 1964A

Landy Gábor 1960B

Láng Péter 1959B

Lányi Árpád 1962A

Látics György 1957A

Lavaj László 1956A

Lázár Dezső 1953A

Léber Miklós 1958A

Légár Béla 1957A

Leheti Antal 1959B

Lehner László 1954B

Lendvai György 1962B

Lendvai Imre 1961B

Lendvai András 1956B

Lendvai Anna 1957A

Lengyel Antal 1962A

Lengyel Csaba 1961B

Lengyel Kornélia 1956B

Lengyel Péter 1964A
Lévay Zoltán 1954B
Libisch Róbert 1955B
Limbek Tamás 1959B
Lipák János 1951
Lohr Ferenc 1961B
Losonczy Tibor 1960B
Lőrincz Árpád 1961A
Luif János 1951
Luka Iván 1956B
Lukács Lajos 1964B
Lukács László 1954A
Lukácsi Péter 1961A
Lukáts Béla 1953A
Madarász György 1959A
Madarász Gyula 1954B
Madarász István 1956B
Magda Zsolt 1960B
Magyar Ferenc 1962A
Magyar Miklós 1954A
Magyarossy András 1960B
Magyarosy István 1958A
Mahunka Imre 1956B
*Majthényi Károly 1951**
Makk Tamás 1956B
Makra György 1961B
Malasits Ferenc 1953B
Maly György 1955B
Mantuano Jenő 1955A
Mantuano Kálmán 1956A
Márfi Gyula 1962A
Márfi Imre 1960A
Margitai Rudolf 1955B
Markó János 1963B
Márközy József 1963A
Maróth Miklós 1961B
Marton Ferenc 1959A
Marton István 1963A
Matlár Árpád 1955A
Mátay Imre 1954A

Mátraházi János 1962A
Mazgon Sándor 1954A
Medgyesy Mihály 1956A
Megyer Ferenc 1958A
Megyery Csaba 1956A
Megyery Pál 1957B
Megyesy Ágoston 1963B
Meggyes Bálint 1964A
Meggyes Gábor 1960A
Meggyes Tamás 1959A
Melis József 1964A
Mensáros Béla 1952
Menyhárt Károly 1957B
Mercz Ferenc 1954B
Mercz László 1958B
Mészáros Ferenc 1951
Mészáros Győző 1951
Mészáros István 1963B
Mészáros Sándor 1957A
Mezei András 1964A
Mezriczky László 1958B
Mihályi Ágnes 1956A
Mike János 1954A
Miklós Margit 1953B
Miksics Aladár 1958A
Miszlai József 1964A
Mocsáry Miklós 1956A
Mohácsi Izabella 1955B
Mohácsi Lajos 1961A
Mohos Béla 1954B
Molnár András 1955B
Molnár Ferenc 1963B
Molnár István 1964B
Molnár Lajos 1957B
Molnár László 1958B
Molnár Nándor 1953B
Molnár Vilmos 1962B
Móricz Béla 1962B
Mozsgai József 1953A
Mrázik Ilona 1957B

Muhorai György 1964A
Murányi József 1951
Murányi Miklós 1964A
Müller Imre 1960B
Nagy András 1953A
Nagy Béla 1961A
Nagy Endre 1960A
Nagy Ernő 1955A
Nagy János 1964A
Nagy József 1960B
Nagy Kálmán 1962A
Nagy Lajos 1962A
Nagy László 1954A
Nagy Mihály 1954A
Nagy Pál 1959A
Nagy Sándor 1957A
Nagygyörgy Elemér 1960A
Nagyházi Sándor 1954A
Némedy Magdolna 1953B
Nemeskéry Edvin 1963A
Németh Antal 1959A
Németh Éva 1952
Németh Gábor 1954A
Németh György 1956B
Németh Imre 1958A
Németh István 1961B
Németh László 1954B
Németh Miklós 1953B
Németh Miklós 1954B
Novák Dénes 1958A
Novák Jenő 1954B
Nyári Ernő 1954B
Ódor Teréz 1957B
Oláh György 1961B
Oláh Tamás 1958A
Olajos Csongor 1959A
Olasz Imre 1955B
Ormai Lóránt 1964B
Osskó Zénó 1954B
Osztein Pál 1951

Ósz István 1963A
Pajkó László 1962B
Palkovics Miklós 1959B
Pallay László 1956A
Pallós Csaba 1964B
Pallós Lajos 1961B
Pálos János 1953A
Palotás Tibor 1964B
Papp János 1960B
Papp Károly 1962A
Papp Mária 1951
Papp Tibor 1962B
Pásztor István 1964A
Patkó István 1960A
Patkó Márton 1958B
Paulik Vince 1956A
Páva József 1953A
Péché Béla 1961A
Péché Kálmán 1957B
Péché Szabolcs 1959A
Pék Sarolta
 Bálint Árpádné 1953B
Pekk Antal 1958A
Pekker István 1953B
Pellionis Péter 1963B
Penics Mónika 1955B
Pergner József 1960B
Perlaki József 1957B
Péter Károly 1961B
Péterdi István 1958A
Péterváry Gábor 1963B
Pethő Ferenc 1961A
Pethő Károly 1954A
Pethő László 1962B
Petró József 1956A
Petró Kálmán 1958A
Petry László 1954A
Piukovics József 1959A
Plósz Béla 1959B
Pogács Örkény 1964B

Pogány Péter 1960B
Pohlinger Ottilia 1955B
Polniczky József 1955B
Pontyos Gyula 1961B
Portik Mátyás 1962B
Póta György 1964B
Pozsgai Zoltán 1951
Pregun István 1961A
Pregun László 1961A
Presser Tibor 1962A
Puchner Károly 1960A
Pulay László 1957B
Rab Attila 1960A
Rábl Antal 1955B
Radda György 1954B
Radics János 1958A
Rákos Gyula 1954B
Rakovits Zoltán 1958B
Rédly Dénes 1955A
Rédly Elemér 1953A
Rednik András 1960B
Réfi Kornélia 1956B
Regős László 1964A
Rendi Tibor 1954A
Répássy Attila 1959A
Répássy Csaba 1958B
Révteleki László 1961B
Rihmer Kálmán 1952
Rill Attila 1963B
Rimányi Miklós 1951
Roll István 1960A
Roll Miklós 1955A
Rosenstingl Antal 1962B
Rostás Ákos 1957A
Rózsa Antal 1954B
Rudán Ferenc 1961B
Rusvay László 1953B
Ruzsovits Mária1 1957A
Ruzsovits Mária2 1957A
S. Kovács Dezső 1963B

Sándor György 1961A
Sándor László 1953A
Sándor Róbert 1952
Sári Gyula 1960A
Sárosi József 1953A
Schamschula György 1962A
Schannen Zoltán 1961B
Schmotzer Imre 1954A
Schönberger János 1957B
Schönweitz Tivadar 1962B
Siegler András 1960B
Siegler Péter 1958B
Singlovits Béla 1964A
Sinkó József 1956A
Sója Csaba 1956A
Sója Kenéz 1962A
Sója Szabolcs 1958A
Solymár Klára 1957B
Steinitz Imre 1954A
Stipsicz István 1956B
Stipsicz József 1957B
Strigens Arnold 1959A
Suhajda Lajos 1952
Surányi Béla 1961A
Süke Péter 1959A
Sümegi Károly 1962A
Szabari Béla 1951
Szabó Béla 1959B
Szabó Géza 1954A
Szabó Ilona 1955A
Szabó Imre 1957A
Szabó József 1962A
Szabó József Béla 1964A
Szabó Kálmán 1956B
Szabó Kornél 1954A
Szabó Lajos 1962A
Szabó László 1959A
Szabó Magdolna 1953B
Szabó Sándor 1959B
Szabó Tivadar 1956B

Szalai Béla 1958B
Szalai Endre 1962B
Szalaváry György 1953A
Szalay Béla 1964A
Szalay Ferenc 1953B
Szalay Károly 1959B
Szalay László 1954B
Szalay László 1960A
Szalay Timót 1960B
Szalka Béla 1955A
Szalka Dénes 1957A
Szarka István 1956A
Szarka László 1953A
Széchenyi Levente 1961A
Szegedi László 1953A
Szegedi Nándor 1953B
Székely Vajta Dénes 1964A
Székely Ede 1955A
Székely László 1962A
Szekendy Alajos 1964B
Szekér Aladár 1958B
Szekér Gábor 1956B
Széll Kálmán 1957A
Szemerei Antal 1956B
Szentirmay Szabolcs 1960A
Szép Ferenc 1960B
Szerdahelyi László 1959B
Szikla Károly 1960A
Szita András 1964B
Szlávy Károly 1964B
Szokolics György 1957B
Szökendy Tamás 1964B
Szöllősi Géza 1963B
Sztankó István 1964A
Takács Béla 1964B
Takács László 1959B
Takács Zoltán 1960A
Takátsy Tibor 1959A
Tarcai Zoltán 1951
Tarcsey József 1955A

Tas József 1964B
Telbisz Miklós 1953B
Telbisz Tihamér 1963B
Tibai János 1963B
Till János 1960B
Tímár Béla 1957B
Tímár László 1959B
Tipold Ferenc 1957B
Tolnai Károly 1962A
Tomisa István 1963A
Tomka Emil 1962A
Tomka Ferenc 1960A
Tomka Iván 1954B
Tomka József 1964A
Tomka Miklós 1959B
Tomka Péter 1964B
Torbágyi Tibor 1963A
Tordas Pál 1958A
Tóth Antal 1963B
Tóth Árpád 1964A
Tóth Csanád 1955A
Tóth Frigyes 1959A
Tóth G. János 1963A
Tóth Imre 1958B
Tóth Imre 1964B
Tóth István 1951
Tóth János 1962B
Tóth József 1962B
Tóth Károly 1958B
Tóth Lajos 1957A
Tóth László 1951
Tóth László1 1963A
Tóth László2 1963A
Tóth Margit 1956B
Tóth Sándor 1955B
Tóth Tamás 1959A
Tóth Tibor 1960B
Tölgyesi Béla 1962A
Töreky Iván 1957A
Török József 1956A

Trabert György 1963B

Tremmel János 1955A

Tringer László 1957B

Tringer Márton 1959B

Tulok András 1953B

Udvardi Pál 1964A

Ugron Béla 1964B

Újvári Ferenc 1961A

Vadász Géza 1952

Vág István 1962B

Váli Tibor 1956B

Válinth Judit 1956B

Várady Géza 1954A

Várfi István 1963B

Varga Bertalan 1955A

Varga Imre 1952

Varga István 1961A

Varga István 1964A

Varga József 1956B

Varga Lajos 1954A

Varga Szabolcs 1960A

Végh Imre 1959B

Végh József 1954A

Venekey Lajos 1962A

Verbay András 1953A

Verdes Miklós 1963A

Veress Péter 1958B

Vértessy László 1956B

Vértessy Péter 1960A

Vétek Lajos 1957B

Vida László 1957B

Vida Piroska

Pekker Istvánné 1953B

Vida Sándor 1961B

Vida Vilma 1954A

Vigh Attila 1961B

Vikman Endre 1955A

Vikmon Magdolna 1957B

Világhy Tamás 1955B

Villányi László 1964A

Vincz József 1958A

Vincz Zoltán 1962A

Vincze József 1963B

Viniczay István 1960B

Vitéz Erzsébet 1954A

Vitéz Piroska 1955A

Vörös Imre 1959B

Vörös Sándor 1955A

Wimmer Károly 1955A

Wittmann Mihály 1957A

Wolf Magdolna 1955A

Zarándy Aladár 1959A

Zavetz József 1956A

Zeman György 1962B

Zentai Ferenc 1962B

Zentai Zoltán 1962B

Zoltai György 1962B

Zoltai Mihály 1960B

Zsámboki Sándor 1953A

Zsebedics János 1961B

Zsebedics József 1960A

Zsíros József 1958A

- **Vastag** betűs: kitűnő tanulók
- *Dőlt* betűs: már az államosítás előtt is diák volt Pannonhalmán
- Az asszony-név csak azoknál szerepel, akiknek férje is pannonhalmi diák volt
- * : 8 gimnáziumi osztályt végeztek Pannonhalmán
- Pannonhalmán az érettségizetteken túl rövidebb-hosszabb ideig 1950-1964 között további 129 diák tanult

A gimnázium és a diákotthon létszáma 1950-64

tanév	beiratkozott	kimaradt	osztályozott				
			összesen	fiú	lány	diákotth.	bejáró
1950-51	*281	3	278	259	19	131	51
1951-52	257	15	242	213	29	189	53
1952-53	277	6	271	239	32	209	62
1953-54	296	14	282	246	36	211	71
1954-55	306	8	298	267	31	238	60
1955-56	306	5	301	281	20	253	33
1956-57	300	**39	261	252	9	**229	32
1957-58	273	5	268	268		246	22
1958-59	281	7	274	274		251	23
1959-60	272	7	265	265		239	26
1960-61	280	6	274	274		254	20
1961-62	290	3	287	287		268	19
1962-63	292	8	284	284		269	15
1963-64	297	3	294	294		278	16

* ebből 96 magántanuló ** 26 diák külföldre távozott

Érettségi eredmények 1951-1964

Osztály	lét- szám	kitűnő	jeles	jó	köze- pes	elég- séges	elég- telen
1951	25	7	3	9	5	1	0
1952	24	5	5	8	6	0	0
1953A	31	5	11	7	6	2	0
1953B	28	5	6	7	8	1	1
1954A	32	4	6	13	6	2	1
1954B	22	8	4	6	3	1	0
1955A	39	8	2	16	9	2	2
1955B	30	4	7	5	11	3	0
1956A	31	3	7	8	10	2	1
1956B	35	4	3	10	10	4	3
1957A	26	6	2	13	4	0	1
1957B	26	4	5	7	9	1	0
1958A	29	6	6	11	6	0	0
1958B	27	5	6	13	2	1	0
1959A	27	12	4	7	4	0	0
1959B	33	4	9	18	2	0	0
1960A	30	7	3	15	5	0	0
1960B	29	8	5	6	8	2	0
1961A	25	6	4	12	2	2	0
1961B	28	4	8	12	4	0	0
1962A	34	4	9	13	7	1	0
1962B	35	7	9	11	8	0	0
1963A	28	7	9	10	2	0	0
1963B	33	5	6	15	7	0	0
1964A	37	2	7	15	9	1	3
1964B	28	3	4	9	8	2	2
összesen	772	143	150	276	161	28	14

Továbbtanulás

Az 1950-1964 között Pannonthalmán érettségizett diákok az egyetemekre, főiskolákra való jelentkezés elbírálása során hátrányos megkülönböztetésben részesültek. Ezt a tényt már több, más középiskolák adataival (jelentkezettek-felvettek aránya, felvettek tanulmányi eredményeinek összehasonlítása, stb.) történt összehasonlítás igazolta. Ugyanez olvasható ki az „Érettségi eredmények” és az „Érettségizettek továbbtanulása” táblázatokból is.

A hátrányos megkülönböztetésnek több oka volt, amelyek közül elsőként a pannonthalmi gimnázium egyházi iskola mivoltát említjük. Ez annak ellenére létezett, hogy az 1950-es állam-egyház közötti megállapodás betű szerint biztosította a továbbtanulás lehetőségének azonos esélyét. Számptalan akkori felvételiző tapasztalta a felvételi vizsga során, elsősorban a felvételi bizottság pártszervezet és a KISZ delegáltja részéről a világnézeti faggatás során, nem egyszer gúnyos megjegyzések formájában:”na, mire is tanították meg a híres Pannonthalmán?”.

Pannonthalmának további hátrányt jelentett a diákok társadalmi származás szerinti összetétele, amelyben az országos átlagnál jóval alacsonyabb volt az akkori politikai hatalom által előjogokban részesített dolgozó munkás és dolgozó paraszt származásúak aránya. Ráadásul ez az arány az 1950/51 évi 36%-ról 1956/57 évre 18%-ra esett, és a későbbiekben sem haladta meg a 20%-ot. Ugyanakkor a hivatalos elvárás az egyetemektől az volt, hogy a munkás-paraszt származásúak aránya az összes felvetteken belül 1950/51-ben 60%, 1951/52-ben 70% legyen. Ez a kötelezően előírt felvételi arányszám ugyan 1953-tól valamelyest csökkent, 1959-től pedig 50 % volt.

További hátrányt jelentett a gimnáziumnak, hogy a diákok között az „osztályidegen”, más néven X-es származásuk (ez 8-15 % között változott a nyilvántartott 1952-57 időszakban) is voltak, akik állami gimnáziumba elvileg be se kerülhettek, egyetemre való felvételük pedig tiltott volt.

Az MSZMP VIII. Kongresszusa 1962 novemberében megszüntette a tanulóifjúság származás szerinti való kategorizálását. Az ezt követő 1963. áprilisi új szabályozás szerint a felvétel elbírálásának alapja egyedül „*a tehetség, a felkészültség, a rátermettség és magatartás*” lett. A felvétel sorrendjét pontszámok alapján döntötték el, a pontszámok felét a felvételi vizsgán kapott osztályzatok, a másik felét a középiskolai tanulmányi eredmények jelentették. Ám még a hivatalos rendelkezés is kimondta: azonos eredmény esetén előnyben kell részesíteni a fizikai dolgozók gyermekeit, és azokat, akik a középiskola elvégzése után legalább egy évet dolgoztak. Az MSZMP Politikai Bizottság határozata egy titkos záradékban előírta, hogy a felvetteken belül a fizikai dolgozók családjából jelentkezők országos aránya érje el a 35%-ot. Ezzel egyidőben a „*bizalom légkörének*

megteremtése érdekében” a korábbi évek gyakorlatától eltérően a felvételizőkkel közölték az általuk elért pontszámot. A korábbi elutasításokban a „helyhiány” szerepelt.

A Pannonhalmáról jelentkező diákokkal szemben ettől kezdve a megkülönböztetés a továbbtanulásnál csökkent, de az egyházi iskola miatti megkülönböztetés nem szűnt meg.

A pannonhalmi gimnázium évkönyveiben 1955-ig nem jelennek meg adatok a továbbtanulásról. Sajnos, az ettől kezdve rendszeresen megjelenő adatok nem adnak lehetőséget sem a pontos felvételi adatok megállapítására, sem azok statisztikai jellegű feldolgozására.

Az előbbieket miatt rákényszerültünk arra, hogy a továbbtanulás terén önálló adatgyűjtést végezzünk az egyes osztályok diákjainak megkérdezésével. Amennyire ez lehetséges volt, az adatokat többszörösen is ellenőriztük. Különös gond volt az 1956-os forradalom után nyugatra távozottak végzettségének pontos felderítése, amelynél a mienktől eltérő felsőoktatási rendszerek is nehézséget jelentettek.

A felmérések során nem tettünk különbséget az egyetemi vagy más felsőfokú tanintézménybe történt felvétel között. Ennek több oka volt, ezek közül megemlítjük, hogy a vizsgált időszakban még nem minden szakterületen folyt egyetemi kereteken belül a felsőfokú képzés, voltak olyan felsőfokú szakképzések, amelyeket csak főiskolán lehetett megszerezni. Főiskolákra más megfontolásokból is jelentkeztek pannonhalmi diákok. A gimnazistákat a hivatalos szervek elsősorban egyetemre irányították, így a főiskolákra kellő számú jelentkező hiányában, akár pótfelvétellel, valamennyivel könnyebb volt bejutni. De a főiskolára való jelentkezés mögött gyakran volt olyan gondolat is, hogy esély volt arra, hogy onnan idővel át lehet a megfelelő egyetemre iratkozni. Ilyenre is tudunk példát.

A gimnázium évkönyveinek adatait csak az 1955 és 1958 között rögtön érettségi után felvettek tekintetében tudtuk összehasonlítani. A vizsgálat eredményeként a 4 év alatt a felvettek száma csupán 1 fővel tér el, ami a felmérés felhasználásnak célját tekintve elhanyagolható.

Az érettségi után közvetlenül felvettek számát felmérésünkben megbízhatónak tartjuk. Ennek oka pont az egyetemre, főiskolára történő bejutás nehézsége volt: azt a pár diákot, akiknek ez sikerült, azt az osztályközösség sokkal jobban számon tartotta, mint azt, hogy a többieknek ez hányadszori próbálkozás után, mikor sikerült.

Nincsenek adatok 1956-ig, attól kezdve is csak évfolyam szintűek, hogy hányan és milyen egyetemre (később főiskolára is) jelentkeztek rögtön érettségi után továbbtanulásra. Ami adatahoz hozzáfértünk, abból a legalacsonyabb egy évfolyamban az érettségizettek 66%-a volt. Ez figyelembe véve az 1951-64 között érettségizett 772 diák közül legalább 500 diák jelentkezett, és ezeknek csak egynegyede, 125 került be rögtön az egyetemre. Annak érzékeltetésére, hogy ez mennyire kevés: ugyanezekben

az években Pannonhalmán 143 diák kitűnő, 150 diák jeles eredménnyel tett érettségi vizsgát. Tehát a kiváló tanulóknak is csak 43%-a jutott egyből továbbtanulási lehetőséghez! Ez más gimnáziumoknál - a többi egyházi iskolát leszámítva - nem fordulhatott elő.

Felmérésünknek azonban nem csak az előbbieket megismerése volt a célja. Azt kívántuk felmérni, hogy egy-egy osztályból összesen hányan szereztek valamilyen egyetemen vagy főiskolán felsőfokú végzettséget, függetlenül attól, hogy az nappali, esti vagy levelező képzés volt, és hányadszori próbálkozás után, mikor sikerült.

Az eredmény: a Pannonhalmán 1951 és 1964 között érettségizett 772 diák közül előbb-utóbb 588 diák (76%) szerzett valamilyen felsőfokú végzettséget! Ez több, mint a kitűnő, jeles és jó rendűek száma: 569. Mivel ismerünk nem egy kitűnő és jeles rendű diákot, aki nem tanult tovább, szükségszerűen még közepes rendű, sőt elégséges érettségi is elég volt ahhoz, hogy valaki felsőfokú diplomát szerezzen. A ténytudás kedvéért rá kell arra mutatnunk, ezek között ott van a 125 egyházi pályára lépő diák is, akiknek fele ugyan nem maradt meg azon a pályán, de valamilyen felsőfokú végzettséget szerzett. Az egyházi pályára lépők szinte mindegyike azonnal tovább tanult (az 1950-es évek elején ez jóval nehezebb volt), a felvételhez elég volt a pannonhalmi érettségi és ajánlás.

Ebben a feltehetően országosan egyedülálló eredményben mutatkozik meg a pannonhalmi oktatás és nevelés egyik legfontosabb eredménye: a diákok nem csak azt a tudást kapták meg, ami egy diploma megszerzéséhez szükséges volt, hanem eredményesen nevelték arra is, hogy céljaikat még kudarcok esetén se adják fel. Hiszen ez a több száz diák ki tudja hányadszori próbálkozás után, milyen áldozatok árán jutott hozzá az áhított diplomához. Példák sorát tudnánk felsorolni a hatszor, hétszer próbálkozó, vagy 30 éves életkor felett végző diákokkal, de olyannal is, aki 35 éves korában, esti tagozaton kezdte meg a továbbtanulást. Mindehhez a Pannonhalmán szerzett-kapott tudás önmagában nem volt elegendő, kitartás és lelki erő kellett. Ezekkel pedig nagyrészt a Pannonhalmán töltött évek alatt töltődtek fel. Ez volt a pannonhalmi nevelés egyik legnagyobb eredménye.

A Pannonhalmán érettségizettek továbbtanulása 1951-1964

Osztály	létszám	ebből lány és bejáró fiú	érettségi után azonnal felvették	később* szerzett felsőfokú képesítést	összes felsőkú végzettségű	nem tanult tovább
1951	25	1 lány, 5 bejáró	4	11	15	10
1952	24	2 lány, 2 bejáró	7	14	21	3
1953A	31	nem volt	5	16	21	10
1953B	28	7 lány, 6 bejáró	4	13	17	11
1954A	32	3 lány	6	13	19	13
1954B	22	8 bejáró	12	5	17	5
1955A	39	7 lány	3	24	27	12
1955B	30	4 lány, 3 bejáró	1	12	13	17
1956A	31	1 lány	2	21	23	8
1956B	35	9 lány, 10 bejáró	3	11	14	21
1957A	26	3 lány, 2 bejáró	5	13	18	8
1957B	26	6 lány, 7 bejáró	2	13	15	11
1958A	29	1 bej.	8	13	21	8
1958B	27	2 bejáró	4	22	26	1
1959A	27	nem volt	4	21	25	2
1959B	33	2 bejáró	7	21	28	5
1960A	30	4 bejáró	0	29	29	1
1960B	29	5 bejáró	3	23	26	3
1961A	25	1 bejáró	1	18	19	6
1961B	28	6 bejáró	3	22	25	3
1962A	34	1 bejáró	1	30	31	3
1962B	35	6 bejáró	6	21	27	8
1963A	28	nem volt	3	22	25	3
1963B	33	5 bejáró	14	17	31	2
1964A	37	nem volt	5	27	32	5
1964B	28	nem volt	12	11	23	5
Összesen	772	43 lány, 75 bejáró	125	463	588	184

* az egyházi pályára lépőkkel és az előfelvételt nyertekkel együtt

Szakkörök

Tantárgyi szakkörök

Biológia szakkör működött 1956/57, 1958/59 és 1960/61-től

Vezető tanárok: Faggyas Edvin 1958/59 és 1961/62, Gál Geláz dr. 1956/57, Luif Otmár 1960/61 és 1962-64

Filozófia szakkör működött 1956-1961 és 1962-64

Vezető tanár: Faggyas Edvin végig

Fizika szakkör működött 1957/58 és 1959-1963

Vezető tanárok: Jáki Zénó 1963/64, Mayer Farkas 1957/58 és 1959-63.

Hittan szakkör működött 1962-64

Vezető tanárok: Tarnai Brunó 1962-64, Horváth Patrik 1962/63

Irodalmi szakkör működött 1950-től végig

Vezető tanárok: Cziráki László 1959/60 és 1962-64, Jámbor Mike dr. 1958/59, Karsai Géza dr. 1953-55, 1957/58 és 1961/62, Sámson Edgár dr. 1952/53, 1956/57 és 1960/61, Sulyok Efrém dr. 1950-52 és 1955/56.

Kémia szakkör működött 1950-től végig, 1962/63 tanévtől két csoportban

Vezető tanárok: Esztergályos Tibor 1950-1964, Pászthory Valter 1962-64.

Matematika szakkör működött 1950-től végig

Vezető tanárok: Kelemen Szulpic dr. 1954-61, Molnár Marcián 1961-64, Pulay Csaba 1955-57, Pálfi Aurél 1961/62, Vályi Hugó 1961/62, Vida Szabolcs 1950-54 és 1960-64,

Német nyelvi szakkör működött 1962-64

Vezető tanár: Kapuy Vitál

Orosz nyelvi szakkör működött 1958-62

Vezető tanár: Domnanovich Ábel végig

Történelem szakkör működött 1950-től az 1962/63 tanév végéig

Vezető tanárok: Csóka Lajos dr. 1956/57 és 1958-1963, Hajdú Lukács dr. 1950-54, 1955/56 és 1957/58, Orbán Dezső dr. 1954/55.

Jedlik Ányos Önképzőkör

Működött 1958/59-től

Vezető tanárok: Bajtay Oros 1958-1962, Cziráki László 1962-64

Diák elnökök: Szabó Sándor 1958/59, Gálfy Dezső 1959/60, ?? 1960/61, Gidófalvy Elemér 1961/62, Kovács Tádé 1962/63, Singlovits Béla 1963/64
Főtitkárok: Jankovics Marcell 1958/59, Nagy Endre 1959/60, ?? 1960/61, Chikán Tamás 1961/62, Kreiszl István 1962/63, Marschall Mátyás 1963/64

Egyéb szakkörök

Bélyeggyűjtő szakkör működött 1955/56 tanévtől végig

Vezető tanár: Gál Geláz dr. végig

Ezermester szakkör működött 1960-63

Vezető tanár: Pászthory Valter

Fotó szakkör működött 1958/59 tanévtől végig

Vezető tanár: Esztergályos Tibor 1959/60, Gál Geláz dr. 1958/59, 1960-64, Táros Zoltán 1961/62.

Híradástechnikai /rádiós/ szakkör működött 1950-52

Vezető tanárok: Jáki Zénó 1951/52, Vida Szabolcs 1950/51

Kertészeti szakkör működött 1960-62

Vezető tanár: Kovács Arisztid

Modellező szakkör működött 1955/56

Vezető tanár: Vida Szabolcs

Rajz szakkör működött 1966/61 tanévben

Vezető tanár: Kalmár János

Sakk szakkör 1952-56 között önállóan, majd az 1960/61 tanévtől a Sportkörön belül működött.

Vezető tanárok: Ámon Viktorin 1960-64, Pulay Csaba 1952-56.

Természetjáró szakkör működött 1958/59 tanévtől végig

Vezető tanárok: 1958-60 Faggyas Edvin, 1960-64 Táros Zoltán

Megjegyzések:

- A matematika szakkört több évben osztályok szerint csoportokra bontották, ezekben az években több szakkör vezető volt.
- A Hittan szakkör elődjének tekinthető a korábbi Biblia-kör, amelyet Bajtay Oros vezetett.
- A könyvkötő műhelyt, amely 1950-64 között folyamatosan működött, 1961-63 között a szakkörök között, könyvkötő-szakkör néven szerepeltették.
- A Collegium Musicum, amely folyamatosan működött Szigeti Kilián vezetésével, időnként zenei szakkörként is szerepel.
- a Természetjáró szakkör munkájában több tanár is részt vett. A Barlangjáró csoportot végig Pászthory Valter vezette.

Versenyek, előadások, pályázatok

A következő összeállítás az iskolai versenyen az induló (i) és továbbjutó (t) tanulók számát az évszám után összesen, alatta (ahol ez szükséges) tantárgyanként i/t formában tünteti fel. A dicsérettel, oklevéllel, jutalommal díjazottakat **vastag szedés**, a kiemelkedő eredményt **aláhúzás** jelöli.

I. Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny

Az első OKTV-t 1923-ban rendezték matematikából, 1927-től indult a fizika illetve a természettan verseny. Jelenleg 20 különböző tantárgyból és több kategóriában rendezik meg. Általában három – egy az iskola és két, az Oktatási Hivatal által lebonyolított – fordulóból áll. 1952-től 1956-ig a verseny neve Rákosi Mátyás tanulóverseny volt.

1950-51

nincs adat

1951-52: 6/1

matematika: 6/1

Rédly Elemér lehetnek más tantárgyak is

1952-53: 57/3

4 jutott tovább, de csak 3 indult a 2. fordulóban, tantárgyak és nevek nem ismertek

magyar: 6/1

orosz: 24/2

matematika: 27/2

Rédly Elemér, Radda György

1953-54: 70/19

magyar: 16/4

Farkasfalvi Miklós, Madarász Gyula, Sirokay Zsolt, Vikmon Endre

történelem: 8/1

Alex László

orosz: 13/3

Németh László, **Radda György**, Schmotzer Imre

földrajz: 2/-

fizika: 12/3

Kemény Gyula, Mazgon Sándor, Rédly Dénes

matematika: 19/8

Dömötör Lóránt, Kemény Gyula, **Mercz Ferenc**,
Mohos Béla, **Radda György**, **Rédly Dénes**, Tomka
Iván, Világhy Tamás

1954-55: 93/18

magyar: 19/4

történelem: 8/2

orosz: 21/5

matematika: 25/3

fizika: 20/4

az évkönyv szerint 106, de az összeg 93

Glózer László, Keresztes Árpád, Horváth Vince,
Herold Gyula

Alex László, Tóth Csanád

Petró József, Matlár Árpád, Alex László, Bagó
Károly, Herold Gyula

Dömötör Lóránt, Borosi Vas Piroska, **Rédly Dénes**,
Draskovits Imre, Jagicza Alajos, Rédly Dénes,
Borosi Vas Piroska

1955-56: 79/10

magyar: 14/3

matematika: 22/3

orosz: 23/3

földrajz: 1/1

fizika: 19/-

Petró József, **Szigeth Gábor**, Timár Béla

Gelencsér László, Madarász István, Mahunka Imre,
Csákányóczy György, Szigeth Gábor, Tringer
László,

Rudán Péter

1956-57: 22/8

matematika: 22/8

Balthazár Zsolt, **Glattfelder György**, Mercz László,
Répási Csaba, Szalai Béla, Szekér Aladár,
Tóth Károly, **Veress Péter**

*más tárgyból nem
hirdettek versenyt*

1957-58: 40/11

orosz: 14/3

fizika: 11/4

matematika: 13/4

magyar: 2/-

Bencze Lóránt, Kovács Győző, Stipkovits Gellért
Mercz László, Szekér Aladár, Kismarty Lóránt,
Petró Kálmán

Andrónyi Tamás, Balthazár Zsolt, Veress Péter,
Detre Ferenc

1958-59: 29/5

orosz: 10/-
matematika: 10/3
fizika: 9/2

Álmos Árpád, Garamszegi Pál, Háger-Veress Ádám
Detre Ferenc, Garamszegi Pál

1959-60: 19/4

orosz: 7/-
fizika: 3/2
matematika: 9/2

Diós István, Pallos Lajos
Pallos Lajos, Szikla Károly

1960-61: 35/6

orosz: 18/2
matematika: 12/2
fizika: 5/2

Diós István, Maróth Miklós
Gergely Márton, Pallós Lajos
Baranyai László, Pallós Lajos

1961-62: 39/11

magyar: 1/1
biológia: 4/1
matematika: 14/4

orosz: 13/3
fizika: 7/2

Szabó Péter (1-3. hely)
Gloviczky Zoltán (3.hely)
Dörnyei Gábor, Schönweitz Tivadar, Szöllősi Géza,
Vág István
Fábián Ferenc, Pethő László, Székely László,
Dörnyei Gábor, Szöllősi Géza

1962/63: 50/11

kémia: 7/1
biológia: 5/1
matematika: 16/4

orosz: 14/2
fizika: 8/3

Szöllősi Géza
Eszter Elemér
Hirka András, Ormai Lóránt, **Markó János** (6.
hely), Szöllősi Géza
Gólya István, Hajdók Zsolt
Ormai Lóránt, Endrődi István, Szöllősi Géza

1963/64: 51/3

magyar: 2/-
biológia: 1/-
orosz: 10/1
matematika: 13/-
fizika: 10/1

Szita András
Légrády Zsolt

latin*: 15/1

Boros László

*Önálló, csak latinból indított országos verseny

II. Kürschák József Matematikai Tanulóverseny

Kürschák József emlékére a Bolyai János Matematikai Társulat évente pénzdíjas emlékversenyt rendez. A Kürschák-verseny *egyfordulós*, és azon a teljes középiskolás mezőny (a gyakorlatban a 11. és 12. évfolyam) mellett az adott évben érettségizők is részt vehetnek. A Kürschák-díj tekinthető a legrangosabb elismerésnek, amit hazai matematikaversenyen középiskolás diák elérhet.

1954-55: 3	Jagicza Alajos, Rédly Dénes, Dömötör
1955-56: 3	Petró József, Stipsitz István, Zavetz József
1956-57: -	nem volt induló
1957-58: -	nem volt induló
1958-59: 4	?
1959-60: több	?
1960-61: 3	Glattfelder Péter, Gergely Márton, Pallós Lajos
1961-62: 4	Schönweitz Tivadar, Vág István, Markó János, Szöllősi Géza
1962-63: 4	Ősz István, Verdes Miklós, Markó János, Szöllősi Géza
1963-64: 1	Hirka András

III. Arany Dániel Matematikai Verseny

A versenyt 1951-től a Bolyai János Matematikai Társulat írja ki a 9. és 10. évfolyamos (I. és II. osztályos középiskolás) tanulók részére. A verseny az OKTV „előszobájának” tekinthető.

1950-51:	nincs adat
1951-52: ?	6 jutott tovább, nevek nem ismertek
1952-53: 5/1	Libisch Róbert
1953-54: 27/2	Madarász István, Petró József
1954-55: 27/3	Kismarty Lóránt, Veress Péter, Gelencsér László
1955-56: 48/6	Ghyczy Péter, Mercz László, Kismarty Lóránt, Szalai Béla, Veress Péter, Rakovszky István
1956-57: 30/5	Álmos Árpád, Garamszegi Pál, Tomka Miklós, Meggyes Gábor, Tomka Ferenc
1957-58: 28/3	Glattfelder Péter, Pallós Lajos, Kintli József
1958-59: 23/2	Pallos Lajos, Pontyos Gyula
1959-60: 29/6	Szöllősi Géza, Chikán Tamás, Komonczai Ferenc, Márfi Gyula, Schönweitz Tivadar, Vág István
1960-61: 0/4	Markó János, Szöllősi Géza, Hirka András, Meggyes Bálint <i>(húsvéti szünet miatt nem indultak, a KÖMAL eredményük alapján kaptak behívást)</i>
1961-62: 30/2	Ormai Lóránt, Hirka András
1962-63: 25/6	Horváth Béla, Szabó Ferenc, Palotás Árpád, Török László, Csaba Tamás, Scsaurszky Péter

1963-64: 0/3

Kafka Péter, Lelkes András, Molnár Gábor
*(húsvéti szünet miatt nem indultak, a KÖMAL
eredményük alapján kaptak behívást)*

IV. Szakköri előadások, tanulmányok, versenyek

Egyes években az irodalmi és történelmi szakkör munkáját előre meghatározott témákban tartandó szakköri előadásokra építették. A megadott témákat jelentkezéses alapon osztották ki. Az előadásokat írásban is ki kellett dolgozni, és azt az előadás előtti ülésen a szakkör tagjainak átadni, hogy a vitára felkészülhessenek. Az ülésen először az előadó ismertette tanulmányát, majd ezt követte annak megvitatása. Időnként az irodalmi szakkör szavaló versenyeket is rendezett. Az adatokat csak hiányosan ismerjük.

1951-52

Történelem szakkör

Adorján József: Hunyadi János

Becherer András: Kőszeg 1532. évi ostroma

Gereben Zoltán: Kossuth Pesti Hírlapja

Mensáros Béla: A Rákóczi szabadságharc szociáliskérdései

Illés Ferenc: Bem apó

Szalay Ferenc: Rajzok a török világból

Peszleg Nándor: A Görgey-kérdés

Csomós Géza: Esze Tamás

1957-58

Irodalom szakkör – előadások

Bejczy-Németh Lajos: Tolsztoj Háború és Béke c. regénye

Kemény István: Ady Endre istenes versei

Dénes Tamás: Kosztolányi Dezső lírája

Konzili Pál: Sík Sándor költészete

Balthazár Zsolt: A nagyidai cigányok

Magyarosy István: A középkori lovagi líra

Hidy Péter: Paul Claudel költészete

Répássy Csaba: G. K. Chesterton és G. Papini

Történelem szakkör – előadások

Szalai Béla: A magyar humanizmus története

Kutas László: Faji kérdések

Répássy Csaba: A második világháború

Hattyár István: A balkáni problémák fejlődése

Mercz László: A zsidóság helyzete Európában

Fizika szakkör – feladatverseny

Első helyezettek:

Szekér Aladár, Mercz László

1958-59

Magyar szakkör – előadás, szavalóverseny

Detre Ferenc: Dosztojevszkij Bűn és Bűnhődés című regénye

Díjazottak:

Tímár László, Magda Zsolt, Hónig Károly, Jean Kornél

1959-60

Magyar szakkör – irodalmi fejtörő

Tóth Tibor (*100 Ft jutalom*)

Magyar szakkör – szavalóverseny

Díjazottak:

Nagy Endre, Zoltai Mihály, Gidófalvi Elemér

1961-62

Magyar irodalmi szakkör – előadások

Tolnay Károly - Nagy Kálmán - Gidófalvi Elemér: Dante élete

Chikán Tamás: Sík Sándor költészete

Bakos Elemér: Harsányi Lajos költészete

Hadnagy János: Solohov regényei

Schamschula György: Schiller költészete

Bátorfi Péter: Mai magyar drámák

Keöves György: Victor Hugo költészete

Lányi Tamás: G.B.Shaw

Tomka Emil: Thomas Mann

Hajdók Zsolt: Gorkij regényei

Szabó Péter: A francia szimbolista költők

Magyar irodalmi szakkör – szavalóversenyek

Győztesek:

Chikán Tamás, Kalapos István, Hennings Edgár, Kreisz István, Fend Ferenc

1962-63

Magyar irodalmi szakkör – szavalóversenyek

Díjazottak:

Péterváry Gábor, Kreisz István, Kalapos István, Galambos Imre, Lánszky

László

1963-64

Magyar irodalmi szakkör – szavalóverseny

Díjazottak:

Lánszky László, Kreisz István, Kalapos István

V. Gimnáziumi pályázatok

A gimnázium vezetése az 1957/58 tanévtől kezdve a szakköri dolgozatok, előadások mellett gimnáziumi pályázatokat hirdetett önálló művek készítésére. Tantárgyanként két-két magadott témából lehetett választani.

A pályázaton, ha a díjakat kiadták, jutalommal járt: az I. díj 100 Ft, a II. díj 50 Ft, a III. díj pedig könyv volt.

1957-58

Hittan

- 1 Ismerem és követem védőszentemet
- 2 A szórakozások (színház, mozi, zene, rádió, televízió, sport, tánc) erkölcsi megítélése

Díjazottak: *Takátsy Tibor, Molnár László, Szalay Károly*

Magyar

- 1 Mennyiben katolikus mű „Az ember tragédiája”?
- 2 Eredeti novella szabadon választott témáról

Díjazottak: *Doromby Endre, Gereben Ferenc, Sándor György*

Történelem

- 1 Pázmány Péter hittérítői munkássága
- 2 **Magyarország népességi viszonyai a IX-XIX. sz. ban**

Díjazottak: *Tomka Ferenc, Tomka Miklós, Czinege Imre*

Latin

- 1 Augustus korának költői a császári reform-törekvések szolgálatában
- 2 Vergilius hatása a magyar eposzírókra

Díjazottak: *Czinege Imre, Bakos Elemér*

Biológia

- 1 Az emberi testet felépítő szövetek
- 2 A mezőgazdaság szempontjából hasznos madaraink

Díjazottak: *Szabó László, Meggyes Tamás, Baranyai László*

Kémia

- 1 A szén jövője (Az eltüzelésnél jobb hasznosítás)
- 2 Mire jó a kősó? (Kősó >nátrium, klór >acetilén, etilén>szerves anyag>műanyagok kémiája)

Díjazottak: *Szabó László, Garamszegi Pál, Háger-Veress Ádám*

1958-59

Hít- és erkölcsstan

- 1 Lehet-e a mai modern ember igazán keresztény?
- 2 Pannonhalma és az uniós törekvések

Díjazottak: *Szalay Károly, Diós István, Gereben Ferenc*

Magyar irodalom

- 1 Katolikum Babits költészetében
- 2 Pannonhalmával kapcsolatos próza vagy vers

Díjazottak: *Tóth Ákos, Gereben Ferenc, Péch Béla, Hónig Károly*

Történelem 1 Magyarország összeköttetései a Szentszékkel
Díjazottak: *Tomka Ferenc, Szalay Gábor*

Latin nyelv 1 Miért értékeli nagyra az utókor a klasszikus római írók alkotásait?
2 Pannónia a római császárság korában
nem érkezett be pályamunka

Orosz nyelv 1 Műfordítás Puskin, Lermontov vagy Nyekraszov költeményeiből
2 Tanulmányok: (3 cím)
Díjazottak: *Keöves Ferenc, Nagy József, Gereben Ferenc*

Angol nyelv 1 Morus Szent Tamás ifjúsága
2 Életszintézis angol közmondások alapján
Díjazott: *Baitner Ferenc*

Német nyelv 1 A szabadság eszméje Schiller Tell Vilmosában
Díjazottak: *Hőnig Károly, Tomka Miklós*

Fizika 1 Rakéták és mesterséges holdak
2 Az anyag atomos szerkezetének igazolása
Díjazott: *Baranyai Rudolf*

Kémia 1 Ami a kémiából legjobban tetszik
Díjazottak: *Garamszegi Pál, Kintli József*

Biológia 1 Az emberi test vérkeringési szervrendszere
2 Asszimilációs folyamatok a növényi és állati szervezetben
3 A pannonhalmi park téli madárelete
Díjazottak: *Pécs Szabolcs, Baranyai László, Rednik András*

Földrajz 1 Földrajzi, történeti és társadalmi tényezők szerepe az angol birodalom kialakulásában
nem érkezett be pályamunka

1959-60

Történelem 1 Olasz-magyar történelmi és irodalmi kapcsolatok
Díjazottak: *Doromby Endre (olasz nyelvű munkát adott be)*

Latin nyelv 1 A magyar humanizmus emlékei Oláh Miklós
Hungaria c. művében
2 Rákóczi Ferenc jellemzése Confessio-i alapján
nem érkezett be pályamunka

Angol nyelv 1 Nagy angol konvertiták irodalmi jelentősége
nem érkezett be pályamunka

Német nyelv 1 Egy kiválóbb modern német katolikus dráma vagy
regény részletes jellemzése
2 Thomas Mann világnézete művei tükrében
nem érkezett be pályamunka

Fizika 1 Az anyag szerkezete
2 Rezonancia a fizikában
Díjazottak: *Tomka Emil, Doromby Endre*

Kémia 1 Műanyagok földgázból
2 A szén vegyipari feldolgozása
Díjazottak: *Jablonkai Attila, Kolonics Gyula*

Biológia 1 Pannonhalma környékének növénytakarásai
2 Az izomműködés élettana, fizikája és kémiája
3 A belső elválasztású mirigyek működése
Díjazottak: *Németh István, Kézdy Miklós, Erdélyi Géza, Czike Imre*

Földrajz 1 Észak-Európa tájai
nem érkezett be pályamunka

1960-61

Hittan 1 Hogyan tükröződik egyházi énekeinkben az Egyház
Szűz Máriára vonatkozó tanítása?

Díjazott: *Diós István*

Magyar ny. és irod. 1 Mi a véleményem Pázmány Péterről?

Díjazott: *Kézdy Miklós*

- Történelem**
- 1 II. Rákóczi Ferenc lelkülete
 - 2 Széchenyi szellemi hagyatéka

Díjazottak: *Lukácsy Péter, Schamschula György*

- Latin**
- 1 A természeti jelenségek festése a nyelv eszközeivel Vergilius Aeneisében

Díjazott: *Maróth Miklós*

- Fizika**
- 1 Jedlik Ányos és a villamosítás

Díjazott: *Diós István*

- Kémia**
- 1 A levegő nitrogénjének ipari hasznosítása
 - 2 Mit tudunk a fehérjék szerkezetéről?

Díjazottak: *Venekei Lajos, Korb Imre, Vág István*

- Földrajz**
- 1 Gyarmati sorsból a függetlenség felé

Díjazott: *Kézdy Miklós*

- Művészettörténet**
- 1 A középkor építésze a pannonhalmi bazilika tükrében

Díjazott: *Rosenstingl Antal*

1961-62

(díjazott pályaművek)

Korb Imre A XX. század festészetének főbb irányai

Rosenstingl Antal A műemlékvédelem elvei és gyakorlata, különös tekintettel középkori műemlékeinkre

Légrády Viktor Ady vallásossága költeményeinek tükrében

Harkay Máté Eine Stunde Fremdeführung durch Pannonhalma

Palotás Tibor A Balaton

Lackay Dezső? Az atomok világa. Mit érnek a hulladékok?

1962-63

- Hittan**
- 1 Az ember méltósága a Szentírásban
 - 2 Lelki értékek sorsa a modern világban

Díjazottak: *Hajdók Zsolt, Czakó Kálmán, Meggyes Bálint*

- Magyar**
- 1 Hogyan tükröződik a technika fejlődése a XIX. sz.-i magyar irodalomban? (Csokonaitól Adyig)
 - 2 A magyar bencések irodalma, irodalomtörténeti és kritikai munkássága a Pannonhalmi Szemlében
 - 3 „Akik megérik a 2000-ik évet” címmel novella

Díjazottak: *Tóth Antal, Palotás Tibor*

- Latin**
- 1 II. Rákóczi Ferenc irodalmi munkásságának rövid ismertetése és húsz gépelt lapnyi szöveg fordítása a Confessioból.
 - 2 Oláh Miklós életrajzának és irodalmi munkásságának ismertetése és húsz gépelt lapnyi szöveg fordítása magyarra

Díjazottak: *Markó János, Feyér Levente*

- Német**
- 1 Fr. Hebbel: Megadott magyar szöveg átdolgozása német nyelvre
 - 2 Műfordítások XIX. és XX. századi német költők műveiből

Díjazottak: *Feyér Levente, Kreisz István, Born András, Gloviczki Péter*

- Művészettörténet**
- 1 A tájképfestészet fejlődése a pannonhalmi képtár képei alapján

Díjazottak: *Czakó Kálmán, Bérczi László*

1963-64

- Irodalom**
- 1 Modern katolikus írók az erkölcs és művészet mérlegén
 - 2 A Pannonhalmi Szemle bencés lírikusai
 - 3 Szónoki beszéd mai témáról

Díjazott: *Kreisz István*

- Német**
- 1 Goethe Faustja és Az ember tragédiája
 - 2 Fordítás, műfordítás kisebb német művekből

Díjazottak: *Marschall Mátyás, Majtényi Gábor, Lőrincz György, Kreisz István*

- Biológia**
- 1 Egy növényteni kísérlet
 - 2 Parkunk lágyszárú virágos növényei februártól áprilisig

Díjazottak: *Surányi Dezső, Hajdú Zsolt, Krafcsik Ervin*

- Művészettörténet**
- 1 Vallásos tárgyú képek a Pannonhalmi képtárban
- Díjazottak: *Bérczi László*

- Zenetörténet**
- 1 Liszt és Erkel élete
- Díjazott: *Majtényi Gábor*

VI. Középiskolai Matematikai Lapok feladatmegoldó versenye

A verseny 1952-től történő meghirdetésétől kezdve a diákok folyamatosan és nagy számban küldték be a megoldásra közzétett feladatokat. Az egyes osztályoknak különböző nehézségi fokú feladatokat írtak ki. A legjobb feladatmegoldók versenyének évfolyamonkénti állását Matematikai Lapok havonta megjelentette. Az évek során ezek között 92 pannonhalmi diák neve jelent meg. Közülük többen oklevelet és könyvjutalmat is nyertek. Iskolánkénti csapatversenyt is értékelték, a pannonhalmi gimnázium ebben is többször a jobbak között szerepelt. A Matematikai Lapok évente a legeredményesebb megfejtők fényképét közzétette, ezek között a következő 11 diák is szerepel:

*Dancs István, Hirka András, Markó János, Meggyes Bálint,
Mercz László, Mohos Béla, Rédly Elemér, Solymár Klára,
Szalai Béla, Szöllősi Géza (2x), Veress Péter.*

VII. Országos és gimnáziumi hittanversenyek

Az országos versenyeket a Katolikus Középiskolai Főhatóság szervezet az egyházi gimnáziumok számára

1953-54

A *gimnáziumi hittanversenyen* 62 tanuló vett részt, eredménye ismeretlen

1954-55

Az *Országos hittanverseny* döntőjébe 31 tanuló került be. Díjazottak:
dogmatika 2. *Konrády András*
erkölcstan 3. *Szabó Imre*
szentírás-ismeret 3. *Hujber Lajos*
Pannonhalma Gimnázium 4. a katolikus iskolák között.

1955-56

Az *Országos szentírás-ismereti versenyen* dicséretet és könyvjutalmat kapott *Bejczy-Németh Lajos*
A *rendi gimnáziumok szentírás-ismereti versenyén* díjazottak:
összetettben 3. *Szekér Aladár*
hitvédelemből 1. *Mahunka Imre*, 2. *Szekér Gábor*
egyháztörténelemből 1. *Török Lajos*, 3. *Szokolics György*
erkölcstanból 1. *Bencze Lóránt*, 3. *Hidy Péter*
dogmatikából 1. *Garamszegi Pál*, 2. *Plósz Béla*, 3. *Marton Ferenc*
szentírási szövegrészek szép előadásáért jutalmat kapott *Hidy Péter*

1956-57

A *gimnáziumi szentírási versenyen* dicséretet és jutalmat kapott *Lehóczky Károly*, *Bejczy-Németh Lajos* és *Konzily Pál*

1957-58

A *gimnáziumi szentírás-ismereti versenyen* 1. *Tomka Ferenc* , 2. *Korzenszky Miklós*

1958-59

A *gimnáziumi szentírás-ismereti versenyen* 1. *Tomka Ferenc* , 2. *Laczhegyi Miklós* , 3. *Makovi Gyula*

1960-61

A *gimnáziumi szentírás-ismereti versenyen* a legjobb eredményt *Hetner Béla* és *Tomisa István* érte el

Diákújságok

1943-1947

Piccolo A pannonhalmi Diákotthon lapja /Felelős kiadó Polgár Vilmos 1943-45, Pulay Csaba 1947/

Megjelent 1943. június I. évf. 1. szám, 1943. október I. évf. 2. szám, 1943. december II. évf. 1. szám, 1944. február II. évf. 2-3. szám, 1944. június II. évf. 4-5. szám, 1945. június III. évf. 1-2. szám, 1947. november IV. évf. 1-2. szám

1946/47 tanév

Kamaszhang Kiadta a IV. osztály osztályfőnök Söveges Dávid
Megjelent kéthetente, 3 példányban? Nem ismerünk példányt belőle.

1947/48 tanév

PAX Híradó Kiadta a győri bencés gimnázium VI.b osztálya osztályfőnök Kelemen Atanáz
Megjelent 1947-48 tanév során 8 szám Az újságban rendszeresen jelentek meg pannonhalmi diákok írásai

1951/52 tanév

Vitorla Kiadta a III.b osztály, osztályfőnök Vida Szabolcs
Megjelent 1951. novembertől júniusig

Korareggel Kiadta az I.a osztályfőnök Söveges Dávid
Megjelent 1952. március, május, június

Törekvés Kiadta a III.a osztályfőnök Sámson Edgár
Megjelent 1952. április

1952/53 tanév

Korareggel Kiadta az II.a osztályfőnök Söveges Dávid
Megjelent 1952. október, november, december, 1953 február, március, május

Szivárvány Kiadta az III.b osztály
Megjelent 1952/53

Iránytű Kiadta az I.a osztály osztályfőnök Gál Geláz

Megjelent 1953. március

1953/54 tanév

Eberek leszünk (a Korareggel folytatása) Kiadta az III.a osztályfőnök

Söveges Dávid

Megjelent 1953. szeptember, október, 1954. március-április

1954/55 tanév

Eberek leszünk Kiadta az IV.a osztályfőnök Söveges Dávid

Megjelent 1954. október,

1955/56 tanév

Eberek leszünk Kiadta az II.b osztályfőnök Söveges Dávid

Megjelent 1955. szeptember, október, november, december, 1956. március, április, május, június

Fényszóró Kiadta az I.b osztályfőnök Kühár Ede, szerkesztette Láng Péter

Megjelent a tanévben 8 szám, de csak a 8. számból ismert példány

1956/57 tanév

Eberek leszünk Kiadta az III.b osztályfőnök Faggyas Edvin

Megjelent 1956. október, november, december

Fényszóró Kiadta az II.b osztályfőnök Kühár Ede

Megjelent talán egy szám szeptember-októberben

Harang Kiadta az I.a osztályfőnök Rozmán Tivadar

Megjelent 1956. december, 1957. február, március

Szép Szó a gimnázium irodalmi lapja

Megjelent 1953-56? és 1956. november szerkesztette Nagy Sándor Söveges Dávid felkérésére

Létezéséről az Eberek leszünk 1956. novemberi számából tudunk, példányt nem ismerünk

Pannonhalmi ballagó ének

*Szól a nóta búcsúzóra,
Vén diáknak ballagóra,
Messze visznek már a léptek,
Vissza talán sose térek*

*Talán sose térek vissza,
Szívem a bú borát issza.
Elszálltak, hajh, most az évek,
Utoljára szól az ének*

*Szól az ének utoljára
Felnézek a régi várra,
A bánatom búsan lángol:
Búcsúzom az iskolámtól.*

*Diáktársak, ég veletek,
Én már hosszú útra megyek.
Szétekintek a világon,
S talán egyszer visszavágyom*

*Visszavágyom talán egyszer,
Mert a vágtyól nem menekszem,
És ahogyan múlnak évek,
Bús szívem majd visszaréved.*

*Pannonhalma régi vára,
A szívünket visszavárja.
Ha sodornak bajok, vészek,
Megnyugodni visszatérek.*

*Visszatérek megnyugodni,
Emlékeken felvigadni.
Diákkorom, tarka évek:
Búcsúzóra szól az ének*

*Szól a nóta búcsúzóra,
Felcsendült a diáknóta,
Hív a harc és hív az élet,
Pannonhalma, Isten véled!*

Madarász Gyula 1953

Tartalomjegyzék

Előszó	5
Bevezetés	7
Az olasz gimnázium és diákotthon élete	
A gimnázium és diákotthon alapítása	19
A kezdet a Főmonostorban 1939-1942	27
Élet az új épületben a háborús években 1942-1945	41
Az újraépítkezés és a vég 1945-1948	66
Oktatás és nevelés - tanárok, prefektusok, diákok	86
Az olasz gimnázium tanárai és diákjai	115
Az állami gimnázium 1948-1950	121
Az új bencés gimnázium	
Az újrakezdés évei 1950-1953	141
A megerősödés évei 1953-1956	162
A forradalom és a megtorlás évei 1956-1960	186
Újabb nehéz évek 1961-64	223
Epilógus	245
Források, jegyzetek, irodalom jegyzék	254
Adattár	263

Jegyzetek

Jegyzetek

Jegyzetek